

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

CAYNİZM

Merve TANRIKULU

18937011

Danışman

Prof. Dr. Canan SEYFELİ

Diyarbakır 2022

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

CAYNİZM

Merve TANRIKULU

18937011

Danışman
Prof. Dr. Canan SEYFELİ

Diyarbakır 2022

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Caynizm**” adlı tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

....../....../.....

Merve TANRIKULU

ÖNSÖZ

Çalışma konusu olan Caynizm Hint alt kıtasında ortaya çıkan, Sramana hareketine bağlı olan Mahavira adındaki kurucunun etrafında şekillenen bir Hint dinidir. Caynizm Hindistan coğrafyasını fikirleri ve uygulamalarıyla etkilemiştir. Özellikle *ahimsa* ve *anekantaveda* gibi ilkelerin bu din içerisinde yer alması Cayna dininin varlığa saygısını göstermesi bakımından önemlidir. Caynizm, Hindistan’da sayıca az olmasına rağmen gerek öğretilerinin evrenselliği gerekse ticaret alanında nüfuzlu müntesipleri sayesinde güçlü bir dindir.

Cayna dini kurucusu ve sistemleştiricisi Mahavira’nın kanlı kurban törenlerine ve Brahman kastı olmak üzere tüm Hindu kast sistemine karşı çıkması neticesinde ortaya çıkar. Bu din içerisinde başta Mahavira ve onun geleneksel köklerine tabi olduğu Tirthankara adlı öğretmenler din içerisinde önemli bir yer edinir. Aslında Mahavira bu dinin kurucusu olmaktan ziyade sistemleştiricisi olarak kabul edilir. Mahavira’nın sunmuş olduğu kurtuluş doktrini ve kadim bir geleneğin mirası olarak Caynizm, kendine ait bir teşkilat oluşturur. Bu teşkilat, Mahavira’nın ölümünden sonra da ayakta kalarak Caynizm’in bugüne kadar taşınmasında önemli rol oynamıştır.

Caynizm, Hint coğrafyasında nüfus bakımından az olmasına rağmen felsefesi ve öğretileriyle başta Hindistan, akabinde tüm dünyaya yayılan bir etkiye sahip olmuştur. Caynizm’in bu etkisi ve bir din olarak tanınmasında Hermann Georg Jacobi’nin 1979’da yayınladığı “Kalpasutra of Bhadrabahu” adlı eserinin önemli katkısı olmuştur. Bu çalışma Batı dünyasında yeni çalışmalar yapılmasına ön ayak olsa da Caynizm konusunda yeterli araştırma ve incelemelerin veya kutsal metinler üzerine çeviri ve değerlendirmelerin bulunduğunu söylemek zordur. Türkiye’de ise Caynizm ile ilgili müstakil kapsayıcı araştırmalara rastlanmamıştır. Literatürdeki bu

eksiklik, bu alanda çalışma yapılmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca Caynizm'in varlığa değer veren ve varlık hakkında görelilik ilkesine bağlı kalarak hükmeden yapısı yanında Hint felsefesi ve tarihindeki önemi, bu dinin çalışılmaya değer olduğunu göstermektedir. Bu nedenlerle Caynizm çalışmaya konu olarak seçilmiştir.

Caynizm'in tarihsel süreç içerisinde oluşan öğretilerini ve uygulamalarını sunmayı hedefleyen bu çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde genel anlamda Caynizm'in doğuşundan modern döneme kadar geçirdiği evreler işlenmiştir. İkinci Bölümde Caynizm'in temel öğretileri ele alınmıştır. Son bölümde ise Cayna pratikleri incelenmiştir.

Çalışma boyunca, eleştirileri, rehberliği ve akademik yol göstericiliği ile zihin dünyamı aydınlatan ve rahatlatan kıymetli danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Canan Seyfeli'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ders döneminde kendilerinden ders aldığım Doç. Dr. Hadi TEZOKUR'a, tezin taslak halini okuyarak eleştiren değerli arkadaşlarım Güllüzar CANPOLAT, Elif KUL, Tuba KARAASLAN ve Sevinç AKSEL'e teşekkür ederim.

Merve TANRIKULU

Diyarbakır 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	III
TABLO LİSTESİ	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
1. TEZİN KONUSU VE SINIRLARI	2
2. TEZİN AMACI VE METODU.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

CAYNİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI, MEZHEPLERİ VE KUTSAL METİNLERİ	10
1.1. CAYNİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHÇESİ	12
1.1.1. Caynizm'in Ortaya Çıkışı: Tirthankaralar	15
1.1.2. Caynizm'in Sistemleştirilmesi: Vardhamana Mahavira Jinata (M. Ö. 599-527)	26
1.1.3. Mahavira Sonrası Caynizm'in Kısa Tarihçesi	32
1.1.4. Tarihsel Süreç: Caynizm'de Bölünme	39
1.2. CAYNİZM'DE MEZHEPLER	45
1.2.1. Digambaralar (Hava Giyinenler).....	47

1.2.2. Svetambaralar (Beyaz Giyinenler)	52
2.3. KUTSAL KİTAP KÜLLİYATI	58

İKİNCİ BÖLÜM

CAYNİZM'İN ÖĞRETİLERİ.....	66
2.1. CAYNİZM'DE TANRI FİKRİ	68
2.2. CAYNİZM'DE EVREN (KOZMOLOJİ)	74
2.3. CAYNİZM'DE VARLIK (ONTOLOJİ)	78
2.4. CAYNİZM'DE KARMA VE MOKŞA (KURTULUŞ)	87
2.5. ÜÇ MÜCEVHER (TRİRATNA).....	89
2.6. ANEKANTAVADA VE SYADVADA ÖĞRETİLERİ	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAYNİZM'DE PRATİKLER.....	102
3.1. CAYNİZM'DE DİNİ YAŞAM	103
3.1.1. Ruhbanlar İçin Dini Yaşam.....	104
3.1.1.1. Rahipler İçin Dini Yaşam.....	107
3.1.1.2. Rahibeler İçin Dini Yaşam.....	120
3.1.2. Laikler İçin Dini Yaşam.....	122
3.1.2.1. Erkek Laikler İçin Dini Yaşam	125
3.1.2.2. Kadın Laikler İçin Dini Yaşam	134
3.2. CAYNİZM'DE İBADET	140
3.2.1. Günlük İbadetler.....	141
3.2.1.1. Dua (Puja)	142
3.2.1.2. Yoga	145
3.2.1.3. Caynizm'de İmge Tapınımı	149
3.2.2. Yıllık İbadetler	152
3.3. CAYNİZM'DE BAŞLICA RİTÜELLER.....	155
3.3.1. Bebekle İlgili Uygulamalar	157
3.3.2. Caynizm'de Evlilik Ritüeli	159
3.3.3. Caynizm'de Cenaze Ritüeli.....	163

SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA	170

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1: Tirthankaralar ve Sembolleri..... 18

Tablo 2: Günümüzde Caynist Mezhepler ve Yeni Dini Hareketler 45

ÖZET

Çalışmanın konusu “Caynizm”dir. Çalışmanın temel amacı Cayna dininin geleneksel yapısı içerisinde barındırdığı temel inançlarını, ibadetlerini tarihsel bir süreç çerçevesinde ele almaktır. Bu amaçla çalışmada, Mahavira’dan önceki tarihsel arka plan dikkate alınarak Caynizm’in tarihsel süreçte geçirdiği evreler, inanç doktrinleri ve temel ibadetleri işlenmiştir. Çalışmanın bir diğer amacı Cayna dininin hangi şartlarda doğduğunu ve temel inançlarını etkileyen unsurların neler olduğunu aktarmaktır. Bu anlamda Mahavira’dan önce yaşamış ve Mahavira ile ortak özelliklere sahip olan Tirthankara adlı yol göstericilerin hayatları Caynistlerin inançlarının derin bir mirasa dayandığını göstermesi bakımından önemlidir. Mahavira’nın ölümünden sonra Caynistlerin dinlerine sahip çıkmalarının ardındaki sebep olarak bu mirastan bahsedilebilir. Caynist cemaat, ayrılıklar yaşayıp iki mezhebe bölünse de din varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. İki mezhebin resmi ayrılığından sonra kutsal kitap külliyatı mezheplerin kabullerine göre bölünmüştür.

Caynizm tarihsel süreçte geçirdiği her bir evre ile öğretisini ve pratiklerini şekillendirmiştir. Caynizm’in, Svetambara ve Digambara mezhepleri tarafından paylaşılması doktrinde büyük bir farklılığa neden olmazken uygulamalar noktasında ayrılığa düşmelerine yol açmıştır. Caynizm temel inanç doktrinlerini oluştururken Hindu mantık sisteminden de faydalanmıştır. Cayna dini özellikle *jiva* atomlarını varlığın özünden kabul ederek temel inanç doktrinini oluşturmuştur. İkinci Bölümde Caynizm’in öğretilerine yer verirken başta *jiva* atomunu akabinde *ahimsa* prensipleri etrafında gelişen öğretiler aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü Bölümün konusunu pratikler oluşturur. Caynizm’in inançlarını somutlaştırdığı alan pratiklerdir. Bu bölüm Caynizm’in teşkilat yapısı ve ibadetlerin uygulama zamanları gözetilerek ele alınmıştır. İbadetin içeriğini oluşturan *pūja*, imge tapınımı ve yoga gibi pratikler Cayna anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Caynistlerin doğumlarından ölümlerine kadar yaşadıkları süreci, kültürel ve sosyal ortam dikkate alınarak açıklanmıştır. Bu nedenle Üçüncü Bölümün son konusunu dine giriş ayinleri oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler: Hint Dinleri, Caynizm, Mahavira, Tirthankara, Külliyyat.

ABSTRACT

The subject of the study is "Jainism". The main purpose of the study is to deal with the main beliefs, worship and historical process that Jain religion contains in its traditional structure. For this purpose, in this study, the experiences, belief doctrines and basic worships of Jainism in the historical process are discussed. The historical process of Jainism has been processed, considering the historical background before Mahavira.

The purpose of starting the process in this way is to try to convey the conditions under which the Jain religion was born and what are the factors affecting its basic beliefs. The lives of the guides named Tirthankara, who lived before Mahavira and had common features with Mahavira, are important in terms of showing that Jainists' beliefs are based on a deep heritage. This legacy can be mentioned behind the Jainists who owned claiming their religion after Mahavira's death. Even though the Jainist community experienced divisions and split into two sects, the religion has survived until today. This situation shows that Jainism owns the organization established by Mahavira. After the official separation of the two sects, the corpus of holy books was divided according to the acceptance of the sects.

Jainism has drawn the framework of religion with the events it has experienced in the historical process. While the doctrine of the sharing of religion by the Svetambara and Digambara sects did not cause a great difference, it caused them to differ in terms of practices. Jainism also benefited from the Hindu logic system while forming its basic belief doctrines. Jain Religion has formed its basic belief doctrine by accepting jiva atoms from the essence of existence. In the second part, while giving place to the teachings of Jainism, firstly the jiva atom and then the other teachings developed by the ahimsa rule were tried to be conveyed.

The subject of the third section is practices. The field in which Jainism embodies its beliefs is practices. This section has been handled by considering the organizational structure of Jainism and the time of practice of worship. Practices such as *puja*, image worship and yoga, which constitute the content of worship, were evaluated within the framework of Jaina understanding. The process of the Jainists from their birth to their death is explained by considering the cultural and social environment. For this reason, the last subject of the third chapter was the religious introductory rites.

Keywords: Indian Religions, Jainism, Lord Mahavira, Tirthankara, Corpus.

KISALTMALAR

C.	: Cilt
Cnsr	: Centre National de la Recherche Scienfique
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
M. S.	: Milatan Sonra
M. Ö.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfalar arası
SÜİFD	: Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Ve saire
Trans.	: Translator
TDVİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi

GİRİŞ

Caynizm M.Ö. VI. yüzyılda Sramana adı verilen Hinduizm'in kast sistemi ve kanlı kurban ritüellerine karşı çıkarak ormanda riyazet hayatının sürdürülmesi gerektiğini savunan bir hareketin içerisinde ortaya çıkar.¹ Caynizm'in sistemleştiricisi Vardhamana Mahavira, gelenekselleşmiş bir öğretmen silsilesi olan Tirthankaraların sonuncusudur. Mahavira, diğer Sramana hareketlerinden farklı olarak kendi teşkilatını kurar. Mahavira'nın kurduğu bu teşkilat münzevi ve laik erkeklerin yanı sıra münzevi ve kadınları da barındırır. Caynizm bu anlamda münzevi hayata önem veren ve en küçük bir canlıya dahi zarar vermekten kaçınan bir din kimliğini kazanır.

Digambara (hava giyinen) ve Svetambara (beyaz giyinen) adında iki ana mezhebe ayrılan Caynizm tarihsel süreçte bu iki mezhebin inanç yapıları ve uygulamaları ile şekillenmiştir. Bu nedenle adı geçen iki ana mezhepten kopan alt dallar olsa da kendilerini yine bağlı oldukları bu iki mezhep ile tanıtmışlardır. Caynizm'i etkileyen bu iki ana mezhebin ayrılık yaşamasının temelinde, ikinci öğretmenler olan *ganadharaların* eylemleri bulunur. *Ganadharalar*, şifahi yolla birbirlerine aktardıkları kutsal külliyatı, birtakım tehlikelerden korumak amacıyla yazıya geçirmek istemişlerdir. Bu durum bir sonraki neslin konsilleri toplamasıyla sonuçlanmıştır. Digambara mezhebinin 454 Valabhi Konsiline katılmamasıyla hem Cayna dini resmi iki ana mezhebe bölünmüş hem de bölünen iki mezhep farklı kitap külliyatlarını benimsemişlerdir.² Bu durumda Cayna dini iki farklı mezhebin uygulamaları ve mezheplerin kabul ettikleri kutsal kitap külliyatı ile belirginlik kazanmıştır.

¹ Ali İhsan Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**", Baki Adam (Ed.), (384-393), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 384

² Paul Dundas, **The Jains**, 2nd Edition, London, New York, Routledge, 2002, s. 49.

İnanç doktrinleri noktasında büyük ayrımlar göstermeyen Svetambara ile Digambara mezhepleri, kabul ettikleri kutsal külliyat ve takip ettikleri yazarlara göre felsefelerini oluşturmuşlardır. Caynizm, Hindistan’da ortaya çıktığı için Hinduizm’in uygulamalarına karşı çıksa da temel doktrinler noktasında bu dine birçok yönden katılmıştır. Özellikle Caynizm’e hüviyet kazandıran en önemli ilkelerden biri olan *ahimsa* kuralını Hindu anlayışından alarak geliştirmiştir. Caynistler hiçbir canlıya en ufak bir zarar vermemek ilkesi olan *ahimsayı* hayatlarının her noktasından uygulamaya özen göstermişlerdir. *Ahimsa* kuralı hem inanç doktrinlerine hem de uygulamalarını etkilemiştir. Bu anlamda Caynizm’in eşyanın göreliliğini savunan ve “*entellektüel ahimsa*” olarak adlandırılan Anekantavada öğretisi onu Hindistan’ın diğer dinlerinden ayıran en önemli öğretilerinden biri olmuştur. Cayna uygulamaları öğretiler etrafında şekillenmiştir.

Caynizm pratiklerini hayata geçirirken öncelikle inanç yapısına uygun pratikler geliştirmiştir. Cayna dininin pratikleri Hindistan’ın kültürel alt yapısından da etkilenmiştir. Bilhassa Hindu kültürünün Hindistan tabanlı ortaya çıkan bütün dinlere kültürel bir referans sunulmasından faydalanan Caynizm, Hint geleneklerine bağlı olarak uygulamalarını tatbik eder. Mahavira’nın kurmuş olduğu *sangha* teşkilatına bağlı olarak münzeviler ile laikler arasında temel yeminler (*vratalar*) aynı olmasına rağmen, bu yeminlerin uygulama biçimleri farklılık gösterir. Münzeviler için hem yeminler hem de dinin pratikleri daha katı iken sıradan bir laik için temel yeminler dahi esneyebilir.

Bu çalışmada Caynizm’in tarihsel süreci ve bu tarihsel süreçte kabul ettiği öğretileri ve uygulamalarının tespit edilmesi hedeflenmiştir. Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde “Tezin Konusu ve Sınırları” ve “Tezin Amacı ve Metodu” konuları işlenmiştir.

1. TEZİN KONUSU VE SINIRLARI

Tezin konusu “Caynizm” dir. Cayna kelimesi, *jaina* kelimesinden türetilmiştir. Cayna dininde kurucu öğretmenler olan Tirthankaraların *jinayı* (mutlak

bilgi) elde ederek insanları yeniden doğuş çarkından manevi bir yol ile kurtardıklarına inanıldığı için bu din müntesiplerine *jain* denmiştir.³ Cayna dini Hindistan'da ortaya çıkarak Hinduizm'in geleneksel yapısına karşı çıkmıştır. Tarihsel süreçte Caynizm, Hindistan coğrafyasında temel doktrinlerini, teşkilatını, uygulamalarını ve kutsal kitap külliyatını oluşturmuştur. Caynizm'in tarihi süreci ele alınırken kurucularının ve sistematize edicisinin din üzerindeki etkilerinin Hindistan'ın kültürel ve sosyo-politik durumuyla bağlantılı olduğunun altı çizilmiştir. Bu bağlamda Hint topraklarında kadim bir mirası koruyan Caynizm'in inançları, pratikleri ve kutsal külliyatının oluşumu tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci konusu Caynizm'in oluşumudur. Cayna dini, Tirthankara adındaki öğretmen silsilesinin sonuncusu olan Mahavira'nın ilk dönem Hinduizm'in kast anlayışına ve kanlı kurban ritüellerine karşı çıkan Sramana hareketine katılmasıyla ortaya çıkmıştır. Dini sistematize eden kişi olarak kabul edilen Mahavira, kurduğu teşkilatla (*sangha*) bu dini sağlam bir yapıya oturtmuştur. Cayna dini açısından Mahavira ve onun kendi meşruiyetini dayandırdığı Tirthankara adlı yol gösterici öğretmenler önemlidir. Bu nedenle birinci bölümün ilk konusunu bu yol gösterici öğretmenler olan “Tirthankaralar” oluşturur. Tirthankaralar Caynizm'in kozmolojik yapısına etki eden yol göstericilerdir. Bu bakımından Mahavira'nın dini yaşamı ve bu dinin kaynağı açısından belirgin bir öneme sahiptirler. Bu nedenle Tirthankara silsilesinin son üyesi olan Mahavira'nın doğumu, yaşamı, dini kimliği ve kurduğu teşkilatın Cayna dini açısından önemi ele alınmıştır. Mahavira'nın kurduğu teşkilatın sağlam temellere dayanması nedeniyle onun ölümünden sonra öğrencileri arasında ayrılığa sebep olan fikir tartışmaları yaşanmış olsa da Caynizm günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. “Mahavira sonrası Caynizm'in Kısa Tarihçesi” başlığı altında ele alınan üçüncü kısımda Mahavira'nın ölümünden sonraki yapılanmaya, Caynistlerin faaliyetlerine ve değerli kabul ettikleri *ganadharalar* adlı öğretmenlerin fikir çatışmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda tarihsel veriler ışığında fikir çatışmasının yol açtığı olaylar, toplanan konsiller ile birlikte Caynizm'in günümüze kadar karşılaştığı politik, sosyal ve kültürel tecrübeler ve mezhepleşme süreci aktarılmıştır.

³ Dundas, **The Jains**, s. 3.

Konsiller ile birlikte yaşanan fikir ayrılıklarının derinleşmesi neticesinde ortaya çıkan iki mezhep Cayna inancını ve uygulamalarını etkilemiştir. Cayna dinini ikiye bölen Svetambara ve Digambara mezheplerinin tarihsel süreç içerisinde farklı devletlerin yönetimi altında yaşamaları ve yaşadıkları bölgelerin fikirleri üzerindeki etkileri dinin şekillenmesine neden olmuştur.

Birinci Bölümün son konusu “Kutsal Kitap Külliyyatı”dır. Cayna dininin kabul ettiği kutsal kitap külliyyat iki mezhebe göre değişkenlik gösterir. Mahavira’dan sonra ilk dönemler şifahi yolla aktarılan *Agama Sutra* adlı kutsal bilgilerin şifahi bellekte korunamaması endişesiyle toplanılan konsillerde kutsal kitap hakkında mezheplere göre iki farklı tutum gelişmiştir. Kutsal kitap külliyyatının ayrışmasına neden olan tutumlar bu konu başlığı altında ele alınmıştır. Bu konu mezheplerin kabul ettikleri kutsal kitap listeleri ve mezheplerin bu kitaplar hakkındaki tutumları ile sınırlı tutulmuştur.

Cayna inancı “*ahimsa*” prensibini öğretisinde önemli bir yere yerleştirmiştir. Caynizm’in en belirgin özelliği olan bu prensip “*hiçbir canlıya şiddet göstermeme*” anlamına gelir ve bu kural her Caynistin kimliği gibi kabul edilmiştir. *Ahimsa* kuralını yalnızca Caynizm kullanmamıştır. Hindu inancında da *ahimsa* öğretisi mevcuttur. Caynizm, Hinduizm’i inanç noktasında reddetse de kendi doktrinini oluştururken ve pratiklerini uygularken Hinduizm’den faydalanmıştır. Caynizm’in Hinduizm’e karşı çıktığı konuların başında ise tanrı inancı gelmiştir. Yaratıcı tanrı anlayışını reddeden Caynizm, kozmolojisini kurarken özellikle *jiva* atomlarına değer atfetmiştir. Her varlıkta olduğuna inanılan bu manevi atomların Caynizm’in *ahimsa* görüşü başta olmak üzere tüm doktrinleriyle yakından bağlantısı vardır. Cayna felsefesi *jiva* atomlarını esas alarak kozmolojisi, ontolojisi ve kurtuluş fikri gibi temel öğretilerini bunun üzerine kurduğu görülmüştür. Ancak *jiva* atomu ve yedi temel önerme olarak adlandırılan ontolojik atomların detaylı incelemesine bu çalışmanın sınırlarını aşması nedeniyle yer verilmemiştir.

Caynizm’in öğretileri Cayna mantığını ve onun diğer dinlerden ayıran temel inançlarını göstermesi bakımından önemlidir. Cayna öğretileri ele alınırken içinde bulunduğu sosyo-kültürel ortamın etkilerine değinilmiş ve Cayna dininin diğer öğretilere fikirleriyle sağladığı katkıları sunmak amaçlanmıştır. Cayna öğretileri,

ontoloji başta olmak üzere yaşadığı coğrafyanın da kabul ettiği kurtuluş doktrininin ve kendi imzası bulunan hakikatin göreliliği ilkesi olan *anekantava* öğretisini ele almayı zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Caynizm'e özgü olan bu temel öğretiler ele alınmıştır.

Üçüncü Bölüm Caynizm'in inançlarının uygulamaya etkisini göstermek amacıyla "Caynizm'de Pratikler" başlığıyla ele alınmıştır. Cayna ibadetleri müntesipleri açısından inançlarını yaşayabilecekleri bir saha olarak kabul edilmiştir. Cayna ibadetlerini işlemek ve Caynizm'de dini yaşamın, ibadetin ve dine giriş ayinlerinin Cayna öğretilerinin bir yansıması olarak işlenmiştir.

Üçüncü Bölümün ilk konusunu oluşturan pratikler, *sangha* teşkilatına tabi olan üyelerin hayatlarını bağlı oldukları sınıfa göre düzenleme şekillerinden hareketle ele alınmıştır. Bu minvalde kişinin münzevi olması veya laik olması, kabul edeceği yeminlerin ve pratiklerini uyguladığı alanların birbirinden farklılık göstermesine yol açmıştır. Buna göre çalışmada pratiklerin neler olduğundan ziyade sınıfların pratikleri nasıl uyguladıkları esas alınarak konu işlenmiştir.

Üçüncü Bölümde ikinci konu olarak belirlenen ibadetler, ibadetin yapılaş zamanları gözetilerek günlük ve yıllık kategorisinde sunulmuştur. Caynizm'de ibadet *puja* olarak isimlendirilen bir ayinin bir sunu nesnesi ile imgelere tazimde bulunmak amacıyla yapıldığı görülmüştür. *Puja*, Caynist ibadeti içerisinde önemli bir yere sahip olduğu için Digambara ve Svetambara mezhebinin bu ibadeti yerine getirirken kabul ettikleri kıstaslar ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümün son konusu olan "Caynizm'de Başlıca Ritüeller" Cayna dininin kültürel ortamı da dikkate alınarak işlenmiştir. Caynistler, Hindistan'ın genel sosyokültürel yapısından etkilenip kendi inaçları çerçevesinde Cayna ritüellerini tatbik etmişlerdir. Bu bağlamda bir insan hayatının geçiş dönemlerinde (doğum, evlilik, ölüm) yapılan geçiş ritlerine göre şekillendiği görülmüştür. Buna göre kişinin doğumundan itibaren başlayan ritüeller devamında özellikle evlilik törenleri ve cenaze törenleri ile şekillenmiştir.

2. TEZİN AMACI VE METODU

Çalışmanın temel amacı Caynizm'in tarihsel sürecini, inanç ve uygulamalarını bir bütün olarak ortaya koymaktır. Caynizm'in modern dönemle birlikte önem kazanması ve ayrı bir din hüviyetine sahip olduğunun anlaşılması ile birlikte XX. yüzyıl başlarından itibaren bu dini kapsayıcı olarak ele alan önemli çalışmalar ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ise Caynizm ile ilgili çalışmalar editöryal kitap bölümleri ya da makale düzeyinde kalmıştır.

Cayna dini uzun bir dönem Hinduizm'in alt dalı ya da ondan kopan bir mezhep olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda *jaina* kelimesinin kullanımı yenidir. XIX. yüzyılda Pencaplı liderler tarafından popüler hale getirilen bu kullanım Avrupa'da Portekiz ve Alman gezginler ve misyonerlere dayanır. Portekizce "Brave" adlı isimsiz kitapta "zainos" kelimesi ilk kez Caynistleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bunun yanında Herman Jacobi'nin 1979 yılında "Kalpasutra of Bhadrabahu" adlı kitabının girişinde Caynizm'i farklı bir din olarak tanıtmayla Caynizm'in bir din olduğu fikrinin yayılmasını sağlamıştır. Jacobi, Cayna müntesipleri için Gaina ifadesini kullanmıştır.⁴ Jacobi ile birlikte Batılı bilim adamlarının Cayna dininin farklı bir dini kimliğe sahip olduğunu anlamayla bu din üzerinde çalışmalar artmıştır. Özellikle Cayna dininin inancı üzerinde duran bilim adamları "İndus Vadisi Medeniyeti Kazı Çalışmaları" sırasında ortaya çıkan arkeolojik kalıntılarla birlikte⁵ Caynizm ile ilgili çalışmalara yoğunlaşmışlardır. Ancak diğer Hint dinlerine nazaran Caynizm'le ilgili geniş bir çalışma külliyatından bahsetmek mümkün değildir. Batılı bilim adamlarının yanı sıra Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Caynist bilim adamlarından da çalışanlar olmuştur. Bunlardan en önemlisi Hindistan üniversitelerinde Caynoloji bölümünün açılması ve Cayna teolojisiyle ilgili çalışmaların yapılmasıdır. Günümüzde Caynoloji bölümü Hindistan üniversitelerinde hala mevcuttur.⁶

⁴ Peter Flügel, "The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies, **International Journal of Jaina Studies (Online)**, Vol. 1, No. 1, 2005, s. 2-3.

⁵ Sohan Raj Tater, "Jainism, History, Philosophy and Tradition", **Vicir Chancellor Singhanian University Jhunjhunu (Raj)**, s. 4.

⁶ Flügel, "The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies", s. 7.

Cayna dini Hindistan'ın güneyinde kalan ve dışarıya kapalı olan bir din görünümünde olmasına rağmen fikirleriyle Hindistan'ı, sonra Gandhi gibi önemli şahsiyetleri etkilemiştir. Başta vejateryanlık uygulaması olmak üzere canlılara zarar veren uygulamalardan uzak durmaları bilhassa modern dönem ile birlikte dikkat çekmiştir. Cayna inancının bu uygulamaları temel dini inançlarından bağımsız değildir. Cayna inancını oluşturan temel öğretiler özünde hassasiyet barındıran ve her varlığa değer atfeden niteliktedir. Cayna dininde hakikatin görelî oluşu Cayna müntesiplerinin her dine ve her din kurucusuna saygılı olmalarına gerektirmiştir. Bu durumun temel nedeni Caynistlerin, farklı fıkirlere sahip insanların hakikatin başka yönlerini gördüklerine dair inanca sahip olmalarıdır. Bu hususlar dikkate alınarak Caynizm'in inançları ve uygulamalarını bir bütünlük dahilinde ele almak ve bunu tarihsel süreciyle birlikte ortaya koymak çalışmanın temel hedefi olmuştur.

Cayna dininin inançlarının tarihsel süreçte yaşanan olaylara ve bölünen mezheplerine bağılı olması nedeniyle konu tarihsel planda işlenmiştir. Böylece Caynist mezhepler ve kutsal metinlere bağılı olarak şekillenen Caynizm'in inanç ve pratiklerinin arka planını anlama hedeflenmiştir. Bunun için çalışma “Tarihsel Süreç”, “Öğretiler” ve “Pratikler” olarak üç bölümden oluşmuştur. Birinci Bölümde Caynizm'in tarihsel sürecinin temel yapı taşları olan Tirthankara adlı öğretmenlerin ve bu öğretmenlerin sonuncusu olan Vardhamana Mahavira'nın hayatı ve doğdukları ortam eleştiriden ve yargılamalardan kaçınılarak ele alınmıştır. Tirthankaraların benzer özelliklerinden yola çıkarak Mahavira'nın karakteri yorumlanmıştır. Mahavira sonrası dönem ve bölünme konuları farklı yazarlardan yararlanılarak Tarihsel süreç objektif bir şekilde yansıtılmaya çalışılmıştır. Böylece Caynizm'in bir din olarak ortaya çıkışını ve şekillenmesini bir bütün olarak ortaya koymak hedeflenmiştir.

İkinci Bölümde Cayna dininin öğretilerinin oluşumunu ve görünümünü temelden etkileyen Tanrı fikri, kozmoloji, ontoloji, kurtuluş fikri ve bunlarla biçimlenen ve bu dinin temel yapılarını oluşturan *ahimsa*, *jiva*, *anekantavada* ve *syadvada* gibi öğretiler ele alınırken Caynist pratiklerin anlaşılması da hedeflenmiştir. Caynizm'in yaratıcı bir Tanrıyı kabul etmemesi nedeniyle *jiva* atomlarının her varlıkta belli bir miktarda bulunduğuna inanılmasının şekillendirdiği

ahimsa öğretisinin tüm Caynist dini sistemin etkisi ve Tanrı fikri, ontolojisi ve kozmolojisi ile doğrudan bağlantılı olduğunu, hatta *ahimsa* fikrinin diğer öğretilerle de ilişkisinin olduğunu açıklamak çalışmanın önemli hedeflerinden birisi olmuştur.

Cayna öğretisinin önemli noktalarından biri *ahimsa*nın da aralarında bulunduğu yeminler, rahip sınıfı ve laikler açısından uygulama alanında farklılık gösterse de temelde kişinin riyazete yönelmesinde etkili bir noktadır. Bu nedenle bu yeminlerin adları ve önemleri maddeler halinde sıralanarak geniş olarak ele alınmıştır.

Caynist pratikleri konu edinen Üçüncü Bölüm, Caynizm'in inançlarını uygulama alanında gösterme biçimine dikkat edilerek işlenmiştir. Bu nedenle uygulamalar konuları arka planında yer alan öğretilerle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Böylece dinsel bütünselliği yakalamak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda dini teşkilat ve zamana bağlı olarak yapılan ibadetlerin usulleri maddeler halinde sıralanırken bu uygulamalar mezheplerin tutumlarına göre işlenmiştir.

Caynist kutsal metinler başka dillerde yaygın bir kullanıma sahip değildir. Bu nedenle Caynizm'in anahtarlarını esas alan çalışmalardan faydalanılmıştır. Kutsal metinlerle ilgili Hermann Georg Jacobi'nin "Jaina Sutras part 1 and 2 (Sacred Books of the East)"⁷ isimli eseri dikkate değerdir. Aynı doğrultuda Paul Dundas'ın "The Jains"⁸ adlı eseri ile Jeffery D. Long'un "Jainism: An Introduction"⁹ isimli çalışması Caynizm'in tarihsel sürecini ele alan kaynaklar olarak değerlidir ve tarihsel süreç konusunda bu eserlerden faydalanılmıştır. İnanç ve uygulamalar noktasında ise özellikle Sinclair Stevenson'ın "The Religious Quest of India the Heart of Jainism"¹⁰ isimli eseri ile K. T. S. Sarao ve Jeffery D. Long'un editörlüğünü yaptığı "Buddhism and Jainism"¹¹ adlı eser dikkate değerdir. Türkiye'de ise Caynizm üzerine müstakil

⁷ Hermann Georg Jacobi, **Jaina Sutras part 1 and 2 (Sacred Books of the East)**, Evinity Publishing Inc, 2008.

⁸ Dundas, **The Jains**, 2002.

⁹ Jeffery D. Long, **Jainism: An Introduction**, I. B. Tauris, London and New York, 2009.

¹⁰ Sinclair Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, Humphrey Milford Oxford University Press, London, 1915.

¹¹ **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, K. T. S. Sarao and Jeffery D. Long (Ed.), Springer Publication, New York, 2017.

bir eser ya da tez çalışması yoktur. Ancak tezde, Hint dinleri üzerine çalışmalar yapan Ali İhsan Yitik'in "Doğu Dinleri"¹² isimli eseri ve "Dinler Tarihi El Kitabı"¹³ gibi kitap bölümleri kaynak olarak değerlendirilmiştir.

¹² Ali İhsan Yitik, **Doğu Dinleri**, İsam Yayınları, İstanbul, 2014.

¹³ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, ss. 384-393.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAYNİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI, MEZHEPLERİ VE KUTSAL METİNLERİ

Caynizm Hint dinleri içerisinde farklı duruşu ve uygulamaları ile dikkat çeken ancak Hint alt kıtasında en az müntesibi bulunan inançlardan biridir. Kendine has bir mantık sistemi ve uygulaması olan bu din tarihinde Sramana hareketine tabi olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Caynizm'in ve tarihsel sürecinin daha anlaşılır hale gelmesi için Hindistan'da Sramana hareketlerinden önce oluşan ortamın ele alınması uygun olur. Çünkü Hinduizm'in M. Ö. VI. yüzyıla kadar kıtaya hükmetmesi Hint coğrafyasında ortak bir şuur oluşturmuş, ondan kopan inanışlar felsefi argümanlarını oluştururken ve uygularken onun takipçisi olmuşlardır. Bilhassa Hinduizm'deki *maya*, *samsara*, *reenkarnasyon*, *bhakti* gibi inançlar bu topraklar içerisinde meydana gelen her yeni harekette bir şekilde filizlenmiştir.

Hinduizm'den alınan fikirler kadar onun fikirlerine karşı çıkışlar da Sramana hareketlerini etkilemiştir ve bu nedenle Caynizm'in tarihsel süreci Hinduizm'de karşı çıkılan inanç ve uygulamalar üzerinden biçimlendirilmiştir. Bu noktada çalışma, Cayna inancının ortaya çıkma nedenini ve Hindu düşüncesinin aksine kendi savundukları öğretileri ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda tarihi olaylar esas alınarak öncelikle kurucu Vardhamana Mahavira'nın Tirthankaralarla ilişkisi, doğduğu ortam, yaşadığı tecrübeler, aile yapısı ve bu öğretiyi oluşturma süreci işlenmiştir.

Caynizm için önemli bir figür olan Tirthankaralar *jina*, yani aydınlanmış kabul edilen özel insanlardır. Caynizm'i sistemleştiren Mahavira da 24 Tirthankaranın sonuncusudur. Tirthankaralar saygı duyulan ve hepsi aynı öğretiyi

vaaz eden öğretmenlerdir. İnsanı varlık âleminin öte tarafına geçiren bu şahsiyetler Cayna felsefesinde bu öğretmenler kozmosa da etki eden varlıklar olmuştur. Bundan dolayı Caynizm felsefesinde kurtuluş zamanlarında gelmesi zorunlu olan varlıklar statüsündedirler. Bu nedenle çalışmada çöküş ve yükseliş devirlerinden oluşan kozmik hareketler Tirthankara fikrini açıklamak için değerlendirildikten sonra Tirthankaraların sembolleri, adları ve hayat hikâyeleri sırasıyla ele alınmıştır.

Mahavira sonrasında ilk dönem Caynizm’de ikinci nesil öğretmenler olan *ganadharalar* lider olarak etkili ve Caynizm’i ayakta tutan temel figürler olmuşlardır. Bu nedenle dinin ayakta kalma serüveninin anlaşılması için Mahavira’dan sonra gelen liderler ve onların çatışmaları detaylıca incelenmiştir. Ardından dinde mezhepsel ayrılığa yol açma nedenleri aktarılırken mezheplerin temel farklılıkları değerlendirilmiştir. Nihayetinde Caynizm’in günümüze kadar ayakta kalmasının nedenleri belirtilerek Orta Çağ ve modern dönemde nüfusları, yerleşim alanları ve faaliyet alanları detaylandırılmıştır.

Günümüze kadar varlığını devam ettiren Digambaralar ve Svetambaralar hala aralarında çatışmalara sebep olan uygulama farklılıklarına sahiptirler. Dinin şekillenmesinde etkili olan bu iki mezhep tarihsel süreci anlamlandırma noktasında incelemeye değerdir. Bu nedenle iki ana mezhebin tarihsel süreci konsilleri, konsillerde aldıkları kararları ve ayrılık nedenleriyle birlikte ortaya konmuştur.

Caynizm’in tarihsel süreci farklı iki ana mezhebin doğmasına yol açmıştır. Uzun bir süreçte gerçekleşen ayrılık Digambara ve Svetambara mezheplerini doğurmuştur. Ayrılış süreci aynı zamanda Caynizm’in kutsal kitap koleksiyonunun olduğu dönemdir. Bu nedenle iki mezhep arasında kutsal metinler hakkında da tartışmalar olmuştur. Çünkü Caynizm’de kutsal metinler en az Tirthankaraların öğretilerini kabul etmek kadar önemli olmuştur. Hatta, kutsal metinleri, tazim edilen heykeller konumuna yükselten Taran Swami mezhebi, Svetambaralardan ayrılarak bağımsız bir mezhep olmuştur. Bu nedenle mezheplerin ardından kutsal metinler konusu ele alınmıştır. Bu hususlar dikkate alınarak konu “Caynizm’in Ortaya Çıkışı ve Tarihçesi”, “Caynizm’de Mezhepler” ve “Kutsal Kitap Külliyyatı” üst başlıkları altında incelenmiştir.

1.1. CAYNİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHÇESİ

Hindistan pek çok kültürün iç içe olduğu, her rengin kendini yansıttığı, bunu yaparken de bir başka inancın varlığını kabul ettiği bir ortama sahip olmuştur. Bu ülke uzun tarihsel geçmişinde pek çok kavmin ve devletin hükmü altına almak istediği bir bölgeydi. Bölgenin konumu ve sahip olduğu zenginlikler pek çok krallığı cezbederek askeri saldırıları üzerine çekmekle kalmamış aynı zamanda farklı inançların da çatışmasına sahne olmuştur.¹⁴ Özellikle kuzeyden gelen Aryanlar ve Müslüman devletler tarihsel sürecin akışını değiştiren önemli iki figürdür. Bununla birlikte kadim Hint alt kıtasının dinini derinden etkileyen ve biçimlendiren Aryanlar olurken kast inancı ve kurban ritüeli Hinduların inançlarına derin bir tesirde bulunmuştur.¹⁵

Kast anlayışı Hindistan halkını çeşitli sınıflara bölmüş ve sınıfa dahil edilmeyenleri kast dışı bırakmış ve pek çok haktan mahrum etmiştir. Kasttan en iyi yararlanan Brahman (din adamları) sınıfı olmuştur. Vedaların dillerini bilmeleri ve inanca göre tanrının ağzından yaratılmış olmaları onları diğerlerinden üstün kılmış ve onlara mutlak kurtuluş yolunu açmıştır.¹⁶ Bu duruma isyan eden pek çok kişi ve topluluk olmuştur. Özellikle Ksatriya (savaşçı) kastta yer alan tabaka kendilerinin canları ile daha fazla fedakârlık yapmalarına rağmen Brahman rahiplerin kurtuluşu elinde bulundurmalarına anlam verememiştir. Yeni akımlar, reformistler ve dinler bu karşı çıkışta sahnede yerlerini almışlardır. Onlardan biri Mahavira olup onun savunucusu olduğu din Caynizm idi. Özellikle Brahmanların otoritesinin haksızlığı ve kanlı kurban ritüellerinden duyduğu tiksinti Caynizm öğretisinin temel hatlarını oluşturmuştur.¹⁷

Mahavira, bu dinin kurucusu değil sistematize edeni olmuştur. Gelenek içerisinde yol gösteren, kendi *muktilerini* (kurtuluş) kazanmakla birlikte insanlar için örnek bir hayat yaşayan Tirthankaraların varlığı önem arz etmiştir. Mahavira'nın

¹⁴ Sırrı Erinc, "Hindistan" **TDVİA**, TDV Yayınları, (69-73), İstanbul, 1998, C. 18, s. 71.

¹⁵ Ali İhsan Yitik, **Doğu Dinleri**, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, s. 26-27.

¹⁶ Esra Büyükbahçeci, "Hint'te Kast Sisteminin İlk İzleri ve Hint Edebiyatındaki Yeri", **DTCF Dergisi**, C. 56, S. 2, Ankara, 2016, s. 240.

¹⁷ Kürşat Demirci, "Hindistan", **TDVİA**, (92-94), TDV Yayınları, İstanbul, C. 18, 1998, s. 93.

kimliğinin oluşmasına etki eden ve Mahavira'nın da içinde yer aldığı savaşçı sınıfına tabi olan bu kişiler Sramana hareketinden önce de vardı. Bu tarihi kişiliklerden bir kısmı Hindular tarafından da tanınıyordu. Çünkü Caynistler ilk Tirthankara Rsabha'nın oğlunun adının bugün Hindistan'ın diğer adı olan Bharat'tan geldiğini düşünürler.

Yol gösterici öğretmenler olan Tirthankaralar, Cayna felsefesinin yapı taşlarından belki de en önemlileridir. Bunun sebebi yaratıcı bir Tanrıya inanmayan Cayna dininin Tanrı yerine örneklik teşkil eden ve dünya devirlerinde zorunlu olarak kurtarıcı rolünü üstlenen Tirthankaraları yerleştirmesiydi.

Tirthankaralar, kurban ritüeline karşı çıkarak münzevi bir yaşantıyı benimseyen kişilerdir. Birçok noktada yol göstericilerin sahip olduğu ortak özellikler, sembolleri, yaşam hikâyeleri, annelerinin gördüğü rüyalar ve kutsal vaazları ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Tirthankaraların özellikleri konusunda Svetambara ve Digambara mezhebinin anlaşmazlık yaşadığı en önemli konulardan biri olan *muktiye* ulaşma hali, Caynistlerin de bu anı yaşama ihtimaline karşın her ayrıntısıyla öğrenme isteği uyandırmıştır. Bu durum farklı yorumlara da kapı aralamıştır. Mezheplere isim olan bu temel fikir ayrılığı dinin temel argümanı olan *mukti/mokşa* (kurtuluş) seviyesine ulaşan Mahavira'nın fiziki hali üzerinde yoğunlaşmıştır

Cayna dini içerisinde yaratıcı tanrı inancının olmaması Caynistleri yol gösteren öğretmenlere yönlendirmiştir. Özellikle gelenek içerisinde öğretmenler, rahipler, *mokşayı* elde etmiş şahsiyetler kıymete matuftur. Bu durum Mahavira'nın teşkilatını kurmasıyla sonuçlanmıştır. Mahavira kendisinden sonra öğretisini devam ettirebilmeleri için dört sınıftan müteşekkil olan teşkilatını kurmanın yanı sıra arkasında topluluğun liderleri olarak *ganadharaları* bırakmıştır. Ganadharalar lider olmanın yanı sıra kutsal kitapları da oluşturmuşlardır.

Mahavira sonrası dönemi anlamak açısından Müslümanların Hindistan coğrafyasına girmesi de önemli olaylardan biridir. Özellikle Babür Şah'ın politikaları, Cayna dinini rahatlatan uygulamalarının yanında İslam'ın fikirleri de bölgeye etki etmiştir. Çünkü Caynizm içerisinde Mahavira'nın tanrı figürlerinin

yerine geçebilecek heykelleri kabul etmediğine dair fikirler ön plana çıkmıştır. Ancak Hinduizm'in kadim etkisinden kurtulamayan Cayna dini için heykellerindeki yerini azami düzeyde korumuştur.

Modern döneme geçtiği zaman Caynizm kendi karakterini oluşturmuş ve müntesipleri Hindistan'da özellikle ticari alanda ön planda olmuşlardır. Yapılan göçler ile ticari kollarını daha da güçlendiren Caynizm'in bu noktada dönemsel olarak yaşadığı ve eyleme döktüğü faaliyetler dünya çapında tanınmasına etki etmiştir.

Caynistlerden bir kısmının kendini Hindu zannetmesinin sebeplerinden biri, bir dönem Hinduizm'in etkisinde kalmaları ve Cayna teşkilatını yaşatabilme arzusu olabilir. Teşkilatı yaşatma güdüsüyle hareket eden Caynistlerin farklı fikirlere sahip olmaları bölünmeyi de beraberinde getirmiştir. Caynizm'in bölünmesi iki ana mezhebin oluşmasına ve bu mezheplerin farklı bölgelerde yaşamalarına neden olmuştur. Cayna felsefesinin kutsal kitaplarının görüş ayrılıklarının oluşmasına tesir eden bölünme Mahavira'dan sonra değil henüz o hayattayken kayınpederinin görüş ayrılığı ile başlamıştır. Bu duruma hazırlıklı olduğu için Mahavira'dan sonra teşkilat sıkı tutulmuş bilhassa *ganadharalar* önem atfedilmiştir. Bu *ganadharalardan* ilki olan Indrabhuti ile Keshi Sramana 23. Tirthankara Parsvanatha'nın 5. yemini konusunda anlaşmazlık yaşamışlardır. Sonraki süreçte kıtlık nedeniyle yaşanan göç farklı fikirlerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Ayrı bölgelerde dağılmış olan cemaat kaldıkları bölgenin şartlarından etkilenerek farklı uygulamalarda bulunmuşlardır. Birbirlerinin uygulamalarını dine aykırı bulan topluluk özellikle giyim konusunda sıkıntı yaşayarak nihayetinde konsilde toplanmışlardır. Bu konsille ayrılan cemaat bir daha aynı fikir etrafında birleşememişlerdir.

Caynizm'in Hint düşüncesine karşıt bir şekilde ortaya çıkışı ve tarihsel süreçte bağımsız bir din haline gelmesi Caynizm'in dini bütünlüğünün anlaşılması için önemli bir husustur. Mahavira din kurucusu olarak görünse de Caynizm tarihsel süreç içerisinde kendisine özgün dinsel yapısını tamamlamıştır. Bu süreç, aynı zamanda Caynist ekollerin ve bunlara bağlı kutsal metinlerin oluşma sürecini de içine alır. Bu hususlar dikkate alınarak "Caynizm'in Ortaya Çıkışı: Tirthankaralar",

“Caynizm’in Sistemleştirilmesi: Vardhamana Mahavira Jinata (M. Ö. 599-527)”, “Mahavira Sonrası Caynizm’in Kısa Tarihçesi” ve “Tarihsel Süreç: Caynizm’de Bölünme” olarak konular belirlenmiştir.

1.1.1. Caynizm’in Ortaya Çıkışı: Tirthankaralar

Tirthankara, dünyanın döngüsel devirlerinin alçalan dönemlerinde (*avasarpini*) doğan aydınlanmış 24 öğretmenin her birine verilen unvandır. Sanskritçe *kr* kökünden gelen kelime “*yapan*” veya “*tirtha yapan, inşa eden*” anlamlarına gelirken¹⁸ *Tirtha* kelimesi geçit ve nehrin öte yakasına geçiren anlamındadır. Bundan hareketle Tirthankara adı yol gösteren, geçitten geçiren, samsaradan kurtaran anlamında “*ford yapımıcısı, geçitten geçiren*” kullanılır.¹⁹ *Tirtha* kelimesi Caynizm’in toplumsal teşkilatına da isim olmuştur. Bu teşkilat dört sınıftan oluşur ve şöyledir: rahipler (*sadhu*), rahibeler (*sadhvi*), rahip olmayanlar (*sravaka*) ve sıradan kadınlar (*sravika*). Buradan Tirthankaranın bu teşkilatı kuran öğretmen olduğu da anlaşılır.²⁰

Tirthankaraların dünyanın sıkıntılı dönemlerinde insanlara yol göstermek için geldiklerine inanılır.²¹ Bu nedenle sıradan insanlar değillerdir. Onların evrene dair bazı hakikatlerin sırrına erdiklerine ve keşf ile ulaştıkları bilgiyi başkalarına da öğrettiklerine inanılır, yani yol göstericilik yanında öğreticilik özellikleri de vardır.²² Ayrıca bu özellikleriyle Caynizm’in oluşumunda rol oynadıkları kabul edilir. Bu nedenle bir Tirthankara olan Mahavira’nın Caynizm’in kurucusu olmaktan çok bir sistemleştiricisi olduğu düşünülür. Başka bir ifadeyle sadece Mahavira’nın değil tüm Tirthankaraların Caynizm’in oluşumunda rol oynadığı kabul edilir.

Tirthankaraların Caynist evren algısıyla doğrudan ilişkisi vardır. Caynist felsefesinde bir tekerlek hareketini andıran zamanın kozmik döngüsü, evrenin

¹⁸ Gregory M. Clines, “Tirthankara (Jainism)”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, (1243-1247), K. T. S. Sarao and Jeffery D. Long (Ed.), Springer Publication, New York, 2017, s. 1243.

¹⁹ Long, **Jainism: An Introduction**, 2009, s. 20.

²⁰ Clines, “Tirthankara (Jainism)”, s. 1243.

²¹ Rukiye Karaali, “**Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı**”, (“Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi”) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 85.

²² Long, **Jainism: An Introduction**, s. 30.

yükseliş (*utsarpini*) ve alçalış (*avasarpini*) dönemlerini oluşturur. Her bir dönem altı kısma ayrılır.²³ Evren birbirini izleyen bu aşağı ve yukarı doğru uzun yükseliş ve alçalış dönemlerini sürekli tekrarlar. Yükseliş dönemleri evrende refahın hüküm sürdüğü, insanların bilinçli olduğu ve uzun bir ömre sahip oldukları dönemdir. Bu nedenle yükseliş dönemlerinde bir kılavuza ihtiyaç olmaz. Ancak tekerlek aşağı indiğinde, yani alçalma dönemlerinde evrende kaos ve şiddet hâkim olur. Tirthankara adındaki yol göstericiler bu dönemlerde ortaya çıkar ve insanları evrenin gerçekliği konusunda bilgilendirir.²⁴ Bu döngünün gerçekleşmesi yaratıcı bir varlığın müdahalesiyle değil, kendiliğinden kabul edilir. İnsanlar ve diğer tüm varlıklar kendi eylemlerinin sonucu olarak (*karma*) tekrar tekrar doğarlar.

Her çöküş döneminde, yani *avasarpinide* insanlara üç mücevheri, yani doğru inanç, doğru bilgi ve doğru davranış doktrinini ve yeniden doğuş çarkından kurtaran geçidi gösteren bir Tirthankara dünyaya gelir. Tirthankaraların bazı ortak özellikleri; Ksatriya sınıfından olmaları, belli bir zenginlikten sonra münzevi bir hayatı seçmeleri, insanlar için bireysel kurtuluşa örneklik teşkil etmek amacıyla bedensel ve zihinsel meditasyon yapmalarının yanı sıra ruhun kurtuluşa erişebileceğini gösteren ve kendilerini evren hakkında tüm bilgiye sahip olma seviyesine getirmeleridir. Nihayetinde bu rehber Tirthankaralar vaazlarını verip cemaatlerini kurduktan sonra yoğun bir meditasyon sürecine girerek *mokşaya* ulaşırlar. Bu yükselme ile kendi ruhları, evrenin tepesindeki özgür ve temiz ruhlarla birleşir.²⁵

Tirthankaralar birbirinden beden ve yaşam süreleri bakımından da *avasarpini* hareketinden dolayı ayrılırlar. *Avasarpini* döneminin başlangıcında uzun boylara sahip olan ve uzun bir ömür süren Tirthankaraların tekerlek alçaldıkça boyları kısalır ve ömürleri azalır. Sonuçta, mesela Parsva ve Mahavira'nın ömrü normal bir insan ömrüne eşitlenmiş olur.²⁶

²³ Jagmanderlal Jaini, **Outlines of Jainism**, Cambridge University Press, 1916, s. XXVI.

²⁴ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 386.

²⁵ Dundas, **The Jains**, s. 20.

²⁶ Dundas, **The Jains**, s. 20-21.

Avasarpini döneminin beşinci evresi Mahavira'nın ölümünden üç yıl sonra başlamıştır. Bu dönemin 21.000 veya 40.000 yıl kadar devam edeceği varsayılmıştır. Buna göre bu dönem çok sancılı geçecek ve çok az insan kendini kurtarabilecektir.²⁷

Mahavira yirmi dört Tirthankaranın sonuncusudur, dolayısıyla insanlara bireysel kurtuluşlarını gösteren son liderdir. Tirthankaralardan yalnızca üç tanesinin tarihi kişilikleri olduğu bilim insanlarınca kabul edilir. Yirmi ikinci, yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü Tirthankara konusunda neredeyse fikir birliğine varan bilim adamları, onların bir geleneğin başlatıcıları olarak kurban ritüeline ve Brahmanik otoriteye karşı çıkan şahsiyetler olduklarını varsayarlar.²⁸ Bilim adamlarının bu düşünceye meyletmesinin temelinde son üç Tirthankaranın Sramana hareketini destekleyen liderler olmaları yatar. Çünkü Caynist geleneğe göre, yirmi ikinci Tirthankara olan Neminatha, Mahabharata Savaşı sırasında *Sramana-Sangha* (Vedik olmayan bir tarikat) adında Brahmanik otoriteye karşı bir tarikat kurmuştur. Tarikat yirmi üçüncü Tirthankara olan Parsva'nın başkanlığı altında VIII. yüzyılda daha da güçlenmiştir. Nihayetinde Mahavira ve Buda tarafından sahiplenilen tarikat bölünmüştür.²⁹

Mahavira kendisinin kurduğu tarikatı *ganadharalar* aracılığıyla yayma fırsatı bulmuştur. Tirthankaraların geçirdiği dönüşümleri kendisi de yaşamıştır. Tirthankaraların ortak özellikleri Mahavira'nın yaşantısında da gözlemlenebilir ve bu kalıplaşmış bir senaryonun göstergesidir. Mesela, başlangıçta soylu bir aileden gelen prensler olmaları ve münzevi bir hayatı seçerek kurtuluşu istemeleri bu özelliklerdendir.³⁰ Tirthankaraların ortak özelliklerinden birisi de annelerinin gördükleri rüyalarıdır. Bu rüyalar hayra alamet rüyalar olarak bilinir ve Svetambara geleneğinde bu rüyalarda bulunan şu on dört alametten bahsedilir:

1- Beyaz bir fil; 2- Beyaz bir boğa; 3- Aslan; 4- Tanrıça Sri; 5- Bir çiçek çelengi; 6- Dolunay; 7- Yükselen Güneş; 8- Bir Bayrak; 9- Su dolu vazo; 10- Nilüfer

²⁷ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 386.

²⁸ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 386.

²⁹ Flügel, "The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies", s. 15.

³⁰ Mircea Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Buddha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, Ali Berktaş (Çev.), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 97.

ile süslenmiş bir göl; 11- Süt Okyanusu (gemi ile birlikte); 12- Tanrıların seyahat ettiği göksel bir araç; 13- Mücevher; 14- Ateş. Digambara geleneği ise taht ve gölde oynayan balıkları ekleyerek bu alametleri on altıya çıkarmıştır.³¹

Tirthankara annelerinin rüyalarında görmüş oldukları alametlerden özellikle fil, boğa ve aslan alametleri Tirthankaraların kraliyet bağlarını sembolize eder. Çünkü bu semboller her Tirthankaraya verilmez. Genelde seçici olarak en çok saygı duyulan Tirthankaralar fil, boğa ve aslan ile gösterilmiştir. Tirthankaraların isimleri ve sembolleri şöyledir:³²

Tablo 1: Tirthankaralar ve Sembolleri

	Tirthankara	Sembolü		Tirthankara	Sembolü
1	Rshabhanatha	Boğa	13	Vimala	Domuz
2	Ajita	Fil	14	Ananta	Şahin- Kirpi
3	Sambhava	At	15	Dhama	Yıldırım
4	Abhinanda	Maymun	16	Santi	Geyik
5	Sumati	Curlew- Guguk Kuşu	17	Kunthu	Keçi
6	Padmaprabha	Kırmızı Lotus	18	Ara	Balık
7	Suparsva	Gamalı Haç	19	Malli	Kavanoz
8	Candraprabha	Yarım Ay	20	Munisuvrata	Tosbağa
9	Su vidhi/	Makara-	21	Nami	Mavi Lotus

³¹ Kristi L. Wiley, **The A to Z of Jainism**, Scarecrow Press, 2009, s. 47.

³² Eva de Clercq, “Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History”, **Religion of South Asia Equinox Publishing Ltd.** , Vol. 7, No. 1-3, 2013, s. 144-146.

	Tirthankara	Sembolü		Tirthankara	Sembolü
	puspadanta	Timsah			
10	Sitala-rivasta	Gamalı Haç	22	Nemi	Deniz Kabuğu
11	Sreyamsa	Gergedan	23	Parsva	Yılan
12	Vasupujya	Bufalo	24	Mahavira	Aslan

Bu sıralamada özellikle Mahavira'nın aslan olarak tasviri onun kraliyet yönünü ve Ksatriya sınıfının üstünlüğünü göstermesi bakımından önemlidir.³³ Hemachandra'nın biyografilerinden önce (VI. yüzyıl) her Tirthankara için ayrı bir hayvan figürü çizme olayına rastlanmaz. Tirthankaraların ikonografik hayvan figürleri ile birlikte çizimleri V. Yüzyıldan sonra onları yazan biyografi ve hikâyelerde görülmektedir.³⁴

Caynizm bugün tapınaklarda hikâyelerinin resmedildiği gösterişli Tirthankara ikonografilerine sahiptir. Bu ikonografiler Tirthankaraların hikâyelerini simgesel olarak anlatmaktadır ve bu ikonlara tazimde bulunmaktadır. Özellikle Parsva'nın ikonografilerinde çok renkli ve çeşitli görsel anlatımlar mevcuttur. Diğer Tirthankara ikonografilerinde renklilik ve çeşitlilik daha az olsa da onlara da benzer şekilde tazimde bulunulur. Günlük ibadetlerden (*pujalar*) biri olan *astrapraki puja*sında Tirthankaraların bu ikonlarına kutsal anlamları bulunan nesneler sunulur.³⁵

Tirthankaraların bir diğer ortak özelliği, tanrıların oluşturduğu *samavarana* isimli vaazı vermeleri ve bu vaazdaki *mandapa* isimli oturma düzenine sahip olmalarıdır. Tirthankaralar bu vaazlarında öğretilerini anlatırlarken kendileri başta olmak üzere tanrılar ve diğer varlıkların hem oturma düzenini hem de evrensel konumlarını gösteren *mandapa* oturma düzeninin içindedirler. Bu oturma düzeni

³³ Clercq, "Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History", s. 150.

³⁴ Clercq, "Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History", s. 147.

³⁵ Wiley, *The A to Z of Jainism*, s. 45.

vaaz esnasında Tirthankara belli bir pozisyondayken Tanrı Indra'nın onu birçok yerden yansıttığı ve vaazını sunabildiği bir oturma şeklidir. Tanrılar, insanlar ve hayvanlar barış ve mutluluk içinde Tirthankarayı her açıdan görebilecekleri bu oturma düzeninde yerlerini alırlar.³⁶ Bu oturma düzeninde Tirthankaranın vücudu olduğundan daha büyük ve göz alıcıdır. Nilüfer çiçekleri ile etrafı bezelidir. İkonografilere de ilham olduğu biçimde Tirthankara aslan silueti ile tahtına yerleşmiştir. Tirthankara her ne kadar kendi diliyle konuşsa da etraftaki tüm varlıklar onu kendi lisansları ile anlar.³⁷ Tirthankaranın vaazındaki bu özel konuşmasına *divya dhavani* denir. *Divya* ilahi, göksel, doğaüstü, büyüsel anlamındaki *vdivya* kelimesinden; *dhavani* ise ses, gürültü, yankı, ton, melodi anlamındaki *vdhavani* kelimesinden türer. Tirthankaraya has olan bu özel dil ve duyum, *keval jnanaya* ulaşmış olana özgüdür. Evrene dair her şeyi bilene verilen mucizevi bir kuvvettir. Svetambara ve Digambara mezhepleri bu özellik konusunda ayrı fikirdedirler. Svetambara'ya göre bu özel iletişim Tirthankaraların konuştuğu *Ardhamagadhi* dilinin ilkel hali olduğu için bu şekilde her türden varlık Tirthankarayı anlar. Digambara mezhebine göre ise sadece *ganadharalar* ve Tirthankaraların öğrencileri tarafından anlaşılabilir özel bir iletişim biçimidir. Cayna mezhepleri Hindistan'ın tüm ana dillerinin bu sesten geldiğine inanırlar. Her iki mezhep arasındaki temel farklılığın nedeni doktrinsel olarak *jina*ya yüklenen anlamdır. *Jina*, her şeyin bilgisine hâkim olan kişidir. Digambaraya göre *jina* insan kusurlarından beridir ve onun mesajı sözcükler ve uygulamalar ile ifade edilemez. Bu nedenle Digambara için *divya dhavani* bir sessizlik sesidir. Svetambara için ise *jina* kısmen de olsa bedensel faaliyetlerde bulunmadır.³⁸

Caynizm'de Tirthankaraların sembolleri ve ortak özellikleri Cayna edebiyatına da yansımıştır. Özellikle kutsal metinler ve Tirthankaraların hayatının ele alındığı biyografiler sembolik öğeler ve sembolik anlamlar ile yüklüdür. Bunun yanı sıra gerçekliği içinde barındıran Tirthankara hikâyeleri de mevcuttur. Özellikle

³⁶ Flügel, "The Invention of Jainism: A Short History of Jaina Studies", s. 36.

³⁷ Clines, "Tirthankara (Jainism)", s.1245.

³⁸ Brianne Donaldson, "Divya Dhavani", **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, K.T. S. Sarao (Ed.), Jeffery D. Long (Ed.), Springer Publication, New York, 2017, s. 400.

Parsva ve Mahavira'nın anlatıldığı hikâyeler tarihi gerçekliği olan Rishab'ı bulmayı sağlayan yardımcı kaynaklar olmuştur.³⁹

İlk Tirthankara olan Rishab/Rishabdeva'nın tarihi bir şahsiyet olarak varlığı İndus Vadisi Medeniyeti kazı çalışmaları sırasında gün yüzüne çıkmıştır.⁴⁰ Rishabdeva annesinin rüyasında bir boğa görmesi nedeniyle *Rishab* (boğa) adını almıştır. Rivayete göre Rishab'ın yüz oğlu vardır ve bu çocuklardan biri Hindistan'a ismini veren *Bharata*'dır.⁴¹ Kabul edilen genel görüşe göre ilk Tirthankara olan Rishab Hindistan'a sunduğu zanaat çalışmalarının yanı sıra birçok farklı yenilik de getirmiştir. Bunlar arasında Hintlileri tarım ve hayvancılıkta eğitmesi, *dharma* anlayışına sade bir formül getirmesi, zaman ve mekân talebine göre evde el sanatları işini geliştirmesi ve ticaret ile ilgilenenler için dürüstlük (*satya*) öğretisinin temellerini atması dikkat çeken yeniliklerdir.⁴²

Rishabdeva'dan sonra dünya kötüye doğru gider. Bunun üzerine *Ajinatha* adlı İkinci Tirthankara dünyaya gelir. Onun dünyaya geldiği bu dönem *Suşama Duşama* olarak bilinen periyottur ve tüm Tirthankaraların dünyaya geldiği periyottur. Babasının düşmanlarını ortadan kaldırdığı için kendisine “yenilmez” adı verilen *Ajinatha*'nın simgesi fildir.⁴³

İkinci Tirthankara (*Ajinata*)'dan on dokuzuncu Tirthankara (Mali)'ya kadar Tirthankaralar hakkında tarihsel bilgiler azdır. Daha çok isimleri ve sembollerleriyle ilgili değerlendirmeler vardır.⁴⁴

Üçüncü Tirthankara, Sambhva (şans getiren)'dır. Kıtlık ve veba zamanlarında doğduğu için kendisine kral olan babası tarafından şans getiren anlamındaki bu isim verilmiştir.

³⁹ Tater, “Jainism, History, Philosophy and Tradition”, s. 4.

⁴⁰ Tater, “Jainism, History, Philosophy and Tradition”, s. 4.

⁴¹ Sinclair Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, Humphrey Milford Oxford University Press, London,1915, s. 51.

⁴² Tater, “Jainism, History, Philosophy and Tradition”, s. 1-2.

⁴³ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 51.

⁴⁴ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 51-56.

Dördüncü Tirthankara Abinadha'dır. Bu ismi ebeveynleri Vanita'da Abinadha Dağı'nda ibadet ederken Tanrı Indra onlara görüldüğü için almıştır. Sembolü maymun olan Abinadha diğer Tirthankaralar gibi Abinadha Dağı'nda vaaz vermiştir.

Beşinci Tirthankara Saminatha'dır. Zeki anlamındaki bu isim annesinin zekâsından dolayı, daha doğrusu zor bir olayı çözerken keskin zekâsını kanıtlaması sonucunda onun da zeki olduğu inancıyla halk tarafından verilmiştir. Sembolü kırmızı kaz veya kırmızı kekliktir.

Altıncı Tirthankara Padmaprabha/Padma'dır. Padmaprabha'nın babası da öteki Tirthankaralar gibi kraldı. Bu Tirthankaranın annesi rüyasında kırmızı lotus yatağında uyumayı istediği için kendisine kırmızı lotus amblemi verilmiştir.

Yedinci Tirthankara Suparsva'dır. Bu Tirthankara doğduğunda ülkeye cüzzam hastalığı gelmişti ve babası da bu hastalıktan muzdaripti. Bu nedenle cüzzam hastalığına deva getirmesi için ebeveynleri tarafında kendisine şans getiren anlamında Suparsva adı verilmiştir. Gamalı haç (卐) sembolüne sahiptir.

Sekizinci Tirthankara Candrabha'dır. Candrabha'nın annesi Ay'ı içmeyi arzuluyordu. Bu yüzden bir gece arzusunu dindirmek için kendisine bir kase su verildi. Suyu içtiği anda Ay ikiye bölündü. Yarım ay anlamına gelen Candrabha isminin bu nedenle verildiği kabul edilmiştir. Ayrıca aynı nedenle Candrabha'nın sembolü de yarım aydır.

Dokuzuncu Tirthankaranın adı Suvudhi/Puspadanta'dır. Bu Tirthankara doğduğunda kavgalı olan akrabalarını savaştan vazgeçirip dini vecibelerini yerine getirmelerine vesile olduğuna inanıldığı için *suvudhi* (barış) adını almıştır. Puspadanta olan ikinci ismi ise dişleri çok güzel bir çiçeğe benzediği için verilmiştir. Sembolü timsah veya yengeç olarak kabul edilir.

Onuncu Tirthankara Sitalanatha/Sitala'dır. O doğmadan önce annesi, eşi ve oğlunun babası olan Bhaddilapura Kralı ateşlendiğinde elini onun eli üzerine koyunca ateşi aniden düştüğü için oğlu Sitala'ya "*Esenliğin Efendisi*" anlamındaki

bu isim verilmiştir. Genel olarak gamalı haç sembolüne (卐) sahip bu Tirthankara, Digambara mezhebi tarafından *ficus religiosa*, yani kutsal incir ağacı ile de sembolize edilmiştir.

On Birinci Tirthankara Sreyamsa'dır. Kral olan babasının güzel evi kötü bir ruh tarafından ele geçirilince evi terk etmek zorunda kaldıklarında annesi her şeye rağmen o evde oturmuş ve o doğduğunda kendisine “*İyiliğin Efendisi*” anlamında Sreyamsa adı verilmiştir. Sreyamsa'nın sembolü gergedandır.

On İkinci Tirthankara Vasupuja'dır. Bu Tirthankaranın babası sürekli ibadet ettiği Indra ve Vasu'dan hareketle oğluna Vasu'ya ibadet eden anlamında Vasupuja adını vermiştir. Vasupuja'nın sembolü bufalodur.

On Üçüncü Tirthankara Vimalananda'dır. Bu Tirthankara, adını “açıklığın/netliğin efendisi” anlamından alır. Çünkü annesine herhangi bir sorunu çözebilme kapasitesi ve yeteneği verilmiştir. Sembolü domuzdur.

On Dördüncü Tirthankara Ananta (Anantanatha)'dır. Babasının yönettiği Ayodha'da oldukça zayıf ve sonsuz (*ananta*) uzanan bir iplik vardır, annesi ona hamileyken rüyasında sonu olmayan ipler ve inciler görür, onu doğurduktan sonra kendisine hastalıkları iyileştirme gücü verilir. Bu sebeple, bu Tirthankaraya sonsuz anlamındaki Ananta ismi verilir. Sembolü şahindir ya da Digambara'ya göre ayıdır.

On beşinci Tirthankaranın adı Dharmanatha/Dharma'dır. Bu Tirthankaranın ebeveynleri Rajput kralı ve kraliçesiydi. Çocuk doğmadan önce ibadetlerinde (*dharma*) sarf ettikleri gayretten müteşekkil adını Dharmanatha koydular. Dharma'nın işareti şimşektir.

On altıncı Tirthankaranın adı Santhinatha'ydı. Şiddetli bir veba salgını sırasında doğan bu Tirthankara'nın annesi Kraliçe insanların yüzüne su serperek vebanın seyrini değiştirmiştir. Bu nedenle oğlu Tirthankara “Barışın Efendisi” (*santi*) anlamında Santinatha adını almıştır. Rivayete göre Hindistan'ın imparatoru olan ilk Tirthankaradır. Sembolü geyiktir.

On yedinci Tirthankara Kunthunatha'dır. Gajapuri'de bir prens olarak doğan bu Tirthankaranın annesi o doğmadan evvel bir mücevher yığını görmüştü. Annesi hayatı boyunca küçük yaratıklara (*kunthu*) merhamet gösterdiğinden ve babası düşmanlarına karşı bodur olanlardan (*kuntha*) güç aldığından bu Tirthankara Kunthunatha adını almıştır. Sembolü keçidir.

On sekizinci Tirthankara Aranatha idi. Aranatha'nın annesi kraliçe Devi, oğlunun doğumdan önce bir mücevher sandığı görür. Sembolü gamalı haçtır.⁴⁵

On Dokuzuncu Tirthankara Malinatha/Mali'dir. Hakkında Svetambara ve Digambara mezhepleri arasında anlaşmazlık bulunan tek Tirthankara Malinatha'dır. Anlaşmazlık Mali'nin cinsiyeti ve önceki hayatında işlediği günahı konusundadır. Digambaralar Malinatha'yı kadın olarak kabul etmezken onun hilekâr olduğunu ve günah işlediğini kabul ederler. Svetambaralara göre ise Mali bir kadındır. Rivayete göre Mali, önceki yaşamında Mahabala adında hilekâr birisi iken arkadaşları ile birlikte asketik bir hayata başlar. Ancak o arkadaşlarından gizli gizli daha fazla ibadet eder. Bu yüzden sonraki yaşamında arkadaşlarını kandırdığı için kötü karması nedeniyle bir kadın olarak doğar. Ayrıca Malinatha'nın kendisinin de cinsel bir obje olarak münzevi arkadaşlarının tacizlerine maruz kaldığı için kadın olmaktan hoşlanmadığı rivayet edilir. Buna paralel olarak Svetambara ikonlarında Mali'nin kadınlığına dair herhangi bir emare de yoktur.⁴⁶ Dolayısıyla cinsiyeti dişil olan Mali'nin erkek figürü arkasına gizlendiği, bu nedenle erkek formunda tasvir edildiği söylenebilir.

Yirminci Tirthankara Munisuvrata/Muni'dir. Muni ismini annesinin bir kraliçe olmasına rağmen sıradan bir kadın gibi tevazu sahibi olmasına ve Caynizm'de zorunlu olan beş yemini güzel bir şekilde yerine getirmesine borçludur. Bu Tirthankaranın ismi "iyi yemin" anlamındaki *suvurata* kelimesinden gelmiştir. Simgesi kaplumbağadır.

Yirmi birinci Tirthankaranın adı Naminatha'dır. Bu yol göstericinin kral olan babası düşmanlarına yenileceğini bildiği bir savaşta iken gökbilimciler krala kendi

⁴⁵ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 54-56.

⁴⁶ Clines, "Tirthankara (Jainism)" s. 1245.

eşinin yüzünü şehrin surlarına yansıtmalarını istediler. Düşmana bu şekilde korku salıp (*nama*) kaçıracağını telkin ettiler. Bu sebeple Tirthankaranın adı Naminatha “korku salan” oldu. Sembolü mavi lotustur.

Yirmi ikinci Tirthankara Neminata/Nemi’dir. Annesi doğumundan önce kara bir tekerlek (*nemi*) ve kara elmas (*arisa*) gördüğü için Tirthankara bu ismi almıştır. Kendisi Krishna ve onun erkek kardeşi Baledeva zamanında yaşamıştır ve onların kuzenleri kabul edilmiştir. Sembolü deniz kabuğudur.⁴⁷

Yirmi Üçüncü Tirthankara Parsva/Parsvanatha konusunda bilim adamları fikir birliğine ulaşmıştır. Mahavira’dan iki yüz elli yıl önce yaşamış olan bu zat Benaresli bir kralın oğluydu. Bir prens olmasına rağmen o da selefleri ve halefi Mahavira gibi otuz yaşından sonra uzlete çekilip evrenin sırrına vakıf olmuştur. Sekiz cemaat kurduktan sonra yüz yaşına ulaştığında bir dağın doruğunda ölmüştür.⁴⁸ Parsvanatha, daha sonra Mahavira’nın beş yemin (*asvarapa*) öğretisinin ilk halini dört yemine bağlılık olarak formüle etmiştir. Yeminlerin Parsva zamanındaki ilk halleri şiddetsizlik (*ahimsa*), doğruluk (*satya*), çalmama (*asteya*), mal biriktirmeme (*aparigraha*) şeklinde olmuştur. Parsva, genelde arkaya eğilmemiş, yani dik duran bir yogi olarak tasvir edilmiştir.⁴⁹ Yılanlarla ilgili meşhur hikayesinden dolayı onun sembolü olarak yılan kabul edilmiştir.

Yirmi dördüncü ve son Tirthankara Vardhamana’dır. Vardhamana Jinata’nın M. Ö. 599 yılında doğduğu ve 72 yaşında öldüğü kabul edilir. Büyük Kahraman anlamına gelen Mahavira lakabını kullanan Vardhamana, Caynist geleneğin kurucusu değil düzenleyicisi olarak yirmi dördüncü Tirthankara kabul edilir.⁵⁰ Sembolü aslandır.⁵¹

⁴⁷ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 57-58.

⁴⁸ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Buddha’dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, s. 97.

⁴⁹ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 30.

⁵⁰ Jeffery D. Long, “Jain Philosophy”, **The Oxford Handbook of World Philosophy**, (1-12), William Edelglass and Jay L. Garfield (Ed.), Oxford University Press, 2011, s. 2.

⁵¹ Clercq, “Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History”, s. 146.

1.1.2. Caynizm'in Sistemleştirilmesi: Vardhamana Mahavira Jinata (M. Ö. 599-527)

Sanskritçe *jina* kökünden türeyen ve Caynizm'de isim olan *jaina* terimi tutkuların üstesinden gelebilen, aydınlanmayı elde ederek şiddetsizlik doktrinini öğreten ve manevi kurtuluşu oluşturarak yeniden doğuş çarkından kurtaran fatih anlamına gelen isimdir. Caynizm'de insan olan bu kurtarıcılar *Tirthankara* diye isimlendirilir ve Caynistler bunları överler.⁵²

Caynizm, *ahimsa* felsefesine dayanan ve tüm canlılara saygı duymayı içeren dünyanın en eski dinlerinden biridir. Hindistan sanatına, edebiyatına ve kültürüne büyük katkıları bulunan Caynistler vejetaryen bir kültürü binlerce yıldır sürdüren bir dini topluluktur.⁵³ Caynizm, Budizm ile yakın benzerliği nedeniyle çoğu zaman onun bir kolu veya versiyonu gibi görülmüştür. Ancak bu iki dinin ortak noktaları olsa da birbirlerinden oldukça farklıdırlar. M. Ö. VI. yüzyılda ortaya çıkan Caynizm ve Budizm'in kurucu liderleri de aynı kasttan, yani Ksatriya kastındandırlar. Bu iki dinin başka benzerlikleri de vardır ve bunlar arasında en dikkat çekenini aynı reaksiyonun ortaya çıkmalarını sağlamasıdır. Bu reaksiyon Hinduizm'in kast anlayışına ve kanlı kurban törenlerine karşı çıkmalarıdır.⁵⁴ Bununla birlikte bu benzerliğin arka planında Hint kültürünün temel yapısı yer alır. Bu dönemde Hint kültürü uçları ifade eden iki geniş gruba ayrılabilir: Brahman (*Vedik*) kültürü ve Sramana kültürü. Mimansa, Vedanta, Nyaya ve Vaishesika'nın felsefi okulları Brahman kültürüne; Caynizm, Budizm, Sankhya okulları Sramana kültürüne aittir.⁵⁵

Sramana kelimesi Brahmanlar tarafından Buda'ya eleştiri mahiyetinde verilen ancak daha sonra Buda'nın taraftarlarının kendileri için benimsedikleri bir isim olmuştur.⁵⁶ Vedaların otoritesini veya Vedik kurtuluşun etkinliğine inanmayan öğretmenler ve onların takipçileri Sramanalar veya çabalayıcılar olarak bilinir.⁵⁷ M. Ö. VI. yüzyılda Hindistan'ın Ganj çevresi yoğun bir dini hareketliliğe maruz kaldı.

⁵² Dundas, **The Jains**, s. 3.

⁵³ Atul Shah, "Jain", Blog, News&Events, Reonline, 2019, s. 3.

⁵⁴ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 284.

⁵⁵ Tater, "Jainism, History, Philosophy and Tradition", s. 4.

⁵⁶ Brett Shults, "A Note on Śramana in Vedic Texts", **JOCBS**, Vol. 5, 2016, s. 121.

⁵⁷ Kristi L. Wiley, **The A to Z of Jainism**, s. 6.

Brahmanların yanı sıra Sramana grubu içerisinde yoginlere, büyücülere, diyalektik çilecilere (sofistlere), hatta Carvakakaların ve Lokayataların selefleri materyalistlere ve nihilistlere rastlanan gezgin çileciler (*pariuracaka*) vardı.⁵⁸

M. Ö. VI. yüzyıl, Hindistan'da birçok krallığın arasında bitmek bilmeyen savaşların yaşandığı ve sıradan halkın acı ve sefaletle sürüklendiği bir dönemdir. Var olan bir kast sistemi ve bu kasta göre yalnızca Brahman sınıfının kurtuluşa ereceği fikri sıradan insanları manevi bir yalnızlığa itmiştir. Bu durum özellikle Ksatriya (savaşçı) sınıfının eleştirilerinin hedefi olmuştur. Birçok aşamadan münzevi yaşama girmekten alıkonulma ve her şekilde aşağılık muamelesi görme gerçeği doğal olarak Ksatriya kastının itirazlarına yol açmıştır. Bu sebeple Budist ve Caynist reformcuların bu kastan çıkmaları tesadüf değildir.⁵⁹

Kurban törenleri iki kast arasındaki kavganın bir başka gerekçesi olmuştur. Ksatriya şu an men edildikleri (hariçte tutuldukları) bu kurban ritüellerine eskiden Brahmanlar ile beraber katılmıştır. Hindu inancında kurbanın insan hayatına yön veren önemli bir yere sahip olması nedeniyle kurban törenlerine çok büyük bir değer atfedilmiştir. Bu durumun tarihsel başlangıcı Aryan işgalcilerinin tutumlarına dayanır. Aryanlar Hindistan'a yerleştikleri zaman ele geçirdikleri topraklara ve insanlara ait olan daha karanlık (belirsiz) inanç ve öğretileri kendi asli inançlarına aşılamişlar ve yavaş yavaş ilk Vedalar dönemine ait olan özü kaybetmişlerdir. Bu işgalciler Vedik geleneğin saf halini bozup kendi inançlarını yaymışlardır. Özellikle ormanda yaşayan insanların imanı, bu işgalciler üzerinde her şeyin -hayvanın, bitkinin vs. bir ruhu olduğu fikrini ilham etmiştir. Bu inançtan etkilenen Aryanlar tenasüh fikrine daha fazla bağlanmıştır. Çünkü kurbanın kanının onları samsara çarkına daha sıkı bağladığına dair bir inanç geliştirmişlerdir.⁶⁰

Bilahare kanlı kurban ritüellerinin önem kazandığı ve Mahavira ve Budda hareketlerinin müstakil birer dini kimliğe büründüğü dönem, Sutralar Dönemi olarak

⁵⁸ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, s. 94.

⁵⁹ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 4.

⁶⁰ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 4.

Hindu tarihine geçer.⁶¹ Aryanların bu dönemde hayvanları tanrıların gazabını dindirmek için kurban olarak sunması ve kanlı kurban törenlerinin Hindistan’da artması Mahavira’nın tepkisine neden olmuş, bu durum özellikle “*hiçbir canlıya zarar vermeme*” şeklinde formüle olan *ahimsa* kuralına sıkı sıkıya bağlılığı beraberinde getirirken Caynistleri vejetaryen olmaya itmiştir.⁶²

Ahimsa uygulaması kanlı kurban törenine karşı olmakla birlikte, Caynist öğretide tanrının reddedilmesine neden olmuştur. Çünkü Hindistan Varnaya göre ayrılmış kast sistemine tabiydi. Varna terimi renk anlamına gelir ancak kullanılış amacı insanlar arasındaki tensel farklılıklar değil ritüellerin yerine getirilmesi bakımından sınıfları ifade eder.⁶³ Brahman sınıfı Vedaların dillerinden dolayı en yüksek derecede idiler. Onlar üstünlüklerinin ve fedakârlıklarının Vedalara dayandığını ilan ettiler. Dört kastın tanrının ağzından, kollarından, uyluklarından ve ayaklarından meydana geldiğini kendi kastlarının üstünlüğünün tanrının ağzından yaratılmalarına dayandığını iddia etmişlerdir. Bu nedenle isyan eden reformcular (Buda ve Mahavira) tanrının varlığını reddettiler. Bu iki liderin düşüncesine göre tanrı gerçekten var olsaydı sadece Brahmanları üstün tutmaz aynı zamanda varoluşu karartan tüm acılardan da sorumlu olurdu.⁶⁴

Mahavira toplumu düzenlemesi bakımından kastı reddetmez. Caynizm de toplumu kastlara ayırır. Bu durum büyük Magadha kültüründeki Sramana hareketinden ileri gelir. Çünkü Sramana hareketi temelde sınıfsal farklılıkları reddetmez. Bu harekette kastın başı Brahmanlar değil Ksatriyalardır. Magadha bölgesi Ksatriya hareketliliğinin yoğun olarak yaşandığı bir bölgeydi.⁶⁵

Caynizm Mahavira’dan önce de vardı ve öğretileri seleflerinin öğretilerine dayanıyordu. Bu nedenle Buda’dan farklı olarak Mahavira yeni bir dinin kurucusu olmaktan ziyade mevcut olan bir dinin reformcusu ve propagandacısıydı. Selefi

⁶¹ Yitik, **Doğu Dinleri**, s. 33.

⁶² Atul K. Shah, “Jain Business Ethics”, **Accountancy Business and the Public Interest**, Vol 6, No. 2, 2007, s. 119.

⁶³ Robert S. Ellwood, “Caste of Hinduism”, **The Encyclopedia of World Religions**, (75-76) Robert S. Ellwood and Gregory D. Alles (Ed.), Facts on File An Imprint in Infobase Publishing, New York, 2007, s. 75.

⁶⁴ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 4-5.

⁶⁵ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 48-49.

Tirthankara Parsvanatha'nın köklü inancını takip etti. Buna mukabil Mahavira Caynizm'in felsefi ilkelerini zamanına göre yeniden düzenledi.⁶⁶

Mahavira'nın mücadelesini anlayabilmek adına onun doğum hikâyesine bakmak gerekmektedir. Çünkü Mahavira'nın doğumu (M. Ö. 599) incelendiğinde Brahman kastına karşı verilen savaşın birçok detayına rastlanır. Mahavira'nın ebeveynleri 23. Tirthankara Parsvanath'ın adanmışları ve takipçileri olan Caynistlerdi.⁶⁷ Mahavira'nın doğum hikâyesinde efsanevi anlatılara rastlanır. Özellikle doğum anını aktaran rivayet, Buda'nın doğumuna benzer emareler taşır. Mahavira Ganj Nehri yakınlarındaki Hindistan kasabası olan Vaishali'de Ksatriya kastına mensup bir ailede doğdu. Efsaneye göre annesi bir rehber doğuracağına dair önceden bazı rüyalar ve işaretler gördü.⁶⁸ Mahavira soylu bir kabile şefi olan Siddhartha ile Magadha'nın soylu ailelerinden birinin kızı olan Trisala'nın oğluydu. Efsaneye göre Mahavira bir Brahmanın karısı olan Devanda'nın karnındaydı ancak tanrılar embriyoyu Ksatriya kadını Trisala'nın rahmine taşıdı. Aynı şekilde Devanda da bir kurtarıcı doğuracağına dair rüyalar gördü. Birçok kurtarıcının doğumu gibi onun da doğduğu gece büyük bir ışıkla aydınlandı.⁶⁹

Jambuduipa'nın merkezinde bulunan Meru Dağında Tanrı Indra tarafından gerçekleştirilen doğum, nefes verme ve kutsama (*abhiseka*) ayininin ardından ailesine bolluk ve bereket getirdiği için Vardhamana ismi (Artan, arttıran, bereket ve refah getiren) verilir.⁷⁰ Efsanede dikkate değer iki nokta vardır; ilki Mahavira'yı Brahman kastından alıp savaşçı kastına yerleştirmedir, bunu yapmadaki gaye Ksatriya sınıfının Brahman sınıfına üstünlüğünü göstermektir. İkincisi ise Mahavira'yı İsa Mesih ve Buda'nın doğumlarında olduğu gibi efsanevi düzeye taşıyarak bir kurtarıcı olma imajını pekiştirmektir.⁷¹ Tanrı Indra'nın hikayedeki etkililiği yaratıcı Tanrı olmaksızın Hindu tanrılarına duyulan saygıyı da

⁶⁶ Pravin K. Shah, "Lord Mahavir and His Teaching", **Jain Fundamentals, Rituals, Scriptures, Compassion, Compassionet**, Pravin K. Shah (Ed.), Jain Study Center of NC, 2011, s. 6.

⁶⁷ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 39.

⁶⁸ Atul Shah, "Jain", Blog, New & Events, Reonline, 2013, s. 3.

⁶⁹ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, s. 97.

⁷⁰ Dundas, **The Jains**, s. 21.

⁷¹ Dundas, **The Jains**, s. 26.

betimlemektedir. Çünkü Caynizm de dahil Hint kökenli dinlerde Indra kutsal Ana Tanrıça rolündedir.⁷²

Vardhamana otuz yaşına kadar müreffeh bir aile hayatı sürer fakat anne ve babasının peş peşe ölümlerinden sonra dönemin de yaygın bir geleneği olarak züht hayatına başlar. On üç yıllık katı bir riyazet sonrasında nihai bir aydınlanmaya kavuşur. Aydınlanmaya kavuştuğu için kendisine *jina* (Muzaffer) veya Mahavira (Büyük Kahraman) unvanı verilir.⁷³

Mahavira ilk vaazını Campa şehrinin eteklerinde Purnabhadra adında bir ağaca yaslanarak Yaksha tapınağında Campa Kralı ve Kraliçesi'nin de yer aldığı geniş bir topluluğun ve sıradan halkın önünde verir. Tanrılar bu vaazı dinlemek için yeryüzüne iner. Tanrıların da katıldığı bu tür açık hava vaazlarına Caynizm'de *samavasarana* denir. Merkezde bir ağacın yanında duran vaiz ile birlikte geçitlerle birbirine bağlanan ve çok iyi korunan koruluklarda yerlerini alan izleyiciler bulunur. Yol gösterici (Tirthankara) doğuya bakar ve tanrılar bir şekilde onun diğer yönleri de bakabilen üç kopyasını yaratır. İnsanlar, tanrılar, hayvanlar ve diğer varlıklar bu vaazı bu sayede kusursuz bir şekilde duyma durumuna gelirler.

Samavasarana'nın Brahmanik kurban ritüelinden farkı, kurban töreninde tanrılar, hayvanları kesen rahipleri izlemeye gelirken *samavasarana*'da tanrılar insanlar ve hayvanlar *ahimsa* vaazını dinlemek için bir araya gelirler.⁷⁴ Mahavira bu sayede hakiki *jnata* öğretimini üç mücevher (*triratnas*) olarak formüle ettiği; doğru bilgi (*samgyajjinama*), uygun inanç (*samyag-jinana*) ve doğru davranış (*samyakcatira*) olarak sunar.⁷⁵

Mahavira aydınlandıktan sonra 12 yıl boyunca gezgin çilecilerin hayatını yaşadığı münzevi bir hayat sürer. Mahavira bu sürede uzun süren oruçlar tutarak ve meditasyonlar yaparak kendisi gibi ormanda zühd hayatı yaşayan çileciler ile tanışır. O dönem Magadha bölgesi çileciler ile doludur. Sramana hareketinden gelen bu

⁷² Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 385.

⁷³ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 385.

⁷⁴ Dundas, **The Jains**, s. 34-35.

⁷⁵ Mehmet Aydın, **Dinler Tarihi**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 123.

çilecilerden biri de Siddhartha Buda'dır. Mahavira ile karşılaştıklarına dair tarihi bir veri bulunmasa da Buda Mahavira'dan haberdardı. Magadha Kralı Ajatasatru, Buda'ya Mahavira dahil altı Sramana liderinden bahseder. Budist kaynaklarda Mahavira aile adı olan Nigantha Nataputta olarak geçer.⁷⁶

Mahavira başka canlılara zarar vermenin yanlış olduğunu düşünürdü. Kendisini riyazete adanmış uzun süreçte nihayetinde tüm Hint geleneği ve dinlerini etkileyecek olan *ahimsa* veya şiddetsizlik doktrinini geliştirdi. On iki yıllık riyazet sürecinde bedenini temizlemek için oruç tuttu, konuşmasını güzelleştirmek için sessizliği seçti, zihni boşaltmak için ise meditasyon yaptı. Tüm çabalarının sonucunda yaşam- doğum- ölüm çarkından kurtulup insanlığın en yüksek mertebesi olan *keval-jnana* mertebesine ulaştı. Hayatının son demlerini Kuzeydoğu Dia'da geçiren Mahavira, Caynizm açısından bireysel çabayla kurtuluşa ulaşabilmenin emsali kabul edildi.⁷⁷

Mahavira'nın *samavaranada* vaazlarını dinleyen on bir sıkı takipçisi mevcuttur. Bu takipçilerine daha sonra *ganadharalar* adı verilmiştir. Brahman kökenli bu *ganadharalar*, Mahavira'nın öğretilerine dayanarak Caynist kutsal metinlerini oluşturup cemaate liderlik etmişlerdir. Mahavira'nın beş yeminini (*mahavratalar*) yaymışlardır. Bu yeminlerin ana ilkeleri hem sıradan halkın hem dindar tabakanın uygulamalarının temeli olmuştur.

Mahavira'nın dindar topluluğu büyürken onlara Mahavira tarafından Candana'nın başkan olarak seçildiği bir grup kadın katıldı. Yetmiş iki yaşında (M. Ö. 527) nirvanaya ulaşmış hayata veda eden Mahavira, ölümünden sonra Caynist hesaplarına göre, 14.000 keşiş, 36.000 rahibe, 159.000 erkek üye, 318. 000 kadın üye bırakmıştır.⁷⁸

Mahavira'nın ölümünden sonra fikirleri öğrencisi Sudharma ve haleflerinin yönetimi altında gelişmeye devam etti. Caynizm, sadece Hindistan sınırları içerisinde

⁷⁶ Wiley, **The A to Z of Jainism**, s. 6.

⁷⁷ Jeff Hay, "Mahavira", **The Greenhaven Encyclopedia of World Religions**, (187-188), Linda Holler (Consulting Ed.), Greenhaven Press, USA, Gale, 2007, s. 188.

⁷⁸ Wiley, **The A to Z of Jainism** s. 6.

yayıldı. Bu durumun, Caynizm'in bireyselliğe önem verip ferdi kurtuluş ile ilgilenmesinden ve dünya meselelerine yönelmeyen bir din oluşundan kaynaklandığı düşünülür.⁷⁹

Mahavira'nın nirvanaya ulaşmasından birkaç yüzyıl sonra onun tarafından oluşturulan orijinal doktrinlere zarar vermese de cemaat içinde dini düzeni karmaşık hale getirecek olaylar yaşanır. Sonraki nesiller Mahavira ve Tirthankaraları ritüel anlamda Hindu tanrıların konumuna yükseltir.⁸⁰ Henüz kimlik bunalımını atlatamama veya kadim Hindu geleneğinden kopamama bu sorunun temelini teşkil eder. Hindistan kadim dinlerin birbirini etkilediği ancak başka bir dine veya mezhebe geçmenin çok kolay olduğu bir coğrafyadır. İbrahimi dinler açısından bir alt mezhebe geçmek dinden atılma nedeni iken Hindistan bu konuda daha esnektir.⁸¹ Bu tür bir esneklik çok farklı inanç türlerinin de doğmasına zemin hazırlar. Caynizm'in bölünmesinde ve Hindistan'ın farklı yerlerine dağılmasında politik durum ile iklimsel şartlar etkili olsa da farklı fikirlerin de mezhepsel ayrılığa yol açtığı yadsınamaz.

1.1.3. Mahavira Sonrası Caynizm'in Kısa Tarihçesi

Mahavira'dan sonra Caynizm'in dini bir kimlik kazanma süreci devam ederken Mahavira'nın kurduğu teşkilat ve bu teşkilatın önde gelenlerini oluşturan *ganadharalar* etkili olmuştur. *Ganadharalar* Mahavira'nın teşkilatına katılarak onun seçkin öğrencileri olmuş ve aydınlanmış liderlerdir. *Ganadharalar*, Mahavira'nın vaazını dinlemiş ve *tripadların* (yüce bilgi) bilgisine ulaşmış on dört Purvayı yazmış olan şahsiyetlerdir.⁸² Aralarında üç önemli isim dikkat çeker: ilki Svetambaraların kendi soylarını dayandırdıkları Sudharman; ikincisi *avaraspinide* aydınlanmaya ulaşan son kişi Jambu ve son olarak Mahavira'nın ardından derin bir mateme büründüğü için aydınlanan ve bu nedenle Svetambaralar arasında meşhur olan Gautama'dır.⁸³ *Ganadharaların* sayısında ihtilaf yoktur ve 11 *ganadhara* kabul

⁷⁹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 9.

⁸⁰ Shah, "Lord Mahavir and His Teaching", s. 6.

⁸¹ Demirci, "Hindistan", *TDVİA*, s. 92.

⁸² Wisdomlib.org, "Ganadhara", <https://www.wisdomlib.org/definition/ganadhara> (E.T: 02/02/2021)

⁸³ Dundas, *The Jains*, s. 38.

edilir. Bunların isimleri şöyledir: 1- Indrabhuti Gautama, 2-Agnibhuti, 3- Vayabhuti, 4- Arya Vyakta, 5- Sudharma, 6- Mandita, 7- Mauryabhuti, 8 Akampita, 9 Acalabhrata, 10 Metarya ve 11- Prabhasa.

Mahavira'nın ölümünden sonra *ganadharalar*ın ilki olan Indrabhuti Gautama topluluğun lideri olur. Indrabhuti, Svetambara mezhebinin önemli bir figürüdür. Mahavira'nın ölümünden sonra Divali Bayramının ilk günü halka onun *keval-jnana* mertebesine ulaştığını bildirir.⁸⁴

Caynist rahipler ve halk uzun bir süre Caynizm'in merkezi olan Magadha bölgesinde yaşamıştır. Bu bölge daha önce de bahsedildiği gibi Sramana hareketine ev sahipliği yapmıştır. Sudharma'nın (M. Ö. 607-506) da ölümünden sonra, münzevi topluluğun liderliği Mahavira'nın kadim müritlerine (*sthaviralar*) geçmiştir. Madhura bölgesine de hakim olan Maurya Kralı Asoka'nın (M. Ö. 233-268) birçok mezhebe ve dine hoşgörülü davranması neticesinde Caynizm Madhura bölgesinde varlığını sürdürmüştür. Ancak Maurya Krallığının düşmesiyle (M. Ö. 381-185)⁸⁵ topluluk Magadha bölgesinden ayrılarak önce doğu ve kuzeybatıya daha sonra da orta ve güney bölgelerine kayar. Caynistler de Budistler gibi Mauryan ve Nanda Hanedanlıkları'nın himayesinde gelişir fakat bu iki önemli krallığın dağılmasından sonra Magadha bölgesinde çok az Caynist kalmıştır. Batı rotasını takip eden Caynistler Madhura'da durmuşlardır. M. S. II. yüzyılda Caynistler daha batıya bugünkü Gujarat'a kaymıştır. Madhura bölgesinde Caynistlere ait çok sayıda belge bulunmuştur. Özellikle adı geçen göç ile ilgili en önemli kanıt M. Ö. 150 yılında hükümdarlığı bulunan Kral Kharavela'nın yazıtları ve tarihi M. Ö. II. yüzyıla dayanan Cayna stupaları (imgeleri)'dir.⁸⁶

Topluluğun güneye kaymasına sebep olan olay ise hikayeye göre Magadha'ya muson yağmurlarının uzun süre yağmaması ve akabinde başlayan kıtlık olmuştur. Halkın bir kısmı güneye göç etmiş ve Caynist öğretiyi burada yaymışlardır. Caynistlere altın çağı denebilecek bir hayat yaşatan Maurya Kralı Chandragupta'nın

⁸⁴ Long, *Jainism: An Introduction*, s. 56-57.

⁸⁵ Long, *Jainism: An Introduction*, s. 60.

⁸⁶ Wiley, *The A to Z of Jainism* s. 7.

bu göç esnasında Caynist halka eşlik ettiği dindarlarca iddia edilmiştir. Bu nedenle Caynistler, Chandragupta'nın Caynizm'i kabul ettiğine inanır. Bunun yanında göç ile birlikte Caynist kutsal külliyyatın ilk kitabı düzenlenmiştir.⁸⁷ Kutsal kitaplar oluşturulmadan önce Cayna rahipleri öğretileri ezberleyerek birbirlerine aktarırlardı. Eski Hint geleneklerinde mevcut olan hoca-mürit ilişkisi Cayna dinine de tesir etmiştir. Çünkü *ganadharalar* öğretmen olarak görüldükleri için topluluktaki rahiplere öğretiyi şifahi olarak aktarmışlardır. Ancak göç olgusu öğretilerin yazıya geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Başta şifahi bilgilerin yazıya geçirilmek istenmesi ve akabinde din içerisinde kıyafet konusu dahil yeminler ve kadınların *muktiye* ulaşım ulaşamayacağı ile ilgili tartışmalar konsillerin toplanmasını gerektirmiştir.⁸⁸

Mahavira'nın ölümünden 160 yıl sonra (M. Ö. 357) Pataliputra (modern Patna) şehrinde Stlubhadra başkanlığında bir konsil toplanmıştır. Konsilin toplanmasındaki amaç rahiplerin ezberledikleri bilginin aktarılmasını sağlayıp Caynist kanonu oluşturmaktır. Ancak görüş farklılıkları nedeniyle konsil istediğini elde edememiştir.

Caynizm'in temel iki mezhebi Svetambara ve Digambara M. S. II. yüzyıla gelindiğinde fikirsel olarak ayrılmıştır. Kaynaklarda M. S. 79 veya 82 yılında bölündükleri kabul edilen Svetambara ve Digambara mezheplerinin ayrılıklarının temeli kutsal kitap külliyyatı konusunda fikir ayrılığına düşmelerine sebep olan çıplaklık ve kadınların *muktiye* ulaşım ulaşamayacağı ile ilgili sorunlar olmuştur.⁸⁹ Bu sorunların yanı sıra ayrılığa etki eden bir başka neden olarak Digambara mezhebinin kendi kanonu "Altı Kısımın Kutsal Yazısı" (M. S. 156) metnini kabul ederek bu kanonda tasvir edilen Digambara stereotipi ile fikrini iyice belirginleştirmesi de sayılabilir.⁹⁰

⁸⁷ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 10.

⁸⁸ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 61-62.

⁸⁹ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s.10-12.

⁹⁰ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 63.

İkinci konsil M. S. 300'de kuzeyde Skandila himayesinde Madhura'da ve batıda Nagarjuna'nın himayesinde Valabhi'de (Valibhur) iki farklı bölgede gerçekleşmiştir.⁹¹

Üçüncü konsil M. S. 453 ya da 454 yılında Devardhi Kshmasramana başkanlığında yine Valabhi'de düzenlenmiş ve yönetilmiştir. Bu konsile yalnızca Svetambara mensupları katılmıştır.⁹² Batı krallarının sürekli değişmesi sonucunda Caynizm'in merkezi Bihar'dan Gujarat'a geçmiştir. Bu geçişle birlikte M. S. 454 yılında gerçekleşen büyük konsil Bhavnagar yakınlarındaki Valabhi'de gerçekleşmiştir. Devardhi, konsile başkanlık etmiştir. Svetambara ve Sthanakavasi mezheplerinin kutsal kitap külliyatı hakkında yaşamış oldukları görüş ayrılıkları, ittifak ettikleri diğer konuları dahi gölgelemiştir. Kathiawad'da Sthanakavasi Caynistleri arasında on bir, Svetambara arasında seksen iki alt mezhep oluşmuştur. Her iki grubun alt gruplarının da kutsal kitap listeleri birbirinden farklıdır.⁹³

Svetambara ve Digambara mezhepleri bölününce müntesipleri Hindistan'ın farklı bölgelerine göç etmişlerdir. Digambaralar güneyde Dekkan platosuna ve Mysore'ye, Svetambaralar ise kuzeyde Gujarat ve Racastan'a yerleşmişlerdir ve bugün de aynı coğrafyada yoğun olarak yaşamaktadırlar.⁹⁴

Caynistler, krallar döneminde (M. Ö. 200- M. S. 1200) bir Caynist olan vezir Hemachandra (1088-1173) ve diğer Caynist entellektüel şahsiyetler sayesinde rahat bir dönem geçirmişlerdir.⁹⁵ Müslümanların Orta Çağ'da Orta Asya'da hükümrancılığını sürdürdüğü bir dönemde (1206 Delhi Sultanlığı) İslam Hint topraklarının özellikle kuzeyine girmiştir. Bu dönemde Caynistler Müslüman yöneticilerle geliştirdikleri iyi ilişkiler sonucunda kendilerini koruyabilmişlerdir. Müslüman yöneticilerden özellikle Babür imparatoru Ekber Şah (1556-1605)

⁹¹ Dundas, **The Jains**, s. 71.

⁹² Dundas, **The Jains**, s. 49.

⁹³ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 13.

⁹⁴ Yitik, **Doğu Dinleri**, s. 143.

⁹⁵ Long, **Jainism: An Introdoction**, s. 68.

döneminde Hindistan'daki dinleri uzlaştırma çabası vesilesiyle⁹⁶ Caynistler haklarını ve dini görüşlerini savunabilme imkânına sahip olmuşlardır. Svetambara keşişi Hiravjaya'nın Ekber Şah'ı kutsal yerlerde ve bayram günlerinde hayvanların öldürülmesini yasaklamaya ikna etmesi bu durumu açıklayan iyi bir örnektir.⁹⁷ Ancak Caynistler önceki dönemde himaye edilerek elde ettikleri siyasi üstünlüğü Müslüman sultanların Hindistan'a hâkimiyet kurduğu M. S. 1300 yılından XVIII. yüzyıla kadar tekrar elde edememiştir.⁹⁸

XVIII. yüzyıl ve sonrası İngilizlerin Hindistanı sömürdüğü bir dönemdir. Caynistler bu dönemde siyasi üstünlük elde edemese de XX. yüzyılın başlarında getirilen kanunlarla haklarını savunabilmiştir. Modern dönem, Caynizm için geçmiş yıllardaki birikimlerini kullanma adına iyi bir fırsat olmuştur. XIX. yüzyılda Caynistler birçok bölgeden Bombay'a göç etmişlerdir. Caynistler Hindistan'da ticari kimlikleriyle bilinmişlerdir. Yüzyıllar boyunca ticaret yapabilmek için Ahmedabad, Caypur, Delhi, Kalkuta, Madras ve Bangolere gibi büyük şehirlere yerleşmişlerdir. Caynistler bu dönemde dışarıya da göç vermişlerdir. Bu göçlerin çoğunluğu, özellikle Svetambara Murtipujaka grubundan olan Gujaratilerin iş fırsatı aramak için gittikleri Doğu Afrika'ya olmuştur. Uganda Devlet Başkanı İdi Amin (1971-1979) döneminde siyasi karışıklıklar nedeniyle Uganda'dan İngiltere'ye doğru bir Caynist göçü başlamıştır. Caynistlerin çoğu Londra'da yaşarken 1980'de Caynist tapınağının Leicester'e inşa edilmesiyle göçün yönü bu şehre doğru kaymıştır. Belçika'da ise Antwerp kentinde yaşayan Caynist elmas ve inci tüccarları Kobe (Japonya)'da de bir koloni oluşturmuştur. Kanada, Avustralya ve Ortadoğu'daki Körfez ülkelerinde de Caynistlere rastlanır. Caynistlerin Kuzey Amerika'daki varlıkları 1965'te göçmen yasasının kabulü ile hızla artmıştır. Hindistan dışında, 30.000'i İngiltere olmak üzere Avrupa'da 50.000, Afrika'da 50.000, Kuzey Amerika'da 5.000, Asya ve diğer kıtalarda 100.000 ila 150.000 arasında Caynist nüfusun olduğu tahmin edilmektedir. Göç edenler arasında, özellikle katı kuralları uygulayan Digambara müntesibi olan

⁹⁶ Hüsne Hilal Şahin, "Orta Çağ Hindistan'ında Yönetim; Bayram Han'ın Ekber Şah'a Etkisi", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Makalesi**, C. 18, S. 3, 2019, s. 1197.

⁹⁷ Clercq, "Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History", s. 141.

⁹⁸ Long, **Jainism: An Introdoction**, s. 71

münzevi bulmak neredeyse imkânsızdır, bunun nedeni dini inançlar gereğince münzevilere uygulanan seyahat kısıtlamalarıdır.⁹⁹

Hindistan’da Caynistler genellikle tüccar kimlikleri ile bilinirler, ama başka mesleklerde çalışan Caynistler de mevcuttur. Caynistler doğaya ve canlıya değer verdikleri için meslek seçimlerini ve etik davranışlarını “*doğaya zarar veren kendisine zarar verir*” düsturuna dikkat ederek belirlerler. Örneğin, tarım ve et endüstrisi veya ihracat ve ithalat gibi ticari hususlarda yaşamlarını *ahimsa* prensibine göre biçimlendirirler.¹⁰⁰ Bu kuralların da ittiği bir meslek elmas ticaretidir ve Caynistler bu meslekte yüzyıllar boyunca çok başarılı olmuşlardır. Bu başarının temel etkisi güvenilir olmalarıdır. Bu nedenle Hindistan’ın krallar tarafından yönetildiği eski dönemde (M. Ö. 200- M. S. 1200) Krallar onları elmas ticaretinden sorumlu grup yapmışlardır. Bu başarının başka bir etkisi de Caynistlerin aile ve akrabalık ağıyla kolektif bir güç olmalarıdır. Bu nedenle yüzyıllardır sürdürülen değerli taş ticaretinin miras yolu ile nesiller boyu aktarıldığı Caynist bir aile şirketi görmek mümkündür.¹⁰¹

Caynistlerin doğaya derin bir saygı duymaları sadece dini yaşamlarını değil aynı zamanda sosyal, siyasi ve ekonomik hayatlarını da derinden etkilemiştir. Bu, sosyal yaşamda bir takım farklı uygulamalar ve faaliyetler geliştirmelerine yol açmıştır. Bunun açıklayıcı bir örneği, 1808 yılında Avrupalı Indologların Caynizm’in kutsal kitaplarını kendi dillerine çevirmek istediklerinde ortodoks Caynist rahiplerin mikroorganizmalara zarar verecekleri endişesiyle buna şiddetle karşı çıkmalarıdır.¹⁰² Dini prensiplerin doğurduğu vejetaryen uygulamalar ve buna bağlı gelişen davranış ve faaliyetler de aynı çerçevededir. Her canlının yaşamına duydukları saygı nedeniyle Cayna müntesiplerinin et yememeleri yalnızca kendi topluluklarını değil tüm Hindistan’ı etkilemiştir. Bu nedenle günümüzde Hindistan hapishanelerinde vejetaryen mönü çıkarılır.¹⁰³ Mahatma Gandhi ise vejetaryenliğin dünya çapında

⁹⁹ Wiley, **The A to Z of Jainism**, s. 19.

¹⁰⁰ Shah, “Jain Business Ethics”, s. 122.

¹⁰¹ Shah, “Jain Business Ethics”, s. 127.

¹⁰² Flügel, “The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies”, s. 3.

¹⁰³ Shah, “Jain Business Ethics”, s. 119.

bilinmesine ve tanınmasına ciddi oranda etki etmiştir.¹⁰⁴ Caynizm kurallarına uygun olarak Caynistler tarafından yönetilen hayvan hastaneleri (*panjarapol*) hayvanlara verilen değerin örneklerindendir.

İki bin yıl boyunca inançlarının gereği olarak üstün bir ekolojik ahlaka sahip olan Caynistler, Hindistan yönetimi altında yaşadıkları son dönemde, 1990 tarihinden itibaren bu ahlak anlayışları sebebiyle Caynist felsefe doğa ve hayvan hakları gibi konularda ortaya çıkan küresel çevreci hareketlerin bir parçası haline gelmiştir.¹⁰⁵ Aynı şekilde Hindistan nüfusunun yüzde birinden az olmalarına rağmen tüm hayır kurumlarının %50 sine bağış yapanlar Caynistler olmuştur.¹⁰⁶

Caynistlerin ilmi çalışmalara verdikleri değer modern dönem ile birlikte ivme kazanmıştır. 1891 yılında yapılan nüfus sayımına göre Caynist kadınların okuryazarlık oranı %1,4 iken, Caynist erkeklerin oranı %53,4 olarak belirlenmiştir. 2001 yılında kadın okuryazar oranı %90,6'ya yükselmiştir. İstatistiksel olarak Caynistler şu anda Parsilerden sonra Hindistan'daki en iyi eğitilmiş topluluktur.¹⁰⁷ Modern dönemde Caynistler arasında toplumsal öz farkındalığı artırmak için İngilizce eğitim almak önem kazanmıştır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle nüfus sayımı sırasında Caynist aydınlar, Cayna halkının kendilerini Hindu olarak tanıtmaktan kaçınmalarını ve “ben” kimliğine sahip çıkmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı aydınlar sömürge sonrası oluşturulan hükümetlerin farklı dini topluluklara verilen ayrıcalıklarından yararlanmak isteyen eğitimde parçalanmış Caynist topluluğunu bir araya getirmek ve kutsal yazıları toplamak için sosyal reformu ön planda tutmaya çalışmışlardır. Bunu hayata geçirebilmenin temelinde manastır eğitiminin canlandırılarak dini eğitim ile seküler eğitimin hem kadınlar hem de erkekler için yeniden yapılandırılması gerektiğini düşünmüşlerdir.¹⁰⁸ Bu düşüncenin gerçekleşmesi doğrultusunda Hindistan Caynist dernekleri, 1926 yılında el yazmalarının toplanması ve korunması amacıyla burslar, pansiyonlar ve

¹⁰⁴ Tülay Özcan, Serap Baysal, “Vejetaryen Beslenme ve Sağlık Üzerine Etkileri”, **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C. 30, S. 2, 2016, s. 103.

¹⁰⁵ Clercq, “Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History”, s. 142.

¹⁰⁶ Shah, “Jain Business Ethics”, s. 119.

¹⁰⁷ Flügel, “The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies”, s. 1.

¹⁰⁸ Flügel, “The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies”, s. 5.

kütüphaneler oluşturulması için bağışlar kurulması yönünde çalışmalar başlatmışlardır. Önce, birçok sosyal yardımlaşma fonu kurularak bir kriz masası oluşturmuşlardır. Bu program, Caynist aydınların XIX. yüzyılın sonlarından itibaren kademeli olarak uygulanan batı tarzı eğitimle ilgili temel amaçlarını yeniden ifade etmelerini sağlamıştır. Bu amaç doğrultusunda halk kütüphaneleri, yatılı okullar, öğrenci yurtları, araştırma enstitüleri, özel kolej ve özel enstitüler kurulmuştur.¹⁰⁹

Bugün Hindistan’da yaşamını sürdüren Caynist sayısı tam olarak bilinmemektedir. 1991 yılına ait Hindistan nüfus sayımı verileri mevcut olan en güncel verilerdir. Bu verilere göre 838 milyonluk bir nüfusun içinden Caynistler yaklaşık 3.35 milyonu veya toplam nüfusun yaklaşık 0,004’ünü oluştururlar. Yine bu veriler ışığında en fazla Caynist, Gujarata (491.331), Karnaktukara (326.114), Madhya Pradesh (490.324), Maharashtra (965.840) ve Racastan (562.806) eyaletlerinde bulunur. Racastan 1981 nüfus sayımından bu yana Caynist nüfusunun azaldığı tek eyalet olmuş ancak nüfus sayımında birçok Caynistin kendini Hindu olarak tanıtmaması nedeniyle gerçek rakamların açık olarak yansıtılmadığı kabul edilir. Yaklaşık 5 milyonu aşkın Caynistin olduğu, bunların üçte birinin Digambaralar, üçte ikisinin ise Svetambara ve alt mezhepleri olduğu düşünülmüştür.¹¹⁰

1.1.4. Tarihsel Süreç: Caynizm’de Bölünme

Konsil kelimesi toplantılar anlamındaki “*vacana*” dan türeyen ve terim olarak okuma anlamındaki birleşmelerdir. Bu konsillerin veya *vacanaların* amacı rahiplerin ezberledikleri bilgilerden yola çıkarak kutsal kanonu oluşturmaktır.¹¹¹ Ancak konsillerden önce din içerisinde farklı nedenlerden dolayı ayrılıklar yaşanmıştır. Bu ayrılıklar genellikle iki liderin herhangi bir konuda anlaşamaması veya bazı uygulamaların din içerisindeki müntesipler tarafından kabul görmemesinden kaynaklanmıştır.

Caynizm’de ilk bölünme Mahavira’nın kayınpederi Jamali’nin Jinakalpa geleneğinde esas teşkil eden beş yemini reddetmesi ile başladı. Din içindeki

¹⁰⁹ Flügel, “The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies”, s. 3.

¹¹⁰ Wiley, **The A to Z of Jainism**, s. 18.

¹¹¹ Dundas, **The Jains**, s. 85.

anlaşmazlıkların büyümesi bazı takipçilerin ya ayrılmasına ya da ayrılarak başka dinlere geçmelerine sebep olmuştur. Bu, sonraki süreçte, Mahavira'nın öğretisi hakkında farklı fikirlerin oluşması anlamına gelirken merkezde duranların, yani Mahavira'nın öğretisi temelli hareket etmeye devam edenlerin bir taraftan kendi öğretilerine sahip çıkma isteğini pekiştirmiş, diğer taraftan yeni fikirler ya da mezhepler geliştirmelerine katkı sunmuştur.¹¹²

Mahavira'nın ölümünden sonra onun en değerli öğrencisi Indrabuhti Gautama ve Parsvanatha (23. Tirthankara)'nın takipçilerinden birisi olan Keshi Sramana arasında geçen diyalogda Gautama'nın marifetiyle tartışma ve ayrılık neredeyse sönme noktasına gelmiştir. Tartışmanın temelini Keshi'nin Parsvanatha'nın yeminlerinden ayrılarak giysi giymemesi ve mağara temelli ibadetleri yerine getirmeden yaptığı sert çileciliğine karşı çıkılması oluşturmuştur. İkisi arasında yaşanan bu diyalog farklı eserlerde geçmiştir. Bunlardan birisi Bhadrabahu'nun Kalpa Sutra adlı eseridir. Bu esere göre Mahavira çileciliğinin ilk dönemlerinde elbise giyerken bir başka Sramana hareket lideri olan Ajivikas Gosala ile tanıştığında “*Aparigraha*” (Her şeyden vaz geçme yemini) adlı görüşü benimseyerek yalnızca elbiselerden değil, sadaka kasesi dahil tüm maddi varlığından vazgeçmiştir. *Aparigraha* yemininin din içerisinde çatışma yaşattığına dair diğer bir eser de Svetambara ekolünden Hemachandra Suri'nin “Cayna İhtiyarlarının Hayatı” (*The life of Jaina Elders*) adlı kitabıdır. Diyalog, bu eserin *Uttardhyayana* bölümünde yirmi üçüncü ders olarak geçmiştir. Svetambaralar görüşlerini bu kitaba dayandırmışlardır. Aynı doğrultuda Hemachandra'nın bu eserin ilgili metninde vermek istediği mesaj, Svetambara düşüncesinin Mahavira'dan önce de mevcut olduğu yönündedir. Dolayısıyla bu diyalog iki taraf arasında birleştirici bir sonuç doğurmamıştır. Çünkü manastır geleneklerindeki farklılıklar açık olmasına rağmen bir süre sessiz kalmışlar ve iki yöne dağılmışlardır. Parsvanatha'nın lideri Keshi Sramana manastır düzenini Batı Hindistan'da yürütürken Mahavira'nın öğretisini takip eden Mula Sangha ekolü kendi manastır ekolünü Kuzeydoğu Hindistan'da sürdürmüştür.¹¹³

¹¹² Bipin R. Shah, “The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History”, **Research Gate Publication**, May 2011, s. 1.

¹¹³ Shah, “The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History”, s. 2-3.

Aparigraha yemini ile ilgili sorunun nedenine bakıldığında, Caynizm'e çok büyük katkısı olan ikinci Acarya Bhadrabahu, rivayete göre on iki yıl sürecek olan kıtlık dönemini öngörerek bazı tedbirler almak istemiştir. Bu tedbirler kapsamında Cayna geleneğini devam ettirebilmek için Bhadrabahu, Caynist cemaatin bir kısmını yanına alarak güney bölgesinde Mysore eyaletine bağlı Belgola'ya yerleşmiştir. O, cemaatin daha iyi bir noktaya gelebilmesi amacını taşıyarak açlık ve kıtlık gibi sorunlarla baş edebilmesi için Magadha'da bıraktığı rahiplerin idaresini öğrencisi Sthulabhavra'ya bırakmıştır. Ancak on iki yılın sonunda bu keşişler öğretideki birçok noktayı ihlal etmişlerdir. Örneğin, bu rahipler haya duyguları baskın geldiği için elbise giymişlerdir. M. Ö. III. yüzyılda keşişler arasında başlayan bu gerginlik kuşaklar boyu sürmüş ve nihayetinde Caynist topluluk M.S. 79 veya 82 yılında Svetambara ve Digambara adıyla iki mezhebe ayrılmıştır.¹¹⁴

Digambara geleneği Svetambara kutsal metinlerini zamanla reddetmiştir. Bunun nedeni kutsal metinler arasında *Prakrit* dilinde yazılan *Ardha- Magadhi* isimli bölümün bir kısmının Digambaraların din anlayışı ile örtüşmemesidir. Digambara mezhebinin özellikle itiraz ettiği kısım, Svetambara'nın savunduğu Mahavira'nın giyinmeyi esas alması ve dolayısıyla çıplak kalmasının aslında onun kendisinden geçmesi ve peştamalının kazara düşmesi sonucunda oluştuğuna dair fikirdir. Çıplaklık uygulamasını tam olarak yerine getiremeyen kadınların durumu bir başka sorunun gündeme gelmesine neden olmuştur. Svetambara mezhebi bu sorunu çıplaklığı uygulayamayan kadınların da *muktiye* ulaşabileceği fikriyle sonuçlandırmıştır. Svetambara, bu metinlerde geçen ve ilk ve tek kadın Tirthankara olarak kabul edilen Malinatha'nın ve Mahavira'nın annesi Trisala'nın *mokşayı* elde edebilen kadınlar olarak ileri sürmüştür. Digambara mezhebi hem bu bilgiyi hem de kutsal metnin adı geçen kısmı reddetmiştir. Ayrıca Mahavira'nın kendi nirvanasından sonra günlük hayatına kaldığı yerden devam ettiği fikrine de itiraz etmiştir.¹¹⁵ Nihayetinde çıplaklık olmaksızın kurtuluşa erebilme ve kadınların manastır hayatı konuları merkezinde yürüyen tartışmalar iki mezhep arasında ciddi ayrışmaların doğmasına yol açmıştır.

¹¹⁴ Galip Atasagun, "Jainizm", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 21, 2006, s. 277 – 278.

¹¹⁵ Long, *Jainism: An Introduction*, s. 18-19.

Digambara düşüncesi *muktiye* (kurtuluş) ulaşabilmenin temeline çıplaklığı koyar. Eğer *muktiye* isteyen kişi çıplaklığı göze alamazsa kurtuluş mümkün değildir. Dolayısıyla Digambara düşüncesinde kadınların kurtuluşu bir sonraki hayatta erkek olarak doğmalarına bağlanmıştır. Bazı kadınlar manastırda çıplaklık uygulamasını denemek isteseler de cinsel saldırıya uğrama endişesi ile bundan kaçınmışlardır. Ayrıca Digambaraya göre kadınların *muktiye* ulaşamayacağına dair görüşün sebebi sadece çıplaklık değil aynı zamanda kadının anatomik yönden kusurlu olmasıdır. Bazı metinlere göre kadınların erkeklerden daha çok mikroorganizma bulundurmasının nedeniyle doğum yaptıkları sırada karmaya sebep oldukları için kurtuluşa erişmeleri imkânsızdır.¹¹⁶

İki mezhep arasındaki ayrılma ve uzaklaşmaya etki eden başka bir faktör de farklı bölgelere göç sonucunda sözlü geleneğin kaybolma riski ve endişesidir. Mahavira'nın kurduğu *sangha* teşkilatında rahipler ve halk onun öğretilerini şifahi yolla birbirlerine aktarmışlardır. İlk zamanlar bu yöntem büyük oranda işe yararken sonraki dönemlerde yetersiz kalmıştır. Bu nedenle sözlü gelenek *Agama Sutra* denilen metinlerde yazıya aktarılmıştır. Hatta buna rağmen zamanla *Agama Sutraların* çoğu kaybolmuştur ya da içeriği değiştirilmiştir.¹¹⁷ Mahavira'nın öğretilerini ezberleyerek yaşatmaya çalışan müntesipler kıtlık sırasında rahiplerin art arda ölmeleri nedeniyle dinin yok olmasından endişe etmişlerdir. Bu nedenle Caynistler, Maurya Krallığı'nın başkenti olan Paliputra'da (Patna) Svetambaraların liderliğini üstlenen Sthulabhadra başkanlığında (M. Ö. III. yüzyıl) bir konsil toplamışlardır. Konsilin amacı Cayna öğretisinin içeriğini belirleyerek kutsal metinlerin sınırlarını oluşturmaktır. Çünkü rahiplerin ezberledikleri ve akıllarında tutukları noktaların birbirinden farklı olması söz konusudur. Ancak konsilde, iki Anga ve on dört Purva'nın içeriği konusunda çatışma yaşanmıştır.¹¹⁸ Yaklaşık bin yıl sonra *Agama Sutralar*, *Tadapris* denilen kağıtlara nakledilmiştir. Sonraki süreçte

¹¹⁶ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 17-18.

¹¹⁷ Shah, "Lord Mahavir and His Teaching", s. 5.

¹¹⁸ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 11.

Svetambara mezhebi Agamaları mihenk taşı yaparken Digambara mezhebi bu külliyatın bağlayıcılığını kabul etmemiştir.¹¹⁹

Pataliputra Konsilinden sonra Caynizm'de bireysel anlamda ilk ayrılık Keşiş Suhastin zamanında (M. S. 122 veya 222) meydana gelmiştir.¹²⁰ Keşiş Bhadrabahu'nun öğrencileri olan Suhastin ve Mahagiri (M. S. 168 veya 268) kiliseyi beraber yönetmişlerdir.¹²¹ Ancak Suhastin'in, Kral Asoka'nın torunu Samprati'yi halkın Cayna keşişlerine sadaka ve mal vermeye ikna etmesi Mahagiri tarafından münzeviliğe ters düştüğü için hoş karşılanmamıştır. Mahagiri bu olaydan sonra keşişliği bırakarak ormana dönmüştür.¹²² Mahagiri'nin ormana dönüşü *Jinakalpa* olarak adlandırılan ve çıplak olarak yapılan münzeviliği Caynizm'de tekrar canlandırmıştır. Çünkü Mahagiri'ye kadar Jinakalpa uygulamasından vazgeçilmişti.¹²³ Mahagiri'nin bireysel kararı Cayna topluluğunu etkilemiş ve sonraki süreçte Svetambara ve Digambara mezheplerinin kıyafet konusundaki ayrılıklarına referans olmuştur.¹²⁴

Ana cemaatten büyük bölünme Svetambara ve Digambara mezhepleri arasında olmuştur. Devardhini Ksama tarafından Valabhi (Valabhipur)'de düzenlenen ve bölge ile aynı ismi alan konsil ile resmiyet kazanmıştır. Bu ikinci büyük Valabhi Konsili (454) kanonik metinlerin içeriğini belirlemek, derlemek ve sonuca bağlamak için toplanmıştır. Digambara rahiplerinin katılmaması nedeniyle bu konsil iki mezhep arasındaki resmi bölünme olarak kabul edilmiştir.¹²⁵ Svetambara mezhebinin alt kolları arasında gerçekleşen bu konsilde özellikle Sthanakavasi ve Svetambaranın ana bünyesi dahilinde kutsal kitap koleksiyonunun listesi konusunda büyük bir fikir çatışması yaşanmıştır. Bu konsil sonrasında zamanla Sthanakavasi

¹¹⁹ Shah, "Lord Mahavir and His Teaching" s. 5.

¹²⁰ Bipin Shah, "The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History", s. 3.

¹²¹ Natubhai Shah, "Subject: The World of Conquerors The History, Litarature, Religion and Culture of the Jains", ("Yayınlanmamış Doktora Tezi"), **The Intercultural Open University Opeinde**, Netherlands, 1998, s. 50.

¹²² Ashim Kumar, **A History of This Jains**, Gitanjali Publishing Hause, 1984, s. 43.

¹²³ Shah, "Subject: The World of Conquerors The History, Litarature, Religion and Culture of the Jains", s. 50-51.

¹²⁴ Kumar, **A History of This Jains**, s. 62.

¹²⁵ Shah, "The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History", s. 4.

mezhebi iki alt mezhebe, Svetambara ise seksen iki alt mezhebe bölünmüştür.¹²⁶ Svetambara mezhebi ise kutsal kanonun pek çok el yazmasını çoğaltıp cemaat üyelerine dağıtmıştır. Digambara ise hiçbir zaman bu külliyyatın güvenilirliğini kabul etmeyip önceki kanonik eserlere itimat etmeyi sürdürmüştür.¹²⁷

Caynizm Mahavira'nın ilk vaazını verdiği Magadha bölgesinden güneye göçmüştür. Cayna dininin asıl refahını ve dinini yaymak için fırsat bulduğu alan bu bölgedir. Maurya prensleri özellikle Caynist olduğu iddia edilen ve ölüm orucu ile intihar eden Chandragupta, Caynistlere çok iyi davranmıştır. Digambaralar Deccan'da özellikle Karnata'da etkilerini arttırmıştır. Günümüzde mevcudiyeti bulunmayan Yapaniya mezhebi dahil birçok mezhep bu dönemde yayılma fırsatı bulmuştur. Ancak Hindu Şaivism ve Vaişnavizm ekollerinin bölgeye hakim olmasıyla Caynizm gücünü kaybeder.¹²⁸ Bunlar tanrı Şiva ve Vişnu'nun yeryüzünde avataralarının olduğuna inanan Hinduizm'deki iki büyük teistik mezhepleridir.

Budizm'in Hindistan'da güç kaybettiği bir dönemde, Caynizm Bihar'da etkili olmamakla beraber güney bölgelerinde etkinliğini arttırabilmiştir. Hatta krallar dönemi (M. Ö. 200- M. S. 1200) denen bu dönem Caynistler için *Altın Çağ* olarak tanımlanmıştır ve buna mitolojilerinde ve tapınaklarındaki ikonlarda sıkça yer vermişlerdir. Caynist cemaat, M. S. 1174'te sert bir düşüş yaşamakla birlikte varlığını hiçbir zaman Hindistan topraklarından silmemiştir. Budizm'e nispeten Caynizm'in Hindistan'da yok olmama sebebi Mahavira'nın kurduğu çok güçlü *sangha* (rahip-rahibe, halk) teşkilatının varlığının yanı sıra Caynizm'in Hinduların kültürel şemsiyelerinin altından çıkmamaları gösterilebilir. Tapınaklarda Hindu tanrılarına her zaman yer verilip doğum, ölüm, nikah gibi önemli törenlerde bir Brahmanın başkanlık etmesi Caynistlerin Hinduların tepkilerini çekmelerini engellemiştir. Hatta, Caynistler bir süre sonra kendilerini nüfus sayımları sırasında Hindu olarak tanıtmaya başlamışlardır.¹²⁹ Caynizm'de her ne kadar mezhepsel bölünme gerçekleşse de bu bölünme inanç ve doktrinlerden kaynaklı olmamıştır. Digambara-Svetambara ana mezheplerin bölünmesi pratikler ve kutsal külliyyat

¹²⁶ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s.13.

¹²⁷ Atasagun, "Jainizm", s. 271.

¹²⁸ Atasagun, "Jainizm", s. 270.

¹²⁹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 17-18.

sebepleriyle olmuştur. Kutsal yerlerin mülkiyeti, manastırda çıplaklık uygulaması, kadınların *mokşaya* ulaşması, *kevaline* eren azizlerin gerçekte her şeye vakıf olup olmamaları ve Mahavira'nın evliliği gibi konular onların ayrılımlarında etkili olmuştur.¹³⁰ Özellikle de *Stri-nirvana* (kadınların *mokşaya* ulaşması) ve *keval bhukti* (her şeyin bilgisine erişen) ve kişinin *muktiye* ulaştıktan sonra dünya hayatına devam edip etmemesi noktasında birbirlerini şiddetle eleştirmişlerdir. Ancak yine de birçok konuda hemfikir olmuşlardır.¹³¹

Cayna topluluğunun günümüzdeki bölünmesi şematik olarak şöyle gösterilebilir:

Tablo 2: Günümüzde Caynist Mezhepler ve Yeni Dini Hareketler

CAYNİST MEZHEPLER VE YENİ DİNİ HAREKETLER		
Svetambara	Digambara	
Murtipujaka	1. Kuzey Digambaraları	2. Güney Diambaraları
Sthanakavasi	A. Terapanthi	
Terapanthi	B. Bipanthi	
	Yeni Dini Hareketler	
	Taran Swami	
	Kavi Swami	
	Kanji Swami ¹³²	

1.2. CAYNİZM'DE MEZHEPLER

Caynizm'de meydana gelen bölünmeler konsillerle birlikte açıklık kazanmıştır. Çünkü konsillerde fikirlerin belirginleşmesi ayrışmanın da büyümesine yol açmıştır. Özünde tartışarak birleşmeyi hedefleyen konsiller farklılaşmayı

¹³⁰ Britannica, Ansiklopedinin Editörleri, "Digambara", **Britannica Ansiklopedisi**, 2009, <https://www.britannica.com/topic/Digambara> (E. T: 24/03/2021).

¹³¹ Fujinaga Sin, "Digambara Attitudes to the Svetambara Canon", **International Journal of Jaina Studies (Online)**, Vol. 3, No. 5, 2007, s. 9.

¹³² Long, **Jainism: An Introduction**, s. 23.

keskinleştirmiş ve ayırışmayı resmileştirmiştir. Böylece Caynizm, isimlerinden anlaşıldığı üzere iki büyük ana mezhebe, beyaz giyinenler (Svetambara) ve hava giyinenler (Digambara) bölünmüştür (M.S. 454). Bundan sonra bu iki mezhep kendi öğretilerinde derinleşerek bağımsız hareket etmeye başlamışlardır.

Digambara mezhebi özellikle katı tutum ve uygulamalarıyla Cayna dini içerisinde çizgisini iyice belirginleştirmiştir. Digambaralar Svetambaralardan çıplaklık ve kadın *muktisi* konusunda ayrılımalarının yanında resmi olarak kendinlerini bu mezhepten ayırt edebilecek noktayı Svetambara kutsal kitaplarını reddederek bulmuştur.¹³³ Kendine ait bir kanon belirleyen Digambara Caynistleri bu kanona modern döneme kadar sahip çıkmış hatta mikroorganizmalara zarar verileceği endişesiyle çoğaltılmasına dahi müsaade etmemişlerdir.

Svetambara mezhebi din içerisinde ılımlı tutum sergileyerek daha çok müntesibe sahip olmuştur. Svetambaraların ılımlı tutum sergilemesinin nedeni birtakım zaruri durumların bulunmasıdır. Çünkü büyük göçten sonra gittikleri bölgelerde çıplak oldukları için halkın tepkisiyle karşılaşmaları, insani olarak çıplaklıktan utanmaları ve soğuk bölgelerde çıplak olmanın birçok hastalığı beraberinde getirmesinin yanında bu mezhebe tabi olan keşişlerin öğretiyi yayamadan ölmeleri endişesi Svetambaraların birtakım tedbirler almalarına ve dini uygulamalarda toleranslı davranmalarına neden olmuştur.

Svetambara mezhebi tarihsel süreçte ticaret ile ilgilenerek *ahimsa* kuralına bağlılıklarını göstermiştir. Ticaretten başka *ahimsa* kuralına riayet etmek amacıyla canlılara zarar vermeyecek meslekler seçmişlerdir. Bunun yanında seçtikleri meslek temelde canlılara zarar vermese de mesleği icra ederken küçük canlılara olası zarar verme endişesiyle küçük eylemlerden dahi kaçınmışlardır. Buna örnek olarak eğitimle ilgilenenlerin kitapları okuma ve onlara dokunma konusundaki hassasiyetleri verilebilir. Svetambara *sangha* teşkilatında kadın rahibelerin manastır düzenleri ve kadınların manastır kuralları da gelenek içinde önemli bir yer tutar. Digambaraların aksine Svetambara mezhebi seyahat yaşağını büyük bir katılıkla uygulamaz. Eğitim faaliyetleri, ticaret ve dinlerini tebliğ etmek amacıyla seyahatlerin

¹³³ Jacobi, **Jaina Sutras: Part I and II (Sacred Books of the East)**, s. 119.

gerekliliğini kabul eder. Özellikle eğitim konusunda modern dönemle birlikte çok ilerleyen Svetambaralar arasında okuma yazma oranı yüksektir.

Digambara ve Svetambara mezhepleri dışında kökenleri II. yüzyıla kadar geri giden ve gelişen, XV. yüzyıla gelindiğinde ise Yapaniya adını alan ara bir mezhep daha vardır. Bu mezhep Digambaralar gibi çıplaklığı savunmuştur.¹³⁴ Büyük kıtlık sırasında kuzeyde kalan, avret mahallerini *ardaphalaka* denilen bir şeritle örten topluluğun soyundan gelen Yapaniyalar çok kısa bir süre varlık göstermişlerdir. Mathura bölgesinde ellerinde kumaş şerit bulunan kişileri tasvir eden ikonografiler Yapaniya mezhebinin varlığına delil olarak gösterilmiştir. Yapaniya, Svetambara ve Digambarayı sapkın mezhepler olarak kabul etmiştir. Digambaralara göre ise Yapaniya kıyafet konusunda taviz vermiştir.¹³⁵ Bu mezhep Birinci Pataliputra Konsili'nden sonra Caynizm'in ana bünyesinden ayrılmıştır.¹³⁶ Zamanla ortadan kalktıkları için haklarında sonraki döneme ait bilgi mevcut değildir. Bu yüzden bu mezhep çalışmada ayrı bir başlık altında işlenmemiştir.

Bu hususlar dikkate alınarak temelde ikiye ayrılan Caynizm'in mezheplerinden hareketle konu iki başlık altında "Digambaralar (Hava Giyinenler)" ve "Svetambaralar (Beyaz Giyinenler)" şeklinde ele alınmıştır.

1.2.1. Digambaralar (Hava Giyinenler)

Digambara kelimesinin anlamı "gökyüzü ile kaplı" demektir. Bu ismin bu gruba verilme nedenlerinden biri Digambara rahiplerinin öne sürdüğü şekilde yeryüzüyle fedakârca girdikleri mücadeleden dolayı gökyüzünde kıyafet giyecekleri inancıdır.¹³⁷ Bu ismi almalarının bir başka nedeni *ahimsa* kuralı gereği hiçbir hayvansal ve bitkisel maddeden yapılan giysiyi giymemeleri veya *aparigraha* kuralı gereği mal mülk biriktirmemekten kaynaklı olarak üzerlerinde bir şey taşımamaları gerektiği anlayışıdır.¹³⁸

¹³⁴ Long, *Jainism: An Introduction*, s. 62.

¹³⁵ Dundas, *The Jains*, s. 48.

¹³⁶ Shah, "The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History", s. 3.

¹³⁷ Long, *Jainism: An Introduction*, s. 17.

¹³⁸ Karaali, "*Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı*", s. 94.

Caynizm'in ortodoks kanadını temsil eden Digambara mezhebi kıtlık sonrasında Bhadrabahu önderliğinde kendini dış tehlikelerden muhafaza etmek ve daha rahat hareket edebilmek adına basit kıyafet giymeyi tercih etmiştir. Din keskin ayrılığını iki yüzyıl kadar sonra yaşasa da aralarında temel öğretiler noktasında bir daha birlik sağlanamamıştır.¹³⁹

M. S. 454 Valabhi Konsili sonrasında fikir ayrılıkları derinleşirken gelişmeler iki cemaatin hem ayrı birer mezhep hüviyeti kazanarak öğretisel ayrılışlarına hem de göç ederek fiziksel ayrılışlarına yol açmış, dolayısıyla dağılmışlardır. Ancak Tamil bölgesine akın eden Caynistlerin M. S. 1000 yılında bu bölgede nüfuslarının azaldığı kaydedilmiştir. Batı rotasını takip eden Digambaralar Valabhi'den ayrılarak Umman Denizi kıyısına yakın olan Dekkan'a ve Güneybatı Hindistan'a göç etmişlerdir. Bu bölgede hükümdarlığını sürdüren krallar tarafından nesilden nesile saygı gören Caynistler refah içinde dinlerini yaşamışlardır. Kaynaklarda Karnata Krallığı'nın III. yüzyılda kurulmasında Simhanandi adlı bir Digambara keşişinin etkili olduğu kaydedilmiştir. Bu rahat durumun sonra da devam ettiği anlaşılmaktadır. VIII. ve XII. yüzyıllar arasında kuzeye de hükmeden Ganga Krallığı'nın bazı kralları Caynistti ve bu bölgede ikamet eden Digambaralar onlardan aldıkları imtiyazlardan yararlanmışlardır. Elora bölgesindeki Digambaralar için yapılan "*mağara tapınak*" bu durumun bir emsalidir. Caynistler Haysala Hanedanlığı'nın hükümdarlığı altında özel durumlarını muhafaza etseler dahi Vijayangar Hanedanlığı'nın bu topraklara kurulmasıyla XIV. yüzyıldan sonra bölgede imtiyaz üstünlüğünü kaybetmiştir. Böylece Digambaralar bölgede güç kaybetseler de varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir.¹⁴⁰

Caynistlerin temel düşüncesinde mal biriktirme olmadığı için rahiplerin bir ritüeli olan dilenme anında bile Digambaralar sadaka kasesi taşımazlar. Dilenmeyi, avuçlarını açarak yaparlar.¹⁴¹ Digambara anlayışında samsara çarkından kurtulmanın yolu her şeyden vazgeçmek ve çıplak kalarak yaşamaktır. Böylece birey nihayetinde fiziki aleme bağımlılığını yok ederse önceden birikmiş bütün karmalarından

¹³⁹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 11.

¹⁴⁰ Wiley, *The A to Z of Jainism*, s. 17-18.

¹⁴¹ Hay, "Mahavira", s.187.

kurtulacağına inanılır.¹⁴² Digambara bakış açısına göre bedenini korumak veya utanç duyulduğu için elbise giymek zaaf göstergesidir. Bu nedenle mutlak surette giyinmeyi reddederler. Digambara mezhebine göre kişi kendini ruhi olgunluğa adanmıştır. *Mukti*yi elde etmek isteyen kişi bir takım nefsi duygulara yenik düşerse *mukti*yi kazanamaz. Manevi erişim sağlayabilmek için çıplaklık gibi bir pratik mutlak anlamda gerekli kabul edilmiştir. Digambara rahipleri bu nedenle kadın erkek demeden çıplak yaşamayı şart koşturmuştur. Kadınlar bunu tatbik edemedikleri için Digambaralar onların kurtuluşa eremeyeceklerini ve sıradan cemaatten bir farklarının olmayacağını düşünerek rahibe sınıfına yer vermemişlerdir.¹⁴³

Digambaralar çıplak yaşama ilkesini dışardan gelen baskı sonucunda çoğu zaman uygulayamamıştır. Bu nedenle vücutlarının belden aşağısını kapatmışlardır.¹⁴⁴ Özellikle İslam'ın Hindistan topraklarına hükmettiği dönemde Müslümanlar Caynistlere avret yerlerini örtecek bir kıyafet giymeyi kabul ettirmişlerdir.¹⁴⁵ Digambara mezhebi Vardhamana Mahavira'nın öğretisini çıplak olarak yaydığı gerekçesiyle giyinmenin kişiyi kibre, mal sevgisine ve utanca sevkedeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerinden ve uygulamalarından dolayı dışarıdan katı bir mezhep olarak tanınmışlardır. Bunun yanında Digambaralar Angaları muhaliflerinin aksine kutsal metin olarak kabul etmezler.¹⁴⁶

Digambaralar Bhadrabahu zamanından beri Svetambaraların sapık bir topluluk olduğunu kabul ederek Sthulabhadru tarafından derlenen hiçbir kanuna itibar etmemişlerdir. İki ana mezhep temelde anlaşılamayıp farklı rotaları takip ederek öğretilerini yaymışlardır. Tirthankara resim ve heykellerini çıplak olarak tasvir edip ikonlaştıran Digambaralar katı dindarlığını günümüze kadar sürdürmüşlerdir.¹⁴⁷

Digambara mezhebinin geleneksel kolu bugün Hindistan'da yaşamaya devam etmektedir. Hindistan'da yoğun olarak Karnataka ve Güney Maharashtra'da

¹⁴² Atasagun, "Jainizm", s. 280.

¹⁴³ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 17.

¹⁴⁴ Aydın, **Dinler Tarihi**, s. 125.

¹⁴⁵ Atasagun, "Jainizm", s. 278-279.

¹⁴⁶ Necati Sümer, "Caynizm", **Dinler Tarihi 1-2**, Mustafa Alıcı ve Süleyman Turan (Ed.), Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 257.

¹⁴⁷ Atasagun, "Jainizm", s. 279.

yaşamaktadırlar. Svetambaraların geleneksel yaşam alanı olan Kuzeybatı Gujarat ve Rajasthan eyaletlerinde yaşayan bir Digambara topluluğu da mevcuttur.¹⁴⁸

Caynizm her ne kadar Hinduizm'in kast sistemine karşı çıktıysa da Mahavira başta olmak üzere toplumsal düzeni için kastı tamamen reddetmemişlerdir. Digambara mezhebi tarihsel süreçte kendi içerisinde alt kollara ayrılırken kendi topluluğunu bu düzene göre biçimlendirmiş ve yönetmiştir.¹⁴⁹ Svetambara mezhebi ve bu mezhebin alt kollarını sapkın gördükleri için bu düzen içerisine yerleştirmemişlerdir.¹⁵⁰ Buna göre Digambaraların alt kolları şöyle sıralanır:

1- Saitavala: Saitavalalar, Vaisya (kast sistemine tabi tüccar sınıfı) kökenli, pamuk ticareti ve bankacılıkla uğraşan Digambara sınıfıdır. Bu kişilerin Rajasthan ve Kuzey Hindistan Svetambara mezhebine tabi iken evlilik maksadı ile de Digambara mezhebine geçtikleri düşünülür.

2- Chaturatha: Chaturathalar, Ksatriya kökenli olan bu sınıf Digambaranın en kalabalık grubunu oluşturur. Hindistan'da Rathika adlı savaş zamanlarında süvari birliklerinde olup, barış zamanında tarım işleri ile ilgilenen soydan gelmektedirler.

3- Panchma: Panchmaların kökenleri kuzeyden gelen göçmenlerdir, katı evlilik uygulamaları ile meşhur olan topluluktur.

4- Karnatak Bogaraları: Bogaralar, eski Ksatriya kökenli olup deniz ticareti ile uğraşan gruptur.

5- Upadhyaya ve Indira: Upadhyaya ve Indira ise sadece Caynist kastlar ve müntesipleri için törenleri yürüten görevli rahiplerdir.¹⁵¹

Digambaraların kutsal metinleri kabul edip etmemelerine göre şekillenen başka bir sınıflandırma daha yapmak mümkündür. Bu sınıflandırma şöyledir:

¹⁴⁸ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 19-20

¹⁴⁹ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 48-49.

¹⁵⁰ Atasagun, "Jainizm", s. 279.

¹⁵¹ Shah, "The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History", s. 9-11.

1- Bispanthi: Digambaraların güney koluna mensup olan takipçilerine verilen isimdir. Bu sınıf için heykellere saygı önemli bir yer tutar. Başta Tirthankaraların olmak üzere tanrıların ikonlarına çiçek, tutsu, meyve ve tatlılar sunarlar. Tapınaklarda heykellerin üzerinde gece gündüz ışık (aarti) yanar. Bu nedenle Svetambaraların Drevada koluna ritüel bakımından çok benzerler.¹⁵²

2- Terapanthi: Digambara toplumunun bu sınıfı Bispanthi sınıfından ayıran temel özellik Bhattacharya otoritesini kabul etmemeleridir. Bhattacharyalar manastırın yönetiminden sorumlu rahipler olup halk ile iletişimin kopmaması için basit bir kıyafet giyerler. Ancak Terapanthiler onları kıyafet giymeleri sebebiyle hakiki rahip olarak görmezler.¹⁵³

3- Taran Svami Panth: Bugün nispeten daha az sayıda mensubu bulunan bu hareketin kurucusu Taran Swami (1448-1515) adıyla bilinir. Halk grubundan biri iken rahip sınıfına geçen Taran arkasında 14 kitap bırakmıştır. Onun öğretilerinde resimlere veya putlara tapma olayı yoktur. Bunun yerine kendisinin de yazdığı 14 kitap dahil kutsal kitaplara saygı gösterirler. İbadetlerinin temeli bu kitapları yüksek sesle okumaya dayanır.¹⁵⁴

4- Kanji Swami Panth: Bu hareket, Digambaraların yeni dini hareketlerindendir. Hareketin kurucusu ve lideri Kanji Swami (1889-1980) aslen Sthanakavasi mezhebine mensuptur. O, Kundakunda'nın yazılarını okuduktan sonra mezhep değiştirmiş ve münzevi yeminlerden vazgeçerek Digambara bünyesinde sıradan biri olmayı seçmiştir. Caynist düşünceye herhangi bir mezhebe tabi olmadan bireysel kurtuluşun mümkün olduğu fikrini yayan kişidir.¹⁵⁵

¹⁵² Shah, "The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History", s. 12.

¹⁵³ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 22.

¹⁵⁴ Dundas, **The Jains**, s. 81.

¹⁵⁵ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 79.

5- **Kavi Panth:** Kavi hareketi Rajacandra Maheta (1867-1901)'nın öğretilerinden kurulan bir modern harekettir. Maheta, Gandhi'nin akıl hocası olarak bilinir. Kundakunda'nın yazılarından etkilenmiştir. Caynizm'in mezhepçi duruşuna karşı çıkmış ve *mokşan*ın ruhun içinden gelerek yapılması gerektiği fikrini savunmuştur. İmge tapınımını reddetmekle birlikte sıradan insanın da prangalarından kurtulabileceğini söylemiştir.¹⁵⁶

6- **Gumapanthi:** Bu hareket Jaipur (Rajasthan)'da ikamet eden Pandit Gumani Rama/Gumani Rai tarafından başlatılmıştır. Hareket asıl gelişimini XVIII. yüzyılda yaşamıştır. *Ahimsa* ilkesi gereği küçük organizmalara zarar vereceğinden mum veya başka ısı yakmazlar. Tapınakta resimlere dua etmeyip onları izlemekle yetinirler. Sıkı kurallara riayet eden bu hareketin müntesipleri çoğunlukla Jaipur şehrinde varlık gösterir. Bu mezhep, Bispanthi ve Terapanthi'nin fikirlerinin ortasını benimsemiş bir ara grubudur.¹⁵⁷

1.2.2. Svetambaralar (Beyaz Giyinenler)

XVI. yüzyıl sonlarında bir Svetambara manastır grubu için en çok tercih edilen kelime aile anlamına gelen *kula* idi.¹⁵⁸ Rivayete göre Valabhi Kraliçesi Çandraleka bazı Caynist rahiplerine dini diyalog için davet gönderdi. Digambara rahipleri kraliçenin karşısına çıplak gelince kraliçe bu durumdan hoşlanmadı ve beyaz elbiseler *Sveta patas* ya da *Svetambara* giymelerini istedi. M. Ö. 560 yılında meydana geldiği söylenen bu olay topluluğun adının Svetambara olarak kalmasına neden oldu.¹⁵⁹

Caynistlerin yaklaşık yüzde seksenini oluşturan Svetambaralar¹⁶⁰ liberal görüntüsü ve giyinmenin verdiği rahatlıkla Caynist öğretiyi daha iyi anlatan grup

¹⁵⁶ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 78.

¹⁵⁷ Shah, "The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History", s. 14.

¹⁵⁸ Dundas, **The Jains**, s. 17.

¹⁵⁹ Bipin Shah, "The Major Schism of Jainism After the Death of Mahavira-Svetambara and Digambara Sects of Jainism", **Research Gate Publication**, 2015, s. 14.

¹⁶⁰ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 20.

görünümünde olmuştur. Bu mezhep de tıpkı Digambaralar gibi alt kollara ayrılmıştır. Tıpkı Caynistlerin kadim dönemde bir din olarak kendisini kurduğu zaman diliminde farklı fırkalara ayrılması gibi Caynist mezhepler de kendilerini biçimlendirdikten sonra alt gruplara ayrılmışlardır. Ancak modern dönem farklı kültürlerle karşılaşmanın sıklaşması nedeniyle bu mezhepler içerisinde çıkan yeni fikirler yeni dini hareketlerin de doğmasını sağlamıştır. Svetambaraların da bu süreçlerde ortaya çıkan farklı kolları vardır.

Caynist kadim mezhepler arasında büyük bölünmenin yaşandığı 454 Valabhi Konsili sonrasında Kuzey bölgesine yerleşen Svetambaralar VIII. yüzyılda Gujarat'a bu mezhebe sıcak yaklaşan bir hükümdarın gelmesiyle müreffeh bir dönem geçirmişlerdir. Acarya Silagunasuri adlı bir Svetambara keşişi Vanarya adlı bir şehzadeye bakması karşılığında toprak sahibi olmuştur. Elde ettiği bu topraklarda M. S. 746 yılında Patan şehrini kurmuştur. Svetambaranın bu gücü Caulukya ve Solanki Krallıkları zamanında da sürmüştür. Patan, ticaret bakımından günden güne gelişen bir şehir olmuştur. Bunda ticareti canlandıran Batı Hindistan limanlarının bölgede yer alması da etkili olmuştur. Ticarete öne çıkan Svetambara müntesipleri bölgedeki farklı faaliyetlerinden dolayı Caynist kimlikleriyle kabul görmüşlerdir. Bölgede rahipler kadar rahip olmayanlar da değerli insanlar olarak telakki edilmişlerdir. Caynistler ticaret dışında da etkili olmuşlardır. Hükümet bakanlığı yapan sıradan Svetambaraların yanı sıra mahkemelerde ruhani ve entelektüel danışmanlık yapan rahipler de bulunurdu. Svetambara kaynaklarında geçen bir olay neredeyse tüm Digambaraların Patan'dan ayrılışını açıklar niteliktedir. Rivayete göre Svetambaraya mensup olan Devasuri ile Digambaraya mensup olan Kumudacandra arasında çıplaklık ve kadınların ruhani özgürlüğü tartışma konusu olmuştur. Jahasimya Siddharya mahkemesinde yapılan bu tartışmada Devasuri başarılı kabul edilmiştir ve bu olay Digambaraların Patan'ı terk etmesine yol açmıştır. Bölgede hakimiyetlerini arttıran Svetambara keşişleri İslamiyet Hindistan'a hakim olduğunda dahi nüfuzlarından bir şey kaybetmemişlerdir. Hiravijayasuri ve Jinacandsuri adlı rahiplerin Babür sultanları Ekber Şah ile Cihangir'den kutsal günlerde ve bayramlarda hayvanlara zarar vermeyeceklerine dair aldıkları söz ve Caynist tüccarların çıkarlarını korumaya ikna etmeleri Svetambara mezhebi için kayda değer başarılarıdır. Caynist laikler ticari tecrübelerini Rajput krallarının bakanları olarak

aktarmaya devam etmişlerdir. Böylece tüccar kimliği Svetambaraların ayrılmaz bir niteliği haline gelmiştir.¹⁶¹

Svetambara rahipleri vücutlarını saracak şekilde beyaz bir kıyafet giyerler. Elbise giyip giymeme durumundan mütevellit ayrılığa düştükleri Digambaralar ile aralarındaki tartışma esasen *ganadharaların* takipçisi olan iki liderin; Bhadrabahu ve Sthublabahu arasındaki iktidar mücadelesinden kaynaklanmıştır. Giyinme konusunda yapılan tartışma aralarındaki rekabeti de su yüzüne çıkarmıştır. Ardından Caynist öğretide birbirleriyle hemfikir olan fakat uygulama konusunda ayrılığa düşen Bhadrabahu Digambara mezhebine, Sthublabahu ise Svetambara mezhebine lider olmuşlardır.¹⁶² Svetambaranın “*beyaz giyinenler*” adını alması her ne kadar kıyafet tercihlerine göre olsa da laik halk kendini kimlik bakımından bağlı bulundukları mezhep ile tanımlamışlardır.¹⁶³

Svetambaraların elbise konusundaki tutumlarının yanısıra kadınların özgürlüğü konusunda da Digambara mezhebinden ayrıldığı gözlenir. Malinatha’yı kadın bir Tirthankara olarak görmeleri Svetambara mezhebinin kadın anlayışını yansıtan açıklayıcı bir örnektir. Çünkü buna göre kadın bir Tirthankara varsa kadınların da kurtuluş imkânı var demektir.

Kadim iki Caynist mezhep arasında sadece öğretilerde değil pratikler açısından da farklılıklar vardır. Uygulamalarla ilgili temel farklılık giyinme konusundadır. Bu husus diğer Caynist uygulamaları da derinden etkilemiştir. Bunlardan birisi, pratikler noktasında Svetambara rahip ve rahibeleri *ahimsa* ilkesi gereği mikroorganizmalara zarar vermemek için bir bez (*muhapatti*) takmaları ve daima yanlarında bulundurdukları süpürgeleriyle yürüdükleri yolları süpürmeleridir. Svetambaralar küçük canlılara zarar vermemek için suyu dahi süzerek içerler ve ihtiyarlıkta ölüm orucu tutmayı da bir erdem sayarlar.¹⁶⁴ Ölüm orucuna *sallekhana* denir. *Sallekhana* samsara çarkından kurtuluşun son ritüeli konumundadır.

¹⁶¹ Wiley, **The A to Z of Jainism**, s. 13.

¹⁶² Sümer, “Caynizm”, **Dinler Tarihi 1-2**, s. 257.

¹⁶³ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 16.

¹⁶⁴ John E. Cort, Paul Dundas, P.S. Jaini, Michael Tobias, “Jainism”, **The Encyclopedia of World Religions**, (228-229), Robert S. Ellwood and Gregory D. Alles (Ed.), Facts on File An Imprint in Infobase Publishing, New York, 2007, s. 229.

Svetambara kurtuluş fikrine göre kişi hayatı boyunca *ahimsa* pratiklerini uygulayarak karmadan kaçınmalıdır. Karma şahsın fiziksel formdan (*jiva*) ayrılmasını ve samsara çarkından kurtulmasını sağlar. Kişinin birikmiş karması (eylemleri) bir sonraki hayatında alacağı formu da etkiler. *Sallekhana* böylesi bir durumda bir Caynistin kurtuluşa ulaşmasını veya bir sonraki hayatında alacağı formu iyi hale getirebilir. Kişi, *aparigraha* yemininin gereği olarak mal biriktirmemeye yönelir ve sonuçta ölüm orucu gibi tamamen bir vazgeçiş ile kurtuluş yolunu umar.¹⁶⁵ Mahavira da bu oruçla yaşamına son vermiştir.¹⁶⁶ Bu durumda ölüm orucu geride kalan yaşamın biçimine göre anlam kazanmaktadır.

Svetambara mezhebi insanı sosyal bir varlık olarak gördüğünden ve onun sosyal hayata karşı sorumluluk bilincine sahip olması gerektiğini düşündüğünden çıplaklığı hoş karşılamaz. Dolayısıyla çıplaklık sorun olmaktan çıktığı için kadınların *muktiye* ulaşma özgürlüğünü de kısıtlamaz. Hatta onların manastır hayatına girişlerini kabul eder. Bu nedenle Digambara mezhebinden farklı olarak Svetambara toplumunda rahibe grubu da vardır. Digambaraya nazaran daha ılımlı ve hoşgörülü bir tutum sergileyen Svetambara, kutsal yazılar konusunda da onlardan farklı kabullere sahiptir.¹⁶⁷

Kutsal metinler konusu Svetambaralar ile Digambaraların ayrılmasında ve bağımsız mezhepler oluşumunda önemli etkenler arasında yer alır. Svetambara mezhebi Valabhi Konsili'nde kutsal metin olan Angaların içeriği konusunu tartışmak için toplanmışken çeşitli görüş ayrılıkları Svetambaraları da alt kollara ayırmıştır. Angaların kabulüne göre temelde üç alt kola ayrılan Svetambaralar, bu kollarda yaşanan ayrılıklarla daha alt kollara da bölünmüştür. Valabhi'de ayrılıktan önce Svetambara Caynistleri arasında gerçekleşen bir bölünme daha vardır. İlk ayrılık 23. Tirthankara Parsvanatha'nın (Mahavira'dan 450 yıl önce) dört yeminini ve alt giysi giydiğini kabul eden Keşi taraftarları ile Mahavira'nın beş yeminine tabi olan Indrabuthi Gautama taraftarları arasında yaşanmıştır. Bu ayrılıкта keşişlerin kıyafet

¹⁶⁵ Whitney M. S. Braun, "Sallekhana (Jainism)" **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, (1031-1034), K. T. S. Sarao and Jeffery D. Long (Ed.), Springer Publication, New York, 2017, s. 1032.

¹⁶⁶ Yitik, **Doğu Dinleri**, s. 141.

¹⁶⁷ Sümer, "Caynizm", **Dinler Tarihi 1-2**, s. 258.

giyme durumu ve manastır düzeni konuları da etkili olmuştur. Ardından adı geçen iki keşiş diyalog niteliğinde tartışmaya girmişlerdir, ancak nihai bir sonuca ulaşamamışlardır. Dört yemine eklenen *aparigraha* (mülk edinmeme), kıyafet giyme sorununu ortaya çıkardığı için iki grup arasında anlaşmazlık büyümüştür. Indrabuthi taraftarları nihayetinde diğer grupla daha derin bir ayrılık yaşamamak için geri çekilmişlerdir. Keşi taraftarları ise Mahavira' ya saygı duymakla birlikte manastır kurallarına riayet etmemişlerdir.¹⁶⁸

Caynist mezheplerden Svetambaralar kendi içinde farklı kollara ayrılmışlardır. Bunlardan günümüze kadar varlığını sürdüren başlıca kollar Murtipujakalar, Sthanakavasiler ve Terapanthilerdir.

1- Murtipujakalar: Svetambara Caynistlerinin yarısından fazlasını bu grup oluşturur. *Puja* (dua), murtis, ibadet ve imge kullanımı bu grubun sembolü haline gelmiş uygulamalardır.¹⁶⁹ Murtipujaka terimi, çoğunluk anlamına gelen ve Svetambara olmayanları ya da Svetambaradan kopmuş mezhepleri ayırt etmek için kullanılır.¹⁷⁰

2- Sthanakavasi: Svetambaraların bu alt kolunun oluşumu, Cayna dinini himaye eden ve gelişmesini sağlayan Maurya Krallığının çökmesi sonrasında Caynistlerin ikamet ettikleri topraklara yerleşen farklı kültürlerle karşılaşmalarının etkisiyle gerçekleşmiştir. Gelişme döneminde Maurya Kralı Samprati büyükbabası Chandragupta gibi Caynizm'de karşı hoşgörülü olup bu dini benimsemiştir. Hatta Caynizm'in yayılması için manastır yapımına önem vermiştir. Ancak Orta Asya'dan gelen Saka, Kamboçya, Gurjara ve diğer istilacılar karşısında Maurya Krallığı tutunamamıştır.¹⁷¹ İslam'ın Hindistan'a yerleşmesinden sonra ise Caynistler kendi menfaatleri için yeni arayışlar içine girmiştir. Mahmut Begda döneminde (1458-1511) Lonka Şah adlı mücevher ve elmaslardan sorumlu olan vezir Sultan'a yakınlaşmış ve Caynistler için pek çok ticari imtiyaz sağlamıştır. Lonka, Müslüman

¹⁶⁸ Shah, "The Major Schism of Jainism After the Death of Mahavira-Svetambara and Digambara Sects of Jainism", s. 12-13.

¹⁶⁹ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 20.

¹⁷⁰ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 20.

¹⁷¹ Bipin Shah, "Lonka Shah-Founder of Sthanakvasi Jain Sect of Svetambara", **Research Gate Publication**, 2015, s. 3.

sultanı cizye vergisinden vazgeçirebilmek için Svetambaranın Sthanakavasi kolunu imge tapınımindan uzaklaştırma çabasına girmiştir ve bunda başarılı da olmuştur. Lonka, kutsal kitapları okuduğunda Mahavira'nın put yapımına karşı olduğunu ve rahiplerin kutsal kitaba halkın dokunmasına izin vermediğini görmüştür.¹⁷² Dolayısıyla Lonka Şah, imge tapınıminin zamanla geliştiğini farketmiştir. O elde ettiği yeni fikirleriyle kendi Caynist teşkilatını kurmuş ve Sthanakavasi mezhebinin ilk *acaryası* (manastır reisi) olmuştur. Yerine bıraktığı halefi de onun yolundan giderek Sthanakavasi *sanghasını* ayakta tutmuştur.¹⁷³

Sthanakavasi 1452 yılında Svetambara'nın ilk putperest olmayan mezhebi olarak ortaya çıkmış ve 1653 yılında ise Sthanakavasi adını alarak resmîyet kazanmıştır. Lonka Şah özellikle imgelere tapınımı reddettiği için 45 kutsal metinde ayıklamaya gitmiş ve sadece imge tapınımina işaret etmeyen otuz iki metni kanonik kabul etmiştir. Buna karşın rakip mezhep Murtipujaka, kabul edilen otuz iki metin arasında da imge tapınıminin destekleyen ifadeler bulunduğunu ileri sürmüştür. Lonka, Digambaraların Terapanthi grubunu oluşturan harekete de fikirleri ile ilham vermiştir.¹⁷⁴ O ayrıca bina yapımının mikroorganizmalara zarar vereceğini düşünerek manastır inşasına da karşı çıkmıştır.¹⁷⁵

Görünüşte putperest özelliği taşımayan bu mezhep kendilerini Sthanakavasi Svetambaraları olarak tanımlarlar. Hiçbir puta sahip olmamalarından mütevellit her ne kadar genel Svetambaradan ayrılışlar da birçok konuda aynı fikre sahiptirler. Ancak Valabhi Konsili'nde kutsal kanonun içeriği ile ilgili alınan kararda uzlaşamamışlardır. Bugün Sthanakavasi mezhebi içinde zamanla meydana gelen kutsal kitap külliyatından kaynaklı bölünmeler sonucunda ayrılmış toplam 11 alt kol vardır.¹⁷⁶

3- Terapanthi: Bu mezhebin kurucusu reformist Acarya Bikşu'dur.¹⁷⁷ Bikşu, dindar bir aileden gelip eskiden Sthanakavasi mezhebine mensup biridir. Bu

¹⁷² Shah, "Lonka Shah-Founder of Sthanakvasi Jain Sect of Svetambara", s. 9-10.

¹⁷³ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 88.

¹⁷⁴ Shah, "Lonka Shah-Founder of Sthanakvasi Jain Sect of Svetambara", s. 12.

¹⁷⁵ Long, *Jainism: An Introduction*, s. 20.

¹⁷⁶ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 12-13.

¹⁷⁷ Dundas, *The Jains*, s. 254.

mezhepteki laik sınıfa dayatılan uygulamaların belirsizliği Bikṣu'yu şüpheyeye düşürmüştür. Ayrıca Bikṣu'nun Lonka Şah'ın fikirlerinden etkilendiği kabul edilmiştir.¹⁷⁸ O, Birtakım adaletsizliklere şahit olduktan sonra 1759 yılında Sthanakavasi mezhebini en çok güvendiği altı keşişi de yanına alarak terk etmiş ve kendi ekolünü kurmuştur. Bikṣu'nun kurmuş olduğu bu ekol, putperestliği reddetme ve *muḥapatti* (ağız maskesi) takma zorunluluğunun olmaması bakımından Sthanakavasi mezhebi ile aynı düşüncededir. Terapanthi ismi bir şair tarafından Bikṣu'nun 13 takipçisine nispetle verilmiş bir isimdir.¹⁷⁹

İbadet konusunda katı bir tavra sahip olan Terapanthiler uzun süren oruçları ile katı münzeviliği benimsemişlerdir. Temel düşüncelerinde “*Bir keşiş için iç riyazete yönelmek hayır kurumlarına bağışta bulunmasından evladır.*” gibi bir düşünce mevcuttur.¹⁸⁰

1.3. KUTSAL KİTAP KÜLLİYATI

Svetambara ve Digambara mezhepleri kendi teşkilatlarını ve manastır kurallarını düzenledikten (M. S. 454 Valabhi Konsili) sonra kimliklerini kazanmıştır. Ancak Svetambara mezhebi Valabhi'de kendi alt mezhepleri arasında da kutsal kitap külliyyatının kabulü konusunda fikir çatışması yaşamıştır. Bu konsilden sonra, Svetambaralar kendi içinde kutsal kitap külliyyatını oluşturan metinlerin kabulü ve listelenmesi gibi konulardan kaynaklı farklı fikirler sebebiyle alt kollara ayrılmıştır. Bu nedenle kutsal kitap külliyyatı, hem iki ana mezhep olan Digambara ve Svetambara arasında hem de Svetambaranın alt kolları arasında ayrılığa etki eden en önemli etmenlerden biri olmuştur.

Mahavira *kevaljnana* (her şeyi bilme) mertebesine eriştikten sonra öğretilerini 11 öğrencisi olan *ganadharalara* aktarmıştır. *Ganadharalar* 14 Purva ve 12 Anga diye isimlendirilen farklı sözlü metinleri *Agama Sutra* adı ile derleyerek bir araya toplamışlardır. *Ganadharalar* tempolu bir asketizmden sonra *kevaljnana* mertebesine ulaştıkları zaman teşkilata (*sangha*) liderlik etmeyi bırakmışlardır. Mahavira'nın son

¹⁷⁸ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 20.

¹⁷⁹ Dundas, **The Jains**, s. 256-257.

¹⁸⁰ Dundas, **The Jains**, s. 257-258.

öğrencisi olan Indrabhuti Gautama ve onun da öğrencisi olan Sudharma ve talebeleri bu metinler üzerinde düzenleme yaparak öğretilere son halini vermişlerdir. Bu iki liderden sonra dindar ehil kişiler (*sthaviras*), *Angabhaya* adlı kanonun yeni bölümünü meydana getirmişlerdir. Caynistlerin mikroorganizmalara zarar vermemek için bu metinlerin herhangi bir yaprak veya kağıda geçirilmediği düşünülmektedir. Sözlü rivayet geleneğinin kıtlık sonrasında yetersizliği fark edildiğinde kutsal kitap külliyatını belirlemek için konsiller toplanmıştır. Kutsal kitap külliyatını oluşturmak amacıyla toplanan ilk konsil, Mahavira'nın ölümünden 160 yıl sonra yapılan M. Ö. 367 yılındaki Pataliputra Konsili'dir. Bu konsil, Sthulabhadra başkanlığında toplanmış ve kutsal metinlerin sınırları konusu görüşülmüştür.¹⁸¹ Konsilde alınan kararlar neticesinde 12 adet olarak kabul edilen Pataliputra Kanonu, sonraki dönemlerde Drstivada metninin ortadan kaybolmasıyla 11 adet olarak her iki mezhep tarafından ortak kabul edilmiştir. Kaybolan Drstivada metni hakkında yine de birtakım bilgiler mevcuttur. Hatta günümüzde Svetambara ve Digambara okullarında bu metnin kalıntılarının açıklamaları okutulmaktadır.¹⁸²

Kutsal kitap külliyatıyla ilgili ikinci konsil Mahavira'nın ölümünden 827 yıl sonra gerçekleşmiştir. M. S. 300 Valabhi-Madhura Konsili, kuzeyde Skandila himayesinde Madhura'da ve batıda Nagarjuna'nın himayesinde Valabhi'de yani, iki farklı yerde gerçekleşmiştir. Bu iki lider konsilde karar verilen metinlerin kabul edilen okumalarını karşılaştırmamışlardır. Bu nedenle, sonrasında, kabul edilen metinler içerisinde tutarsızlıklar tespit edilmiştir. Kutsal kitap külliyatıyla ilgili son konsil V. yüzyılda Devardhi başkanlığında Valabhi'de toplanmış olup kutsal kitabın el yazması şeklinde çoğaltılan kitapları halka dağıtmak amacıyla toplanmıştır. Metin içindeki birçok imla hatasının ve kelime farklılıklarının oluşma sebebi biraz da bu amaca riayet etmek için verilen tavizlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.¹⁸³

M. S. 454 Valabhi Konsili'nde Svetambara öğretileri Agamalar veya Sidhanta adlı kitapta toplanmıştır. Bu kitapların bütünü, aynı zamanda Gudipitaka olarak adlandırılmıştır. Digambara mezhebi Svetambaranın bu kitabını apokrif (gayri

¹⁸¹ Wiley, **The A to Z of Jainism**, s. 26.

¹⁸² Kumar, **A History of This Jains**, s. 109-110.

¹⁸³ Dundas, **The Jains**, s. 71.

sahih) sayarak kabul etmemiştir.¹⁸⁴ Her iki mezheb de Purvalar adlı kitapların 23. Tirthankara Parsva'ya dayandığı ve kaybolduğu noktalarında hemfikir olmuşlardır.¹⁸⁵

Caynist kutsal metinler *Ardamagadi*, *Prakriti* ve *Maharisti* dillerindedir. Bunun yanı sıra Sanskritçe ve Tamil dillerinde yazılan ve sonradan toplanan kutsal metinler de Caynist kutsal yazıları arasında kabul edilir.¹⁸⁶

Farklı adlarla bilinen Caynist kanonu (Agama) üç temel bölümden ve 60 kitaptan oluşur; I-Purvalar, II-Angalar ve III-Angabhayalar'dır. Her iki gelenek de Angaları temel metin olarak kabul ederler. Ancak Angalar içerisindeki Drivasta kitabını kabul etmeyen Digambara mezhebi Purvaları da kutsal metin olarak kabul etmez. Kutsal kanon şu bölümlere ayrılmıştır;

I- Purvalar (Eski Metinler) 14 metinden müteşekkil olan bu külliyat Svetambaralara göre Parsva'nın zamanına kadar geri gittiği kabul edilir. Evrenin yapısı, ruhun maddenin köleliği altında oluştuğuna dair doktrinleri, modern okullara karşı verilen felsefik tartışmalar bu metnin ana konularıdır. Cayna astrolojisi ve astronomi hakkında bazı özel durumlar ile gizil güçler de yer bulan konulardır.¹⁸⁷ Bu kitaplar Utpada, Agrayaniya, viryapavada, Astinastipravada, Jnanapavada, Satyapavada, Atmapravada, Karmapavada, Pratyakhyanapavada, Vidyanupavada, Avandhya, Pranayuh, Kriyavisala ve Lokabindusara'dır.

II- Angalar (Dallar). Kutsal metin külliyyatının tamamlayıcıları oldukları için bu şekilde isimlendirilmişlerdir. Svetambara mezhebine göre on iki adet olan bu metinleri Digambaralar drivasta metninin kaybolmasıyla 11 kabul eder. Svetambaranın kabul ettiği bu metinler içerik olarak cemaatle ilgili yasa, yanlış

¹⁸⁴ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1993, s. 98.

¹⁸⁵ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 63.

¹⁸⁶ Sümer, "Caynizm", **Dinler Tarihi 1-2**, s. 259.

¹⁸⁷ Fuat Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm- Caynizm", **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ali Erbaş (Ed.), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2010, s. 40-41.

görüşlerin denetlenmesi, doktrin ve laikleri aydınlatma ile ahlaken yükselmeye yönelik anlatılar olarak dört ana konu etrafında şekillenmiştir.¹⁸⁸

- 1- Acaranga: Angaların en eskisi olup rahiplerin uymaları gereken kuralları ve yaşam tarzlarını konu alan ağırlıklı nesir yazı tarzında ele alınan eserdir.
- 2- Sutrakritanga: Caynizm'e yeni giren bireyin olası yaşayacağı zorlukları ve bu zorlukların üstesinden nasıl kalkabileceği ne dair kaleme alınan eserdir.
- 3 ve 4- Shananga- Samayavanga: Ansiklopedik olarak Caynist düşünür ve önderlerin hayat hikâyelerini içeren eserdir. On ikinci kayıp Anga Dristivada hakkında da bilgiler içerir.
- 5- Bhagavati: Mahavira, çağdaşları ve ondan önceki Tirthankaralar hakkında önemli bilgiler içerir.
- 6- (*Adı Yok*): Halka ahlak ilkeleri benimsetmek için Hindu Puranalara ve Budist Jatekaraları anımsatan dini öğretiyi aktaran hikâye ve kıssa tarzındaki eserdir.
- 7, 8 ve 9- Upasakadasah, Antakrddasah, Anutarav-papadikadasah: İnsanları riyazet ve münzevi hayata özendirmek için yazılan eserlerdir.
- 10- Prasnavyakaranani: Caynistler için yasaklanan beş davranış; öldürmek, hırsızlık yapmak, yalan söylemek, zina yapmak, dünya malına aşırı hırs göstermek ve bunları yenmek için edinilmesi gereken beş güzel huy hakkında bilgi veren kitaptır.
- 11- Vipakastrutalar: İyi ve kötü eylemlerin sonuçlarını anlatan efsanevi hikâyelerden oluşan eserdir.
- 12- Drstivada: Günümüze kadar gelememiştir. Sthananga ve Samavayanga'da anlatıldığına göre Mahavira ve muhalifleri arasında geçen felsefi

¹⁸⁸ Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm- Caynizm", s. 40-41.

tartışmalar ve yine Mahavira'nın astronomi ve çeşitli tılsımlar hakkında verdiği bilgileri içeren eserdir.¹⁸⁹

III- Angabhaya (İkincil Külliyyat). Bu metinlerin ganadharalardan sonraki öğretmenler olan *sthaviralarla* başladığı kabul edilir. Eski zamanlarda Pramirmaka (çok yönlü, çeşitli) olarak bilinen bu metinler 5 bölüme ayrılır,¹⁹⁰

A- Upangalar (yardımcı kaynak), angalarla ilişkili olarak bir bakıma onların şerhleri ve yorumlarıdır. Tenasüh, karma, kurtuluş, zamanın krallarına öğütler, canlı ve cansızlar hakkında bilgiler, astronomi ve kozmoloji alanlarında ele alınan 12 adet metindir.¹⁹¹ Bu metinler ve içerikleri şöyledir:

- 1- Avpapatika (Kendiliğinden doğan): kendiliğinden doğan tanrıları ve cehennem varlıklarını tanımlaması nedeniyle Mahavira'nın vaazının ayrıntılı bir açıklamasını ve kurtuluşa ulaşmayı sağlayan mekanizmanın açıklamalarını içerir.
- 2- Rajaprasniya (Kral Prasenajitin'in sorularına dair): Kral Prasenajit ile Parsva'nın takipçisi olan keşiş arasında, ruh ve beden arasındaki ilişki etrafında şekillenen bir tartışmayı içerir.
- 3- Jivapivaphigama (Canlı ve cansızın anlaşılması): ontolojik konuları içerir.
- 4- Prajapana (İfade): Beş Anga'da bulunan ve doktrinsel olan kanonun sistematik bir açıklamasıdır. Sonradan ilave edilmiştir.
- 5-6-7- Suryaprajnapati, Jampudvipa ve Candaprajnapati: Zaman grafiği üzerine üç çalışmadır. İlki Ay ve Güneş'in neredeyse aynı yapıya sahip olduğunu, ikincisi "Gül elması ağacı"nın tanımını, üçüncüsü ise Rşabha ve oğlu Bharata hakkında biyografik vAryantlar içerir.

¹⁸⁹ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 387-388.

¹⁹⁰ Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm- Caynizm", s. 40-41.

¹⁹¹ Sümer, "Caynizm", **Dinler Tarihi 1-2**, s. 260.

8-9-10-11-12- Eylemlerin sonuçlarını ele alan beş kısa öyküdür.¹⁹²

B- Chedasutralar: Keşişlerin hayatını ele alan 7 metindir.

C- Mulasutralar: Dört adet mulasutradan üçü korunabilmiştir. Bunlardan biri olan dasaivaikalia on konferans ve ek içerir.

D- Prakirnakasutralar, (Çok yönlü, çeşitli) hem törensel ilahiler hem de kutsal ölüm için hazırlanacak ritüellerin ayrıntılarını içeren on kısa metindir.

E- Calikasutralar, Angabhayaların son kısmına ek olduğundan *culika* (ek) olarak adlandırılır. İki parçadan oluşur, önceki bölümlerin özetidir.¹⁹³

1- Svetambara Kutsal Metinleri

Svetambara kutsal külliyatı *Agama* (gelenek) ve *Siddhanta* (doktrin) olarak isimlendirilen; *Angalar* (kollar-dallar), *Upangalar* (alt kollar-dallar veya *sub-angas*), *Prakinalar* (derlemeler), *Chedasutralar* (disiplin teknikleri ile ilgili çalışmalar), *Culikasutralar* (ilaveler, iki hazırlık dersi metni) ve *Mulasutralar* (temel metinler) olarak bilinen altı bölümdeki kırk beş eseri içerir.

1. Bölümü oluşturan 11 Anga: 1. Achara, 2. Sutrakrta, 3. Sthana, 4. Samavaya, 5. Bhagavati, 6. Jnatadharmakathos, 7. Upasakadasas, 8. Antakrddasas, 9. Anuttaraupapatikadasas, 10. Prasnavyakarana, 11. Vipaka.

2. Bölümü oluşturan 12 Upanga: 1. Aupapatika, 2. Rajaprasniya, 3. Jivabhogama, 4. Prajna-pava, 5. Jambudipaprajnapti, 6. Chandraprajnapti, 7. Suryaprajnapti, 8. Nirayavali (veya kalpika), 9. Kalpavatamsika, 10. Puspika, 11. Puspachulika, 12. Vrsnidadasas.

3. Bölümü oluşturan 10 Painna (Prakima): 1. Chatuhsarana, 2. Samstara, 3. Aturapratyakh-yanam, 4. Bhaktaparijina, 5. Tandulavaiyali, 6.

¹⁹² Dundas, **The Jains**, s. 75-76.

¹⁹³ Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm- Caynizm", s. 40-41.

Chandavija, 7. Devendrastava, 8. Ganivija, 9. Mahabratyakhyana, 10. Virastava.

4. Bölümü oluşturan 6 Chedasutra: 1. Nisitha, 2. Mahanisitha, 3. Vyanahara, 4. Dasarutas-kandha, 5. Brhatkalpa, 6. Panchakalpa

5. Bölümü oluşturan 2 Sutra: 1. Nandi, 2. Anujagadvara.

6. Bölümü oluşturan 4 Mulasutra: 1. Uttaradehyayana, 2. Avasyaka, 3. Dasavaikalika, 4. Pindaniryukti.¹⁹⁴

2- Digambara Kutsal Metinleri

Digambara mezhebi ünlü hint filozofu Şankarana'nın bütün Cayna kitaplarını yok ettiğine inanırlar. Bu nedenle Svetambara mezhebine ait Agamaları kabul etmezler. Digambaralar, bunun yerine büyük üstadlarından dört grubun meydana getirdiği bir eseri koyarlar.¹⁹⁵

Digambara mezhebinin kutsal kanon hakkındaki tutumu Svetambaraya göre daha açıktır. Digambaraya göre kutsal kanonu oluşturan kutsal kelimeler Mahavira hayatta iken canlıydı. Mahavira'nın ölümüyle beraber bu kelimeler de hayatta olmadığı için kutsal kanon olarak bahsedilen yazılar bir metafordan ibarettir. Digambaralara göre Indrabhuti Gautama'nın halefi aynı zamanda Cayna cemaatinin 33. öğretmeni olan Dharasena'nın (683-?) zamanında Mahavira dan sonra sadece bir Anganın bilgisinin kaldığını hatta Dharasena'nın iki öğrencisi Puspadanta ve Bhutabali'den sonra bu Anganın bile ortadan kaybolduğuna inanmışlardır. Nihayetinde Digambaraların kabul ettiği en kapsamlı metinler “Altı Kısımın Kutsal Yazısı” ve “Tutkular Üzerine İnceleme” adlı kitaplardır.¹⁹⁶ Bu kitaplardan ilkinde *Karmaprabhta*, ikincisine *Kashayaprabhta* adı verilir.¹⁹⁷ Bu metinlerden “Altı Kısımın Kutsal Yazısı” Svetambara metinleri olan “Altı Kısımın Kutsal Yazısı” Upanga ve Prajnapana ile güçlü benzerliklere sahiptir ancak bu metinlerden

¹⁹⁴ Atasagun, “Jainizm”, s. 283.

¹⁹⁵ Tümer, Küçük, **Dinler Tarihi**, s. 93.

¹⁹⁶ Dundas, **The Jains**, s. 79.

¹⁹⁷ Atasagun, “Jainizm”, s. 281.

hangisinin önce yazıldığı belli değildir. “Tutkular Üzerine İnceleme” adlı eserin *arya* vezniyle yazılması “Altı Kısımın Kutsal Yazısı”na nispetle daha geç bir tarihte düzenlendiğini göstermiştir.

Digambaralar “Altı Kısımın Kutsal Yazısı”nı Raksida adlı öğretmenin taksimatından yola çıkarak unutulma korkusundan dolayı Açıklama (*anuyaga*) adıyla yarı kanonik bir metin gruplaması halinde geliştirdiler. Bu metnin konularına göre isimlendirilmesi şöyledir; *İlk* (*prathama*) yazısı kozmik tarihin Digambara versiyonlarını, *hesaplama* (*karana*) yazısı kozmoloji üzerine çalışmaları, davranış (*carana*) yazısı rahipler ve laikler için uygun davranış metinlerini, varlık (*dravya*) yazısı metafizik ile ilgili yazıları içerir.¹⁹⁸

Digambaraların kabul ettiği bu iki eser dışında Vattakerra’nın Mulacara (Temel Davranış) ve Sivarya’nın Bhagavati Aradhna’sı (Saygın Başarı) kutsal metinleri mevcuttur. Bu eserler Svetambara kitapları ile birçok yönden benzerdir aynı zamanda Mathura bölgesinde konuşulan Digambara veya Cayna Savraseni lehçesi olarak kabul edilen lehçe ile yazılmışlardır.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Dundas, **The Jains**, s. 80-81.

¹⁹⁹ Dundas, **The Jains**, s. 80-81.

İKİNCİ BÖLÜM

CAYNİZM’İN ÖĞRETİLERİ

Caynizm nevi şahsına münhasır özelliğiyle öne çıksa da köklerinde yer edindiği Hint düşünce sisteminin bir parçası olmaktan uzak değildir. Hint düşüncesi din-felsefe ayrımına gitmez, felsefeyi dini açıklamak için bir ruh, bir ışık vaziyetinde telakki eder. Hint bölgesi, felsefeyi “*drs*” kökünden gelen ve görmek anlamındaki *darsana* sözcüğü ile tanımlar. Bu görme işi fiziksel bir görmeden ziyade sezinlemek, maddenin idesini kavramak hatta onunla bir bütünlük oluşturmaktır.²⁰⁰ Hint dini sistemleri teorilerini oluştururken pratik hayatın getirilerini esas alır. Bu pratikler özellikle kurtuluş fikrinde daha çok kullanılır. Hinduizm sistemi içerisinde insanın kurtuluşa erebilmesi için hayatı belli başlı aşamalara tabidir. Bu aşamalardan biri, kişinin aile hayatını bir kenara bırakıp ormanda tek başına açlıkla, susuzlukla ve kıyafetsizliğe geçirmesidir. Kişi bu münzevi yaşamda nefis terbiyesinde bulunur.²⁰¹

Hinduizm’in yapısına karşı ortaya çıkan Caynizm, öğretisi içinde münzevi yaşama yer vererek bu aşamayı hayatın en önemli evresi olarak kabul eder. Bu kabul edilmiş nihayetinde Mahavira’nın etkisiyledir. Mahavira bir prens iken ailesini ve servetini geride bırakarak asketizm yolunu seçmiştir. Caynizm için bugün bile ruhban sınıfının önemi aslen Mahavira’ya ve onun kurduğu teşkilata dayanmaktadır.

Caynizm, Budizmle benzer ya da ortak özelliklere sahip gibi görünse de Hint ortak kültürünün emarelerini de barındırır. Budizm’e bu kadar yakından benzeme

²⁰⁰ S. Radhakrishnan, Charles A. Moore, “Hint Düşüncesine Genel Bir Bakış”, Ali İhsan Yitik (çev.), **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, S. 16, 2004, s. 9.

²⁰¹ Radhakrishnan, Moore, “Hint Düşüncesine Genel Bir Bakış”, s. 13.

nedenleri olarak, Sramana hareketinde her iki grubun aktif faaliyetleri, aynı dönemde ve aynı bölgede ortaya çıkmaları, kurucularının Ksatriya kastına mensup olmaları ve Hindu-Brahman geleneğine aynı şekilde tepki vermeleri gösterilebilir.²⁰²

Hint felsefesi Vedaların otoritesini kabul edip etmemelerine göre Astika ve Nastika olarak ikiye ayrılır. Budizm, Caynizm ve Carvaka ekolleri Veda otoritesine karşı oldukları için Nastikaya tabidir. Bu sistemler kanlı kurban ritüellerine ve Brahman üstünlüğüne karşıdır. Nastika akımına bağlı olan okullar tüm dünyada felsefi ve dinî bir çalkantının olduğu bir dönemde fikirlerini açma fırsatı bulmuştur. Bunlar içerisinde Caynizm kurtuluş, samsara çarkı, tenasüh ve karma gibi inançlar konusunda Hinduizm ile ortak fikirlere sahiptir.²⁰³ Mahavira Aryanların yerli halkı dışlamak için kurduğu kast sistemine karşı çıksa da kendi teşkilatını bu sisteme göre organize eder hatta onu gerekli görür.

Caynizm, Hint felsefesi içinde önemli bir duruşa sahiptir. Gerek Hint felsefesine gerekse dünya düşünce tarihine yaptığı katkıyla bilinir. Bu gelenek içinden çıkmış olan ünlü simalar tarihte felsefeye önemli katkılar sunmuştur. Kundakunda, Umastavi, Haribhadra Suri, Hemachandra ve Yasovijaya gibi filozoflar Hint felsefesinin yönünü değiştiren filozoflardır.²⁰⁴

Caynizm, kendi felsefesini ateist-materyalist bir kimlikle ön plana çıkarır. Ancak bu felsefe irdelendiğinde bu iki karaktere zıt argümanlara sahip olduğu görülür. Ateist olması yaratıcı hiçbir tanrıyı kabul etmemesinden kaynaklanır. Ancak bu dinde süslü tanrı heykellerine verilen önem Caynizm'in tanrıları geri plana atmadığına dair kıymetli bir dayanaktır. Sadece kendi inançlarındaki heykellere değil aynı zamanda Hinduizm için önemli sayılan tanrıların heykellerine de tazimde bulunurlar.

Caynizm'in materyalist karakteri, varoluşu maddeye indirgeme ve maddi kozmik akışın varlığına sebep olduğuna dair inançtan kaynaklanır. Ancak bu dinde

²⁰² Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 384.

²⁰³ Zehra Zeren, "**Hint Kökenli Dinlerde Tanrı Tasavvuru**", ("Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi"), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 78.

²⁰⁴ Long, "Jain Philosophy", s. 3.

maddi varlıktan evvel *jiva* (ruh) denilen bir varlık inancı da vardır. Evren dahil tüm varlığın özünü oluşturan bu töz olmaksızın hiçbir şey yerinden kıpırdamaz. Bu doktrinden Caynistlerin saf materyalistler olmadıkları anlaşılır.²⁰⁵ Bu, Caynizm'in varlık, evren ve insan anlayışıyla ilgilidir.

Cayna dininde bulunan meşhur yedi kategori, varlık felsefesinin de ana konusudur. Caynizm'de ontoloji bu yedi varlık kategorisi ve bunlar arasındaki ilişkiye göre biçimlenmiştir. Bu yedi kategorinin sonuncusu olan *mokşa* Caynizm'de nihai kurtuluş fikridir ve Cayna literatüründe *mukti* olarak isimlendirilir. Bu nedenle kurtuluşu elde eden kişiye *jivanmukti* denilir. *Jivanmuktiler* bu dinin en kıymetli hazineleridir. Bu hazinelerin arkasından yürümek bir Caynist için kurtuluş kapısını aralamaktır. Bu yolda hazineler içerisinde üç mücevher (*triratna*) öğretisi önemli bir yer tutar.

Caynist felsefenin en önemli göstergelerinden birisi *syadvada* ve *anekantavada* (görelilik) doktrinleridir. Bunlar, Caynizm'in adını en çok ön plana çıkaran öğretilerdir. Evrende tek bir doğruluk olmadığını, eşyanın durumuna göre bilgide de çeşitliliğin olabileceğine vurgu yapan bu bakış açısı Caynizm'e değer katarak onu özgün bir inanç durumuna getirmiştir.

Caynist öğretiler, bahsi geçen hususlar dikkate alınarak altı başlık altında işlenmiştir. Bu başlıklar sırasıyla, "Caynizm'de Tanrı Fikri", "Caynizm'de Evren (Kozmoloji)", "Caynizm'de Varlık (Ontoloji)", "Caynizm'de Karma ve Mokşa (Kurtuluş)", "Üç Mücevher (Triratna)" ve "Anekantavada ve Syadvada Öğretileri", biçimindedir.

2.1. CAYNİZM'DE TANRI FİKRİ

Hint dinleri, bulundukları coğrafya gereği birbirleriyle kaynaşmak durumunda kalmış ve felsefik fikir çatışması yaşadıkları kadar fikir alışverişinde de bulunmuşlardır. Caynizm, Hint dinleri içerisinde ateist- materyalist karakteriyle şöhret bulmuş bir gelenek olmuştur. Aynı zamanda açık bir yaratıcı tanrı fikrine

²⁰⁵ Ali İhsan Yitik, **Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancı ile İlişkisi**, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1996, s. 167.

sahip olmaması genel tanrı fikrini de belirsizleştirmiştir. Bununla birlikte Caynistlerin ateist karakterine ters düşecek kadar tanrılara tazimde bulunmaları ve kurucuların imge tapınımını reddetmesine rağmen süslü heykellerle öne çıkmaları dikkat çeken bir husus olmuştur. Dolayısıyla Caynizm'in tanrı fikrini ve ateist karakterini anlamak için öncelikle onun doğduğu coğrafyanın kültürel yapısını ve bu din kuruluş aşamasındayken fikirlerine karşı çıktığı Hinduizm'deki tanrı anlayışını tahlil etmek gerekir. Çünkü Caynizm'in tanrı anlayışı ve kutsiyet atfettiği şeyler, bahsedilen iki durumla yakından alakalıdır.

Hinduizm'in öğretilerinin temel hedefi insana pratik olarak dini ve bedeninin her zerresinde inancını hissederek yaşatmaktır. Pratik hayattan soyut olmayan bu dinde bir peygamber ya da dini sistematize eden bir kurucudan ya da makamdan (papa, halife vb.) bahsedilmez. Ancak Hint coğrafyasında bu misyonu bireysel olarak üstlenen gurular, sufiler, üstadlar vb. kişiler bulunur.²⁰⁶ Bu kişilerin öğretilerinin omurgasını bu dünyadaki her şeyin gelip geçici olduğu, mutlak değişmez ve saf olan varlığın yolunun takip edilmesiyle insanın kurtuluşa ereceği anlayışı oluşturur. Bu dünyada her şey fanidir ama her can bir başka canın yaşama sebebidir. İnsan nasıl ki havaya karbondioksit yayarak bitkilere can veriyorsa, bitkiler de oksijenle insana karşılık verir. O halde her canlıda bir yaşam ruhu bulunur. Ancak bu ruh her canlıda farklı şekillerde tezahür eder.²⁰⁷

Hindular, farklı şekillerde tezahür eden ezeli, değişmez, saf ruha *Brahma* adını verirler. *Brahma*ya yalvarma yakarma haricinde ahlaki kurallara riayet ederek, sonsuz nefisten vazgeçerek, şiddet yolundan kaçınıp tüm canlılara şefkat ve merhamet göstererek erişilebilir. *Brahma* maddi alemde farklı şekillerde kendini gösterir. Hindular *Brahma*nın bu şekil tezahürüne *maya* adını verirler. *Maya*, soyut alemi, *Brahma* hakiki alemi temsil eder. *Brahma*, her yaşam evresinden sonra *Mayaya* dönüşecek, *Maya* yaşam evresini *Brahmayla* tamamlayarak ve nihayetinde Hinduların *Trimutri* dediği üç Tanrı (Brahma, Vişnu, Şiva) şeklinde görülecektir.²⁰⁸

²⁰⁶ *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, "Hinduizm", Akşam Matbaası, İstanbul, 1964, s. 47.

²⁰⁷ *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, "Hinduizm", s. 48.

²⁰⁸ *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, "Hinduizm", s. 47-48.

Hint düşünürlerinden Şankara'ya göre mutlak hakikat/*Brahma* sadece Vedalar ile kavranabilir. Vedaların üstün otoritesini kabul etmeyen sistem sahil görülmez.²⁰⁹ Caynizm bir noktaya kadar Hinduizm'e katılır. Caynizm'in de tıpkı Hinduizm gibi hayatın nihai amacını saf ruhla birleşerek *mokşa/muktiye* (kurtuluş) erişmekte görür. Doğum, ölüm, yeniden doğuma sebebiyet veren samsara döngüsü ve karma Caynizm'in de görüşleri arasındadır. Bu duruma göre kişi *mokşayı* elde etmeden önce hem zihni (mental) hem de ruhi (spiritual) noktada doyum sağlamalıdır. Adalet, ahlaki hayatın vazgeçilmez kanunudur. Ancak Hindular adalet, ahlaki ve manevi gelişimin “*tek bir varoluş*” sürecinde gerçekleşmesini olanaksız görmelerinden dolayı, tüm bu amaçların gerçekleşmesinin yeniden doğuş ile mümkün olduğuna inanırlar.²¹⁰

Brahmanın yalnızca Vedaların otoritesi altında kabul edilmesi Caynizm'in karşı çıktığı noktadır. Caynizm, Hint sistemi içerisinde Nastika olarak kabul edilen heterodoks bir sisteme tabidir. Dolayısıyla Samkhya ve Yoga sistemlerine yakın durur. Özellikle bu sistemlerin ruh ve madde arasındaki güçlü diyalektiğini kendi felsefe sistemi içinde tartışır.²¹¹

Caynizm'in tarih sahnesine çıkmasına sebep olan ve onu Vedik olmayan literatüre iten şey *Brahmanın* saf ve ezeli doğasını kabul etmekten ziyade, *Brahmanın* bu durumunu kendi çıkarları için kullanan Brahman sınıfıydı. Rgveda metninde geçen bir ilahide kast grupları tasvir edilmiştir. Buna göre Brahmanlar Hindu kast sistemi içerisinde “*Tanrının ağzını*” oluşturan, bir nevi onun temsilciliğini üstlenen gruptur. Vedalardan sonraki dönemde halk, Brahman hegemonyası altında kalıp sömürüye tabi tutulmuştur. Brahmanlar, Tanrı ile insan arasında bir elçi olduklarını söyleyerek halkı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Dolayısıyla hiçbir tören bir Brahman olmadan yapılamaz hale gelmiştir. Kral dahi Brahman ile konuşup onun istediği hayvanı kurban etmeden savaşa gidememiştir.²¹²

²⁰⁹ Cemil Kutlutürk, “Hint Dinleri Açısından Diğer Dinler ve Mensupları”, **Dinler Arası İlişkiler**, Ali İsra Güngör (Ed.), Ankara, 2017, s. 181.

²¹⁰ Radhakrishnan, Moore, “Hint Düşüncesine Genel Bir Bakış”, s. 11-12.

²¹¹ Long, “Jain Philosophy”, s. 1-2.

²¹² Büyükbahçeci, “Hint'te Kast Sisteminin ...”, s. 241.

Rgveda metinlerinde tanrılar ve şeytanlar birçok kez savaşır ve tanrılar nihayetinde kendilerine güvenirlere. Diğer bir kutsal metin olan Brahmanalarda ise, başarılı olmak için tanrıların dahi kurban sunmaları gerekir. Brahmanalara göre hiçbir şey kurbandan ve Brahmanlardan daha önemli değildir. Kurban doğanın yaratıcı gücüdür. Kurban işini iyi bilen din adamları tanrı mertebesinde görülmüştür. Bu anlayış Aryanların Hindistan'ı istilasından sonra getirdikleri kurban fikriyle yakından alakalıdır. Aryanlar tanrıların öfkelerini yatıştıracaklarından ve istediklerini yerine getireceklerini düşündüklerinden keçi, koyun, sığır ve at gibi hayvanların etlerini kanlı bir şekilde ateşte yakarak tanrılara yalvarırlardı.²¹³ Brahmanlar bundan güç alarak bundan sonraki metinleri de kendi lehlerine çevirdiler. Stapata Brahmana adlı bölümde iki tür tanrının olduğu, bu tanrılardan birinin yaratıcı Tanrı, öteki tanrının ise Brahman olduğu nakledilir. Kurban tanrılara, hediyeler ise Brahmanlara sunulurdu.²¹⁴ Brahmanlar birçok şekilde kanlı kurban törenlerini överlerdi. Phyliss Gronoff “Erken Hint Dini Metinlerindeki Karma Paradigmaları” adlı kitabında Güney Asya dini geleneğinde hasta çocuklara saldıran şeytanlardan korunmanın üç yolundan birinin “*kurbanlık adakla kötülüğün failini sakınleştirme*” metodu olduğundan bahseder.²¹⁵ Kurban konusu yeterince rahatsızlık verirken Caynistler ve Budistler, Brahmanların bu tavırlarından hoşnut olmayıp bir de canlılara zarar veren bu tip uygulamaların savundukları öğretiyle çelişmesi aralarındaki uçurumu da derinleştirmiştir. Brahmanlar Vedaların dili olan Sanskritçeyi de sıradan halka yasaklamışlardı. Halk Sanskritçe konuşamayınca yerel dil olan Pali ve Prakrit dillerine yönelmiştir.²¹⁶

Caynistler Brahmanların bu üstünlüğüne, kurban ritüellerine ve kutsal yazı dilinin dokunulmazlığına karşı çıkmışlardır. Mahavira'nın mensubu olduğu Ksatriya sınıfı vatanın müdafaasında en ön saflarda yer alırken ve siyasi alanda aktif faaliyetler yürütürken din adamları sınıfının izni olmadan ritüellerin dahi yerine getirilememesi ve güçlerinin elinden alınma tehlikesi bir şekilde onları önlem almaya itmiştir. Alınan önlemler bir karşı duruş ifade ederken Sramana hareketi ile

²¹³ Yitik, **Doğu Dinleri**, s. 26.

²¹⁴ Büyükbahçeci, “Hint'te Kast Sisteminin ...”, s. 248.

²¹⁵ Peter Flügel, “Jaina Philosophy and Religion”, **International Journal of Jaina Studies**, V. 2, No. 3, 2006, s. 5

²¹⁶ Büyükbahçeci, “Hint'te Kast Sisteminin...”, s. 245.

Brahmanlara karşı din alanında bir savaş da başlatmıştır. Bu savaşın önde gelenleri Buda ve Mahavira gibi Ksatriya sınıfından Sramanik yaşam sürenlerdi. Gelişmeler onların Brahmanlara karşı sağlam bir öğretiyle karşılık vermelerini doğurdu. Bu sorunun ortadan kalkması için Brahmanik felsefeyi çökertecek mantık (logic) sistemleri geliştirdiler. Bunlardan birisi olan Carvaka ekolü, Sramana hareketinin selefi olarak materyalist bir zihniyetle tanrıyı reddeden ve tüm inanç doktrinini maddeye indirgeyen bir sistem oluşturduysa da Hindu kültürüne ve anlayışına adapte olamamıştır. Mahavira ve Buda ise Carvaka ekolünün materyalizm noktasında takip etseler de ontolojik bir sorun olarak tanrı hakkında konuşmamışlardır. Carvaka akımının adaptasyon ve entegre olma sorununun tecrübesini kazanmaları bu duruma etki etmiş görünmektedir. Mahavira ise Hint geleneğinin bir getirisi olarak tanrı mefhumuna sıkı sıkıya bağlı olduğu bu görüş hakkında fikir belirttiği “*Ey insan, Sen kendi kendinin dostusun, neden kendin dışında bir dost arıyorsun*” sözleri tanrı hakkındaki düşüncesine açıklık kazandırmıştır.²¹⁷

Caynizm gerçekte Tanrı/tanrılara inanır. Ancak bu Tanrı tapılacak yetideki yaratıcı Tanrı değildir. Bu durum şöyle açıklanabilir ‘yaratma’ fiili, yaratma arzusu olan iradeyi işaret eder. Arzu etmek ise henüz olmamış ancak olması amaçlanan bir olgu ya da bir durumu kast eder. Bu da bir kusurdur. Tanrı kusurlu olamaz, bu onun üstün varlık, yegâne güç anlayışına terstir. Yaratılış teorisinden yola çıkan gelenek ve öğretiler bu düşünceye göre tanrıyı kusurlu bir varlık olarak aşağı çeker ancak Caynizm bunun tersine insanı yaptığı eylemlerinin sonuçlarını gözeterek Tanrı mertebesine çıkarır. Bunun yolu da lekesiz bir yaşam sürüp doğru bilgi, doğru iman ve doğru davranışı uygulamaktır. Caynizm’de bu mertebelere ulaşan kişilere “*Sadhu*” denir. Caynist gelenekte *Sadhular* şunlardır:

1- 24 Tirhankara,

2- 12 Caleravartin

3- 9 Naraya veya Vasudeva,

4- 9 Pratinnayayna ya da Prati-Vasudeva

²¹⁷ Zeren, **Hint Kökenli Dinlerde Tanrı Tasavvuru**, s. 78.

5- 9 Balabhadra olarak toplamda 63 Kişiden oluşur.

Bunların dışında bir de azizler sınıfı mevcuttur. Azizler sınıfı şöyledir;

1- 11 Rudra,

2- 24 Kamadeva

3- 24 Tirthankara annesi

4- 24 Tirthankara babası

5- 14 Kulakurastan oluşur.²¹⁸

Caynizm için var olan şeylerin yok olması veya yok olan şeylerin var olması söz konusu olmadığı için de var eden veya yok eden bir tanrıdan bahsedilmez. Şeylerin meydana gelmeleri veya yok olmaları üzerinde mevcut olan sıfatları ve modları etkilidir.²¹⁹ Dolayısıyla Caynizm tanrıları da varlık kategorisine almaktadır. Bununla birlikte onları samsara çarkına takılan varlıklar olarak tasavvur eder. Caynizm bu durumda tanrıyı gerekli bir varlık olarak değil evrenin düzeni için mümkün ve karmalarla merteye kazanmış bir varlık olarak görürken evreni de kozmik bir insan şeklinde tasavvur eder. Caynizm insan bedenini maddi ve kötü, ruhunu ise saf ve ebedi olarak görürken asıl amacının insanı bedeni tarafından izole ederek, ruhunu kurtuluşa (*mukti*) kavuşturmaya çabalar. Kurtuluşa eren ruh özgürleşerek evrenin zirvesine çıkar.²²⁰

Mahavira'dan sonra tanrı figürüne karşı saygıda azalma değil bilakis artma olmuştur. Özellikle kurtuluşu deneyimleyen Tirthankaraların heykelleri bu yola baş koymuş müritleri için acıdan kurtulmanın birer emsalidir. Dolayısıyla Mahavira ve diğer yol göstericilerin öğretilerinde bulunmamasına rağmen müritler Tirthankaraları sürekli düşünerek ve yücelterek kendi ruhlarının da yüceleceğine dair bir inanç geliştirmişlerdir. Bu sadece Tirthankaralarla sınırlandırılmamış *sadhu* ve azizlerin

²¹⁸ Jaini, **Outlines of Jainism**, s. 5.

²¹⁹ Aydın, “Hint Dinleri I: Hinduizm- Caynizm”, s. 41

²²⁰ Şefket Özcan, “İnsana Verilen Değer Ekseninde Çeşitli Dinlerde İnsan: Dinler Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 19, S. 48, 2016, s. 209.

heykellerini de kapsamıştır.²²¹ Caynizm’de ikinci dereceden önemli olan ev, Güneş, Ay, gezegen, takımyıldızları ve yıldız tanrıları bulunmaktadır. Tirthankaralar, *sadhular* ve azizler üstün tanrılar olmakla birlikte; *acaryalar* (manastır hiyerarşisinde bulunan şef), kutsal metin öğreticileri, *upadhyayalar*, kutsal kişiler ve azizler olarak *sadhular* ve *siddhalar* beş büyük tanrı öbeğini oluşturur.²²²

Dolayısıyla Caynizm’de tanrı fikri, evreni ve içindekileri yaratan, insanın kaderine tesir eden, inanç ilkelerini belirleyen veya bu ilkeler arasında yer alan bir inanç biçimi olarak yer almaz. Başka bir ifadeyle evren ve varlık fikrinde temel unsur olarak yer alan bir yaratıcı tanrı fikri yoktur. Ancak tanrı fikrinin kurtuluş fikrinde bütün varlıkları eşit mesabede gören ve varlık kategorisinde nihai kurtuluş için önemi bulunan göksel ve yüce katı ifade eden genel bir anlamı vardır. Caynist tanrı fikrinin en açık noktasının gündelik yaşamda etkili olan imge tapınımı olduğu söylenebilir. Ancak bu tapınım aslen o imgeye tapıldığını göstermez, fakat özellikle kurtuluşa ererek yüce varlık kategorisine ulaşmış ruhlara saygı anlamı taşır. Bu saygının amacı bir Caynist için kurtuluşu yani, *muktiyi* elde etmektir. Dolayısıyla hedefe ulaşma yolunda bu imgeler bir tapınma nesnesi değil kurtuluşa ulaşma yolunda bir araçtır.

2.2. CAYNİZM’DE EVREN (KOZMOLOJİ)

Caynizm, Hinduizm’deki *Brahma* anlayışını “*Tanrıyı düşünerek ve ona benzemeye çalışarak ibadet etme*” yerine, kurtuluşa eren ruhları (*jina*) düşünerek meditasyon yapmayı yerleştirmiştir. Ezeli ve ebedi olarak tanrıyı kabul etmeyen Caynizm bunun yerine beş ezeli ilkeyi getirmiştir. Bu beş ezeli ilkedен biri olan mekan ilkesi evreni de içine almaktadır. Bu anlamda Caynizm’e göre dünyanın yaratılışı için bir yaratıcıya ihtiyaç yoktur. İnsan ahlaki ilkeleri gözeterek ve tüm karmaları ortadan kaldırarak dünyevi zincirlerinden kurtulduktan sonra sonsuz mutluluğa erişebilir. Doğru iman, doğru bilgi ve doğru davranış kazanılarak en

²²¹ Zeren, “**Hint Kökenli Dinlerde Tanrı Tasavvuru**”, s. 80.

²²² Atasagun, “Jainism” s. 286.

yüksek mertebeye (*Siddha-paramestine*) ulaşılır ve böylelikle sonsuz mutluluk elde edilmiş olur. Kişi ancak bu yolla *jina* (muzaffer) olur.²²³

Caynizm her bir varlıkta yaşam monadının (cevher) olduğuna inanır. Varlıklardaki bu yaşam monatları, Caynizm'in yaratılış teorisinde tanrıya yer vermemesine paralel olarak Caynist kozmolojiyi ve metafiziği de doğrudan ilgilendirir. Caynizm için yaşam monadları yalnızca kozmolojisi ve metafiziği için değil aynı zamanda ahlaki öğreti için de önemli bir noktadadır.²²⁴ Dolayısıyla hem tanrı fikri hem de varlık fikri aynı zeminde yer alırken yaşamı da buna göre biçimlendirir.

Caynizm, evreni ve maddeyi açıklarken materyalist bir tutum sergiler. Varlıkların yaşam monatları bazen tutulur, bazen serbest bırakılır. Yaşam monadı kristallere sahiptir ve bu kristaller fiziksel olarak karmik akışın etkisiyle çeşitli renkler (*lesya*) tarafından boyanır ve koyulaşır. Bu durum bilinmeyen eski bir zamandan beri böyledir. Dolayısıyla bir başlangıçtan bahsedilmez. Monadı uygun duruma getirebilmek için ona renk katacak her türlü eylemden kaçınmak gerekir (*asrava*). Bu kaçınma neticesinde *jivanın* içinde bulunan bulanık madde kendini yavaş yavaş bırakacak ve otomatik olarak biyolojik yaşam sürecinin doğal olaylarına dönüşecektir. Karmik tohumlar büyüyerek, meyvelerini kaçınılmaz olarak acı ve fiziksel deneyimler şeklinde verecek ve böylece renk bozulması yavaş yavaş kaybolacaktır. İçeriye yeni bir parçacık girmemesi durumunda yaşam monadı yarı-saydam saflığına ulaşacaktır. Bu süreç yaşanırken kendi ruhunu temizlemeye çalışan münzevi onu etkileyebilecek her şeye kayıtsız kalır. Dış dünya ile iletişimini keserek ilk başlarda acı ve ızdırap duysa dahi daha sonra hissizliğe teslim olur. Kesintisiz bir temizlik süreci, mevcut karmik tohumların ısıyla (*tapalar*) yakan, şiddetli ve zor bir fiziksel ve zihinsel iç konsantrasyon disiplini olarak çalışır. Böylece beden direktse de yaşam monadı yavaş yavaş temizlenerek içsel kristal berraklığına kavuşur. Caynizm'de bu olay bir nevi aydınlanmadır. Aynı zamanda yaşam monatlarının

²²³ Appaswami Chakravarti, "Jainism: Its Philosophy and Ethics", **Studies in Jainism**, (33-58), Swami Lokeshwarananda (Ed.), Ramakrishna Mission Institute of Culture Gol Park, Calcutta, 1997, s. 35.

²²⁴ Heinrich Zimmer, "Jainism", **Philosophies of India**, (181-268), Joseph Campbell (Ed.), Routledge and Kegan Paul Ltd., London, 1953. s. 254.

dinamik ve statik hallerinin oluşumu hakkında da bilgi verir. Caynizm'e göre bu sebep yüzünden bu dine inananlar ölümsüz ve ebedidir. Alem de ebedidir ve yaratılmamıştır.²²⁵ Dolayısıyla alemin bir başlangıcı ve sonu yoktur.

Caynizm evreni açıklarken onu kozmik bir insan şeklinde hayal eder.²²⁶ Bu insan kadın veya erkek olabilir. Erkek olması Cayna keşişlerinin erkeksi çileciliğini temsil ederken kadın figürü, Aryan istilasından önce, kökenleri Neopolitik döneme dayanan evrensel tanrıça (Ana) motifine atıf yapar. İnsan ırkının da bulunduğu yeryüzü sahası kozmik insanın bel kısmını oluşturur. Cehennem bölgeleri belin aşağısı, pelvik boşluklar uyluklar ve bacaklarda bulunurken göksel bölüm, yani üst katmanlar ise göğüs, omuzlar, boyun ve başı temsil eder. Yüce bölge, yani tanrılar ve *jinaların* ulaştığı kısım ise kafatasının en çıkık kısmıdır.²²⁷

Caynizm evreni ezeli ve ebedi olarak kabul ettiği için bir son ya da ahiret fikrine de sahip değildir. Kozmik insan şeklinde tasvir edilen alem, ruhun bu dünyadaki eylemlerinin sonucu olarak gideceği bölgeleri temsil eder. Bu sonuca göre eylemlerinin getirisi olarak varlıklar ölümlerinden sonra evrenin dört bölgesinde ikamet ederler ve bu bölgeler şöyledir:

1- Aşağı Alem (*Adhi-loka, Naraki*): Bu alem kötülük yapan ruhların geçici bir süre kalacakları mahaldir. Ancak bazı araştırmacılara göre yukarı alemde ebedi kalıncaksa, kötülükte ileri gitmiş olan ve kurtulma ihtimali olmayan ruhların da burada sonsuza kadar kalmaları gerekir. Bu alemin *Ratnaprabha, Sarkaraprabha, Valukaprabha, Panikaprabha, Dhumaprabha, Tamahprabha, Mahatamahprabha* olarak isimlendirilen yedi alt bölgesi vardır. Bu bölgeler kötülük derecesine göre ayrılmıştır.

2- Yeryüzü (*Madhya-loka*): İnsan, hayvan, bitki, taş, toprak vb. varlıkların yaşam alanıdır. İnsan için bu alan onun kendini gösterdiği, eylemlerde bulunduğu açık bir sahadır. Bireyin özgürce iyilik veya kötülük yapabilme becerisine sahip olduğu ve öteki katmanlarda bedenlenmesini sağlayan yer bu katmandır. *Madhya-*

²²⁵ Tümer, Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 99.

²²⁶ Özcan, "İnsana Verilen Değer Ekseninde...", s. 209.

²²⁷ Zimmer, "Jainism", s. 259.

lokanın merkez noktaları *Jambudvipa* adında çok sayıda daire evi bulunan bölgeden oluşur. İnsan için yaşam, merkezden dışarıya doğru açılan ilk üç bölgede mümkündür.

3- Tanrılar alemi (*Urdha-loka*): Bu bölge, *Katpatita* ve *Kalpopapanna* adı verilen iki ana bölüm ve otuz altı bölgeden oluşur. Tanrılar aleminin herhangi bir katmanına ulaşan ruhlar sahip oldukları iyi karmik birikimlerin karşılığını görünceye kadar bu alanlarda kalır ve karmaların belirlediği sürenin tamamlanması ile birlikte yeryüzüne dönüp burada yeniden bedenlenirler. Tanrılık karmik birikimden kurtulan ruhların çabalayarak elde ettiği bir mertebedir, ebedi değildir. Katı riyazet uygulamaları ile bu mertebe elde edilebilir.

4- *Siddha-loka*: Mutlak aydınlanmaya kavuşmuş ruhların ebedi olarak kalacakları bölgedir. Caynizm bu bölgeyi tasvir ederken “*Hilal biçimindeki şemsiye*” şeklinde bir imge kullanır. Bu alemdeki ruhlar da belli bir forma sahiptir ancak o kadar şeffaftır ki gözle görülemez. Dolayısıyla bu aleme ulaşan ruhlar yeniden doğum yaşamazlar. Ancak nihai kurtuluşa erenler bu alemin üstündeki boşluk alemine (*aloka akasa*) ulaşmış olanlardır.

Siddha-lokadan sonra üç katmanlı bir atmosfer tabakası ve bunun da ötesinde hiçbir fenomenin bulunmadığı şekilsiz bir boşluk alemi (*aloka akasa*) mevcuttur.²²⁸ Hiçbir yaşam formu ebediyete kadar aynı yerde kalmaz yalnızca tüm cahilliklerinden ve kötülüklerden arınmış olan varlık en yüksek kubbeye yükselir ve saf berrak bir kristal halini alır.²²⁹

Ruhun saflığa ulaşmasının çeşitli merhaleleri olmasıyla birlikte önemli olan ruhu kirletecek karmik birikimden uzak durulmasıdır. Kişi karmik herhangi bir eylemde bulunduğu saf haline hâle getirir. Karmik madde bir defa bulaşınca yaşam monadının dinamikliği sayesinde karmik birikime neden olacak olaylar zapt edilemez hale gelir. Karma her şeye bulaşarak o şeyin saflığını kirleten haldir.

²²⁸ Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancı ile ilişkisi*, s. 154.

²²⁹ Zimmer, “Jainism”, s. 260.

2.3. CAYNİZM'DE VARLIK (ONTOLOJİ)

Caynizm'de yaratıcı bir tanrının bulunmayışı varlık sahasına çıkan her şeyin ya bir “*hep*” ya da bir “*hiç*” olduğuna dair bir inancın gelişmesine yol açmıştır. Caynizm tanrı fikri yerine varlıkları “*hep*” kategorisine alarak onlara ait olan bazı özelliklerinden dolayı her varlığın en küçük olandan en büyüğüne kadar hepsinin değerli olduğunu savunmuştur. Bu durum Cayna düşüncesinde varlığın tanrının yerini aldığını gösterir. Böylelikle baskın özelliklerinden dolayı varlık en üst mertebeye yükselir ya da en düşük meretebeye düşer. Bu özellikler aynı zamanda Cayna ontolojisini de belirlemiştir. Cayna ontolojisinde beliren bu varlık kategorileri samsara anlayışını yansıtır. Dolayısıyla bu varlık kategorileri ölümden sonraki yaşantı hakkında da ipuçları verir. Varlık hakkında yapılan açıklamaların bu kadar detaylandırılmasının nedeni varlığın yok olmayışı ancak her ölümden yeniden nasıl doğacağını merak edilmesidir.

Cayna inancında canlılar ve cansızlar birbirleri ile temasa geçerek doğum, ölüm ve çeşitli yaşam deneyimlerini ortaya çıkaran belirli enerjiler oluştururlar. Kurtuluşa götüren bir disiplin süreci ile bu süreç durdurulabilir ve sahte enerjiler halihazırda yok edilebilir. Bu cümle içerisinde yedi önermeyi barındırır. İlk olarak canlı diye bir şey mevcuttur, ikinci olarak cansız diye bir şey mevcuttur, üçüncü olarak canlı ve cansız arasında etkileşim mevcuttur, dördüncü olarak bu etkileşim bazı enerjilerin meydana gelmesini sağlar, beşinci olarak etkileşim süreci durdurulabilir, altıncı olarak mevcut enerji tükenebilir ve yedinci olarak enerji kurtuluşa erişilebilir. Caynistler bu yedi önermeye veya ilkeye *tattva* adını verirler. *Tattva*; *jiva*, *ajiva*, *asvara*, *bandha*, *samvara*, *nirjara*, *mokşadan* oluşur. *Tattvanın* ilk ikisi temel hakikat olan ruh (*jiva*) ve maddedir (*ajiva*).²³⁰ Caynizm'in varlık anlayışı içerisinde önemli yeri olan *jiva* ve *ajiva* atomlarının hareketliliği Caynizm'in ontolojik fikrini gösterir.

İlk ilke olan jiva özel hallerine göre gruplara ayrılır. İlk sınıflandırmaya göre *Jiva prana* adı verilen karmaya bağlı fiziki duramlara tabidir. Bu *pranalar*, *Indraya*

²³⁰ Hiralal Jain, “Jainism: Its History, Principles and Precepts”, **Studies in Jainism**, (15-32), Swami Lokeshwarananda (Ed.), Ramakrishna Mission Institute of Culture Gol Park, Calcutta, 1997, s. 19.

Prana (*Sparsedriya, Rasendriya, Ghranendriya, Cakşurindriya, Sravanendriya*) *Bala Prana* (*Kaya Bala, Vacana Bala, Mana Bala*), *Anapana Prana*’dır. *Jivaya* sahip olmalarına göre insanlar da *siddha* ve *samsvari* olarak ikiye ayrılır ve bu da *jivanın* başka bir gruplandırmasını oluşturur. Buna göre *siddhalar* görünür formda olmayıp bu dünyada yaşamazken *samsvariler* bu dünyada ikamet ederler. *Samsvarilerin* ikame etmesine göre de bir tasnif mevcuttur. Bu tasnifin içeriğini *Naraki, Tiriyano, Manuşya, Devata* adlı *jivalar* oluşturur. *Jiva*’nın bir başka tasnifi de sahip olduğu duyu sayısına göredir. Bunlar *Ekandriya* (*Prithvikaya Ekandriya, Apayaka Ekandriya, Tevkaya Ekandriya, Vayukaya Ekandriya, Vanaspatikaya Ekandriya*), *Be-indriya, Tri-indriya, Corendriya, Pancendriya*’dır. *Jivanın* bir diğer sınıflaması *Trasakoya* yani, korku durumuna göre oluşan yaşam formlarıdır. Bir diğer sınıflaması ise varlığın aldığı renge *lesyaya* göre yapılan sınıflamadır. Bu sınıflamada *Salesi, Krisnalesya, Nilalesya ve Kapotalesya* adlı kötü duygular ve *Tajolesya, Padmalesya, Saklesya* ve duygusuzluk hali olan *Alesi* bulunur. Yedi önermenin ikincisi olan *ajiva* maddeyi, maddi olanı temsil eder. *Ajivanın akaşa* (mekan), *dharma* (mekan), *adharm*a (sükunet), *kala* (zaman) ve *pudgala* (maddi obje) olarak sayılabilecek beş ilkesi mevcuttur. *Pudgala* ilkesinin ise kaba ve şeffaf olmasına göre beş ilkesi vardır. İki ana önerme (*jiva-ajiva*) dışında *asvara* (istila), *bandha* (esaret), *samhvara* (önleme/durdurma), *nirjara* (yok etme/tüketme) ve *mokşa* (nihai kurtuluş/mutlak bilgi) olarak beş önerme daha vardır. *Samhvara* ilkesinin uygulanması için temelde beş kurala uyulması gerekir. *Mokşa* ilkesi ise Caynizm için nihai hedef olarak görüldüğü için Caynizm’in kurtuluş doktrinini oluşturur.²³¹

1- *Jiva* (Ruh)

Varoluşun başlangıcı atomlarının hareketliliğiyledir ama bunun tarihini belirlemek imkânsızdır, o belli olmayan bir zamanda ilk hareketliliğini göstermiştir.²³² Caynizm’de *jiva* sayısız niteliğe sahip maddi olmayan, yaşayan ve yaşlı bir madde türüdür. Başlıca özelliği bilinç, enerji ve mutluluktur. *Jivalar* sonsuz sayıdadır ve sürekli yeniden doğuma bağlıdırlar. Bedensel varoluştan kurtuluşa ulaşan *jivalar* ebediyen hareketsiz ve mükemmel eşleştirilmiş bir kozmosun tepesine

²³¹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 95-106.

²³² Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 148.

yükselir.²³³ *Jiva* arzu, nefret ve diğer duygularla etkileşime girdiğinde reenkarnasyona uğrar. Her yeni doğumda önceki hayatının verdiği sonuçları yaşar. Fiziki durumu veya gücü (*pranalar*) önceki hayatına göre biçimlenir. Çünkü herhangi bir yetiye sahip olup olmamak karmaya bağlıdır.

En mükemmel gelişmiş *jivada* on *prana* (güç, nefes) mevcuttur. Bunlar *Sparsedriya*, *Rasendriya*, *Ghranendriya*, *Cakşurindriya*, *Sravanendriya* (Duyma hissi), *Bala Prana* (*Kaya Bala*, *Vacana Bala*, *Mana Bala*), *Anapana Prana*, *Ayu Prana* 'dır. En gelişmemiş *jivada* ise **en az dört *prana*** mevcuttur.

I- *Indraya Prana*, duyularla ilgili olan ilk beş *pranaya* denir ve şu şekilde listelenebilir:

- 1- Dokunma hissi (*Sparsedriya*)
- 2- Tatma hissi (*Rasendriya*)
- 3- Koklama hissi (*Ghranendriya*)
- 4- Görme hissi (*Cakşurindriya*)
- 5- Duyma hissi (*Sravanendriya*)

II- *Bala Prana* olarak bilinen üç güç daha mevcuttur, bunlar da şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Bedensel güç (*Kaya Bala*)
- 2- Konuşma gücü (*Vacana Bala*)
- 3- Zihin/ Düşünme gücü (*Mana Bala*)

III- *Anapana Prana* (*Svasocchvasa*), dokuzuncu *prana*dır. Solunum gücünü veren *prana*dır.

²³³ Ana Balzelj, “*Jiva* (Jainism)”, *Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism*, (594-598), K.T.S. Sarao and Jeffery D. LONG (Ed.), New York, 2017, s. 594.

IV- Ayu Prana, *jivanın* belirli bir bedeni sürdürmek için kendisine tahsis edilen yaşam süresine sahip olmasını ifade eden *prana*dır.

Jivayı bulundurmalarına göre **insanlar da iki gruba** ayrılır. Bunlar *siddha* ve *samsari*dir. *Siddha* önceki yaşamında kurtuluşa ermiş zahit kişi iken, *samsari* henüz kurtuluşa ermeyip doğum-ölüm çarkında gidip gelen kişidir. Bu **iki grup** şöyledir:

I- Kurtulan *siddha* saf ve beyaz altından oluşan açık bir şemsiye şeklinde olan *Îşatpragbhara* adlı yerde yaşar. *Siddhalar* yaşadıkları bu yerden ötürü görünür formda değildirler.

II-Samsari, dünyada ikamet eder. *Samsari*, *jivasının* mükemmel oluşuna göre üçe ayrılır: erkek, dişi ve nötr.

Doğduğu yere göre varlıkların yaşamları dört bölümdür;

1- Naraki: İnsandan daha düşük bir durumda olan cehennem yaratıklarının ikamet ettiği *jiva*dır.

2- Tiryano: kuşların, böceklerin, sürüngen, hayvan ve bitki vücutlarında doğan *jivalardır*.

3- Manuşya: insan olarak doğan *jiva*dır.

4- Devata: İster Tanrı ister iblis olsun saf ruh olarak doğan *jiva*dır.

Jiva, sahip olduğu **duyu sayısına göre beş şekilde sınıflandırılabilir**; bunlar *Ekandriya*, *Be-indriya*, *Tri-indriya*, *Corendriya*, *Pancendriya*'dır. Bu **beş sınıf** şöyledir:

I- Ekandriya: Yalnızca bir duyuya yani dokunma hissine sahip ancak dört *pranası* bulunan gruptur. Dokunma, beden, nefes verme, nefes alma gücü ve yaşam süresine sahiptir. *Prithvikaya*, *Apakaya*, *Teukaya*, *Vayukaya* ve *Vanaspatikaya* adında alt bölümleri mevcuttur.

1- Prithvikaya Ekandriya: Bu *jivaya* ait şeyler taş, kil, toprak, tuz, tebeşir, elmas gibi toprak ve diğer minerallerdir.

- 2- *Apayaka Ekandriya*: Cayna inancında suyun kendi içinde hayat vardır. Burada suyun içinde yaşayan varlıklar kast edilmez. Suyun kendisi bir hayattır. Yağmur, dolu suyu, erimiş kar bu gruba girer. Suya acı vermekten korktukları için Cayna rahipleri suyu süzerek veya kaynatarak içler.
- 3- *Tevkaya Ekandriya*: Işık, ateş için varolan hayattır. Bunların yansıması olan lamba, elektrik, meteor, çakıl taşı da bu sınıfa girer.
- 4- *Vayukaya Ekandriya*: Rüzgâr, fırtına, kasırga, muson rüzgarları içindeki hayattır.
- 5- *Vanaspatikaya Ekandriya*: Tüm sebze meyve içindeki hayattır. İki gruba ayrılır. *Pratyeka*, portakal gibi yaprakları olup kendisinden yeni hayat türeyenlerdir. *Sadharana*, patates gibi bireysel hayatı olanlardır. Münzevi Caynistler ikinci grubu yemezler çünkü birden fazla *jivanın* bu sebzelere yerleştiğine inanırlar. Ancak portakal gibi meyveler tek bir hayata sahip olduklarından olgunlaştığında insanlar yiyebilir.

Bir *kevalin* için sayılanların hepsi önemlidir ve bedenın bunlara zarar vermemesi gerekir. Aksi halde ruhu kurtuluşa eremez.

II- Be-Indriya: Tat ve dokunma duyusu, haz ve altı *pranaya* sahip olan gruptur. Hayvan kurtçukları, solucanlar, kabuklarda yaşayan küçük böcekler bu gruptadır. Rahip sınıfından olmayan sıradan insanların yemini *Be-Indriya*dan başlar.

III- Tri-Indriya: Dokunma, tat alma, koku alma duyusuna sahip üç *indriya* ve yedi *pranaya* sahip olan grup. Beyaz karıncalar, siyah karıncalar, böcekler, güveler bu gruptadır.

IV- Corendriya: Duyu, dokunma, tat, koku, görme ve sekiz *pranaya* sahip olan gruptur. Sivrisinekler, akrepler, kelekler bu gruptadır.

V- Pancendriya: Dört duyuya ilaveten işitme duyusunun eklenmesi ile dokuz *pranaya* sahip olan gruptur. Ancak kimisine göre bir *prana* daha ekleyerek iki grup yapılmıştır. Bu ekleme yapılarak *pancendriya* ve *asamjini* olarak adlandırılırlar. *Pancendriya* dört sınıfa ayrılır; cehennem varlıkları, hayvanlar, insanlar ve yarı

tanrılar. Bunlar zekaya sahip varlıklardır. Kurbağa, balık, hastalık mikroplarının zekası yoktur. Çünkü bunlar kendiliğinden yaratılmamıştır. Caynistler özellikle mikroplara zarar vermeme konusunda aşırı hassastırlar.

Trasakoya, korkunun hâkim olmasıyla tehlikeden korunmaya çalışan yaşamları ifade eden bir başka *jiva* grubudur. Bundan önceki gruplar hareketsizliği (hava, su, toprak, ateş) işaret ederken bu grup korkunun hâkim olmasıyla eyleme geçen yaşam biçimlerini ifade eder.

Jivanın bir diğer sınıflaması (*lesya*) renklerin duyguları etkileyip etkilememesine göre ayrılmıştır. Bu sekiz sınıf şöyledir:

I- Salesi, üç iyi ve üç kötü duygudan henüz etkilenmeyen sınıf (Nötr),

II- Krisnalesya, üç kötü duygunun en kötüsü, en koyusu, en sert, en acısı zulmün rengi olan siyahtır.

III- Nilalesya, öncekinden daha az kötü, çivit mavisi renge kışkırtıcı simgeler.

IV- Kapotalesya, güvercin grisi rengindedir. Yalancılık ve entrikacılığı simgeler.

Kötü olanların haricinde *lesya*ya dahil edilebilecek üç güzel duygu ve bunların renkleri vardır;

V- Tajolesya, kırmızı renge alçakgönüllülüğü, bilgeliği simgeler.

VI- Padma Lesya, adı bir lotus çiçeğinden gelir sarı rengini temsil eder, sakin zihin ve sakin beden karakteristik özelliğidir.

VII- Suklalesya, inci beyazı, şeker tatlısı sevgi ve doğa ile uyumu simgeler. *Mokşaya* en uygun hal budur.

VIII- Alesi, tüm duyguları bastıran ve nihayet tüm duygulara duyarsızlaşan haldeki *jivad*ır. *Siddha* sınıfı bu kategoridedir.

Bunlardan başka *jivanın* alt grupları da vardır ancak en önemlileri bunlardır.²³⁴

2- *Ajiva* (Madde)

Fiziki dünya sınırsız sayıda *pudgala* ve *jiva* atomlarının teması sonucunda oluşmuştur. Bu temas ve etkileşim, *dharma* (hareket), *adharma* (sükûnet), *kala* (zaman) ve *akaşa* (mekan) denilen beş ezeli ilke sayesinde.²³⁵ Ancak bu ilkeler *ajiva* ilkesinin alt bölümleridir. Caynizm’de bu ilkeleri ele alan Tattvartha Sutra adlı eserde madde ve ruh ilkelerine şamil yedi kategori veya yedi önerme sayılmıştır. Ünlü Caynist düşünür Umastavi tarafından yazılan bu eser genel olarak Cayna felsefesini özelde ise Cayna ontolojisini ve kozmolojisini ele aldığı bölümlerde *jiva* ve *ajiva*yı aktarır.

Cansız maddeler maddi ve manevi olarak sınıflandırılır. Madde sınıfına ait olan tek tür madde (*pudgala*) ve forum sahibi (*rupi ajiva*) maddelerdir. Sonsuz sayıda küçük parçacıklar (*parama-anu*) ve süreksiz (*skanda*) şeklinde mevcuttur. Madde, renk (*varna*), tat (*rasa*), koku (*gandha*), ve dokunma (*sparsa*) olmak üzere dört temel niteliğe sahiptir. Sürekli olarak değişime uğrarlar ve bu şekilde yeniden meydana gelirler. Maddelerin etkileşiminden *aregalar* oluşur. Farklı malzeme partiküllerinin kombinasyonları çeşitli boyutlarda çeşitli *aregalar*ın oluşumu ile sonuçlanır. Uzayda yer kaplar. Maddenin işlevi bedeni, konuşmayı, zihni ve nefesi sağlamanın yanı sıra *jivalara* zevk, yaşam ve ölüm getirir.²³⁶

Ajiva kendi arasında beşe ayrılır:

I- *Akaşa* (mekân), tüm her şeyi içerisinde barındıran bir depo gibidir. Aslında kendisi halihazırda hiçbir şeyde bulunmaz. Sadece bu dünyada değil başka alemlerde de (aloka) mevcuttur. Sonsuz sayıda uzay noktasına sahiptir.

II- *Dharma* (hareket), Sanskritçedeki kullanımından uzak olan bir eter türü olmayan bu cevher bizatihi hareketin nedeni olmayıp sadece o an koşullarını hazırlar.

²³⁴ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 95-106.

²³⁵ Yitik, *Doğu Dinleri*, s. 148.

²³⁶ Ana Balzelj, “Reality (Jainism)”, *Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism*, (993-996), K. T. S. Sarao and Jeffery D. LONG (Ed.), New York, 2017, s. 994.

III- Adharma (sükûnet), bir eter türü olmayan bu cevher engellemenin nedeni olmayıp ön koşuludur.

IV- Kala (zaman), diğer cevherler içerisinde yer alan yeni olanı eski, eski olanı yeni yapan bir unsurdur. Onun başlangıcı ve sonu yoktur, diğer cevherler gibi uzay noktasına sahip olmadığı için bazı filozoflar tarafından cevher bile kabul edilmez. Caynizm’de zaman değişik bölümlere tabidir. En küçük zaman birimine an (*samaya*) denir. Bu atomun kendi etrafında en hızlı dönme süresidir. Bunu değişik sürelerden oluşan zaman birimleri de takip eder.

V- Pudgala (maddi obje), duyularla algılanamayan ve daha fazla bölünemeyen çok küçük atomların oluşturduğu maddi cevherdir. Diğer cevherler biçimsiz, şekilsizken *pudgalaların* belirli bir tadı, kokusu, rengi ve dokunuş biçimleri vardır. Atomun tadı ekşi, tatlı, kokusu hoş veya iğrenç rengi siyah, mavi, kırmızı, sarı, beyaz, dokunuşu ise yumuşak sert sıcak, soğuk, ıslak olabilir. *Pudgala* uzayda bir noktayı işgal eden atomlarının birleşmesi neticesinde şeffaf veya kaba türleri ortaya çıkar, Kapladıkları alan ve kalınlıklarına göre bunlar altı türdür:

- 1- Şeffaf-şeffaf, (*suksma-suksma*), atom gibi görünmeyen şeylerdir.
- 2- Şeffaf (*suksma*), karma cevheri gibi görünmeyen şeylerdir.
- 3-Şeffaf-Kaba (*suksma-sthula*) toplanabilen, tadılabilen, işitilebilen, dokunulabilen ancak görülmeyen unsurlardır.
- 4- Kaba-Şeffaf (*sthula-suksma*), günışığı, karanlık, gölge gibi görülebilen ancak dokunulamayan şeylerdir.
- 5- Kaba (*sthula*) eritilmiş tereyağı, su gibi akışkan nitelikte olan maddelerdir.
- 6- Kaba-kaba (*sthula-sthula*) taş, metal gibi sert maddelerdir.

Varlık aleminde vuku bulan her şey bu iki temel cevher (*jiva ve ajiva*) arasındaki etkileşim (*dravya*) veya ayırım sonucunda meydana gelir.²³⁷

3-Asvara (İstila)

Ruhun madde ile temasından oluşan bir başka güç *asvaradır*. Dünyada yaratma eylemine muktedir bir tanrı yoktur. Ruhlar ebedi zamandan beri madde ile birlikte var olagelmıştır. Ruhun madde ile birlikteliğinden zevk alması durumunda daha fazla *asravaya* neden olup karma döngüsüne sebebiyet verir. Ancak yeni bir temastan kaçınması durumunda özgürlüğüne kavuşur.

4-Bandha (Esaret)

Karmik unsurların ruhu esir alması, gerçek bilgi ve algıya ulaşmasına engel olmasıdır. Bunun nedenleri yanlış fikirler cehalet ve ihtirastır.

5-Samvara (Önleme/Durdurma)

Uygun ahlaki davranış tarzı ile karmanın gelişmesine engel olma yani karmik etkinin durdurulmasıdır. Karmik etkileri durdurabilme (*samvara*) sürecinin başlangıcı için uyulması gereken kurallar şunlardır;

I- Zihinsel, sözel ve bedensel eylemleri gözetim ve denetim altına almak

II- Yürürken varlıkları incitmekten kaçınma

III- 10 dilimli erdem ilkesi

IV- 12 dilimli düşünce türüne önem vermek

V- 22 uygulamayı yerine getirmektir.

Nihayetinde bunların katı bir şekilde uygulamakla karmanın etkisi ve kalıntıları tamamen yok olur.

²³⁷ Hammet Arslan, “**Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga**”, (“Yayınlanmamış Doktora Tezi”), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s. 247-248.

6- Nirjara (Yok etme/ Tüketme)

Asketik uygulamalar sayesinde elde edilen en üstün vecd hali ile karmik birikimlerin tamamen ortadan kalkmasıdır. Son aşamaya öncülük eden bu unsur hem mevcut hem de daha önceden birikmiş karmik etkilerin yok edilmesini içerir.²³⁸

7- Mokşa (Nihai Kurtuluş/Mutlak Bilgi)

Mokşanın Caynizm'deki karşılığı *mukti*dir. *Mukti/mokşa* karma, tenasüh çemberinden kurtulmak ve bir daha yeniden doğumun konusu olmamak demektir. Kurtuluş sadece *mukti* ile sınırlı değildir. Caynizm, her şeyi ruh ve maddeden ibaret görmekte, kurtuluşun ise ruhun maddeden arınarak öz halini bulması ile gerçekleşeceğini savunmaktadır. Caynizm'de nihai kurtuluş *kevaljnana* kavramı ile ifade edilmektedir. Bu kavram karmanın engellerinden kurtulmuş bilgi anlamına gelir. Bu kavrama bağlı olarak şeyleri bütün nitelikleri ile bilen kişiye *kevalin* denilmektedir. Hinduizm'deki *jivanmuktinin* yerini alır.²³⁹

2.4. CAYNİZM'DE KARMA VE MOKŞA (KURTULUŞ)

Karma sözcüğü sanskritçe bir kelime olup yapmak anlamına gelen “kr” kökünden gelmektedir.²⁴⁰ Karma, mutlak aydınlık, karmasızlık hali anlamına gelen *jivanın pudgala* atomlarına meyletmesi sonucunda oluşan yeni haldir. *Pudgala* (madde) atomunun iyi veya kötü özellik göstermesine göre oluşan yeni karma da iyi veya kötü olarak değişir. Bir başka deyişle *jivanın* (canlı) aslı renksiz, dokusuz, kokusuz, şeffaf bir madde olmasıdır. Ancak Caynist öğretiyeye göre dünya bilinmeyen bir zamandan beri *jivaların* örtmüş olduğu kimyasallar ve sıvılarla dolu bir mekândır. *Jivalar*, madde ile birleşince kendi renklerini kaybedip sevgi, kin, öfkenin renklerine bürünürler. İşte bu her şeye bulaşan madde karmadır. *Jivanın* aldığı renge bağlı olarak oluşan karmanın miktarı ve rengi sonraki bedenlenmelerin niteliğini oluşturacaktır.²⁴¹

²³⁸ Arslan, “Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga” s. 245-246.

²³⁹ Karaali, “**Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı**”, s. 85-86.

²⁴⁰ Büyükbahçeci, “Hint'te Kast Sisteminin...”, s. 246.

²⁴¹ Karaali, “**Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı**”, s. 87.

Karma duysal alanda kendini göstermesine göre temelde **sekize** ayrılır;

- 1- Karmayı Engelleyen Bilgi (*Jnanavariya karma*); Ruhtaki sınırsız bilgi özelliğini örten karmadır. Bu karma ruh ile hakikatin arasına girer ve belli bir ölçüde doğuştan gelen cehaleti bertaraf eder.
- 2- Karmayı Engelleyen Algı (*Darsanavaraniya-karma*); Ruhta var olma önsezi veya sezgi kabiliyetini engelleyen ve örten, doğru algıyı engelleyen karmadır.
- 3- Duygu Üretici Karma (*Vedaniya-karma*); Haz ve elem sebebi olan karmadır. Hoş ve nahoş duygular oluşturur.
- 4- Yanıltıcı Karma (*Mohaniya-karma*); Hakiki imanı örten doğru davranışı engelleyen karmadır. Bu karma yüzünden kaos ortamı oluşur, kişi iyi ile kötüyü birbirinden ayıramaz.
- 5- Ömür Karması (*Ayus-karma*); Ferdi hayatın devamını belirleyen karmadır. Bu karma canlının hayat süresini belirler.
- 6- Fiziksel Özellik Belirleyen Karma (*Nama-karma*); *jiva* atomları arasındaki ferdi ve fiziki farklılıkları ortaya çıkaran karmadır. Bedenin şekli ve derisi gibi dış görünüş özelliklerini de belirler.
- 7- Ruhsal Potansiyel Karması (*Gotra-karma*); Canlının dünyaya geleceği aileyi ve doğumla sahip olacağı statüyü belirleyen karmadır. Örneğin, kendini övme ve kibir sonucunda kişinin düşük bir statüde doğma.
- 8- Engelleyici Karma (*Antaraya-karma*); *jivanın* iyi, doğru faaliyetlerde bulunmasını engelleyen karmadır.²⁴²

Caynizm’e göre ruha nüfuz edebilen madde onda büyük değişikliklere sebep olup ruhun kuvvetini ve tanıma gücünü zayıflatır. Bu şekilde asli tabiatını kaybeden ruh fani vücuda bürünüp arzularının ve ızdıraplarının esiri olur.

²⁴² Atasağun, “Jainism”, s. 289-290.

Sonuç olarak Caynizm'in öncelikli amacı ruhu maddenin esaretinden kurtarmak ve bu sayede ruha asıl saflığını maddeye bulaşmadan önceki durumunu geri kazandırmaktır. Bunun için ruhu maddeye esir eden nedensellik bağlantısını yani, karmayı yok etmek gerekmektedir.²⁴³

Caynizm'e göre karmayı yok etmenin yolu ahlaki ilkelere uymaktan geçer. Cayna dini bunu pek çok farklı şekilde önermiş olsa da en özetlenebilir şekilde doğru iman, doğru bilgi, doğru davranış, yani üç mücevher (*triratna*) adında bir formülle sunar. Kişi, Caynizm'de belirlenmiş olan ahlaki kurallara uyarsa *mokşayı* elde eder. *Mokşayı* elde eden ruh hafifler, maddeden soyutlanarak öz benliğine kavuşur. Onu tutsak eden tüm eylemlerden uzaklaşarak ilk hali olan saf ruha kavuşur.²⁴⁴

Caynizm'de kurtuluş ferdidir. Hiç kimse bir başkasının kurtuluş reçetesi olamaz. Hatta tanrılar bile hiçbir varlığı kurtuluşa götüremez. Tirthankaralar elinde tuttukları kişiye özgürlüğü temin etmezler. Ancak kendi yaşamlarının kurtuluş metodu inanlar için örneklik teşkil eder. Caynizm'de bireysel kurtuluşa bu derece önem verilmesinin nedeni Caynizm'in eşitlik anlayışına olan düşkünlüğüdür.²⁴⁵ Kendisinden önceki dini gelenek (Hinduizm) tanrıları yüceltmek adına ruh sahibi olan ve olmayan her şeyi feda edip derin bir acı ve ızdıraba sebep olmuşlardır. Caynizm hiçbir varlığın başka bir varlığa köle edilip kurban olarak sunulamayacağını savunur. Bu duruma binaen Cayna dini canlılar için *ahimsa* kuralını benimserken cansız nesneler için her şeyin ruhu olduğu öğretisine dayanan panpsişik bir anlayış geliştirmiştir.

2.5. ÜÇ MÜCEVHER (TRİRATNA)

Hint kıtasında kendisi için bir yer edinen Caynizm, öğretileri ile de hüviyetini ortaya koymuş ve yapılanmasını tamamlamıştır. Caynizm'in ilk öğretisi olan üç mücevher (*triratna*) öğretisi, Budizm'deki üç sepet (*tripataka*) öğretisini andırıyor

²⁴³ Zeren, “**Hint Kökenli Dinlerde Tanrı Tasavvuru**”, s. 77-78.

²⁴⁴ Civils360 IAS Academy, “Triratna of Jainism”, <https://civils360.com/2020/12/29/triratna-of-jainism/> (E.T: 23/01/2022).

²⁴⁵ Özcan, “Dünya Dinlerinde Altın Kural; Diğerkamlık”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.7, S.1, 2018, s. 302.

olsa da daha detaylandırılmış ve temel düşünce *ahimsa* etrafında şekillenmiştir. Sonuçta Budizm ve Caynizm'in aynı kıtada benzer dönemlerde ve Sramana hareketine bağlı olarak ortaya çıkmaları gibi durumlar her iki öğretilerde benzer noktaların olmasını tetiklemiştir. Her iki din Hinduizm'in canlılara karşı merhametli olma ilkesine sadık kalmaya çalıştıysa da Caynizm bunu daha uç bir noktaya taşımıştır.²⁴⁶

Tirthankara öğretilerinin temelinde de yer alan üç mücevher; doğru inanç (*samyag-darsan*), doğru bilgi (*samyag-jnan*) ve doğru davranıştan (*samyag-caritra*) oluşur. Bu öğretiler sonsuza kadar varlığını koruyacak olan evrensel özelliktedir.²⁴⁷

1- Doğru İnanç (*Samyag-Darsan*)

Caynizm'de doğru inancın olumlu ve olumsuz yönü vardır. Doğru inanç, derin düşünceyi keserek olana bitene şüphe ile bakmayı engelleyip nihayetinde farklı fikirlere mahal vermediği için olumsuz; sahip olunan ve kazanılan şey üzerine bilinçli bir temel inşa ederek zihni safsatalardan kurtardığı için olumlu bir yöne sahiptir.

Bir Caynistin hayatındaki davranışların esasını ve başlangıcını oluşturan temel yapı doğru inançtır. Caynizm'in sıradan inançların sarsılmaz bir inanca sahip olmaları için üç tür batıl inançtan ve üç tür kibirden uzak durmaları gerekir. Bunlardan batıl inançlara *müdha* denilir ve bu inançlar üçe ayrılır. Bunlardan ilki kurtuluşunun sözde kutsal nehirlerde yıkanarak, tepelere tırmanarak ya da ateşin içinden geçerek kutsallık kazanılacağına olan *loda- müdha* adlı hurafedir. İkincisi, insanların insani nitelikleri ve insani duyguları ile donatılmış olan tanrıların ile tanrıçaların güçlerine ve bu tür tanrı ve tanrıçaların belirli amaçlarını emniyet altına almak amacıyla inanılan *deva-müdha* adlı hurafedir. Nihayetinde üçüncüsü sahte zahitler ile bağlılık ve öğretilerinin müjde özelliği taşıdığına dair olan *pasanti-müdha* adlı hurafedir. Bu tür hurafelerden uzak durmak doğru inancın ilk koşuludur. Doğru imana sahip kişi sekiz çeşit kibirden uzak durmalıdır. Bu kibir çeşitleri şunlardır;

²⁴⁶ A. S. Geden, "Mercy", *Encyclopaedia of Religion and Ethics* 8, (556-559), James Hasting (Ed.), T&T Clarke, Edingburgh, 1915, s. 558

²⁴⁷ Clines, "Tirthankara (Jainism)" s. 1243.

I-Zeki olma kibri,

II-Büyük bir tapınak ibadetini yerine getirme yeteneğine sahip olma kibri,

III-Soyluluk kibri,

IV-Kast kibri,

V-Gurur kibri,

VI- Büyü kibri,

VII- Kurban (*tapas*) ve riyazet (*nayaya*) kibri,

VIII-Dış güzellik kibirleridir.²⁴⁸

2- Doğru Bilgi (*Samyag-Jnan*)

Doğru bilgi doğru inançtan bağımsız değildir. Doğru bilgi yaşamın gerçekliğini ve insanın hayattaki yerini algılamayı sağlar. Kişiyi şüphecilikten kurtarıp kendisinin ve diğer ruhların özlerindeki gerçekliğin tadına ulaştırıp ruhun yaşam fenomenlerine yol açtığı birleşik maddeye yaklaştırır.

Doğru bilginin olduğu yerde şüpheye yer yoktur. Caynizm hayatta hata payının da olduğunu kabul eder, doğru bilgiye ulaşırken hatalardan geçmek gerektiğini öngörür. İnsanın inanmadığı şeyi aklının da kabul etmeyeceğini düşünür. Doğru davranışa götüren inanç ve bilgi hem amaç hem de süreçtir. Doğru inanç kişiyi şüpheden ve cehaletten uzak tutar. Doğru bilgi beş çeşittir:

I- Şu anda var olan ve var olduktan sonra yok edilemeyen maddenin bilgisi (*Mati-jnana*),

II- Geçmiş, şimdi ve gelecekte olan şeyin bilgisi (*Sruta jnana*),

III- Geçmişte yok edilmiş bilgi (*Avadhi-Jnana*). Cehennem varlıkları tarafından tutsak edilen bu bilgiyi zaman zaman riyazette elde edilir.

²⁴⁸ Chakravarti, “Jainism: Its Philosophy and Ethics”, s. 55.

IV-Başkalarının duygu ve düşüncelerinin bilgisi (*Manahprayaya-jnana*). Bu çeşit bilgiyi yalnızca sade ve öz denetime sahip kişiler elde edebilir.

V- Maddeyi her yönden tanıyan, özgürlüğü elde etmiş olanların bilgisi (*Kevaljnana*).

Bunlardan ilk üç bilgi duyu bilgisi olduğu için yanlışlanabilir. Burada en değerli bilgi *kevaljnana*dır. Çünkü ancak en temiz ruhun elde edebileceği, saf ve zirvedeki bilgi *kevaljnana* bilgisidir.²⁴⁹

3- Doğru Davranış (*Samyag-Caritra*)

Doğru davranış, kişinin doğru bilgi ve doğru inancını gösterebileceği sahasıdır. Doğru davranış olmazsa sadece bilgi ve inanç bir teoriden ibaret kalır. Tirthankaraların Cayna dini içerisinde önemli olmalarının ve *kevaljnana* mertebesine ulaşmalarının sebebi doğru bilgiyi ve doğru inancı doğru davranışa dönüştürmeleridir. Doğru davranış beş gruba ayrılır. Aslında 23. Tirthankara Parsva bu kuralları dört olarak belirlemiş ancak Mahavira, *brahmacarya* yeminini ekleyerek bu yeminleri beşe çıkarmıştır. Bununla birlikte ilk Tirthankara Rsabhdeva halka anlayabileceği ve uygulayabileceği beş yemini vaaz etmiştir.²⁵⁰ Beş yemin (*Anuvgaratalar*) şunlardır:

I- *Ahimsa* (Şiddetsizlik)

Caynizm inancında merkezi bir öneme sahip olan *ahimsa* (şiddetsizlik), Caynizm'in ilk ve en önemli ilkesidir. *Ahimsa*, herhangi bir canlıyı tensel, sözlü veya düşüncede bile incitmemek ve öldürmemektir. Ancak bu kuralı tüm hayatını *mahavrat*lara (büyük yeminler) adayan ve fiziki hayatından vazgeçmiş kişiler için mümkündür. Böyle bir kişinin aklına gelen her türlü kötü düşünceye yol açan "*sankalpja himsa*"dan (kasıtlı olarak yapılan şiddet) uzak durması gerekir.²⁵¹

²⁴⁹ Jaini, *Outlines of Jainism* s. 58-60.

²⁵⁰ Clines, "Parsvanatha (Jainism)", *Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism*, (867-872), K. T. S. Sarao and Jeffery D. Long (Ed.), Springer Publication, New York, 2017, s. 870.

²⁵¹ Tater, "Jainism, History, Philosophy and Tradition", s. 5.

Şiddetsizlik anlamına gelen *ahimsa*, Caynist yeminleri içinde Caynizm’i diğer inançlardan ayıran en önemli yemindir. *Ahimsa*nın önemi karmayla yakından alakalıdır. Caynizm’de karmik akım mevcuttur ve kişi bedene saplanıp kaldıkça karmasını da uzatır. Canlılara zarar vererek karmasına yeni bir zincir eklemek yerine ruhi bir arınma yolu ile *ahimsa*ya uyarak bedeninin etkisinden kurtulması olasıdır. Bu şekilde kişi karmasından kurtularak özgürlüğünü kazanır. Caynizm’de mutlak şiddetsizliğin olmayacağı kabul edilir. Bununla birlikte insanın fiziki temastan kaçamayacağını ancak bu nedenle fizğe saplanılmaması gerektiğini vurgulayan Cayna inancı aslolanın fiziki alem olmadığını belirtir. Caynist anlayışta gerçekliğin temelinde *jiva* dereceleri ile birlikte vardır. *Ahimsa* özünde yalnızca öldürmemeyi değil aynı zamanda tek hücreli dahi olsa canlının özgürlüğünü kısıtlamamayı içerir. Canlılardaki *jivalar* nedeniyle zarar vermeme ilkesi esas alınsa da her canlının *jiva* yönünden durumu farklıdır. Bu durum Caynistlerin *jivalara* daha çok sahip olan hayvanların ve köklü bitkilerin tüketiminden uzak durmalarına neden olmuştur. Tattvartha Sutra adlı kitapta şiddetin dört çeşidinden bahsedilmiştir. Bunlardan ilki savunmacı şiddet vatani korumak için başvuru şiddettir. İkincisi kişinin mesleğinden kaynaklanan şiddet (*vdhyogi*), üçüncüsü günlük yaşamdan kaynaklanan şiddet (*arambhi*) ve son olarak kasıtlı şiddettir (*samkalpi*). Karmaya neden olan şiddet sonuncusudur. *Ahimsa* kişinin günlük hayatta oto kontrolünü sağlayan bir sistem olarak anlaşılabilir.²⁵²

II- Satya (Doğru Sözlü Olma)

Satya kavramının Caynizm’deki karşılığı kişinin hiçbir vaziyette yalan söylememesi ve verdiği sözü tutmasıdır. Caynist keşişler bedensel riyazetin yanı sıra manevi riyazet halinde oldukları için doğru konuşmayı ahlaki bir düstur haline getirmişlerdir. Kişi zarar vereceğini düşünüyorsa yalan söylemek yerine susmalıdır. Hem Caynist keşişler hem de sıradan halk bu nedenle doğru sözlü olmaya özen gösterirler.²⁵³

²⁵² Matthew Zaro Fisher, “Ahimsa (Jainism)”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, (26-35), K. T. S. Sarao and Jeferry D. Long (Ed.), New York, 2017, s. 28-29.

²⁵³ Sümer, “Caynizm”, **Dinler Tarihi 1-2**, s. 268.

III- *Asteya* (Başkasına Ait Olanı Almamak)

Asteya, başkasına ait olanı, yani kendisine verilmeyen hiçbir şeyi almamak ya da hırsızlık yapmamak yeminidir. Sıradan bir Caynist ancak kazancının karşılığını veya miras yolu ile kendisine bırakılan malı alabilir. Yasadışı yollarla elde edilen veya dürüst yolla kazanılmayan ticari gelirler de bu yemin nedeniyle kabul edilemez. Keşişler ancak derneklerin ve halkın bağışını kabul edebilirler.²⁵⁴

IV- *Brahmacarya* (Cinsellikten Uzak Durma)

Brahmacarya, cinsel ilişkiden uzak durma yeminidir. Caynist keşişler cinsel ilişkiye girmeyi bireyin insanlığını kontrolden çıkaran ve acılara sürükleyen bir eylem olarak kabul etmişlerdir. Keşişler hem şehvi arzulardan hem de dini kurallara uymama endişesinden arınmak için evlilikten uzak dururlar. Sıradan halk ise bu ağır kuralı uygulamaz ancak evlilik hayatını biçimlendirdiği şekilde bu kurala uyarlar. Dolayısıyla rahipler gibi tamamen kendilerini hayattan soyutlamazlar.²⁵⁵

V- *Aparigaha* (Kanaatkâr Olma)

Aparigaha, mal sahibi olmama veya kanaatkâr olma yeminidir. Mal biriktirme hayatın ana unsurudur, kişi yaşamını ancak bu şekilde sürdürebilir. Bu nedenle Caynizm’de mal biriktirmenin yasak olması halktan ziyade keşişleri ilgilendirir. Halk içinse bu yemin daha çok kanaatkâr olmayla ilişkilidir. Caynizm, kişinin mal biriktirme arzusu taşıdıkça daima şiddete başvuracağını kabul eder. Buna göre mal biriktirme arzusu bir noktadan sonra hırsa dönüşür ve bu durum kişiyi şiddete yönlendirir. Rahipler mal biriktirmemeyi Mahavira’nın öğretisi gereği bedeni ihtiyaçlardan arınma olarak algırlar.²⁵⁶

Bu beş yemin haricinde rahip ve rahibeler için karanlıkta yemek yemeği yasaklayan bir yemin daha mevcuttur. Bu kural çok sıkı uygulanmamakla beraber keşiş grubunun gece dilenmemesinden dolayı karanlıkta yiyecek ararken herhangi bir mikroorganizmayı ezme korkusundan ortaya çıkmıştır. Bu kuralın ortaya

²⁵⁴ Wiley, *The A to Z of Jainism*, s. 46.

²⁵⁵ Sümer, “Caynizm”, *Dinler Tarihi 1-2*, s. 268.

²⁵⁶ Tater, “Jainism, History, Philosophy and Tradition” s. 5.

çıkmasındaki daha yaygın inanç yiyeceklerin güneşin de etkisiyle daha rahat sindirilebildiği fikridir.²⁵⁷

2.6. ANEKANTAVADA VE SYADVADA ÖĞRETİLERİ

Anekantavada öğretisi hakikatin yalnızca tek bir yönünün olmadığını veya tek bir hakikatin olmadığını savunan bir Cayna doktrindir. *Syadvada* ise *anekantavadanın* bir neticesi olarak hakikatin birçok yönünün bulunması durumundan doğan belli önermeler dizinidir. Caynizm bu iki doktrini birlikte zikreder. Çünkü *syadvadanın* önermeleri *Anekantavada* düşüncesinin doğal sonucudur.

Caynizm, kendine has sistematik bir bütünlük oluştururken kendi imzasını attığı iki öğreti onu diğer sistemlerden ayırır. Bunlardan ilki olan *ahimsa* öğretisi Hint düşüncesinde var olsa da bu öğretiyi geliştiren ve bir kural olarak benimseyen Caynizm olmuştur. *Ahimsa* öğretisinin yanı sıra Caynizm'in özgün bir başka öğretisi *syadvada-anekantavadadır*. Eşyada göreceliği savunan bu felsefi sistemi Hermann Jacobi "...o dönem birçok geleneği ve düşüncüyü sarsan agnostisizmin hiçbir şey hakkında bilinmezçiliğine karşı Caynizm'in sistematik olarak verdiği bir cevap." olarak tanıtır.²⁵⁸

Cayna öğretilerinde tek bir hakikatin bulunmadığını, her *jiva* sahibi kadar hakikatin olduğunu varsayan ve bu hakikatlerin de farklı yönlerinin bulunduğu inanılan bir öğreti mevcuttur. Caynistler bu öğretiyi *anekantavada* olarak isimlendirirler. *Anekantavadanın* tanımını açmak gerekirse maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir;

1- Tek yanlı olmama (*anekanta*), tekyanlılığın (*ekanta*) olumsuz biçimidir.

2- *Anekantavada* öğretisi gerçekliğin birden çok bakış açısına sahip olduğunu savunan metafizik bir doktrindir.

²⁵⁷ Dundas, **The Jains**, s. 159.

²⁵⁸ Jacobi, **Jaina Sutras part 1 and 2 (Sacred Books of The East)**, s. 247.

3- Caynizm’de yer alan *anekantavada* öğretisi aslen içerisinde üç özelliği barındırır. Bu özellikler şu şekilde açıklanabilir;

I- İlk olarak *anekantavada* hakikatin karmaşık ve tek yanlı olmadığını savunur. Bu sav varlığın deruni doğasıyla ilgili. Varlıkların tek bir karaktere veya kavrama indirgenemeyeceğine, hakikatin indirgenemez şekilde karmaşık olduğuna dair bir iddiadır.

II- İkincisi *naya/nayavada* öğretisidir. *Anekantavada* epistemolojik açıdan hakikati ele alırken *nayavada*, varlıkların karmaşık *anekantavada* (farklı yönlerini) hallerini birçok perspektiften (*nayalar*) bilinebileceğini iddia eder. *Naya*, gerçekliğin tek bir bakış açısını temsil eder. Örneğin bir elmanın kırmızı olduğunu söylemek bir *naya* iken tatlı olduğunu söylemek bir başka *naya*dır.

III- Üçüncüsü *syadvada* ya da koşullu tahmin doktrini olarak adlandırılan felsefik kuraldır. Hakikatin birçok bakış açısından birçok anlamda farklı olabileceğini ve bunun sonucunda belli önermeleri doğuracağını savunan bir bakış açısidir.²⁵⁹

Syadvada öğretisinin köklerini Hinduizm’de bulmak mümkündür. Veda metinlerinde geçen “*Gerçeklik tektir ama bilgiler onu kullanmak için birçok isim kullanırlar*” ibaresinden çokluğun içinde birliğin olduğu anlaşılır. Çokluk içinde birlik fikrini Hinduizm’de bulmak mümkündür. Hinduizm’deki tanrının birçok tezahürü (*avatara*) bulunmasına rağmen özde yegane olması düşüncesinin getirdiği bir neticedir.²⁶⁰ İnsan algısı ile varlıktaki farklı özellikler esas alındığında temelde *syadvada* adında şu yedi özelliği barındıran bir sıralama oluşur:

1- S, bir açıdan P’dir (*Syad asti*).

2- S, bir açıdan P değildir (*Syad nasti*).

3-S, bir açıdan hem P’dir hem değildir (*Syad asti ça nasti*).

²⁵⁹ Long, *Jainism: An Introduction*, s.117.

²⁶⁰ *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, “Hinduizm”, s. 47-48.

4- S, bir açıdan tanımlanamazdır. (*Syad avyakta*).

5- S, bir açıdan hem P'dir hem de tanımlanamazdır (*Syad asti ça avyakta*).

6- S, bir açıdan hem P değildir hem de tanımlanamazdır (*Syad asti ça avyakta*).

7- S, Bir açıdan hem P'dir hem değildir hem de tanımlanamazdır (*Syad asti ça nasti ça avyakta*).²⁶¹

Nesnelerin ve olayların anlaşılabilmesi için başka bir yaklaşım ve bu yaklaşımı aktaran bir başka taksim daha vardır. Bu **taksimata Saptanaya doktrini** denir. Bu da **yedi tanedir** ve şunlardır:

1- Olaylara koordineli bir bakış açısıyla baktığımızda; *Naigama-naya*,

2- Genellemeye çalıştığımızda; *Sanghraya-naya*

3- Tikelleşmeye ihtiyacımız olduğunda; *Vyavahara-naya*

4- Önemli bir zaman dilimini belirttiğimizde; *Rjusutra-naya*

5- Dil ve gramerin kullanımına göre farklılaşması yapıldığında; *Sabda-naya*

6- Kelimelerin türevsel anlamları göz ardı edildiğinde ve geleneksel anlam kabul edildiğinde; *Samabbirudha-naya*

7- Kelimeler orijinal türevlerinde kullanıldığında; *Evambhuta-naya*'dır.

Bu Taksimatin ilk *üçü dravya-naya*, son dördü *paryaya-naya* olarak isimlendirilmiştir.²⁶²

Syadvada öğretisi modern rölativizmden farklı olarak yalnızca sujenin algılayışını değil eşyanın (objenin) farklı yönleri olduğunu kabul eden bir doktrindir. Caynizm bu sistemi *ahimsa* kuralına dikkat ederek oluşturmuştur. Bu durumu

²⁶¹ Yitik, "Caynizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, s. 391-392.

²⁶² Jain, "Jainism: Its History, Principles and Precepts" s. 23-24.

açıklamak gerekirse başkalarının görüşlerine saygı duyulmadığı zaman farklı görüşü savunanlara şiddet uygulandığı tecrübe edilmiştir. Caynizm, şiddetin her türlüsüne karşı çıktığı için, felsefi hoşgörü etiği olarak ya da Caynist alimlerin deyişiyle *anekantavada*yı “*entellektüel ahimsa*” olarak sunmuştur.²⁶³

Caynistler, *anekantavada* öğretisini açıklamak için eski bir Hint hikayesi olan ve Mevlana’nın da mesnevisinde geçen²⁶⁴ fil olayını anlatırlar. Buna göre kralın önüne bir fil getirilir ve kral altı kör adamı yanına çağırarak bu file dokunmalarını ve dokundukları şeyi tasvir etmelerini ister. Filin bacağını tutan âmâ onun bir ağaç olduğunu söylerken kulağını tutan filin bir yelpaze olduğunu dile getirir. Bir diğeri onun bir duvar olduğunu, bir başkası kuyruğunu tutarak onun bir ip olduğunu söyler. Dişini tutan onu bir mızrağa, gövdeye tutunan ise onu devasa bir yılan benzetir. Kral bu durumu salondakiler ile tartışır. Fil burada gerçek dünyayı temsil eder. Bir başka deyişle varlığın bir realitesi olduğu Caynistler tarafından kabul edilir. Ancak bu dış dünya tıpkı kör adamlar gibi deneyimlemektedir. Her bir kör adam kendi bakış açısını savunurken aslında hataya düşer. Caynizm’e göre yanlı bakış açısı (*ekanta*) yerine *anekantavada*, yani her bir görüşün gerçeğin farklı bir yönünü oluşturduğu ve her birinin kendine göre olduğu kabul edilir. Gerçekliğin her bir yönüne saygı duymak hatta onları da tek bir potada akıllıca sentezlemek gerçekliğe daha çok yaklaşılmasına imkân verebilir.²⁶⁵

Kör adam ve fil metaforu gerçeklik algısının farklı olduğunu savunsa dahi nihayetinde onu algılayanın da bilinçaltı ve görüşünün ardına saklanan benliğini de kabul eder. Bununla birlikte nesnel gerçeklik denilen bir olgu da mevzubahistir. Kör adam file duvar dediğinde fil duvar değildir. Halat veya ip de değildir. Onu algılayan için böyle olsa da fil olma özelliğini her daim korur. File her ne özellik verilirse verilsin algılarımızın altında da nesnel bir gerçekliğin varlığı inkar edilemez.²⁶⁶ Caynizm bu sebepten her ne kadar gerçekliğin çok yönlü doğasını savunsa da

²⁶³ Andrew Schwartz, “Anekantavada”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, (118-122), K. T. S. Sarao and Jeferry D. Long (Ed.), Springer Publication, New York, 2017, s. 122.

²⁶⁴ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, **Mesnevî-i Ma’nevî**, Derya Örs ve Hicabi Kırılancıç (Çev.), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015, s. 350.

²⁶⁵ Schwartz, “Anekantavada”, s. 119.

²⁶⁶ Jeferry D. Long, “The Dharma Paradigm and Ethos Some Insights from Jainism and Vedanta”, **International Journal of Dharma Studies**, 1(1): 2, 2013, s. 5.

varoluşun temelde üç özelliğini kabul eder. Bunlar; başlangıç, yıkım ve kalıcılıktır. Bu üç özellik birbirleriyle çelişkili gibi görünse de aslında Caynist perspektiften bakıldığında aralarındaki bağlantı fark edilebilir. Tattvartha Sutra metni “*Çelişkili özellikler farklı bakış açılarından belirlenir.*” Sözüden hareketle varlığı madde ve mal bakımından farklı özelliklerine göre belirler. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse altın bir kolye eritildiği zaman onun manevi bir hatırası olduğunu düşünen biri için kolyenin aldığı yeni şekil bir yıkımdır, bir başkası için yeni kolye mutluluk sebebi iken bir diğeri için altının ayarı değişmediği için herhangi bir duygu belirtisi olmaz. Bu kolye üç perspektiften bakıldığında yok edilmiş, yeniden yaratılmış veya asli özelliği değişmemiştir. Caynizm’e göre bu nedenle tüm nesneler sahip olunan perspektife bağlı olarak karakterize edilebilir. Gerçekliğin çok yönlü karmaşık doğasını anlamak için bu üç özelliğin birbirine zıt ve öteleştirci bir durumda olmadığını bilakis birbirlerine bağımlı olduklarını anlamak ve kabul etmek gerekir.²⁶⁷

Caynislerin bu tür bir perspektifi gündeme getirme sebepleri kurucuları Mahavira’nın kendi döneminde de sıkça sorulan “*kurtuluş*” meselesini anlamlandırmak içindir. İnsanoğlu her zaman geçmiş, nereden geldiği ve nereye gideceği konusunda merak taşımıştır. Buda genelde bu meselelere sessiz kalırken Mahavira sistematik bir evetle karşılık vermiştir. Bhagavati Sutra adlı kitapta Mahavira düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “*Dünya olumlu, ezeli, ebedi ve yok edilemezdir. Yine aynı dünya ebedi değildir. Çünkü geriye ve ileriye doğru gider (zaman döngüsü) ve ilerledikçe yeniden döner. Ruh ebedidir, hiçbir zaman yok olmaz. Ama aynı ruh ebedi değildir, çünkü sürekli şekil değiştirir.*” Caynist gelenekte Mahavira gibi aydınlanmış kişiler veya bir *kevalin* gerçekliğin tüm yönlerinden görebilir ve metafizik soruları çeşitli geçerli bakış açılarından yanıtlayabilir. Örnekte de görüldüğü üzere Mahavira, kalıcılık açısından ruhu ebedi olarak tanımlarken geçicilik yönüyle samsara çarkına takıldığı için sürekli başkalaşım geçirdiğini kabul eder. Gerçekliğin göreceli perspektiflerden tümüne sahip olmak demek Mahavira düşüncesinde kurtuluşa ermek anlamına gelir. Bu da ancak *kevalin* mertebesine

²⁶⁷ Schwartz, “Anekantavada”, s. 119-120.

erişmekle mümkündür.²⁶⁸ Sıradan insan yalnızca tek bir özelliği görebilirken *kevalinin* bilgisi mutlaklıdır.

*Anekantavada*nın Caynizm'e kattığı değerler dikkate alındığında, Caynizm'in *anekantavada* ve *syadvada* doktrinlerine dayanması evrene insan merkezli etnosantrik ve egosantrik bakış açısıyla değil diğer türlerin, toplulukların, ulusların ve insanların bakış açılarını dikkate aldığını gösterir.²⁶⁹

Caynizm'in *anekantavada* öğretisi modern dünya için değerli bir bakış açısı sunar. Günümüz küresel dünyasında insanlar arası etkileşim bu kadar yoğun iken ve her bir insan ruhu kadar değişim gerçekleşiyor iken başkalaşım, etkileşim ve iletişim kaçınılmaz hale gelir. Caynizm'in her ruhun farklı bir perspektifi sunduğuna dair kabulü farklı bölgelerde yaşayan insanların düşüncelerini, hayat tarzlarını, manevi liderlerini vb. yargılarını anlayarak ve belki de kişinin yaşantısı içinde benimseyerek bir rota çizmesine yardımcı olur. Hindistan'ın önemli simalarından Mahatma Gandhi, Budizm'i, Hristiyanlığı ve İslam'ı kutsal kitaplardan öğrenmiş, bütün dinlerin eşit olduğuna inanarak hepsine saygı duymuştur.²⁷⁰ Bu saygı kültüründe Caynizm'in izlerine rastlanır.

Gandhi düşüncesinde önceleri mutlak gerçek olarak ifade ettiği Tanrıya inanç vardı. Mutlak gerçek adı Tanrı olan tüm varlıklardan üstündür. O kalbin sesidir. Ebedi, ezeli ve hâkimiyet sahibidir. Şiddetsizlik prensibini uygulayan Gandhi, tüm dünyaya en minik bir canlıya karşı merhametin ehemmiyetini göstermiştir. “*Senden olmayana da sevgi göster*” düsturu Gandhi politikasında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu düşünceden itibaren Gandhi için gerçeklik bu yönüyle şiddetsizliktir.²⁷¹ Gandhi benimsediği bu Caynist kökenli anlayışı Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesini verirken sessiz direniş sırasında uygular. Sessiz direnişin halkın mücadelesi karşısında şiddetsiz duruşu düşünsel ve duygusal açıdan zarar vermemek,

²⁶⁸ Long, **Jainism: An Introduction**, s. 122.

²⁶⁹ Sohan Lal Jain Gandhi, “The Jain Principle of Ahimsa (Nonviolence) and Ecology, **Institute of Oriental Philosophy on November**, 2012, s. 175.

²⁷⁰ Esra Gümrükçüoğlu, “Mahatma Gandhi ve Sessiz Direnişi”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C. 5, S.16, 2018, s. 385.

²⁷¹ Amit Kumar Tiwari, Vijay Kumar Mishra, “Relevance of Jain Philosophy in Gandhian Politics”, **U.G.C. Approved Journal**, No. 42069, 2017, s. 119-120.

hatta nefret ve intikam duygusundan arınmak anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında bütün etnik köken ve dinlere karşı saygıyı ve sevgiyi içinde barındıran sessiz direniş başarıya ulaşmıştır.²⁷² Caynist öğretideki *ahimsa* (şiddetsizlik) kuralının varlığı Hint alt düşünce sistemlerine işlemiş ve *syadvada* öğretisi ile eşyaya ve insana dair olasılıklar dile getirilmiştir. İnsanlara, canlılara hatta cansızlara karşı saygı, hoşgörü yalnızca Caynizm için değil tüm kıta için bir bilinç oluşturmıştır. Öyle ki günümüzde sayıları artan veganlık ve vejetaryen tercihler bu düşüncenin getirisinin uzantılarıdır.

Eşyaya değer veren Cayna geleneğinin en baskın özelliği panpsizmdir. Caynistler dünyada var olan her şeyin hayvanların, bitkilerin, taşların, su damlalarının da bir ruhu olduğuna inanılır. Hayata saygı Caynizm'in en önemli ilkesi olduğu için günlük yaşantıda birçok zorluk çıkarır. Bunların en radikal örneği keşişin yürürken en küçük bir canlıya zarar vermemek için önünü süpürmesidir.²⁷³ Caynizm'de birçok uygulama bu esası gözeterek oluşmuştur. Bu minvalde Cayna dininin pratikleri bu hassasiyetler esas alınarak eylem sahasına dökülmüştür.

²⁷² Gümrükçüoğlu, “Mahatma Gandhi ve Sessiz Direnişi”, s. 390.

²⁷³ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, s. 98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAYNİZM'DE PRATİKLER

Cayna dini açısından dinin pratiklerini uygulamak, felsefesini anlamak kadar önemlidir. Felsefenin anlam bulduğu yer pratikler olurken günlük hayat içerisinde ruhu arındıracak davranışlarda bulunmak en azından sıradan bir rahip için önemlidir. Bir rahip göz önüne getirilirse yaptığı her eylem sabah uyanma vaktinden yemek yeme tarzına kadar her şey dini bir anlam ifade eder. Caynizm yalnızca felsefik altyapıya sığmaz. Kültürel uygulamalar ve eylemler de Cayna dini pratiklerinin oluşmasında önemli etkenlerdir.

Sangha teşkilatı Mahavira'nın dini bütünlüğü korumak adına oluşturduğu bir sistemdir. Bu sistem içerisinde dini her zerresine kadar uygulaması zorunlu olan bir rahip sınıfı ve asgari düzeyde de olsa pratik hayatta uygulamaları düzenli bir şekilde yerine getirebilecek laik sınıfı mevcuttur. Dini yaşarken bu iki sınıf çatışma haline gelebilecek bir olayla karşılaşmazken ikisi arasında meditasyon, manastır hayatına katılım gibi yaşam pratiklerinde farklar vardır. Dini yaşam pratiklerinde bu iki sınıf hatta kadın ve erkek grupları arasında da rol farklılıkları belirgindir.

İbadetlerin uygulama zamanları ve uygulanış tarzları rahipler ve laikler arasında farklılık gösterir. Bununla birlikte iki ana mezhep olan Svetambara ve Digambaralar arasında uygulama tarzları, tatbik edilen öğretiler gereği de farklılıklar doğurur. Bu nedenle Caynist uygulamalar ele alınırken hem sınıflar hem de mezhepler göz önüne alınmalıdır. Caynistler yalnızca günlük ibadetlerinde değil aynı zamanda belli dönemlerde yapılan ibadetlerini de belli kurallar dahilinde yerine getirirler. Günlük ibadetler yine mezheplere, sınıflara ve uygulama zamanlarına göre şekillenir.

Yıllık ibadetler zamanı belli olan ve Caynizm açısından manevi değeri yüksek olan ibadetlerdir. Caynist kimliğine sahip olanların kaynaşması adına her grubun en yüksek ruhani seviyede yaşadığı bu ibadetler *mokşa* için büyük adımlardır. Bu durum oruç veya hac gibi bedensel ibadetlerin önemini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Uygulamaların dine giriş ayinlerini karakterize etmesi Hindistan'da ortak olan uygulama benzerlikleri nedeniyledir. Hindistan'da kültürel anlamda herhangi bir din kendi karakterinden ziyade ortak öğelerle geçiş törenlerini gerçekleştirir. Caynizm de coğrafyanın ortak kültürel öğeleri ile bu geçiş törenlerini tatbik eder. Geçiş törenlerinin abartılı ve gösterişli olmasının nedenlerinden biri de inanılan dini en iyi şekilde yansıtabilme arzusudur. Geçiş törenleri iyi bir Caynistin yaşam alanında kendini bulabilmesi kadar cemaatin kaynaşması, samimiyeti artırması, sevgi ve sadakatlerini göstermeleri açısından da kıymetlidir.

Cayinist pratikler ele alınırken zikri geçen hususlar dikkate alınmış ve konu şu üç ana başlık altında incelenmiştir: “Caynizm’de Dini Yaşam”, “Caynizm’de Dua ve İbadet” ve “Caynizm’de Başlıca Ritüeller”.

3.1. CAYNİZM’DE DİNİ YAŞAM

Kendi dini sistemi içerisinde felsefi bütünlüğe ve dini öğretiye sahip olan Caynizm kendisini öğretiyle iç içe geçmiş uygulamalarıyla görünür hale getirmiştir. Uygulamalarda sadece düşünce ile yapılan ibadetlerin yanı sıra hem düşünceye (meditasyon) hem de pratiğe dökülen bir yapılanmaya sahip olmuştur. Pratiklerin çeşitlere ayrılmasının yanı sıra, pratikleri uygulayan gruplar arasında da ayrım vardır. Mahavira’nın başka dinleri de gözlemleyerek tecrübe ettiği bu durum, sistemli bir teşkilatlanma olmaksızın herhangi bir düşüncenin canlı kalamayacağı fikrini doğurmuştur. O, kendi teşkilatını kurarken öğretilerinin yayılabilmesi için iyi bir keşfe sahip olmuştur. Çünkü onun da içinde bulunduğu gezgin öğreticiler çağı ona birçok deneyim kazandırmıştır. Bu deneyimler teşkilatın dinamik yapısının oluşumu ve bu oluşumda önemli olan etmenlerdir. Mahavira’nın yapılanmasında öğretisini uygulayıp yayacak olan rahiplerin yanı sıra öğretiyi kabul edip neslin devamını sağlayacak olan laik halk da önemli kabul edilmiştir.

Sangha teşkilatı kurulurken dikkat edilen en önemli etmen, bu kadar çok dini öğreti ve felsefenin arasında doğru bir hamle ile Caynizm'i yaşatmak olacağı için laik halka büyük önem verilmiştir. *Sangha* teşkilatı rahipler ve laikler diye ayrılırken bu dinin en kalabalık grubunu Eliade'ın verdiği bilgiye göre nüfuzlu kadınlar oluşturmuştur.²⁷⁴ Caynizm'i günümüzde hala kadınların muhafaza ettiği ve erkeklere nazaran daha iyi yansıttığı gözlemlenmiştir. Bunun yanında Mezhepsel farklılıkların kadınları farklı bir noktaya konumlandırması *sangha* teşkilatını etkilemiştir. Digambaralar içerisinde bir rahibeler grubu bulunsa da bunların *muktisi* kabul edilmeyip laik bir erkekten üstün görülmemişlerdir. Bu durum, Digambara mezhebi için hiyerarşideki rahibeler grubunu silik bir topluluk olarak ele almalarına neden olmuştur.

Caynizm'de dini yaşam konusu bu hususlar dikkate alınarak şu iki alt başlıkta incelenmiştir: "Ruhbanlar İçin Dini Yaşam" ve "Laikler İçin Dini Yaşam".

3.1.1. Ruhbanlar İçin Dini Yaşam

Genellikle Ksatriya sınıfına tabi olan Cayna dini müntesipleri için kendini ispatlamak mühim bir konu olmuştur. Budizm'in tepkisini ortaya koymasının aksine Caynizm, büyük bir isyan hareketi göstermemiştir. Bunun altında yatan neden Ksatriya soylularının Caynizm'e geçişiyle bu dinin zayıf bir noktada kalmaması gösterilebilir. Mahavira yapılandığı *sangha* sistemiyle Hindu inancına karşı sağlam bir teşkilat kurmak istemiştir. Hinduizm'in kadim tarihine ve geleneklerine karşı yeni oluşan bir dinin aynı formülasyonu denemesi kaçınılmaz olmuştur. Hinduizm'deki üstün Brahman sınıfı Caynizm'de teorikte değilse de pratikte dini açıdan üst konumda yer almıştır. Bu durum, *ganadharaların* ve Svetambara mezhebinde törenleri idare eden kişilerin Brahman kökenli olmalarından anlaşılır.²⁷⁵

Caynizm bireysel kurtuluş reçetesini hatırlamakla birlikte halkın geleneksel inanış ve yaşayışına uygun olarak Brahman sınıfına benzer bir yapı oluşturma fikrini Mahavira'nın teşkilatında açığa vurmuştur. Bu durum münzevilere ihtiyaç

²⁷⁴ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna II**, s. 99.

²⁷⁵ Dundas, **The Jains**, s. 204.

duyulmasını etkilemiştir. Ancak yeni dinin savunduğu farklılık gereği rahipler, diğer canlı türlerinden yaratılış bakımından üstün görülmemiştir. Başka bir deyişle kast sistemine mensup olarak Tanrının ağzını sembolize etmemişlerdir. Bu grup özel çabaları ve örnek kişilikleri ile doğuştan değil sonradan edindikleri özellikleri ile üstünlük kazanabilmiştir.²⁷⁶

Topluluğun lidere ve yapıyı ayakta tutacak kişilere olan ihtiyacı da rahip sınıfının doğmasına etki eden bir diğer faktördür. Çünkü öğretilerin pratikte uygulanmasının zorluğu yalnızca onu doğru uygulayabilecek öğreticilerle yumuşatılabilirdi. Rahiplerin zor zamanlarda, özellikle kıtlık zamanında bu dini ve bu dinin müntesiplerini ayakta tutabilmesi bu durumu açıklayan iyi örneklerdir.²⁷⁷

Caynizm yaşadığı bu tecrübelerle rahip sınıfına önem atfeder fakat Hinduizm'deki gibi ayrıcalıklı haklar vermez. Bilakis bir Caynist rahibin yaşantısı zorluklarla ve sıkıntılarla geçer. Cayna felsefesinde varlıklar içinde insanın konumu ve insanlar içinde rahiplerin konumunu en iyi sunan Umustavi'nin tasnifidir. Bu tasnifin yanı sıra yapılan varlık tasnifleri içerisinde insanlar arasında aziz sınıfının ayrı bir yeri vardır. Mahavira'nın kurduğu *sangha* teşkilatının *sadhu* (rahip) ve *sadhviler* (rahibeler) grubunu temsil edenler Sramanalar olarak adlandırılırlar. Derecelerine ve görevlerine göre hiyerarşik bir düzene ayrılan bu grubun her birinin ayrı görevleri vardır.²⁷⁸ Özellikle manastırın en üstünde yer alan *acaryanın* görevleri ve görev nişaneleri onu diğer görevlilerden ayırır.

Cayna manastırına girmek isteyen aday birtakım şartlara tabi tutulur. Adayın aday olarak kabul edilmesi için manastır düzenine uyum sağlama, dilenme gibi şartlara uyum sağlaması gerekir. Özellikle adayın *ahimsa* kurallarına riayet etme süreci gözlemlendikten sonra aday tören eşliğinde manastıra kabul edilir. Aday bir *sadhu* olarak manastıra giriş yaptıktan sonra birtakım uygulamalara tabi tutulur. Bu

²⁷⁶ H. R. Kapadia, "Ethico-Religious Classifications of Mankind as Embodied in the Jaina Canon", **Studies in Jainism**, (123-136), Swami Lokeshwarananda (Ed.), Ramakrishna Mission Institute of Culture Gol Park, Calcutta, 1997, s. 134.

²⁷⁷ Shah, "Lord Mahavir and His Teaching" s. 5.

²⁷⁸ Kapadia, "Ethico-Religious Classifications of Mankind as Embodied in the Jaina Canon", s. 134.

uygulamalar özellikle yoga pratikleri ve Tirthankara heykellerine tazim etrafında şekillenir.²⁷⁹

Rahibin bir tam günü ve bir yılı planlı bir şekilde ibadete ve dilenmeye ayrılır. Ancak bu zamanların nasıl geçirileceği Svetambaralar ve Digambaralar açısından farklılık gösterir. Digambaralar için rahip bir nevi Tirthankaraların halefi gibi kabul edilir. Bu nedenle rahibin rızasını kazanamamak bir Digambara müntesibinin toplumda itibar kaybetmesi anlamına gelir.²⁸⁰

Rahiplerin uygulaması gereken birtakım büyük yeminler (*mahavratalar*) ve küçük yeminler (*anuvratalar*) vardır. Bir rahip için bu yeminler detaylı bir şekilde kutsal külliyat içerisinde açıklanır. Kutsal kitaplardaki bilgilere göre rahiplerin uygulayacağı yeminler laiklere göre daha sert ve katı bir şekildedir. Bunun yanında rahiplerin uygulayacağı yeminler Umastavi'nin Tattvartha Sutra adlı kitabında da *sutralar* maddeleri dahilinde açıklanmıştır. Bu esere göre rahipler açısından ruhsal ilerlemenin on dört aşaması bulunur bu aşamalardan başarıyla geçen rahip nihai kurtuluşa ulaşır.

Cayna dininde rahiplere ihtimam gösterildiği için başta kutsal kitaplarda manastır davranışlarına, usul ve adabına yer verilmiştir. Bununla birlikte manastır ile ilgili yazılar ve metinler ilk dönemlerden itibaren kaleme alınmıştır.

Cayna teşkilatında *sadhvi* grubuna oluşturan rahibeler rahiplerden sonraki en önemli gruptur. Rahibelerin bir günü rahiplerin bir gününe çok benzetmekle birlikte Caynizm'de uygulamalar rahibelere daha katı bir şekilde gelişmiştir. Rahibelerin manastır yönetiminde kendi içlerinde de hiyerarşileri bulunur. Rahiplerden farklı olarak eğitmen hiyerarşisinde (*pavattini*) bir üst bulunur. Bununla birlikte modern dönem rahibelerin değişime ayak uydurduğu bir zaman dilimi olmuştur. Özellikle Svetambara rahibeleri eğitim alanında kendilerini geliştirmişlerdir. Üniversitelerde öğretim elemanı, doçent, profesör gibi unvanlara yükselmişlerdir.

²⁷⁹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 228-229.

²⁸⁰ Dundas, *The Jains*, s. 175.

Caynist ruhban sınıfının dini yaşamlarını etkileyen rahip ve rahibeler konusu şu iki alt başlıkta ele alınmıştır: “Rahipler İçin Dini Yaşam” ve “Rahibeler İçin Dini Yaşam”.

3.1.1.1. Rahipler İçin Dini Yaşam

Gezgin çilecilerin başlattığı akımla her bir tarikatın müstakil birer din hüviyetini kazandığı M. Ö. VI. yüzyıl, felsefik akım ve düşüncenin zengin olduğu bir asır olmuştur. Her bir akım ve düşünce bu dönemde kendini ispatlamaya çalışmıştır.²⁸¹ Caynizm için bu ispat sistematik bir manastır düzenine sahip olmak anlamına gelmiştir.

Dinler için uygulamaların kendi mantık ve felsefelerine uyması takipçilerini ikna edebilme açısından mühimdir. Caynizm felsefik olarak oturttuğu düşüncelerini uygulamada sıkı bir disiplin ve hassasiyet ile göstermiştir. Varlıkları dört grupta kategorize etmiş ve doğru davranışla özgürlüğe ulaşabilme yetkisini insana vermiştir. Ünlü bilgin *Umastavi* bu minvalde altı sınıflandırma yapmıştır. Bu tasnif şöyledir:

1- *Adhamadhama*,

2- *Adhama*,

3- *Vimadhyama*,

4- *Madhyama*,

5- *Uttama*,

6- *Uttamottama*.²⁸²

Umastavi bu sınıflamayı dört karma türünü esas alarak yapmıştır. Bu dört karma türü şu şekilde adlandırılmıştır;

²⁸¹ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha’dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, s. 94.

²⁸² Kapadia, “Ethico-Religious Classifications of Mankind as Embodied in the Jaina Canon, s. 131-132.

1- *Akusalanubundha* ya da *ahita*,

2- *Kusalakusalanubandha* ya da *hitahita*,

3- *Kusalanubandha* veya *hita*,

4- *Niranabandhu*

İlk üç tür (*Adhamadhama*, *Adhama*, *Vimadhyama*) insan ilk karma türüne (*Akusalanubundha* ya da *ahita*), sonraki türde olan insanlar ise kalan üç türe göre tasnif edilmiştir.²⁸³ Umastavi kitabı *Sidhasena Gani*'de bu durumu şöyle açıklar;

1- Zalimce bir eylemde bulunan ve bu nedenle şimdiki ve gelecekteki hayatını mahveden birini bir ceviz kabuğuna koymak; *Adhamadhamadır*.

2- Şimdiki hayatını önemseyip geleceğine kayıtsız davranan; *Adhamadır*.

3- Vaktini bu yaşam ve ahiret için hararetle harcayan kişi; *Vimadhyamadır*.

4- Yalnızca gelecek yaşamı önemseyen; *Madhyamadır*.

5- Katkısız nihai güzelliğe ulaşma güdüsüyle erdemli bir hayat süren kişi *Uttamadır*.

6- En yüksek zihniyete sahip olup bunu uygulayan ve vaaz eden kişi *Uttamotamadır*.

Caynizm'e göre, kurtuluşa giden merdiven 14 basamaktan oluşur. Bu basamaklara *gunasthanalar* denir. Bir canlı kendi zihniyetinde bu basamaklardan birinde olabilir ve insan hariç tutulmaz. İnsanlığın altında da 14 grup vardır. Bu gruplandırma iki çeşit sınıflandırmaya neden olmuştur. İlk üç *gunasthanada* bulunan Caynist de olabilir başka inançtan biri de olabilir. Dördüncü aşama ve beşinci aşama

²⁸³ Kapadia, "Ethico-Religious Classifications of Mankind as Embodied in the Jaina Canon", s. 132-133.

laik iken altıncı aşamadan sonraki tüm aşamalar azizler içindir.²⁸⁴ Bu 14 aşama şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Önceleri yanlış olanı takip etmek (*Mithyatva*)
- 2- Gerçeğin tadına varmak (*Sasvadana*)
- 3- Aklın tutumlarının doğru ve yanlış karşısında karışık olmak (*Mishra*)
- 4- Dünya ile ilişkinin kesilmeden iç riyazete dönmek (*Avirata-samyaktva*)
- 5- Dünya ilişkiden kısmen vazgeçmek (*Desha-virati*)
- 6- Bazı eksikliklere rağmen doğruyu bulmak (*Pramatta-virati*)
- 7- Eksikliklerden uzak olmak (*Apramatta-virati*)
- 8- Deneyimlenmemiş olanın peşinden koşmak (*Apurva-karana*)
- 9- Doğuş döngüsüne geri dönmeme arayışında olmak (*Anivritti-karana*)
- 10- Düşünme durumuna geçmek (*Sukshma-samparaya*)
- 11- Sanrıyı ortadan kaldırmak (*Kshina-mohata*)
- 12- Özgürlüğe giden yolda tüm engelleri ortadan kaldırmak (*Antarayopashanti*)
- 13- Henüz beden sahibi iken kurtuluşa erişmek (*Sayogakaivalya*)
- 14- Beden olmadan ruhu özgürleştirmek (*Ayogakaivalya*)²⁸⁵

İnsanın sınıflamasına mukabil Umastavi'nin saydığı başka gruplamalar da vardır. Ancak Cayna dininin önem atfettiği tasnif, insanların din içerisinde

²⁸⁴ Kapadia, "Ethico-Religious Classifications of Mankind as Embodied in the Jaina Canon", s. 132-133.

²⁸⁵ Britannica, Ansiklopedinin Editörleri, "Gunasthana". **Britannica Ansiklopedisi**, 2012, <https://www.britannica.com/topic/gunasthana>. (E.T: 22/01/ 2022)

teşkilatlanma adına sınıflara ayrılmasıdır. Caynizm’de kurucu Mahavira’nın önderliğinde oluşturulan *sangha* teşkilatı şu şekildedir;

1- *Sadhu* (dinleyiciler, rahipler, *bhiksus*, *yatin*)

2- *Sadhvi* (rahibeler, *bhiksunis*)

3- *Sravaka* (laik)

4- *Sravika* (kadın laik)

Sramanalar adını alan *Sadhular* derecelerine göre hiyerarşik bir düzenle sınıflandırılır. Bu sınıf şu şekilde listelenir;

I- Tirthankara

II- Acarya

III- Upadhyaya

IV- Sadhu.²⁸⁶

Bu hiyerarşinin oluşma sebebi kast yapısını desteklemek değil toplumu daha iyi kontrol edebilmektir. Digambara mezhebinin kadınların kurtuluşa eremeyeceği ve bu yüzden teşkilatta yerlerinin olmadığı fikrine rağmen ilk dönemlerden itibaren kadın sayısı erkeklerden fazla olmuştur.²⁸⁷ Bu durum teşkilatın sistematik çalıştığını ve kadınları dışlamadığını gösterir.

Kurtuluş, yani *mukti* reçetesini sunan Caynizm’de kurallı bir manastır hayatı bu dine girenler için açıklayıcıdır. Bunun nedeni Caynizm’deki *muktinin* Hint dinlerinden farklı olarak kendi felsefesi içerisinde örnek sunması ve *jivanmukti* yani, “Kurtuluşu elde eden” kişinin yeterince çaba göstermesi durumunda onu elde edebilmenin önünün açık olmasıdır. Bununla birlikte yol gösterici Tirthankaranın

²⁸⁶ Kapadia, “Ethico-Religious Classifications of Mankind as Embodied in the Jaina Canon”, s. 134.

²⁸⁷ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha’dan Hıristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, s. 99.

halefi olarak kabul edilen *acarya*, *sadhu* vb. kişiler kurtuluşa erişmek isteyen kişiye doğrudan hocalık etmez. Yalnızca ölçülü bir biçimde rehberlik ederler.²⁸⁸

Manastırın kendine has bir hiyerarşik yapısı mevcuttur. İlk dönem Cayna manastırı (*homage*) hiyerarşisi şu şekildedir,

I- *Acarya* (üstat)

II- *Upadhyaya* (öğretmen)

III- *Pravartuka* (destekleyeci, yardımcı)

IV- *Sthavira* (yaşlı)

V- *Ganadhara-Ganin* (lider).²⁸⁹

Upadhyaya, genç keşişlere kutsal yazıları öğreten ve hiyerarşide en düşük rütbedeki kişidir. Destekleyici, manastır düzeninden sorumlu olan bu kişiye modern dönemde pek rastlanmaz. *Sthavira* (yaşlılar) denilen grup da günümüzde mevcut değildir. *Ganin* ise grup lideridir, Svetambaralarda bu kişilerin konumları belirgindir. Bunun yanında alt bir kategoride olan *pannyaslar* vardır. *Panita* olarak da anılan bu şahıslar *acaryanın* altında imge tapınımını gerçekleştiren kişilerdir.²⁹⁰

Grubun ana lideri *acaryalardır*. Nüfuzları belirgin olan bu *acaryalar* yönetim, disiplin, afaroz etme, tövbeleri kabul etme gibi disiplin ve yönetim hakkına sahiptir.²⁹¹ Kutsal kitap sayılan Chedasutralarda bir *acarya* olabilmek için kişinin üstün ahlaki özelliklerinin yanında, sekiz yıllık bir keşişlik tecrübesi ve kutsal yazıların dördüncü *ariyalarına* hâkim olma ilk şart olarak sayılır. İkinci şart ise *acaryaya* ihtiyacın olmasıdır. İlk zamanlarda kutsal tülbent (*pattadhrara*) *acaryanın* kutsama zamanlarında elinde bulunurdu. Mahavira'nın bu geleneğin seleflerine gizli bir formül olan *surimantrayı* öğretmesiyle *acarya* makamı ulu kabul edildi.

²⁸⁸ Dundas, *The Jains*, s. 174.

²⁸⁹ Dundas, *The Jains*, s. 181

²⁹⁰ Dundas, *The Jains*, s. 181.

²⁹¹ Manier Williams, "Monasticism", *Encyclopaedia of Religion and Ethics* 8, (802-805), James Hasting (Ed.), T&T Clarke, Edingburgh, 1915, s. 804.

Manastır tarafından *acaryaya suri* yani, “*Bilge Adam*” gözüyle bakılır. *Acaryanın* bir başka görevi keşişleri denetleme ve kutsal yazılara yorum katmadır. Ancak yine de keşişler ahlaki yoksunluk belirtileri gösteren *acaryayı* görevden uzaklaştırma yetkisine sahiptir.²⁹²

Hiyerarşinin bu denli bir uyum içinde olması keşiş olmak isteyen adayı cezbeder. Cayna dini laik halk için çok sert davranmasa da keşişler söz konusu olduğunda sıkı bir disiplin uygulamasına başvurur. Aday keşiş olmak istediğinde bu disiplin göz ardı edilmez. Keşişler manevi rehberliğe uygun olup olmamaları bakımından denetlenir ve ancak **şu şartları taşıyanlar manastıra dahil** edilir;

I- Aday, herhangi bir yaşam biçimini, (hayvanı, bitkiyi, minerali, suyu) bedenini, konuşmanın veya zihnin dikkatsizliği nedeniyle yok etmeyen biri olmalıdır. Bu sebeple o, sıradan bir insan gibi davranamaz.

II- Aday, güzel ve anlamlı konuşmalı, boş sözler ifa etmemeli ve yararlı olanı konuşmalıdır.

III- Aday, bedeni için gerekli olanlar haricinde hiçbir bağış kabul etmez. Özellikle bağış olarak verilen canlı varlıkları kati suretle kabul etmeyip cansız olan herhangi bir bağışı da kendisi için özel olarak hazırlandığı takdirde almamalıdır.

IV- Cinsel dürtülerini terk etmelidir.

V- Herhangi bir mülkü olmamalıdır.²⁹³

Caynist laik, keşiş olmak için manastıra başvurduğu zaman aday tüm dünyevi mülklerini tamamen terk eder ve sıcak bir yuvayı çağrıştıran her şeyden uzak durur.²⁹⁴ Kendisine (Svetambara mezhebinde) bir *sadhu* kıyafeti verilir ve aday tıraş olmaya gider. Cayna geleneğinde saçlar yılda en az bir kez yolunarak kazılır ancak yeni *sadhu* için yumuşak bir geçiş uygulaması olarak adayın saçını makine ile kazıtılıp kalan birkaç tel yolunur. Adayın başına *vasakşepa* denilen bir karışım sürülür.

²⁹² Dundas, **The Jains**, s. 182.

²⁹³ Herbert Warren, **Jainism in Western Garb, as Solution to Life's Great Problems**, Arrah (India): Kumar Devandra Prasad, California, 1916, s. 62-63.

²⁹⁴ Jain, “Jainism: Its History, Principles and Precepts”, s. 30.

Kıdemli *sadhu* o esnada kulağına bir *mantra* (kutsal ilahi) fısıldar, aday bu karışım ile birlikte *sadhuluğa* ayak basar. Yeni *sadhu* sabah ibadetini yapmak için yol alırken laik halk bu geçişi kutlar. Digambara mezhebine katılan kişi yeni bir isim alır. Stahanakavasi mezhebinde isim aynı kalır, Svetambara bu işlemi kişinin tercihi bırakmıştır.²⁹⁵ Bununla birlikte her Svetambara keşişi yanında beş tane deniz kabuğu taşır. Bu kabuklar sarmal ve sağa dönük olmalıdır.²⁹⁶ Bu kabuklar 5 *homage* (hiyerarşi) temsil eder. Vaaz veren rahip üç ayakla birbirine bağlı olan ve her birinin başında (bir tanesi hariç) bir kabuk bulunan bir nesneyi elinde tutar. Bu nesneye *sthananacaya* denir. Bu nesneyi elinde bulunduran keşiş manevi rehberliğinin önemini simgeler.²⁹⁷

Sadhuluğu kabul edilen kişinin eline bir sadaka kesesi, canlılara zarar vermemesi için bir süpürge ve sudan çıkacak organizmalara karşı suyu süzecek bir maşrapa verilir.²⁹⁸ Svetambara keşişi sabah saat dört civarlarında ayakta olur. Bir önceki gecenin günahlarını itiraf etmek için Magadhi dili ile özel sözler söyler. Bu uygulamaya *Rayasi Padikamanui* denilir. O saatlerde laikler meditasyon ve *samaiyakalarıyla* meşgul olurken *sadhu* olan kişi bir daha asla *samaiyaka* yapmaz. Bundan sonra *palevna* uygulamasına, yani giysisinden haşere arama çabasına geçilir. Keşiş kıyafetinde bulduğu haşereyi güvenli bir yere gönderir.²⁹⁹

Adaylıktan *sadhuluğa* geçen kişinin hayatı tamamen kurallara bağlanır. *Sadhu* hayatında hiçbir zaman temizlenmez. *Darsanayı* elde etmek için manastıra yönelir ama laik gibi kıyafet temin etmez. Tapınağa girdiğinde heykelin önünde eğilerek *Bhava-puja* denilen bir meditasyonu icra eder. Tapınağı dört veya yedi kez tavaf eder. *Pradaksina* denilen bu uygulamayı dört kez yaparsa dört *gati* üzerine düşünür yani, bir sonraki yaşantısında hangi varlık mertebesinde doğacağını tefekkür eder. Eğer yedi kez dolanırsa alt aleme girmekten nasıl kurtulacağını tefekkür eder. Bu yaptığı tamamen zihinsel bir eylemdir. *Arihantrayı* övüp mantradan bir ilahi okuyarak devam ederken *Kausagga* adlı duruşta vaziyet alır ve deniz kabuklarını

²⁹⁵ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 226.

²⁹⁶ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 227.

²⁹⁷ Dundas, *The Jains*, s. 182.

²⁹⁸ Sümer, “Caynizm”, s. 267.

²⁹⁹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 228.

eline alıp sayar. Bunlar 5 *homageyi* (*Arihanta, Sidha, Acarya, Upadhyaya ve Sadhu*) temsil eder. *Sadhu* bunları selamlar. Bu meditasyon bir saat sürer. Meditasyon tamamlanınca *sadhu* manastıra dönüp ilim tahsil eder.³⁰⁰ Bu anlamda bir *sadhunun* günü planlı bir şekilde ilerler. Ancak onun tek bir günü değil ayları ve yılları dahi programlıdır. Rahipler de muson zamanları haricinde belli bir plana göre yaşantılarını sürdürürler. Geceyi ve gündüzü dört parçaya bölerler. Buna göre gece ve gündüzün birinci ve dördüncü çeyrekleri çalışma, yine her ikisinin ikinci çeyreği meditasyon, gecenin üçüncü çeyreği uyuma, gündüzün üçüncü çeyreği de dinlenme süresi olarak belirlenmiştir.³⁰¹ Saat 12-1 arası *kala* denilen dinlenme zamanıdır. Bu saatlerde çalışmak günahıdır.³⁰² Keşişlerin yanı sıra keşiş kurallarını takip etmek isteyen dindar laik için dini uygulamalar bir günde 48 dakikalık bir ibadeti ve oruç tutmayı kapsar. Gece ibadeti sırasında yine “Beş Büyükler” anılarak tesbih çekilir.³⁰³

Adayın manastır düzenine girişi (*dikṣa*) bir yıldan sonra bir rahibin gözetiminde gerçekleşir. Bir yılını bitiren acemi, manastır düzeninde *Upadhyayu, sadhu* veya keşiş mertebelerinden birine seçilebilir. Keşiş olarak görevine başlayan adayın birtakım sorumlulukları mevcuttur. Manastırlar muson döneminde aşırı yağışlardan dolayı dolu olur. Keşişler bu dönemlerde isteyenlere vaaz verebilir.³⁰⁴ Kıdemli keşişliğe geçtikten sonra kişi artık çok dikkatli olmalı ve manastır sorumluluğunun farkında varmalıdır. Münzeviler için günün önemli bir zamanını oluşturan dinlenme saatleri münzevi açısından dikkat isteyen bir andır. Rahip ya da rahibe dilenirken canlılara zarar vermemeye dikkat etmeli aynı şekilde canlılara zarar veren kimselerden bağış kabul etmemelidir. İyi bir sadaka alabilmek için zengin ailelere başvurmamalıdır. Gıdanın saflığını araştırmalı ve kendisi için özel hazırlanmış gıdaları karmaya sebep verebileceğini düşünerek almamalıdır. Svetambara dilencileri günde iki kez sabah ve öğleden sonra dilenirler. Gezici rahip arkadaşları için de yiyecek toplayan keşiş manastıra döndüğünde yemeği bölüşülerek yemelidir. Yiyecekler genelde Caynist halktan toplansa da Svetambara mezhebi

³⁰⁰ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 228-229.

³⁰¹ Yitik, “Caynizm”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, s. 395.

³⁰² Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 230.

³⁰³ Aydın, “Hint Dinleri I: Hinduizm- Caynizm”, s. 44.

³⁰⁴ Williams, “Monasticism”, s. 805.

Caynist halkın az olduğu bölgelerde vejetaryen Hindulardan da yiyecek alınmasına izin vermiştir.³⁰⁵

Digambara keşişi için günde yalnızca bir kez yemek makbuldür. Cılız bir tavırla ellerini bir tas gibi kullanıp sağ omzunda yükselten, sessiz ve gözleri yere sabit bakan keşiş gezinirken en yakın evi bir mabet olarak kabul edip orada yaşayan laiğin evine yönelir. Laik aile keşişi davet edip keşiş ailenin dindarlığından emin olunca evi tavaf eder ve kendisi için canlılardan izole edilmiş bir alana oturup verilen yiyeceklerin lezzetine bakmadan yemeğini yer ve süzölmüş suyu içer. Rahip evden ayrılırken ev halkına öğüt verir. Digambara mezhebi rahibi pratikte Tirthankaranın halefi olarak gördüğü için ona yoğun saygı duyar. Eğer rahip sadakayı kabul etmezse veya öfkelenirse bu durum laiğin ahlaki bozukluğunu göstereceğinden laik, halk arasında prestij kaybeder. Bu nedenle laik, rahibe karşı kusurda bulunmamaya çalışır. Laiklerin bağışlarının içeriğini ise yiyecek, barınma eşyaları, ilaç ve Svetambara mezhebinde cübbeler oluşturur. Rahibin yapacağı bağış ise laik halka doktrini öğretmek ve canlılara zarar vermekten sakınmaktır.³⁰⁶

Ekseriyetle Caynistler et ve türevlerini yememekle birlikte yanlarında diyet reçeteleri bulundururlar.³⁰⁷ Diyet reçeteleri yalnızca keşişler için değil halk için de önerilir. Caynizm’de tıpla ilgilenmek pek hoş karşılanmaz çünkü serum, ilaç ve ameliyat gibi tıbbi malzemeler kullanılırken canlılara zarar verileceği düşünölür. Bu açıdan müritlere hasta olduktan sonra değil hasta olmadan önce yediklerine ve içtiklerine dikkat etmeleri önerilir.³⁰⁸

Bunun yanı sıra Caynistler acının kişiyi olgunlaştıracığı dolayısıyla *mokşa* için gerekli olduğu anlayışından yola çıkarak tedaviyi reddederler. Keşişin *mokşaya* ulaşmasının önünü açan acı çekme *Nisitha Sutra* adlı külliyata 22 made olarak sıralanır.³⁰⁹ *Padisaha* olarak adlandırılan bu acılar şunlardır; açlık, susuzluk, soğuk, sıcak, çıplaklık, sivrisinek ısırığı, tiksinti, cinsel dürtü, hareket etme, oturma, yalan

³⁰⁵ Dundas, **The Jains**, s. 174-175.

³⁰⁶ Dundas, **The Jains**, s. 175.

³⁰⁷ Dundas, **The Jains**, s. 175-176.

³⁰⁸ Mari Jyvasjarvi Stuart, “Mendicants and Medicine: Ayurveda in Jain Monastic Texts”, **History of Science in South Asia**, Vol. 2, No. 1, 2014, s. 68-70.

³⁰⁹ Stuart, “Mendicants and Medicine Ayurveda in Jain Monastic Texts”, s. 68-70.

söyleme, öfke, dayak, yalvarma, mülk edinmeme, hastalık, sapıklık, pislik, şeref yoksunluğu, bilge eksikliği, içgüdü eksikliği ve cehalettir.³¹⁰ Bununla birlikte manastır düzenine giren rahip için çok sayıda kural ve uygulama mevcuttur. Bu uygulamaların temelinde canlıya zarar vermeme anlayışı olduğu için keşiş için kurallar arttırılabilir. Manastır kuralları ihtiyaç ve uygulamalar gözetilerek çok kez değişikliğe uğramıştır. *Mokşa* merkezli olan manastır davranış kuralları hangi kategoride olursa olsun insan için ahlaki bir yol sunar.³¹¹ Bununla birlikte manastır kuralları laiklerle ilişki biçimlerini düzenlemek, manastırlar arasında birliği sağlamak ve rahipler için bir kefaret yolunu öğretmek gibi amaçlara da sahiptir. Kurallar tamamen kurucu Mahavira'ya odaklanmaz bunun yerine her davranışın sonucu bir nedene bağlı olarak teknik bir şekilde açıklanır.³¹² Caynist rahipler için *vrata* (yemin) denilen on iki davranış kuralı vardır. Bu kurallardan ilk beşine laiklerle ortak olan mahavratalar, üç yemine gunavratalar, son dört yemine *siksavrata* denir.³¹³ İlk beş yemini (*ahimsa, satya, asteya, brahmacarya, aparigraha*) laikler *anavratalar* olarak daha esnek biçimde tatbik ederler. Bunlardan ilk dört yemin Budistler ve Brahmanlarla aynıdır. Ancak ilk dönemlerden itibaren tartışmaya neden olan *Aparigraha* yani mülksüzlük yemini Caynizm'in halk ile olan ilişkisini göstermesi ve diğer sistemlerden riyazetteki katılığından dolayı ayrılmasıyla bilinir. Bir başka deyişle Brahmanalardan farklı olarak *aparigraha* Caynizm'de mutlak umursamazlık, kayıtsızlık olarak kabul görür.³¹⁴

Bazı Svetambara mezhepleri altıncı bir kural olarak gece yeme-içme yasağını da ekler. Diğer mezhepler bu kurala ihtiyaç olmadığını, *ahimsa*nın içeriğinde örtük olarak var olduğunu dile getirirler.³¹⁵ Diğer Hint düşünce sistemlerinde de var olan *ahimsa* kuralına Caynistler büyük önem atfederler. *Ahimsa* düşüncede, sözde veya uygulamada herhangi bir canlıya zarar vermemeyi içerir. Bu maksatla Caynizm'de *ahimsayı* tatbik edebilme adına belirli dikkat biçimleri (*samiti*) listelenmiştir. Hiçbir canlıya zarar vermemek için gündüz yürümek (*irya samiti*), başkalarını

³¹⁰ Jain, "Jainism: Its History, Principles and Precepts", s. 30.

³¹¹ Dundas, **The Jains**, s. 191.

³¹² Dundas, **The Jains**, s. 177-178.

³¹³ Warren, **Jainism in Western Garb, as Solution to Life's Great Problems**, s. 96.

³¹⁴ Williams, "Monasticism", s. 804.

³¹⁵ Williams, "Monasticism", s. 804-805.

çekiştirmemek, dedikodu yapmamak, boş sözlerden uzak durmak (*bhaṣa samiti*), kendine verilen yiyecekten memnun olup o yiyeceğin saflığını araştırmak (*esana samiti*), birçok uygulamadan sonra canlı ölümü riskini kaldırmak için doğayı temiz tutmak (*prastist haparika* veya *utsarya samiti*) olarak geçen kurallardır.³¹⁶ Rahip için bu temel on iki kural (*vrata*) bir laik tarafından daha sert biçimde ifa edilir. Örneğin, konu yalan söylememeye yemini ise Caynist rahip için gerçeği gizlemek de yalandır. Bu durum Tattrava Sutra'da “*yalan doğru olmayanı söylemekten ibarettir*” olarak geçer. Umastavi'nin kaleme aldığı Tattvartha Sutra metninde rahipler ve laikler için olan yeminler “*Caynist Uygulamanın Özü*” bölümünde şöyle açıklanmıştır;

“Şiddetten, yalandan, hırsızlıktan, şehvetten ve birikimden uzak durmak kısıtlamaları oluşturur. Kısmi riayetleri Anuvrat, tam riayetleri Mahavrattır. Orada sabit kalmak için her biri için beş Bhavana vardır”.

İlk Sutra şiddetsizlik, hakikat, çalmama, bekârlık ve birikim yapmamanın beş sınırlaması olduğunu belirtir. Bu beşinden ilk ikisi daha önemlidir. Çünkü kalan üçü ilk ikisinde örtük olarak mevcuttur. Dahası ilk iki sınırlama birbirine bağlıdır. Çünkü hakikat olmadan *ahimsa*, *ahimsa* olmadan hakikat olmaz. İkinci Sutra, bu kısıtlamanın kısmen veya tamamen gözlemlenebileceğini belirtir. Şiddetsizlik ve diğer kısıtlamalara tam olarak uyulması sıradan birinin yaşadığı dünya hayatında mümkün değildir. Manastır yaşamı bu yüzden kıymetlidir.

Rahipler ve rahibeler dünya hayatından vazgeçerler ve bu nedenle bu kısıtlamaları sonuna kadar gözlemleyebilirler. Bu kurallara *Mahavrat*alar (Büyük kısıtlamar, yeminler) denir. Laikler aynı şeyi değiştirilmiş biçimde gözlemlerler. Bu *Anavrat*anın (küçük kısıtlamalar) gözetilmesi olarak adlandırılır.

Üçüncü Sutra her kısıtlamanın beş boyutu (yardımcısı) olduğunu belirtir. *Bhavana* olarak adlandırılan bu kısıtlamalar temel Svetambara metinlerinde yer alır. Bhavanalar, manastır kuralları ile ilgilidir. *Bhavan*anın ilk iki sınırlaması, sıradan laik yaşama sahip olanlar için de geçerlidir.

³¹⁶ Jain, “Jainism: Its History, Principles and Precepts”, s. 30.

“Dünyadaki sıkıntı ve ötesindeki kötülük, şiddetin ve diğer kusurların doğasında vardır; bunlar mutsuzluğun vücut bulmuş halidir. Herkes için dostluk geliştirin, erdemlilere tapın, sefillere merhamet edin, müzminlere karşı tarafsız olun. Dünyevi, meselelerle tarafsızlık geliştirmek için bedenın doğası üzerine düşünün.”

Dördüncü Sutra yapılan kötülüğün hem şimdiki hem de sonraki hayatımızda sağlığı zararlarını tanımlar.

Beşinci Sutra, şiddeti doğal kötülük olarak ele alır.

Altıncı Sutra, dostluğun vb. önemini vurgular. Aslında karşımıza çıkan her insanla ilişkimizi inceler.

Yedinci Sutra dünyevi yaşam hakkında tefekküre çağırır.

Sekiz ve on ikinci Sutralar sınırlandırmaların önemini anlaşılması için bu sınırların doğasını sunar;

“Uyanık olmama nedeniyle yaşamdan yoksun bırakma şiddet oluşturur”.

Bu Sutra dikkatsizlikten kaynaklanan hatalara işaret eder. Örneğin doktorun ihmalkarlığı yüzünden hastanın ölmesi durumunda doktor, *Pramattayog* (uyanık olmayan) durumundadır.”

“Yalan doğru olmayı söylemekten ibarettir.”

Bu Sutraya göre gerçeği gizlemek ya da inkâr etmek yalandır. Hakiki olmayan tefekkürler de bu konuya dahil edilir.

“Verilmeyeni almak hırsızlıktır”

Abrahma kelimesi ile ifade edilen bu Sutra ruha elverişli olmayan her şeyi kapsar.

“Sekste hoşgörü, bekârlığın ihlaline neden olur”

Kişinin malı çok olabilir ama onlara bağlılığı yoktur, sadaka olarak verebilirse bu durum *parigrah* (birikim) oluşturmaz.

“Herhangi bir nesneye bağılılık sahiplenmedir”³¹⁷

Bu kuralları hayatına tatbik eden rahip için *mokṣa* yolu iyice açılır. Bunun yanında **ruhsal ilerlemenin de 12 aşaması** (*gunasthanalar*) şu şekilde sınıflandırılır;

- 1- İlk aşamada aday yalanla karşı karşıyadır (*mithyavata*),
- 2- Bu aşamada doğru inançtan henüz yoksundur (*sasadana*),
- 3- Üçüncü ve dördüncü aşamayı birlikte yaşar. Bu aşamalarda zihinsel dünyasında doğru ve yanlış çatışır (*misra*),
- 4- Bu aşamada doğru inanca göre davranışını belirler (*desa-virata*),
- 5- Altıncı ve yedinci aşama birliktedir. Bu aşamada gevşekliğini giderir, tutkularını kontrol eder. (*Upramatta*),
- 6- Bu aşamada olağanüstü ruhsal güçler belirir (*apurva-karana*),
- 7- Bu aşamada sapmaya izin vermeyen zihin saflığı devreye girer (*anivrṛti-karana*),
- 8- Bu aşamada çok az kişisel çıkar kalır (*sukṣma-samparya*),
- 9- Bu aşama yanılsama iyice azalır (*upatanta-maha*),
- 10- Bu aşamada yanılsama tamamen biter (*ksria-maha*),
- 11- Bu aşamada tamamen karmik etkiler yok olur. O, artık bir sayogi *kevalin*, bir *arhad* veya bir Tirthankaradır.
- 12- Son aşamanın sonunda ölümlü sarmal güçlerini kaybeder. Kişi bir *ayogi-kevalin*, samsaradan kurtulmuş bir *sidhadir*.³¹⁸

³¹⁷ Umastavi, **Tattvartha Sutra**, Manu Doshi (Trans.), Jaina Federation of Jain Associations in North America & Shrut Ratnakar, Ahmadabad, 2007, s. 119-125.

³¹⁸ Jain, “Jainism: Its History, Principles and Precepts”, s. 31-32.

Caynizm'in manastır kurallarını ihtiva eden çeşitli kitaplar mevcuttur. Chedasutralar bunlardan biridir ancak ehil olmayanların ve kadınların onu okuması yasaktır. Umustavi'nin yazdığı Tattvartha Sutra manastır kuralları ile ilgili bağlayıcı bir kaynaktır. Acarangha Sutra, Uttardhyayana ve Sutrakritanga gibi kitaplar da kişilere rehberlik eden, toplumdaki ayartmalara karşı uyarıcı kitaplardır.³¹⁹ Ancak bu manastır kurallarından önce keşişi meditasyona alıştıran *pratikramana* uygulamasını öğreten *Pratikramana Sutraları* vardır.³²⁰

Pratikramana, Kurtuluş yolunda karma yaratabilecek eylemlerin arkasındaki niyetten ve uygulamalardan kaynaklanan karmik esareti en aza indirmeye çalışan bir pratiktir. Her keşişin bu uygulamayı günde iki kez tatbik etmesi gerekir. Laik için *Paryasana* vesilesiyle yılda en az bir kez yapılır. Bu uygulamanın nasıl ve ne kadar yapılacağını anlatan *Pratikramana* metinleri şiir ve ilahilerden oluşan, müntesiplerin dilini anlaması için Gujarati diline çevrilmiş olan eserdir. Bu kitap her Caynistin, evinde bulunan ve günlük liturjileri içerisinde barındırır niteliktedir.³²¹

3.1.1.2. Rahibeler İçin Dini Yaşam

Rahibeler için ise günlük hayat biraz daha farklılık arz eder. Kadın münzevi (*sadhvi*) Caynizm'de erkek rahiplerden sonra en çok saygı duyulan gruptur. Rahibelerin manastır yaşamları erkek münzevilerle paralellik gösterir. Grup olarak her zaman ikili ve üçlü dolaşırlar, kendilerine ait *aparaları* (manastır) vardır. Rahibeliğe kabul edildiklerinde Mahavira'nın *kevaline* ulaşırken yaptığı gibi saçlarından beş tel çekilir ve tıpkı bir erkek münzevi gibi tıraşlanır. Mantralar, rahibeliğe giriş töreni sırasında bir *sadhu* yerine *sadhvi* tarafından tebliğ edilir. Rahibenin bir günü tıpkı bir rahibin gününe çok benzer. Rahibeliğe kabul edilen kişi kolay olduğu için ilk *aparasoroların* başı olmayı tercih eder. Rahibe ileride kendini geliştirirse tek başına evsiz kalmasına izin verilir ancak yaşlı veya güçsüzse

³¹⁹ Manisha Sethi, "Chasity and Desire: Reoresenting Women in Jainism", **Routledge Taylor and Francis Group**, V. 1, N. 1, 2010, s. 48

³²⁰ John E. Cort, "How Jains Know What They Know A Lay Jain Curriculum", **Jain Library: Nirgranth Aetihatik Lekh Samucchay Part 1**, 2004, s. 401.

³²¹ Cort, "How Jains Know What They Know A Lay Jain Curriculum", s. 401.

manastırda kalmasına müsaade edilir.³²² Bir rahibenin yalnız kalmasına kolay kolay izin verilmez. Sıradan halkın evine yemek yemek için gitmesine ve tek başına dışarı çıkmasına, çevrede tek başına gezmesine, yatılı olarak kalacağı evde tek başına kalmasına, bir köyden diğerine tek başına seyahat etmesine, üstsüz dolaşmasına, *kayotsarga* (çileci duruş)da bulunmasına izin verilmez. Genelde rahibeler rahiplere nazaran daha bağımlı ikincil otoriteye tabidirler. Rahip adayı öğretmen ve üstad olmak üzere iki kişi tarafından yetiştirilirken, rahibe adayı bir kadın üst(pavattini), bir üstad ve öğretmen tarafından yetiştirilir.³²³ Rahibeler dini hiyerarşide iyi mevkilere ve rütbelere ulaşmak için bir rahibe nispeten daha fazla zamana ihtiyaç duyarlar. Acarya ve *Sadhu* gibi sıfatlar rahibeler için kullanılmaz.³²⁴

Çoğu tarikatta rahibeler, içlerinden birinin liderliğindeki küçük gruplar halinde yaşar. Bununla birlikte sistematize edilmiş kıdem ve manastır kurallarına uyarlar. Rahibe tarikatının yapılanma biçimine dair zamanına göre farklı bir uygulama gerçekleşmiştir. XVIII. yüzyılda Terapanthi mezhebi içerisinde bir rahibe grubunun varlığı kendi döneminde “*gevşek*” olarak adlandırılabilen bir uygulama olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta eşit seviyedeki rahip ve rahibeleri bünyesinde barındıran bir *acarya* tarafından yönetilen grup, rahibelerin düzenli artışı ile daha küçük birimlerin dini üstünlüğü haline gelen *pramukha* “*kadın lider*” olarak bir kurumun oluşmasına yol açmıştır. Yine de bu grubun *acarya* ile eşit seviyede kararlar alamadığını ve onun mertebesinde olmadığını zikretmekte fayda var.³²⁵ Bir başka örnek de Sthanakavasi mezhebinde görülür. Uzun yıllar bu mezhebe erkek *acarya* atanmışken XX. yüzyılda Sthanakavasi mezhebi kadın bir *acarya* tarafından yönetilmiştir.³²⁶

Günümüze doğru gelindiğinde her topluluk gibi Caynistler de bir değişim ve dönüşüm hali yaşamışlardır. Kadınlar ve kadın hakları konusu Caynizm’i de meşgul eden bir hal almıştır. Buna mukabil Caynizm değişime açık bir yapıda değildir. XXI.

³²² Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 232.

³²³ Nalini Balbir, “Women and Jainism”, *Religion and Women*, Arvind Sharma (Ed.), Albany: State University New York Press, 1994, s. 122.

³²⁴ Balbir, “Women and Jainism”, s. 123.

³²⁵ Balbir, “Women and Jainism”, s. 124.

³²⁶ Dundas, *The Jains*, s. 182.

yüzyılın başı itibarı ile değişim yapılanmanın ruhuna kök salmıştır. Kadın cinayetleri, kadınlarda yüksek öğrenim, bağımsız kariyer, mali haklar, düşünce özgürlüğü gibi sosyal sorunlara karşı Cayna dini içerisinde karışık tepkiler gözlemlenmektedir. Şimdilerde Caynist nüfusunun yalnızca %5 ile %10'u modern değişimleri kabul etmektedir. Köylerde ve daha küçük şehirlerde yaşayan Caynist nüfusu geleneklerini olduğu gibi kabul edip yaşamayı tercih etmiştir.³²⁷

Dönüşümden payını alan gruplardan biri de *sadhular* (rahip) ve *sadhviler*dir (rahibe). Caynist literatürde kadının kurtuluşunu tarafın rahipler olduğu ve rahibelerin düşünce süreci dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde rahibelerin kadın-erkek eşitliğine öncülük ettikleri ve bu doğrultuda çalışmaya başladıkları fark edilir. Bu değişikliklere örnek vermek gerekirse, yabancı ülkelerde ikamet eden *sravakalar*, *sadhvileri* *caturmasa* Caynist ritüellerini gözlemlemeye davet ederler. Rahibeler aynı amaçla yurtdışına seyahat eder, reform ve toplumun iyileştirilmesi için sosyal hizmetlere aktif olarak katılırlar. Kendilerini yalnızca din ile sınırlandırmazlar. Cayna dili ve edebiyatı, felsefesi vb. için okumalar yaparlar. Bu yüzden çoğu rahibe lisans, yüksek lisans ve doktora mezunudur. *Saddhular* ve *sravikalar* Cayna dini ve Prakrit dili alanlarında araştırma ve öğretimi teşvik eden eğitim kurumlarına da aktif katılım sağlarlar. Mezhep farkını gözetmeden öğrenmekten ve öğretmekten zevk alırlar. Cayna rahibeleri kitap düzenleme ve kütüphane oluşturma konusunda oldukça yeteneklidirler. Hastane ve veteriner kliniklerini başarıyla yöneten rahibeler çeşitli konulardaki konferans ve panellere katılırlar.³²⁸

3.1.2. Laikler İçin Dini Yaşam

Rahipler sınıfı din içerisinde önemli bir yere haiz olmuştur. Ancak bu dini ayakta tutan müntesipleri de rahipler kadar pratik yaşamda değerli bir noktadadır. Rahipler *muktiye* derece bakımından laiklere göre daha yakın kabul edilmiştir. Bu

³²⁷ Nalini Joshi (Ed.), “Critical Review of the Debate of Man-Woman Equality (In Digambara, Svetambara, Yapaniya and Contemporary Perspective)”, **Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)**, Firodia Publications, 2013, s. 119.

³²⁸ Joshi (Ed.), “Critical Review of the Debate of Man-Woman Equality (In Digambara, Svetambara, Yapaniya and Contemporary Perspective)”, **Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)**, s. 119-120.

durum laik için bir nebze dinden soğuma alametidir. Cayna teşkilatında bu durumun önüne geçebilmek adına bazı tedbirler alınmıştır. Çünkü laik halk hem rahip sınıfını hem de dinin maddi iskeletini ayakta tutan tabaka olmuştur. Bu sebepten laiklere din içerisinde değer atfedilmiştir.

Laiklerin dini yaşamının da erkek ve kadınlar için farklı tarza sahip olması söz konusudur. Bu farklılık Mahavira'ya kadar dayanmaktadır. Onun kurduğu *sangha* teşkilatı içerisinde laikler rahiplerin hizmetini karşılama ve manastır giderlerinden sorumlu olma gibi görevlerle cemaat içerisinde önemli bir yerde durmaktaydılar.

Laikler birçok konuda rahiplerden farklıdır. Bu farklılıklardan biri temel yeminler ve bu yeminlerin uygulama stilleridir. Laikler için geçerli olan *aparigraha* yeminlerinin rahiplerin yemininden farklılık arz etmesinin nedeni olarak laiklerin dinden kopmaması ve yabancılaşmamasını sağlamak gösterilmiştir. Buna göre rahipler için kesin bir şekilde yasaklanan bir yeminin laiklerdeki yansıması bir sınırlama biçiminde olur. *Aparigraha* ya da *brahmacarya* yeminlerinde ise yine aynı durum söz konusudur. Bunun yanı sıra laikler için 12 *anuvrata* (yemin) mevcuttur.

Rahipler için belirlenen kurallarda neredeyse her kutsal kitapta en az bir madde bulmak mümkünken laikler için aynı şey söylenemez. Nihayetinde kutsal kitabın 10 bölümünden sonra laikler için davranış kurallarına değinilse de bu kurallar rahiplere kıyasla verildiği ve bu kuralları rahip kökenli kişiler belirlediği için ilk zamanlarda bu kurallar uygulanamamıştır. Sonraki dönemlerde yumuşatılan bu kurallar ve yeminler mezheplere göre farklılık göstermiştir. Özellikle Svetambara mezhebinde laikler için yeminler maddeler ve alt maddeler halinde tasnife tabi tutulmuştur.

Caynizm'de laik halk elde tutulmak istenmiştir. Laik halkı kaybetmek istememenin altında yatan sebeplerden biri her toplulukta olduğu gibi ekonomik kaygılar olmuştur. Tarihte Caynizm'e bağış yapan Ananda örneği rahiplerin halka karşı tutumlarına dikkat etmesinin en önemli örneğidir. Ananda adındaki zengin bir soylunun bağış seçimini Caynistlerden yana yapmasının diğer dinleri safdışı bırakması kıtlık zamanında Cayna dinine destek verdiğine işaret etmiştir. Bu olaydan

yola çıkararak laik halkın bir diğer gücünün manastıra yaptıkları bağışlar olduğunu söylemek mümkündür.

Caynistler bağış yapma olayını *dana* olarak isimlendirirler. *Dana* uygulaması sayesinde laik kişi toplum nazarında statü kazanarak gücünü ispatlar. Bu nedenle *danalar* daha aleni bir şekilde icra edilir. *Dananın* nihayetinde vazgeçilmez bir uygulama olması hatta ceza ve ödül sisteminde kullanılması ceza ve ödül literatürüne yol açmıştır. *Dana* uygulamasının *abrüye* yani, iş hayatında prestiji sağlaması daha derinlerde Caynist felsefeye uygun olarak yapılan davranışların bu prestiji pekiştirmesine neden olmuştur.

Laik erkeklerin yanı sıra laik kadınlar da Cayna teşkilatı içerisinde yerlerini almışlardır. Cayna dininin laik kanatlarından bir diğerini oluşturan laik kadınlar, Mahavira'nın kurduğu teşkilat içerisinde *sravika* grubunu temsil etmişlerdir. Hint dinleri içerisinde kadınlara karşı daha esnek davranan Caynizm, Mahavira'dan itibaren laik kadınlara birtakım haklar vermiştir. Bu nedenle teşkilat içerisinde kadınların sayısı erkeklerden hep daha fazla olmuştur. Özellikle Svetambara mezhebi açısından kadın hem teoride hem de pratikte önemli kabul edilmiştir. 22. Tirthankara olarak kabul edilen Malinatha'nın kadın olması, Tirthankara annelerinin gördükleri rüyalar nedeniyle azizler sınıfından sayılmaları ve tanrıçalara özel olarak bu mezhep içerisinde yer verilmesi Svetambaraların gelenek içerisindeki tutumunu gösteren örneklerdir.

Digambara açısından rahibe sınıfının olmaması ile birlikte laik kadının en önemli görevi eşine ve eşinin ailesine hürmet etmesidir. Bununla birlikte laik kadın için statü, eğitim ve sosyal hayatla bütünleşmek bu mezhep içerisinde hoş görülmemiştir.

İki ana mezhebin kadınlar hakkındaki tutumları modern dönemde etkisini sürdürmüştür. Digambara mezhebine tabi olanlar Hint alt kıtasından *ahimsa* ilkesini ihlal etmemek adına çıkmazken Svetambara kadınları eğitim-öğretim faaliyetleri için yurt dışına kadar çıkmışlardır. Svetambara kadınları yalnızca eğitim alanı ile değil sosyal hayata katkı sağlayan hastane ve hayvan hastaneleri gibi kuruluşlarda da yer edinmişlerdir.

Rahibe sınıfına dahil olmayan laik kadın dindarlığını göstermek istediğinde oruç uygulamasına başvurmuştur. Oruç ibadeti dindarlığı en iyi temsil eden uygulamalardan olduğu için özellikle genç kızların saygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Laiklerin yaşamı hakkındaki bu hususlar dikkate alınarak konu, “Erkek Laikler İçin Dini Yaşam” ve “Kadın Laikler İçin Dini Yaşam” şeklinde iki alt başlıkta ele alınmıştır.

3.1.2.1. Erkek Laikler İçin Dini Yaşam

Mahavira’nın kurduğu teşkilatı içerisinde dinleyiciler grubunun en kalabalık olanı laik halktır. Laik kişi, bir münzevi gibi itibar görmemenin yanında kurtuluşa giden yolda da bir münzeviden daha alt mertebededir. Laik güçlü bir dinamiğe sahip olmasına rağmen teşkilat içerisinde bir nevi hizmetli pozisyonundadır. Buna rağmen laik grubu Cayna dini için önem arz eder. Çünkü münzevinin yiyeceğini karşılama, manastır giderlerinden sorumlu olma gibi işler laiklerin yükümlülüğü altındadır.

Mahavira’nın *sangha* için belirlediği beş yemin, büyük yeminler olarak kabul edilirken laikler için de küçük yeminler mevzubahis olmuştur. Ortak olarak kabul edilen yeminler *ahimsa* (şiddet göstermeme), *satya* (doğru sözlü olmak), *asteya* (başkalarına ait olanı almamak), *brahmacarya* (cinsel ilişkiden uzak durmak), *apaigrahadan* (mülk biriktirme) müteşekkil olmakla birlikte *sangha*daki her sınıf için geçerli olan bu kuralların uygulanış biçimi ve kapsamı rahipler için farklı, laikler için farklı anlamlar içerir. Örneğin, *aparigraha* yemininde rahip tarafından kurtuluşa erişememek endişesiyle en basit elbiselerden bile mahrum olup yaşamı sürdürmek kastedilir. Laikler için ise mülk biriktirmemek imkansızdır.³²⁹

Jacobi’nin de sahip olduğu ağırlıklı görüş *aparigraha* yemininde her iki sınıfın farklı bir yol benimsediğidir. Jacobi, Budistler ve Caynistlerin dört kuralda anlaştıklarını ancak beşinci kural olan *aparighada* farklılaştıklarını açıklamıştır. Her

³²⁹ K. R. Norman, “The Role of Layman According to the Jain Canon” **The Assembly of Listeners: Jains in Society**, (31-40), Micheal Carrithers and Caroline (Ed.), Cambridge University Press, 1991, s. 35.

iki gelenek de bu yeminleri Brahmanik çilecilerden almıştır. Ancak her iki dininden Brahman muhalefeti beşinci yeminde aleniyet kazanmıştır. Caynizm açısından rahipler ve laikler için ortak olan dört yemin bir tarafa konulacak olursa beşinci yemin rahip için “vazgeçme”, laik için ise “sınırlama” anlamı kazanmıştır.³³⁰ *Aparigraha* kelimesi Pali kanonunda “*amama*” kelimesiyle bağlantılı olarak geçer. *Amama* “benim gibi görünmeyen” anlamında kullanılırken Cayna literatüründe “kişinin kalıcı mülkiyeti olduğuna inanmamak” gibi açıklamalarda kullanılır.³³¹

Beşinci özel yeminin laikler için genişlemesinin yanısıra diğer yeminlerde de pratikte benzer bir biçimlenmeye uğradığı fark edilir. *Brahmacarya* yemini cinsel ilişkiden uzak durmayı hatta rahipler için kadınlardan uzak durmayı açıkça ifade eder. Söz konusu laik kişi için bunun imkân dahilinde olmadığı açıktır. Laik için *brahmacaryanın* izahı yalnızca kendi eşiyle birlikte olması ve ölçüyü kaçırmamasıdır. Hatta dinin mührü olan *ahimsa* prensibi için de aynı izah yapılabilir. Eğer bir rahibin suyu süzerken ya da yolda yürürken farkında olmadan binlerce küçük canlıyı öldürdüğü düşünülse laik için *ahimsa* prensibi de esnetilebilir.³³²

Caynizm rahipler ve halk arasında bir denge kurmaya çalışır. Görünüşü ve gayesi kurtuluş olan her din gibi Caynizm de birtakım pratikleri uygulama gerekliliğini hisseder. Rahipler için sertleşen bu uygulamalar ile ilgili geniş bir literatür mevcuttur. Laikler için ise uzun bir dönem pratik eksikliği söz konusudur. Dinleyicilerini toplayan Vardhamana onlara yaratıcı bir tanrının olmadığını, kişinin de tanrıdan farklı olmadığını ve kurtuluşu gerçekleştirebilecek kapasitede bir varlık olduğuna dair vaazlar verir.³³³ Bu nedenle Tanrı laik halk için meçhul bir varlık haline gelir. Halk bu şekilde boşluğa düştüğünü fark etmeden kendilerini Hindu tanrılarının heykellerine tazim yaparken bulmuştur.

Cayna literatürü on bölümden sonra nihayet laik erkeklere yer vermiştir. Çileci yaşamı yöneten çeşitli zihinsel ve fiziksel kontrolleri yansıtan bir dizi laik yemini ettiren bu kaynaklar zamanla laik erkeğin hareket özgürlüğünü kısıtlayan özel

³³⁰ Norman, “The Role of Layman According to the Jain Canon” s. 35.

³³¹ Dundas, *The Jains*, s. 191.

³³² Long, *Jainism: An Introduction*, s. 3-4.

³³³ Zeren, “Hint Kökenli Dinlerde Tanrı Tasavvuru”, s. 78.

sınırlamalar getirmiştir. XIII. yüzyılda laik görev ve sorumluluklarını açıklayan Svetambara ve Digambara literatürü ortaya çıkmıştı. Bu literatürü kaleme alan yazarlar ekseriyetle rahip olduklarından sert kurallar çizmişlerdir. Rahip yazarlar laikleri manastır dışına ötelenmiş bir hayata konumlandırmışlardır.³³⁴

Rahiplerin sert kurallarına karşın laik halk canlılara zarar vermekten kaçınıp geleneksel diyete tabi olarak *ahimsaya* aykırı olmayan meslekler edinse de günlük yaşam içerisinde yaptıkları her harekette ölçülü olamamışlardır.³³⁵ Caynizm, laik halk için bu durumu gözeterek birtakım kurallar getirmiştir. Svetambaralar, 5 *anuvrata*, 3 *gunavrata* ve 4 *siksavrata* olarak, kendi kutsal kanonu içerisinde bu listeyi kabul etmiştir. Toplamda 12 yemin ve her bir yeminin 5 *atikarasını* (ihlali) içeren bu literatür etik ve ahlaki değerlerin doğru anlaşılması için önem arz eder. Digambaralar da Svetambaralarla kurallar konusunda anlaşır. Bu iki mezhep arasındaki tek fark bu kuralların aşamalarıdır. Digambaralarda laikler için iki aşama (*pratima*) mevcuttur.

Svetambara esas alınarak bu aşamalar şöyle sıralanabilir;

1- Sthula: laik için *ahimsayı* birebir uygulamak mümkün değildir. Caynist felsefe insanın her hareketinin yürüme, yeme-içme, konuşma vb. canlılara zarar verdiğini kabul eder. Şiddet eylemlerini dörde ayıran Caynizm ilk üçünden kaçınmanın imkânsız olduğunu kabul eder. En azından son kategori olan viz *samkhalli*'den (kasıtlı şiddet) kaçınmayı telkin eder. Bu şekilde laik için *ahimsa* uygulanabilir hale gelir.

2- Kaba; hayvanlara yönelik şiddetten uzak durmayı ihtiva eder. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan laikler için bu yemin bir kılavuzdur. Günlük hayatta hatırı sayılı yeri bulunan bu canlılar laiğin ahlaki tarafını göstermesi açısından önemlidir.

Bunun yanısıra laiğin *kaba* davranışları konusunda yapmakla yükümlü olduğu eylemler şöyledir;

³³⁴ Dundas, **The Jains**, s. 184.

³³⁵ Dundas, **The Jains**, s. 191.

I- Hayvanı bağı tutmamalı

II- Hayvanı vücudunun herhangi bir yerinden kesmemeli, delmemeli.

III- Aşırı yük yüklememeli

IV- Hayvan beslenirken onu rahatsız etmemelidir

3- Sthulu Satya; yalandan kaçınmak olarak anılan bu yemin ilk etapta basit bir ahlak etiği gibi görünse de özellikle modern dönemde medya yayınlarının içeriği ve doğrusu kanıtlanmamış sosyal medya yorumlarını kapsar. Cayna metinlerinde Cayna iş, ticaret ve meslek ahlakına dair gereken kurallar ve yasaklar şu şekilde sıralanmıştır;

I- Abartılı abartısız yanlış anlamayı doğuran düşüncesiz konuşmalardan

II- Kişisel sırlarını ifşa etmekten

III- Yanıltıcı tavsiyelerden

IV- Sahte belge düzenlemekten uzak durulmalıdır.

4- Sthulu Adattada: Çalınan malı satın almak. Bu eylem de maddelere ayrılır;

I- Hırsızlı özendirmek

II- Mükerrer ürün üretmek

III- Vergi kaçırmak, yasaklanan fiiller listesine girer.

5- Sthula Brahmacarya; cinsel suçları ve yasakları içerir. Rahip ve rahibe için tam bir bekarlık halinin olması laikler için yalnızca evli olduğu eşiyle birlikte olmak anlamına gelmiştir. Bunun yanısıra kitaplarda; “*Bakire bir kadınla, dul bir kadınla, bakımda bir kadınla*” birlikte olmak kesinlikle yasaktır.

6- Sthula Aparigraha; kişinin açgözlülüğünü engellemek ve nefsinin terbiye etmek için kullanılan bir kavramdır. Yazarlar ve ilim adamlarının en çok üzerinde durduğu yemindir. Caynizm laik sınıfı için bu yemini kişinin ihtiyaçlarını ve sosyal

durumunu gözeterek sınırlamasını tavsiye eder. Bir dilencinin, bir yoksulun, zenginin ve milyonerin durumu farklı olduğundan *aparigraha* yemini uygulanırken kişinin eşyaları buna göre kısıtlanır.

7- Dik-Parimana; bulunması gereken noktadan farklı hareket etmeyi içeren bu yeminde laik kişi on iki yemini icra ederken bu yemini her zaman dahil etmez. Edebi eser yazmak, meditasyon ve seyahat gibi eylemler sırasında yemin terk edilir. Caynizm bu yemini şiddetten uzak durmak ve nihai benliği ile bağlamak için kullansa da pratik amaçları gerçekleştirmek için ara sıra esnetir.

8- İkinci *gunavrata*; *upabloga-poribhogu-porimana* olup, *parigra parimana* altına yerleştirilebilir. *Vratanın* (yeminler) ihlallerindendir. 15 yasaklı *karmadanayı* (mesleği) listeler, listedeki mesleklerin bazıları ahlaki açıdan tartışmalıdır. Bu meslekler yasadışı madencilik, fildişi ve sandal ağacı ticareti, tank ve kuyuların boşaltılması, kömür yapmak için odunların ateşe verilmesi, zehir ticareti (narkoz ve uyuşturucu) ve yasadışı kadın ve çocuk ticareti olarak sıralanır.

9- *Anartha- danda- viramara- urata*; herhangi bir insani amaca hizmet etmeyen anlamsız ve zararlı faaliyetlerden kaçınma yöntemidir. Bu yemin dört adab ve beş haddeden müteşekkildir. Bu yemin kişisel alandan başlayarak uluslararası sahada yapılan yanlışlara kadar uzanır. Sosyal yaşamı düzenlemesi açısından önemlidir.

10- *Samayika*; ilk *siksavrata* olan bu yemin sakinliği uygulamaktır. Bu uygulama Caynizm'e özgü gibi görünse de yaşayan diğer dinlerde de bulunur. İnsanın kendini temel bir ilkeye bağlama çabası olarak görülebilir.

11- Sağlık ve temizlik yemini; eğer *pavsadhapavasa* veya oruç karma yoluyla ruhun yükselmesi için yapılırsa dini ve manevidir. Ancak sağlıklı yaşam için yapılırsa ahlaklı bir davranıştır. Zaten lağın kendini zinde tutması onun görevidir. Etik anlamda suların kirlenmesi yere çöp atma gibi davranışlarından uzak durulmasıdır.

12- *Attithi Sambhaga*; kişinin, başkalarıyla sosyal anlamdaki paylaşımlarını ifade eder. Bağış yapma bu dinin en önemli işlevidir. Hayvan hastaneleri, eğitim kurumları ve yoksullara yardım etme söz konusudur.³³⁶

Özellikle bağış yapmak Caynist laikler için büyük öneme sahiptir. *Dana* uygulaması da denilen bağış yöntemine Caynistler büyük önem atfetmişlerdir. Rahiplerin konumunu belirlemede Svetambara kanonunda geçen zengin bir kişilik olan Ananda'nın hikayesi *dana* uygulaması açısından önem arz eder. Mahavira'nın vaazını duyan Ananda, Caynizm'i kabul eder. Ananda ile birlikte inanç noktasında aynı noktada olduklarını belirtip uygulamalara kesin olarak katılamayacağını dile getiren önde gelen zenginler on iki yemini kabul ederler. Ananda, çileci bir yemin olan *aparigrahaya* geldiğinde şunları söyler “*Depozitodaki 4 kron altın hazinem, faizi 4 krom altın hazinem ve 4 kronluk mülküm dışında, diğer altınların mülkiyeti dışında, diğer hayvanların mülkiyetinden vazgeçiyorum ve herbiri 10.000 baş sığırdan oluşan dört sürüm dışında, diğer hayvanların mülkiyetinden vazgeçiyorum*” diğer eşyalarını da sınırlamaya giden Ananda kesin bir azalma belirtmeksizin parası, mülkleri ve sürüleri söz konusu olduğunda yalnızca mevcut mülkleriyle sınırlı olduğu ve bunları arttırmamayı taahhüt etmiştir. Ananda bunları yapacağını kabul ederek laik yeminleri almıştır. Laik yeminler ifadesi bu olayda ilk defa duyulmuştur. Ancak Mahavira'nın vaazlarında rahipler için olan yeminlerde “*laikler için yemin*” diye bir ibare yoktur. Bu durumda V. yüzyıl veya sonrasındaki bir devirde yazıldığı tahmin edilen yeminlerin ihtiyaç dahilinde oluştuğu hakkında yaygın bir kanaat vardır.³³⁷

Özellikle beşinci yemin konusunda laikler için kriz yaşayan Caynizm, liberallerin mülklerinden yararlanma konusunda dikkatli davranmıştır. Ananda'nın kabul ettiği yeminde özellikle kıtlık döneminde çekilen açlık da göz önünde bulundurulursa, onun bu dönemde bir dine bağış yapıp öbürlerine yapmayacağını beyan etmesi bağış yaptığı dine tabi olduğunu göstermiştir. Caynizm mülksüz rahiplerle manastır kurumunu ve dini yaşatamayacağını anladığında liberaller için

³³⁶ Nalini Joshi (Ed.), “Ethical Values Reflected in Jain Philosophy”, **Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)**, Firodia Publications, Pune 2013, s. 157-160.

³³⁷ K. R. Norman, “The Role of the Layman According to the Jain Canon”, **The Assembly of Listeners**, Cambridge University Press, (31-40), New York, 1991, s. 33.

dana (bağış) kapısını açık tutmuştur. Bu bağlamda *upasaka* kelimesi de “bir öğretmenin ayaklarının dibinde oturan, onun öğretilerine ilgi duyan, ancak dilek yemini etmeyen kişi” anlamından sıyrılarak “belirli bir dine bağlı olan kişi” anlamına evrilmiştir.³³⁸

Dana, Caynizm açısından dindeki en önemli unsur haline gelmiştir. Hatta laikler için *danavrata* yemine öncelik verilmesi bağış yapmanın önemi ile ilgili literatürü oluşturmuştur. *Danastakcakatha* gibi metinler bağış yapmanın önemini ve kişinin dünyada itibar görmesinin yanı sıra bir sonraki yaşamında *gatiyi* (sevap) kazanıp iyi karma biriktireceğini açıklamıştır. *Gati* biriktirmek laik için rahibin karmayı yok etmesi kadar önemlidir. *Dana* literatürü Caynizm’de takipçilerini iyiye teşvik edip kötülükten kaçınmaya yönelik tehdit ve vaatlerin yer aldığı bir yazım haline gelmiştir. Bu durum “cezalar ve ödüller” edebiyatının bir türünü ortaya çıkarmıştır. Pali dilindeki bu külliyat *Vimana vatthu*, *Petavatthu* ve Prakritçe *Visaga-sutta* kitaplarıdır. Cayna rahipleri laikler için sıklıkla ödül ve ceza uygulamasına gitmiştir.³³⁹

Caynizm laikler için birçok uygulama geliştirerek rahip sınıfından olmayan bu grubun özelliklerini dikkate almak durumunda kaldı. *Dana* uygulaması bunlardan biridir. Ancak *dananın* gerçekleşebilmesi için halkın da refah düzeyinin iyi olması gerekir. Buna binaen Caynizm, kendi ideolojisini uygularken insan dışındaki tüm canlılara aşırı önem verir ve bu canlıların hayatlarını tehlikeye atacak her türlü uygulamadan kaçınılması gerektiğini vurgular. Bu durum meslek edinmek isteyenleri de etkiler. Caynizm böylesi bir vaziyette ticaret başta olmak üzere laik halk için tarım ve sanayicilik gibi meslekleri önerir. Laik için de bu meslekleri edinmek sorun teşkil etmez. Çünkü Caynist laiğin davranışında önemli olan kanonik bir dindarlık modeline kesin olarak uymak değil daha ziyade ibadet ve topluluk faaliyetleri, dini armağanlar ve sosyal hizmetler yoluyla aile ilişkilerini ve itirafaklarını törenlerle

³³⁸ Norman, “The Role of the Layman According to the Jain Canon”, s. 33-34.

³³⁹ Norman, “The Role of the Layman According to the Jain Canon”, s. 35.

pekiştirmektir.³⁴⁰ Özellikle ticari ittifaklar noktasında, halkın büyük kısmının tüccar olduğu kabul edilirse hassasiyetin arttığı gözlemlenir.

Abrü; kişisel iş itibarı yani prestij anlamında kullanılır. Caynistler iş ve ticaret ile meşgul olmak istediklerinde *abrü* kazanmaya çalışmışlardır. *Abrü*ü alabilmenin yolu kamuoyunda itibar kazanmaktan geçer. Bu noktada *dana* önem kazanır, çünkü kişi bağış yaparak dindarlığını gösterir. Bu nedenle *danalar* kamuya açık bir şekilde ifa edilir.³⁴¹

Caynistlerin ticarete iyi olmalarının nedeni Caynizm'in kurallarının insancıl olması, canlıları önemsemesi ve iyi karakter kazanımı konusunda teşvik edici olmasıdır. Caynist iş adamının siyasi meselelerden uzak durması, evlilik hayatının düzenliliği, skandallara bulaşmaması ve ticarete ihtiyatlı davranması toplum nezdinde takdire şayandır.³⁴²

Laikler için ibadet rahipler kadar olmasa da önem arz etmektedir. En önemli görevleri rahip ve rahibelere saygı duymak olan bu sınıfın rahipler kadar ayrıntılı ibadetleri yoktur. Mahavira'nın öğretisine paralel olarak tanrı mefhumunu kaldıran laikler zamanla gündelik yaşamda Tirthankaraları Hindu tanrılarının yerine geçirmişlerdir. Bundan dolayı birçok ibadet heykellerle ilgilidir. Caynist laik her gün altı tane dini ayin gerçekleştirir. Mezheplere göre ibadetler de farklılık gösterir. Digambara mezhebi için günlük ibadet şöyle listelenebilir;

- 1- 24 tirthankaraya dua etmek,
- 2- Asketiklere hizmet etmek,
- 3- Kutsal metin okumak,
- 4- Kendi kendini disipline etmek ve dizginleme pratikleri yapmak,
- 5- Tövbe etmek,

³⁴⁰ Dundas, **The Jains**, s. 191-192.

³⁴¹ Dundas, **The Jains**, s. 196.

³⁴² Dundas, **The Jains**, s. 196.

6- Hayır işlerinde bulunmak ve sadaka vermek,

Svetambata mensupları içinse dini ibadetler şöyledir:

1- 48 dakika boyunca sessiz ve sakin kalmak, rahatsız edilmemek,

2- Tirthankaraya dua etmek,

3- Asketiklere hizmet etmek,

4- Pişmanlık duygusu taşımak,

5-Bedeni her türlü ek ve dayanaklardan özgürleştirmek için uzun bir süre hareketsiz kalmak,

6- Kendini disipline etme açısından belirli davranışlardan ve yiyeceklerden uzak durmak.³⁴³

Caynistler her gün şafaktan önce uyanır ve ellerindeki yüzlük tesbihlerle Beş Büyüklere ve yüce varlıkların beş sınıfına dua ederler. Ellerini önce doğuya, sonra kuzeye ve en son batıya çevirip şu duayı okurlar “*Arhatları selamlıyorum, Siddhaları selamlıyorum, acaryaları selamlıyorum, uphadasaları selamlıyorum, bu dünyadaki tüm sadhuları selamlıyorum*”. Buradaki ismi geçenler sırasıyla bedenlenmiş mükemmeller, Tirthankaraları da içeren bedenden sıyrılmış münzevi liderler, öğretici azizler ve diğer bütün münzevilerdir.³⁴⁴

Genel Caynist ibadetleri ise Caynistlerin sabah erkenden yıkanarak aç karınla mabede gelmeleri ve dualar eşliğinde *jina* heykellerine yaklaşıp onların önünde pirinçle dini anlamlar içeren şekiller yapmasından müteşekkildir. Daha sonra bu heykeller yıkanarak kurulanmakta, dualar edilerek safranla ovulmaktadır. Bu heykellere başta pirinç olmak üzere su, süt, meyve, çiçek, tütsü gibi maddeler takdim edilip heykeller önünde tütsü çubukları sallanmaktadır. Takdimlerden sonra duanın en önemli kısmına sıra gelmektedir. Tam bu safhada Caynistler ayakta çeşitli dualar

³⁴³ Şinasi Gündüz, Hakan Olgun, Mahmut Salihoglu, Elif Tokay, **Dinler Tarihi**, “Caynizm ve Sih Dini”, **İlahiyat Lisans Tamamlama Programı**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, s. 317-318.

³⁴⁴ Aydın, “Hint Dinleri I Hinduizm- Caynizm”, s. 43-44.

okuyarak üç defa *jina* heykeli önünde secdeye kapanıp Tirthankaraların yüceliklerini zikrederek onlara tazimde bulunmaktadırlar. İbadetin bitiminde ise yine bu *Jina* heykellerine yönelik dualar eşliğinde geri geri giderek mabetten çıkılır. Pek çok Caynist bu ibadeti mabet yerine evinde gerçekleştirmektedir. Mabetteki ibadetlere ise daha çok özel gün ve bayramlarda iştirak etmektedir. Evde yapılacak olan ibadette laik sabah gün doğmadan önce kalkmakta elindeki yüz sekizlik tesbihiyle üstün varlıklara dualarda bulunmakta ve onlardan yardım dilemekte, ellerini birleştirerek bu varlıklar önünde yana eğilmek suretiyle saygısını dile getirmektedir.

Caynizm’de sistematik bir ibadet olmadığı için, ibadet uzatılıp kısaltılabilir, hatta farklı şekillerde icra edilebilir.³⁴⁵ Yapılan bu tür törenlere keşişler liderlik edemezler. Keşişin görevi laikler için örnek bir yaşantı sergilemek ve çok az derecede bildiğini öğretmektir. Öğretme işleri genellikle yağmur mevsiminde laikler tapınağa sığındıkları zaman yapılır.³⁴⁶

3.1.2.2. Kadın Laikler İçin Dini Yaşam

Caynizm, kadınlar konusunda diğer Hint dinlerine oranla daha liberal bir tutum sergiler. Mahavira’nın kurmuş olduğu *sangha* teşkilatının iki kolunu *sadhviler* ve *sravikalar* (rahibe ve laik) kadınlar oluşturur. Mahavira’nın bu teşkilatı kurarken kadın gücünden faydalanmasının temel nedeni olarak kesin bir şey söylemek mümkün gözükmesine de kendi yaşadığı toplum çerçevesinde değerlendirildiğinde devrimsel bir adım olduğu düşünülebilir. Caynizm’in liberalliği bulunduğu coğrafya itibariyle Hinduizm’in kadınlara pek de hak vermeyen tarafı ile kıyaslandığında daha iyi anlaşılır.

Hinduizm’e göre kız çocukları 7 yaşına kadar evlendirilebilir hatta 8 yaşında bir kız çocuğunun ideal bir eş mertebesinde olduğu telakki edilir. Boşanma hakkına sahip olmayan kadın, şiddete, baskıya vb. maruz kalsa dahi eşinin tahakkümü altındadır. Kutsal kitaplarda “...Eğer kocasının herhangi bir özel yönü yoksa bile, onu kendi Tanrısı gibi saymalıdır.” gibi bir hüküm Hindu kadının elini kolunu

³⁴⁵ Mehmet Katar, “Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C.1, S.1, Ankara, 1998, s. 62.

³⁴⁶ Aydın, “Hint Dinleri I Hinduizm- Caynizm”, s. 43.

bağlamaktadır. Ayrıca Aryan erkekleri, eşleri izinsiz olarak evden çıktıkları takdirde onların kulaklarını ve burunlarını kesme hakkına sahipti. Uygulama halen Hindistan'ın kırsal bölgelerinde devam etmektedir. Kocasını ölen kadınların gökyüzünde kocaları ile birleşeceklerine inandıkları için onları diri diri yakma da günümüze kadar gelen bir uygulamadır.³⁴⁷ Caynizm'in kadına yönelik uygulamalarını modern döneme göre ele almak hayal kırıklığına sebep olacaktır. Ancak kendi dönemine ve mahalline göre bu din kadınları bir nebze daha fazla hak sahibi görmüştür. Bunun temel nedeni Caynizm'in *jiva* atomlarına olan inancıdır.

Jivanın her canlıda bulunması ve kurtuluş reçetesinin bireysel olarak imkân dahilinde olması münasebetiyle Caynist zihniyette statüler, sınıflar, fırkalar insan ürünü yapay oluşumlardır. Bu neden, Caynizm'de sosyal adaletsizliği kaldırma modelini savunma cesareti verir. Bu modelin ihtivasında kadınların da bireysel çabaya tabi tutulması mevcuttur. Örneğin, Svetambaralar kadınlara da eşit dini ve manevi statüyü vermiştir. Mahavira *sangha* sistemini kurtuluşun bireysel olmasına dayanarak Rsabdeva'dan beri *sadhu*, *sadhvi*, *sravaka* ve *sravikaya* eşit haklar vererek kurmuştur.³⁴⁸

Svetambaralar, Digambaralara nazaran kadınlara karşı daha ılımlı olmuştur. Buna bir örnek vermek gerekirse 22. Tirthankara Malinatha'nın kadın olduğu görüşünü savunan Svetambaralar, aynı zamanda Mali'nin efsanevi hikâyesine dayanarak bireysel çabanın her şeyin üstünde olduğunu kabul etmişlerdir. Digambara mezhebi ise hem Mali'nin erkek olduğunu hem de kadınların kurtuluşunun mümkün olduğunu reddetmiştir. Svetambara mezhebi, kadın ve erkek eşitliğini, *mokşa* ve *nirvana* yolunda herhangi bir kıstasın buna mâni olmayacağını düşünürken, Digambara cephesinde kadının *mokşaya* ulaşmasındaki imkânsızlık tamamen çıplak kalamamasına bağlanmıştır. Digambaraların kadınların kurtuluşunu gerçekleştiremeyeceğini düşündüren tek neden bu değildir. Özellikle *Acarya Kundakunda*'nın kadınlar hakkındaki fikri Digambara mezhebi üzerinde derin tesir bırakmıştır. Kundakunda sonrası oluşan literatür kadınların kurtuluşa

³⁴⁷ Nazife Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve Din", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, S. 4, 2010, s. 64.

³⁴⁸ Nalini Joshi (Ed.), "Models of Conflict- Resolution and Peace in Jaina Tradition", *Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)*, Firodia Publications, 2013, s. 35.

ulaşamayacaklarına ve kadın-erkek arasında eşitlik olmayacağına dair uçurumu arttırmıştır. Orijinal Digambara metinlerinden yola çıkarak Digambara mezhebinin kadınlar hakkındaki görüşleri şöyle özetlenebilir:³⁴⁹

- 1- Bir kadın *stri parayada* özgürlüğe ulaşamaz ama erkek *mokşaya purusadan* ulaşabilir.
- 2- Sosyal kısıtlamalar nedeniyle bir kadın çıplaklık yeminini tam olarak yerine getiremez. Bu nedenle kadının yeminleri eksik kalır.
- 3- Beş büyük adağı tutan bir keşiş tapılmaya da layıktır. Bir rahibe bu adakları yerine getiremez, yerine getirse bile bundan zevk alamaz.
- 4- Caynist sutralarında altı bedensel boyundan (*samhanana*) bahsedilir. Bunlar arasında 3 boy güçlüdür. Bir kadının bedensel yapısı güçlü olamaz bu nedenle baş rahip erkektir.
- 5- Doğası gereği bedensel kirlilikler bir kadında bir erkeğe nazaran daha çok bulunur.
- 6- Bu durumda kadın kutsal kitap bilgisine sahip olmaya uygun değildir.
- 7- Bir keşiş sahip olduğu kutsal yazı bilgisi *pathana*, *adh yapana* ve *dacana* için uygundur. Oysa bir kadın bunu yapamaz.
- 8- Bir rahibe *Acarya*, *Upadhyayini* vb. gibi bir unvan alamaz.
- 9- Bir kadın bilgiden yoksun olduğundan uzmanlık konuşması yapamaz, uzmanlık (*vadurdhi*) erkeğin ayrıcalığıdır.
- 10- *Amosahi* vb. gibi *riddihileri* (refah) ve *siddhileri* (manevi güç) ancak bir kişi edinebilir.

³⁴⁹ Nalini Joshi (Ed.), “Critical Review of the Debate of Man-Woman Equality (In Digambara, Svetambara, Yapaniya and Contemporary Perspective)”, **Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)**, 2013, s. 115-116.

11- Şüpheleri gidermek için kullanılan mistik güç ve mistik beden aynı zamanda manevi bir adamın ayrıcalığıdır.

12- Manevi bir merdivende, bir erkek son aşamaya kadar ilerleyebilir ancak bir kadın sadece 4. aşamaya ulaşabilir. (*Samyaktava*)

13- Hainlik, çarpıklık ve hilekarlık kadında vardır.

14- Zulüm bir kadında kalıtsal olarak var olmasına rağmen, yine de cinsellikte aşırıya gidemez. Bu nedenle yedinci cehennem bölgesinde ikamet etmez.

15- Tüm bunlardan dolayı kadın *mokşaya* ulaşamaz.³⁵⁰

Caynizm’de kadınlara yer verilen bir başka kutsal alan tanrıça tapınımidir. Caynizm’de bir tanrı fikri olmamasına rağmen imge tapınımi Caynistler için hayati bir öneme sahiptir. Özellikle tanrıça ibadetlerine ve onlara tazim ederken kusur işlememeye gayret edilir. Tanrıça ibadetinin bu derece önem arz etmesi Orta Çağa egemen olan *bhakti* düşüncesindeki adanmışlık fikrinin Caynist bileşende kendini bu şekilde ifade etmesidir.³⁵¹ Çünkü tanrısız olan Caynistler için pratik hayatta elzem olan tapınım nesnesi kendini bir şekilde bir imge tapınımi olarak tanrıça ibadetinde gösterir. Caynist tanrıça kültleri Orta Çağda özellikle Güney Hindistan’da Caynizm’in popülaritesini arttırdı. Bu kültler manastır hayatına katıldığı zaman Caynizm’in ayrılmaz bir parçası haline geldi. Özellikle bu tanrıçalardan *Ambika*, *Padmavat* ve *Juala Malini* en önemli üç simadır.³⁵² Bunların dışında *Sravasti* öğrenme tanrıçası olarak kabul edilip ikonografilerde, Mahavira’nın kurtuluşa erme pozisyonundaki haliyle resmedilmiştir. *Sravasti*’ye *Jnana papcaninin* beşinci gününde Svetambaralar tarafından ibadet edilir. Bunlardan başka *Lakshmi* ve *Sri* refah ve bereket tanrıçalarıdır.³⁵³ Hindu tanrıçası Indra, Caynizm’in tarihi

³⁵⁰ Joshi (Ed), “Critical Review of the Debate of Man-Woman Equality (In Digambara, Svetambara, Yapaniya and Contemporary Perspective)”, **Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)**, s. 115-116.

³⁵¹ John Cort, “Medieval Jaina Goddess Traditions”, **Brillstable**, V. 34, Fasc. 2, 1987, s. 235.

³⁵² Cort, “Medieval Jaina Goddess Traditions”, s. 236.

³⁵³ Cort, “Medieval Jaina Goddess Traditions”, s. 237.

literatüründe ve efsanelerinde adı sıkça duyulan bir isimdir. Indra'nın yanı sıra Hindu tanrıları ve tanrıçaları da Caynizm'in tazim ettikleri tanrılardır.

Caynistlerin tanrıçalar kadar önem verdikleri bir diğer kadın grubu Tirthankara anneleridir. Tirthankara anneleri yalnızca kurtuluşu sunan yol göstericileri doğurmamış aynı zamanda bu yol göstericileri müjdeleyen rüyalar görmüşlerdir. Caynizm'de imge ve heykellerin önemi düşünüldüğünde efsanevi olayın içeriği bir şekilde ikonlarda kendine yer bulur. Tirthankara annelerinin kendileri tazim nesneleri haline getirilmek istense de görmüş oldukları rüyalarda beliren işaretlerin ikon olarak kullanımları tercih edilir.³⁵⁴ Tirthankaraları simgeleyen yirmi dört sembolün bulunduğu resim Caynist mabetleri süsleyen tablolarından biridir.

Kadınların din içerisinde konumları bir yana günümüzde dahi sayıları erkek Caynistlerden daha yüksektir. Mahavira'nın ölümünden sonra kadınların fazlalığından bahseden rivayetler vardır. Kadın sayısının bu kadar yüksek olmasının nedenini Mircea Eliade, *“askeri sınıfa mensup olan Mahavira'nın soylu kişiliklere hitap etmesi ve bu sınıfa ait kadınların Brahmacı Ortodoksluğun onlara kapadığı kurtuluş yolunu kendilerinden biri olan Vardhamana sayesinde mümkün görüldüğüne dair bir inanç geliştirilmeleri”* olarak açıklamıştır.³⁵⁵ Gerçekten de günümüzde dahi Caynist rahibelerin ve genel olarak Caynist kadınların sayısı (Digambara hariç) erkeklerin neredeyse iki katı kadardır. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte temelde Caynizm'i ayakta tutan ve değerlerini yaşatan genelde kadınlardır. Özellikle Jaipur'daki kadınlar geleneğe olan sıkı bağlılıklarıyla topluluğun korunmasında ve yeniden üretiminde daha fazla rol almaktadır. Kadınlar özellikle oruç tutma ritüeline ihtimam göstererek ve Caynist kurumlarda üst düzey görevler alarak dinlerini yaşatırlar.³⁵⁶

Rahibelerin durumları, erkek rahiplerin çileciliğine çok benzer ancak onlardan statü bakımından farklıdır. *Sangha* teşkilatı, Mahavirayı dinleyeler esas

³⁵⁴ Clercq, “Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History”, s. 144-145.

³⁵⁵ Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, s. 99.

³⁵⁶ Micheal Carrithers, “Jain Ideals and Identity”, **The Assembly of Listeners**, Micheal Carrithers and Caroline Humphrey (Ed.), (15-18), Cambridge University Press, New York, 1991, s. 17.

alınarak dinleyiciler cemaati anlamına gelir. *Sravika*, *sangha* teşkilatı içerisinde sıradan kadın dinleyicileri ifade eder. Caynizm inancı bir dinleme eylemi olarak başlar ve bu dinlemeye dinleyicilere inancı öğreten *jinanın* varlığının kutsanmasında çalınan şarkılar ve ezgiler eşlik eder. Dinleyici kadınlar (*sravika*) *stavan* adındaki kutsal şarkıyı icra ederler.³⁵⁷

Kadın rahibelerden farklı olarak sıradan kadın dinleyici topluluğu birçok yönden daha rahattır. Giyimleri Hindu geleneklerine daha uygundur. Süsleme, makyaj yapma, takılar takma konusunda Hindu kadınlar gibi davranırlar. Günlük dedikodu, şakalaşma, evlilik, çeyiz hazırlama gibi gelenekler onlar için de söz konusudur. *Sangha* düzeninin son halkasını oluşturan bu grup, evdeki görevlerini terk edip rahibe olmayan ancak birçok yönden münzevilere hizmet eden *sravikalar* olarak adlandırılır. Mahavira'dan sonra bu grubun sayısının 358.000 kadar olduğu rivayet edilir. Laik kadınlar hikayelerinden etkilendikleri *Sulasa* ve *Revati* adlı iki kadını manevi liderleri olarak kabul eder. *Sulasa* münzevi olmayan kadınların en hayırlısı olarak telakki edilir ve Gujarati kadınları her sabah kalktıklarında 16 sadık eşe övgü ilahisinde kendisinde yer verdikleri bir pasaj okurlar. *Revati* de çokça sadaka veren cömert bir kişilik olarak kaydedilir.³⁵⁸

Günümüzde ideal bir laik dindar görünümünden sosyal hayatın getirisi ile şekillenen bir kadın tipolojisi belirir. Kadınlar sıradan yaşamlarını sürerken dindarlıklarını da göstermeye çalışırlar. Hindistan'da farklı bir dini serüvenin yanı sıra mensup olduğu dinin kendi cinsiyetini ikinci sınıfa itmesi kadınlar arasında yeni bir “*dindar*” modelini ortaya çıkarmaya çalışan dinamiktirler. Erkek için şehvet uyandırıcı ve iffet yemini bozmasına neden olarak bir anlam taşımaları, *brahmacarya* yemininde dünyaya aşırı bağlanmanın kadından geçmesi gibi nedenler kadınları geri planda bırakırken onları kendi metot ve anlayışları ile dini bir üstünlük çabası vermeye itmiştir. Laik kadınlar çareyi rahibe sınıfına katılarak bir nebze saygı duymayı hak edecek seviyeye gelmeye tercih etmekte bulmuşlardır. Rahibe sınıfına ilgi yoğunudur, bu nedenle rahibelerin sayısı fazladır. Ancak bunu tercih etmeyen

³⁵⁷ M.S. Whitney Kelting, *Singing to the Jinas Jain Laywomen mandal singing and the Negotiations of Jain Devotion*, Oxford University Press, New York, 2001, s. 4.

³⁵⁸ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 67.

kadınlar günlük hayatta dindarlıklarını farklı şekilde sergilemek istemişlerdir. Bu uygulamalardan biri de oruçtur. Kadınların rahibeliği seçmeyip laik kalma tercihlerinde, oruç ritüeli kadının dindarlığını onaylayan bir uygulama olur. Sık sık oruç tutan kadın halk nezdinde dindar olarak kabul edilmekle birlikte onu gelin olarak düşünen aileler için bu kıstas bir tercih sebebine dönüşür. Caynist genç kadın için evlilik sıradan bir hayatı dindar bir platformda gerçekleştirerek eşine sadakat, saygı, hürmet, çocuk doğurmak ve bakımını üstlenmek ve dini hayatını (uygulamalar, bayramlar, tapınımlar) en iyi şekilde yerine getirmektir. Oruç ibadeti, özellikle bir temsil görevi gören Candabala orucu, genç kızı karmik birikiminden kurtararak, *mokşa* yolunu açmasa da en azından iyi bir reenkarnasyon sürecini kazandıracak olan basamaktır. Evlilik öncesi tuttuğu oruçlar sayesinde dünyevi zevklere bağlı olmadığına dair sinyaller veren genç kız bu şekilde iyi bir eş için de liyakatini ortaya koyar.³⁵⁹

3.2. CAYNİZM'DE İBADET

Cayna dini için ibadet inançların eyleme dökülüş biçimidir Bundan dolayı ibadetlerinde doğru bilgi (*Samyag-Darsan*) doğru inanç (*Samyag-Jnan*) ve özellikle doğru davranışı (*Samyag-Caritra*) yansıtmaya çabalarlar. Doğru davranışın en iyi yansıma biçimi ibadetleri yerine getirerek somutlaştırmaktır. Bu nedenle din içerisinde ibadetleri yerine getirmek önemlidir.

Caynizm'de ibadetler günlük ve yıllık olarak ikiye ayrılır. Günlük ibadetler laik için sabah uyandığı ilk andan itibaren yaptığı duayı, meditasyonu ve manastır ziyaretini kapsar. Bu bağlamda Caynizm'de günlük ibadet olarak algılanan genellikle dua, yoga ve imge tapımıdır. Yıllık ibadetler ise özel dönemleri kapsar ve Caynistler için özel çaba gerektirir. Örneğin, hac zamanları ve oruç zamanları belli dönemlerde ve birtakım zorluklar gözetilerek yapılır. Çünkü oruç tutmak her türlü yiyecekten uzak durmanın yanında fiziksel aktivitelerden bir kısmını yapmamayı gerektirir. Hac ise belli noktalara yapılan meşakkatli yolculuklardır. Bir Caynist için

³⁵⁹ Kelting, *Singing to the Jinas Jain Laywomen Mandal Singing and the Negotiations of Jain Devotion*, s. 6.

yıllık ibadetleri yerine getirmek statü kazanmak anlamına gelir. Çünkü yıllık ibadetler esnasında özellikle sıradan kişi dindarlığını ve çabasını göstermiş olur.

Cayna dini içinde günlük ve yıllık ibadetlerin yapılış usulü ve bu ibadetlerin kaideleri iki ana mezhep olan Digambara ve Svetambara arasında farklılık gösterir. Özellikle temel inançları ile bağlantılı olarak gelişen uygulamalarda adı geçen iki mezhebin ayırt edici özellikleri belirgindir. Örneğin, Svetambara mezhebinde tapınaklarda ve ilahi olarak okunan mantralarda tanrıçalara sıklıkla yer verilirken Digambara manastırlarında bu duruma rastlanmaz. Bu durumun sebebi Svetambara mezhebinin kadın *muktisine* inanıp Digambara mezhebinin buna karşı çıkmasıdır.

Caynizm’de ibadetlere verilen öneme ve ibadetlerin yapılış usulüne dikkate alınarak “Caynizm’de İbadetler” konusu “Günlük İbadetler” ve “Yıllık İbadetler” olarak belirlenmiştir.

3.2.1. Günlük İbadetler

Caynizm’in ana ibadet ögesi duadır. Hint dinlerinde dua genel olarak *puja* kelimesi ile ifade edilir. Dua yalnızca bir şey dilemek, birini övmek ya da bağışlanma istemek için kullanılmaz aynı zamanda bir sunum nesnesi ile ibadete katkıda bulunmak anlamını taşır. *Puja* ibadeti bu bağlamda bir sunum nesnesi ile birlikte başta Tirthankaraları, akabinde manastır hiyerarşisine tabi olan rahipleri, tarihi figürleri, tanrı ve tanrıçaları övmek içindir. Günlük ibadetin ilk konusu olan *puja* uygulamasının çeşitleri mevcuttur. *Pujada* nesne değişikçe *puja* töreninin adı da değişir. Bunun yanı sıra *pujanın* hazırlık aşamaları da mevcuttur.

Puja uygulaması iki ana mezhep olan Digambaralar ve Svetambaralarda halihazırda mevcuttur. *Pujari* adlı Caynist olmayan görevli Svetambaralarda bulunurken, *upadhye* adlı rahip Digambara mezhebinde bu görevi icra eder.

Caynistler için ibadete hazırlanmak kadar fiziksel ve manevi olarak da yatkın olmak gerekir. Caynizm’de yer alan yoga Hinduizm’de var olan bir uygulamadır. Yogayı özellikle rahipler uygular. Çünkü kurtuluş yoluna adım atarken Mahavira’nın yaptığı meditasyonla esnemenin yanında bu yolda her şeyden vazgeçecek bir duruma ancak yoga ile ulaşılabilir. Yoga konusunda özellikle Patanjali’nin Yoga Sutra adlı

eserinden faydalanan Caynistler onun tasniflerine ve uygulamalarına bağılılık gösterir. Bununla birlikte Caynistler, Haribhadra Suri'nin Yoga Bindhu adlı eserinde geçen tasnifi de dikkate alırlar.

Caynizm'in önem verdiği bir diğerk ibadet imge tapınıımıdır. Mahavira'nın heykel tapınıımına karşı çıkmasına rağmen onun ölümünden sonra Hinduizm'in kültürel etkisine maruz kalan Caynizmde imge tapınıımı başta Tirthankara heykelleri olmak üzere kurtuluşa eren ruhların ve tanrılar ile tanrıçaların saygınlığını yüceltmek için yapılır. İmge tapınıımının bir diğerk nedeni ise tazim edilen heykele benzeme çabasıdır. Çünkü bu heykeller kurtuluşu elde eden ve örneklik teşkil eden kişilerdir. Bu bağlamda *Aşrama* adı verilen Caynist mabetleri başta iki ana mezhep olan Svetambara ve Digambara için akabinde onlardan ayrılan alt kolları için önem atfedilen yerler olmuştur. Bu nedenle Caynistler manastırları aşırı süslemişler ve hem inananlar hem de inanmayanlar için cezbedici bir hale getirmişlerdir. Tapınak içerisinde özellikle Svetambara mezhebinin sahiplendiği tanrıça tapınıımı önemli bir yer tutar.

Caynizmde Günlük İbadetler konusu “Dua (*Puja*)”, “Yoga” ve “Caynizm’de İmge Tapınıımı” başlıklarında işlenmiştir.

3.2.1.1. Dua (*Puja*)

Hint dinlerinde özellikle Hinduizm’de *puja* kavramı “ibadet, saygı gösterme” anlamında kullanılır.³⁶⁰ Bu kelime sadece Hinduizm’e özgü bir kavram değil, inananların inandıkları kişiye, nesneye veya canlıya saygılarını herhangi bir eylem ya da eylemsizlikle göstermesidir. *Puja* ya da ibadet, adak ve dua ritüelleri tanrıyla bağ kurmanın yollarındandır.³⁶¹ Bu bağlamda Caynizm’de *pujanın* ayrı bir yeri vardır. Dini ritüel bağlamında *puja*, ritüele giriş anlamına gelen ve temelde Tirthankaraları öven uygulamalardır. Bunun nedeni Caynizm’de Tirthankaraların yeterince övölmesinin ve onlara adak adanmasının onların bu durumdan hoşnut olduklarına ve müntesibiyle bağ kurduklarına dair olan inançtır.

³⁶⁰ Gündüz, Olgun, Salihoğlu, Tokay, “Caynizm ve Sih Dini”, s. 276.

³⁶¹ Topsakal, **Dinler Tarihi**, s. 73.

Tirthankara, bu çeşit bir ibadetle kişiyi kurtuluşa götürmez ama kişinin manevi bağlarının çözülmesi ve içsel yolculuğuna kapı aralaması için örnek olur. Bu anlamda *puja* kurtuluş için kolay bir yöntem olarak kabul edilir.³⁶² **Pujanın da çeşitleri** mevcuttur ve şöyle sıralanabilir;

1- Tirthankaranın doğumunu kutlamak için icra edilen *puja* (*Snatra Puja*).

2- Tirthankaranın hayatındaki **beş uğurlu olayı** kutsamak için yapılan *puja* (*Panch Kalyanak Puja*). Bunlar da şu şekildedir;

I-Yaşam, anne rahmine düştüğünde (*Chyavan Kalyanak*)

II- Doğum (*Janma Kalyanak*)

III- Keşişliğe kabul (*Diksha Kalyanak*)

IV- Yüce bilgiye ulaşma (*Kevalgyan Kalyanak*)

V- Ruhun sekiz kurmanın tamamında kurtuluşa ermesi (*Mokşa Kalyanak*)

3- Engelleyici karmaları tanımak ve kaldırmak için yapılan *puja* (*Antaraya Karma Puja*).

4- Dokuz kategori olarak sayılan ruhlara yapılan *puja* (*Navapada puja*). Onlar da şu şekildedir;

I- *Arhatlar*,

II- *Siddhalar*,

III- *Acaryalar*,

IV- *Upadhyayalar*,

V- *Sadhular* ile *Darshan* (doğru bilgi), *Gyan* (doğru inanç), *Chatriya* (Doğru davranış) ve *Tapayı* (kefare) kutlamak için icra edilen *puja*.

³⁶² Dundas, **The Jains**, s. 209-210.

5- Yeni bir ev, yeni bir binayı kutsamak ve ruhu arındırmak için yapılan *puja* (*Vastu Puja*).

6- İlk Tirthankara Rishabdeva'nın doğum döngüsünde “*navvanu parva*” 99 kez ziyaret ettiği yerin (*Siddhachal Mahatirt*) büyüklüğünü övmek için yapılan *puja*dır (*Navvanu Prakari Puja*).

Bununla birlikte ***puja* yapmak için gereken hazırlıklar** şunlardır:

- 1- Fiziksel saflık; vücut temizliğine yetecek kadar su ile banyo yapılmalı
- 2- Giysilerin saflığı; sadece *puja* sırasında kullanılacak ve yemek yemek veya tuvaletlerde kullanılmayacak bir giysi olmalıdır.
- 3- Zihin saflığı; sürekli Tirthankara düşünölmeli ve mantralar okunmalı
- 4- *Upakaranın* saflığı (ibadette kullanılan eşya)
- 5- Zemin saflığı
- 6- Ayin Saflığı; tören sistemli yapılmalıdır.³⁶³

Bunun dışında heykellere yönelik birçok *puja* uygulaması yer alır. Hatta her takdim ve takdim ifadesi *puja* sayılmıştır. Örneğin heykeli temizlemek (*jala puja*), safranla işaretlemek (*dandana puja*), çiçekler sunmak (*puspu puja*), tütsü yakmak (*dhupa puja*), lamba tutmak (*dipa puja*), pirinç sunumu (*aksata puja*), tatlı sunumu (*naivedya puja*), meyve sunma (*phala puja*) vb. birçok uygulamaya vardır.³⁶⁴

Puja ibadeti laik halk için evlerde yapılabileceğı gibi mezhebine bağılılığını göstermesi açısından manastırda da yapılabilir. Hatta manastırda yapılması efdal kabul edilir. Digambara mezhebinde puta dokunulmaz, *puja* eylemleri *upadhya* adında bir rahip tarafından icra edilir. Svetambaralarda bu eylemi sıradan insanlar yapar ve *Pujari* adlı Caynist olmayan bir hizmetliyi bu görev için tutarlar.³⁶⁵

³⁶³ Jain Quantum, “Snatra Puja”, <https://jainqq.org/explore/290014/1>, (E.T: 04/10/2021)

³⁶⁴ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 228-229.

³⁶⁵ Dundas, *The Jains*, s. 204.

Svetambara mezhebinin en çok bilinen ibadeti sekiz katlı *puja*dır. Bu ayinde Tirthankaraya sekiz takdime sunulur. *Pujan*ın amacı tanrının rızasını kazanmak değil takdime sunarak bağışlanma ruhunu kazanmaktır. Tören, ibadet edenin başta kendi elbisesini temizlediği “*temizleme ritüeli*” ile başlar. İbadet edecek kişi *nihils*i (vazgeçmek) kelimesini kullanılıp sonra Tirthankaranın resimlerinin olduğu odaya yönelerek üç kez tavaf eder. Tüm bu eylemler üç mücevheri simgeler. İbadet eden kişi bundan sonra sekiz katlı sunuma geçer. Bu sekiz sunum nesnesi şunlardır;

1- Su, temizliğin sembolüdür.

2- Sandal ağacı ve safran hamuru, insanoğlunun ihtiraslarını söndürmeyi sembolize eder.

3- Çiçekler, inancı simgeler.

4- Tütsü, kötü kavramının yanarak uzaklaşmasını sağlar.

5- Ateş, bilginin cehaleti yenişini sembolize eder.

6- Pirinç,

7- Tatlı,

8- Meyve.

Tören bir miktar meditasyon ve dua ile sona erer.³⁶⁶

3.2.1.2. Yoga

Yoga Hindu, Budist ve Caynist öğretilerin en temel kavram ve tekniklerinden biridir. Hinduizm’de altı ortodoks düşünce ve inançtan (astika) biri olarak görülen yoga, Budizm ve Caynizm’de zihinsel meditasyon yapmak ve yoğunlaşmak için aracı bir metot olarak kabul edilir. Sanskritçede yoga yapana *yogi/yogini* denir. Kelime Sanskritçe *yuj* kökünden “*bağlamak, birleştirmek, öküze gem vurmak*” anlamına gelir. Yoganın temel kaynağı olarak yazılan *Yoga Sutra* adlı kitapta bu

³⁶⁶ Gündüz, Olgun, Salihoğlu, Tokay, “Caynizm ve Sih Dini”, s. 317.

kelime “*Tanrı ile insanı birbirine bağlamak*” anlamında kullanılmıştır. Sramanaların tecrübe ettikleri zihinsel, ruhsal ve psikolojik fenomenlerin (*tapalar*) yoga uygulamasının meydana gelişine önderlik ettiğine dair genel bir kabul vardır. Budizm’in ortaya çıkışından önce kuvvetle muhtemel Hindistan’da yogaya benzer bir meditasyon icra ediliyordu. Budizm ve Caynizm’in ortaya çıkması ile yoga aydınlanma sürecinde meditasyon aracı sistemi haline gelmiştir.³⁶⁷

Yoga sayesinde insan tanrıyla birleşmek dışında başka bir işle meşgul olmaz. Yogiler bedenlerinin bütün isteklerini sustururlar. Beden hakimiyeti yogada önemli bir mevzudur. Yoganın en yüksek seviyesine çıkabilen bir yogi artık bütün duygulardan, dünya ile ilgili her şeyden sıyrılabilmiş, ailesinin, kastının, memleketinin, ibadetin, iyilik ve kötülüğün, zamanın ve mekânın, hatta kendi kendisinin ötesine ulaşabilmiştir.³⁶⁸

Caynizm tıpkı Budistler ve Hindular gibi yogayı öğretiminde kullanır. Monastik (manastır) hayatın bir gerçekliği olarak yoga Caynizmde önemli bir meditasyon olarak kabul edilir. Laikler için reçete edilmeyen ibadet, yoga ile anlam bulur. Caynist literatüre geçmeden evvel Bhagavat Gita adlı esere değinmek gerekir. Bu kitapta iki ana yoga türünden bahsedilir. İlki Raja-yoga ya da kraliyet yogası olarak bilinen, Patanjali’nin Yoga-Sutrası ile özdeşleşen ve Hindu çevrelerce “*klasik yoga*” olarak bilinen yogadır. İkincisi ise Hatha-yoga ya da diğer adıyla güç yogasıdır. Bu türde beden mükemmelleştirilmesi, farklı oturuş biçimlerinin (*asana*) kullanılması ve bedende bulunan farklı enerji kanallarının arındırılması sayesinde kendi kendini idrak üzerinde durulur. Yoga teknik ve teorisi kapsamlı bir tarzda ilk olarak Patanjali’nin Yogasutra’sı ile ortaya çıkmıştır. Patanjali mevcut yogayı sistemleştiren kişidir. Ancak Eliade’a göre yoga uygulamaları Aryanların Hindistan’a girişinden önce de bu coğrafyada mevcuttur.³⁶⁹

Caynizm Hindu yogasına benzer bir anlayış geliştirir fakat Caynizm’deki yoga doğru iman (jinaların öğretilerine iman), doğru bilgi (hakikat bilgisi) ve doğru

³⁶⁷ Ali İhsan Yitik, “Yoga”, **TDVİA**, İstanbul, 2013, C. 43, s. 558-559.

³⁶⁸ Büyük Dinler Ansiklopedisi, s. 54.

³⁶⁹ Fuat Aydın, **Hind Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı**, Ataç Yayınları, 2005, İstanbul, s. 38.

yaşayış (kötü olan her şeyi terk etmek) anlamında şerh edilir. Cayna yogasında Patanjali'nin klasik yoga sisteminden çokça izler görülür.³⁷⁰ Bu bakımdan Yoga Sutra'da Patanjali iki tür yogayı ele alır. Birincisi Bhagavad Gita'nın *karma-morga* anlamındaki karma yoga ile karıştırılmaması gereken ve eylem yogası anlamına gelen *kraya-yoga*, ikincisi ise sekiz kollu yoga anlamına gelen, *astanga-yoga*dır. **İkinci yoga türü** bizzat Patanjali'ye atfedilir. Bu **sekiz kol** şu şekildedir;

- 1- Kendini tutma (*yama*),
- 2- İç kontrol; kendi kendini disipline etme (*diyama*),
- 3- Dış kontrol; oturma tarzları (*darsana*),
- 4- Nefes, hayat enerjisinin kontrolü (*pranayama*),
- 5- Duyu organlarını çekme (*pratyahara*).

Bunlar sekiz kollu Raja Yoga'nın dış azaları olarak görülür. Konsantrasyon (*dhrana*), düşünsel farkındalık (*dhrana*) ve düşünsel yoğunlaşmadır (*samadhi*).

Hatha Yoga ikinci tür yogadır. Bu yoga türünün birincil hedefi orta kanal içinde (*suşumnanadi*) odaklanarak hayat nefesinin (*prana*) dağılmasını önlemektir. Bu tanrıçanın güçlü bir tazahürü, evren içinde var olan gücü sembolize eden “*yılan gücünü*” (*kundalini*) uyandırmak olarak düşünülür. *Kundalini* omurganın en altında uyur haldedir ancak yoga pratiğiyle uyandırılır. Hatha, Güneş ve Ay anlamına gelen zihni ve fiziksel olarak ayrı bulunan ve birleştirmeyi isteyen, her bireyin eril ve dişil yönleri olarak anlaşılan beşerî şahsiyetin iki yönünün birleştirilmesine işaret eder. Beşerî bedeni tanrısal bedene (*diyya-şarira*) dönüştürmek için birçok psikosomatik teknik kullanılır. *Hatha Yoga*'nın eylem alanı maddi bedenler arasında gidip gelen latif bedendir (*sukşma-şarira*). Uygulanan birtakım tekniklerle nihai olarak hayat nefesini başın üstüne çıkarır. Burada tam düşünsel yoğunlaşmaya (*samhadi*) ulaşır ve *kundalini* gücü, uygulayıcının bilincini ve bedenini yeni bir şekle dönüştürür.³⁷¹

³⁷⁰ Arslan, “Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga”, s. 272.

³⁷¹ Aydın, **Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı**, s. 39-40.

Caynizm de aynı sırayı takip etmekle birlikte öncelikle kişi beş yemine (*ahimsa, satya, asteya, brahmacarya, aparigraha*) uymalıdır. Haribhadra Suri, Yoga-Bindhu isimli eserinde **beş tür eyleme** özel bir önem atfeder;

1- Uygun bir oturuş tarzı (*sthana*)

2- Sesleri doğru telaffuz (*uma*)

3- Manayı doğru şekilde anlama (*artha*)

4- Bütün ihtişamı ve görkemiyle Tirthankara resmine ve heykeline konsantrasyon (*alambana*)

5- Tirthankaranın soyut nitelikleri üzerine konsantre olmak (*analanbana*)

Bunlardan ilk ikisi dışsal eylemi (*karmayoga*) son üçü de içsel eylemi (*jnanayoga*) oluşturur. Manevi gelişimin beş aşamasını tamamlayanlar ancak bunları uygulayabilir. Herhangi bir niyetle bunu uygulayan kurtuluşa ulaşır. Bu aşamaların hepsini tamamlayan Caynizm'deki manevi gelişimin on dördüncü aşamasına ulaşır. Bütün eylemler yok olur ve ruh tüm karmik eylemlerden arınarak nihai kurtuluşa erer. Patanjali'nin sisteminde bu *dharmameghasamadhi* adlı aşamadır.³⁷²

Yogada önemli olan manevi gelişimdir. Manevi gelişimin sekiz aşaması Patanjali'nin klasik yoga sistemindeki sekiz basamak (*dristi*) esas alınarak oluşturulmuştur.

1- *Mitra*; yoganın başlangıç safhasıdır.

2- *Tara*; kısmi aydınlanma ve sebat vardır. Sorgulama hala mevcuttur.

3- *Bala*; aydınlanma belirir, arzu yavaş yavaş azalır ve oturuşa önem verilir.

4- *Dipra*; nefes alışverişi öne çıkar, yogi kendinden geçer.

5- *Sthira*; aydınlanma gerçekleşir, yogi dünyalığa ilgi duymaz.

³⁷² Arslan, "Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga", s. 273-274.

6- *Kanta*; yoginin artık örnek bir şahsiyeti vardır.

7- *Prabha*; ruh konsantrasyonunu geliştirir, zihinsel huzuru elde eder.

8- *Para*, ruh dünyayla tüm bağlarını koparır.³⁷³

3.2.1.3. Caynizm’de İmge Tapınımı

Caynizm aslen Budizm gibi imge tapınımına karşı çıkmış bir dindir. Yaratıcı bir tanrıya inanmamaları onları ilk dönemlerde heykel, resim vb. birçok şeyden uzak tutmuştur. Mahavira vaazlarında tanrının yardımı olmaksızın insanın kendi iradesiyle kurtuluşu yakalayabileceğini vurgulamıştır. Zaman içerisinde manastır kurallarında sıkı bir disiplin uygulanıp rahipler için bir yöntem gelişirken halk için belli bir yöntem önerilmemiştir. Rahiplerin mağaralarından çıkması ve tek bir çatı altında birleşme düşünceleri de manastır yaşamına girmeyi zorunlu kılmıştır. Hindistan’ın nesnelere kutsallık atfetme bilinci ve insanın görünmeyenden ziyade görüne karşı daha duyarlı olma bilinci gibi faktörler Caynist halk başta olmak üzere tüm alt kıta halklarını etkilemiştir. Nihayetinde Cayna dini de Budistlerin akıbetini yaşamış ve manastırlara imgeler girmiştir. Bunun yanı sıra Müslümanların bu coğrafyaya hâkim olması bazı mezheplerin de görüşlerini değiştirmiştir. Bunlardan biri olan Sthanakavasi mezhebi imge tapınımına karşı çıkmış, Mahavira’nın putlara karşı olduğu düşüncesiyle kendi manastırlarında heykel bulundurmamıştır. Ancak Sthanakavasi mezhebi de kendini görünür nesnelerin varlığından alıkoyamamış imgeler yerine kitaplara kutsiyet atfetmiştir.³⁷⁴

Cayna düşüncesinde *ahimsa*nın uygulamalarından biri canlılara zarar vermemek için mesken inşa etmemektir. Bu nedenle manastır yapımı ilk dönemlerde yasaktı. Tezat bir durum teşkil edecek şekilde bugün en şatafatlı, en süslü manastırlar Caynist imzası taşır. Bunun nedenlerinden biri, Hindistan bölgesinde süslemeler yapmanın gayri ihtiyari saygı ifadesi taşımasıdır. Bir diğer neden ise laik tabakanın dindarlığını göstermek için *dana* uygulamasını tatbik ederek prestij kazanma isteğidir. Sonuçta rahipler gelen bağışı kendileri için değil manastırlar için

³⁷³ Arslan, “Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga”, s. 277-279.

³⁷⁴ Shah, “Lonka Shah-Founder of Sthanakvasi Jain Sect of Svetambara”, s. 9-10.

kullanmışlar ve manastırlar gösterişli mabetler olmuşlardır. Caynistler mabetler inşa etmeden önce içi oyulmuş mağaralarda kalıyorlardı. Bu mağaralar genellikle dört yüzlü (*catur-mukha*) bir yapıda olup Tirthankaranın merkezi konumunu yansıtır biçimdedir. Bu biçimde yapılan en büyük Cayna tapınakları Batı Hindistan'da Abu Dağı'nda ve Aravalli tepelerinde kurulmuştur.³⁷⁵

Caynist tapınaklara “*Aşrama*” denir. *Aşramalarda* başta Tirthankara heykelleri olmak üzere birçok tasvire toplu halde tazim yapılır.³⁷⁶ Kashana (Kashan İmparatorluğu) döneminde (M.S. I. ve II. yüzyıl) Digambara ve Svetambara mezhepleri Tirthankaraların ayakta veya bağdaş kurmuş şekilde çıplak tasvirlerine yer vermişlerdir. Bunun yanında Mabetlerde yalnızca 24 Tirthankaraya değil aynı zamanda kurtuluşa eren *sadhulara*, keşişlere ve kutsal yazılara da saygı gösterilir. Manastırlar birçok ibadetinin yapıldığı mekanlardır. Yoga, hac, tesbih çekme, *puja*, günah itirafı ve tövbe manastırlar içerisinde yapılagelen ibadetlerdir. Hindu tanrıları *Bhayran*, *Hanuman* ve *Ganesha* gibi meşhur olanlara da tapınak içerisinde saygı duyulup dua edilir.³⁷⁷

Mabetlerde dikkat çeken bir diğer konu *jinaların* beyaz kireç taşından yontulmuş heykelleridir. Bu durum onların saflıklarını gösterir. Tirthankara heykelleri mükemmel simetrik vücut hatlarına sahip, çıplak şekilde tasarlanmışlardır. Bunun nedeni de evrenin tepesine ikamet etmiş üstün insan vasıflarına sahip olmalarını temsil etmeleridir.³⁷⁸

Manastırların da bireyler için ibadetten önce bazı kuralları vardır. Örneğin kişi ibadete niyet etmişse içki içmekten ve canlıları incitmekten uzak durması gerekir. Caynistler bitkisel gıdalarla³⁷⁹ ya da önerilen diyet reçeteleri ile beslenmeye özen gösterirler. *Ahimsanın* en iyi tezahürü bu reçetelerin tatbikidir. Başka bir deyişle

³⁷⁵ Mircea Eliade, Ioan P. Couliano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, İnsan Yayınları, 1997, İstanbul, s. 76.

³⁷⁶ Sümer, “Caynizm”, **Dinler Tarihi I-II**, s. 263.

³⁷⁷ Atasagun, **Jainizm**, s. 296.

³⁷⁸ Aydın, “Hint Dinleri I Hinduizm- Caynizm”, s. 43.

³⁷⁹ Tümer, Küçük, “Caynizm”, **Dinler Tarihi**, s. 100.

yeme ve içme kurallarına riayet etmek kişinin ana kural olan *ahimsaya* dolayısıyla Caynizm'e bağlılığının ifadesidir.³⁸⁰

Caynizm'de bireysel bir ibadet olarak yapılan imge tapınımı genelde bir düzen içerisinde icra edilir. Bunun için Caynist müntesip önce ibadet nesnesine doğru yol alır. Heykeli yıkama veya lambayı tutma hakkı için harekete geçer. Heykelin önündeki çiçekleri kaldırır ve heykeli süt, su ve beş nektar ile yıkar. Heykel kuruduğu zaman güzelce ovar ve sıvı safranı (zerdeçal) ayak parmaklarından başına kadar, vücudundaki on dört yere sürer bu sırada övgü amacıyla mantralar (kutsal ilahi) okur. Eşikte mum ve lambaları sallar ve bir avuç pirinç kapının önündeki bir tepsiye konur. Bu pirinç, dinin üç mücevherini temsil etmesi için ay şeklinde, üç grup halinde *stastika* (*gamalı haç*) şeklinde yapar. Daha sonra en görkemli ibadeti (*bhava puja*) icra eder. Üç kez heykelin önünde secdeye kapandıktan sonra, Tirthankaraların faziletlerini sayar ve onları över. Son olarak heykele doğru reverans yapan elleri ile kapıya doğru gider ve bu şekilde mabetten ayrılır.³⁸¹

Caynizm'in iki ana mezhebi arasında uygulamalarda küçük farklılıklar vardır. Özellikle töreni kimin icra edeceği konusunda iki mezhebin uygulaması birbirinden farklılık arz eder. Svetambaralarda heykellere gösterilen ihtimam ve mabet ritüellerinin icrası Brahmanlar ya da diğer Hindu kastlarına mensup kişiler tarafından yapılır.³⁸² Bu durum Caynizm'in Hinduizm'deki Brahman kastına devam eden saygısını gösterir. Akşam ibadetinde yalnızca görevli rahip dahili makama girer, baş heykelin önündeki lambaları ve mumları yakar. İbadete katılanlardan en yüksek *danayı* sunan, lambaları sallama hakkına sahip olur. Kalan cemaat davullara ve gonglara vurulurken ilahi söyler. Buna mukabil Digambaralarda uygulama küçük farklılıklar içerir. Bu mezhepte ibadet toplu halde yapılır ve resmi görevliler Caynistlerdir. Digambara ayini şöyle gerçekleşir, takdim edilecek tüm malzemeler geniş bir tepside bulunur ve baş heykelin önündeki masaya götürmek için taşınır. Mantralarından bir şeyler okunur, diz çökülerek tepsinin üstündeki bütün şeyler *svastika* ile işaretlenmiş olan boş bir tepsiye alınır. Ardından, rahip mantraları tekrar

³⁸⁰ Dundas, **The Jains**, s. 160.

³⁸¹ Aydın, "Hint Dinleri I Hinduizm- Caynizm", s. 44.

³⁸² Aydın, "Hint Dinleri I Hinduizm- Caynizm", s. 44.

eder, boyun eğip diz çöktüğü ve başıyla yere dokunduğu manevi ibadeti gerçekleştirir. Gece böceklerden korumak maksadıyla camla korunmuş bir lamba yakılır, ilahiler söylenir ve kutsal sözler tilavet edilir.³⁸³

Başta Svetambara mezhebi olmak üzere manastırlarda ve laik halk arasında dışı tanrıçalara ibadet önemli bir yer tutar. Bilhassa önemli törenlerde bu tanrıçaların adları sıklıkla geçer. Hindu tanrıçalarının varlığı Caynistler için bir çeşit manevi destektir. Bu anlamda Cayna kozmolojisi insan gruplarının ayrımından söz edilmiştir. Tanrıçalar da bu kozmolojide sınıflandırılan varlıklardır. Kozmolojideki çeşitli tanrıçalar, üst (*ürdhvoloka*), orta (*tiryogloka*) ve alt (*ardholoka*) alemde yaşayan gruplar olarak düşünülür. Üst âlemde Hindular ve Caynistlerde ortak olan ve açık biçimde Vedik geleneğe bağlı olan *Sravasti* ve *Lakshmi* adında iki tanrıça vardır. Her ikisi de Hindu tezahürlerinden biraz farklı olan tanrıçalardır. Orta alemde, farklı kişilikler veya bireysel kültler geliştirmeyen 16 tanrıçadan oluşan bir grup Tantrik vidyadeviler (orta alemde yer alan 16 *tantra* sistemine bağlı tanrıça) vardır. Aşağı alemde 24 Tirthankaranın *yakshi* adlı görevlileri mevcuttur. Bu tanrıçaların çoğu isim ve ikonografik bir formdan biraz daha fazlasıdır ancak *Ambika*, *Padmavati* ve *Svamalani* Caynizm'in en önemli üç tanrıçasıdır.³⁸⁴ Bu tanrıçaların yanı sıra Hindu Tanrıçası Indra, Mahavira'nın vaazı sırasındaki aktifliği ve evlilik törenlerindeki etkinliği nedeniyle Cayna inancında büyük bir öneme sahiptir. Kutsal külliyatta da tanrıçaların yerleri belirgindir.³⁸⁵

Amerika Birleşik Devletleri'nde Cayna ve Hindu mabetleri ortaktır. Hindistan'da bu durum hoş karşılanmaz iken Amerika'da ortak kültür ve coğrafya bilinci bu durumu zorunlu kılmıştır.³⁸⁶

3.2.2. Yıllık İbadetler

Caynistlerin Hindular ile ortak olan ayrıca sadece kendi dinlerine ait kutlamaları ve ritüelleri bulunur. Kendine özgü olan ritüellerinden *katurmas* adı

³⁸³ Aydın, "Hint Dinleri I Hinduizm- Caynizm", s. 44.

³⁸⁴ John Cort, "Medieval Jaina Goddess Traditions", s. 335-336.

³⁸⁵ Dundas, *The Jains*, s. 21.

³⁸⁶ Long, *An Introduction of Jainism*, s. 8-9.

verilen dört aylık bir dönem vardır. Caynistler bu dönemde doğadan el ayak çekerek inzivaya sarılırlar. *Aşramalarda* ibadet ederler. Dua, meditasyon ve heykellere saygı bu dönemin başlıca uygulamalarıdır. Bu dönemin sonundaki sekiz günlük süre Caynistlerin kutsal kitapları ile zaman geçirdikleri bir zaman dilimidir. Caynistler bu dönemde oruç tutarlar. Dört aylık yağmurlu dönemin ardından *kartika* ayında, ay dolunaya dönüştüğü zaman yağmurlu sezona veda kutlaması yaparlar.

Başlıca Caynist bayramları, Divali, Paryushan ve Holi'dir.

Divali; Caynistler, Hinduların ışık bayramını kurucuları Mahavira'nın kurtuluşa erişmesi olarak değiştirdiler. Bu özel günü kutlamalarla geçirirler.³⁸⁷ Aynı zamanda bugünün önemi Rama'nın, Lanka Kralı Ravanayı yenmesidir. Mahavira'nın doğum günü olan "*Mahavira Jayanti*" İngiliz sömürsünden beri resmî tatil olarak kutlanır.³⁸⁸

Paryushan; *Parva/Das Lakshan*: yani, Bhadranın son sekiz veya on günü ve *Asthanika* yani *karthika* ayının son sekiz günü anlamına gelen Caynistlerin uğurlu kabul ettikleri günlerdir. Bu günler Caynist aileler için maneviyatın zirveye tırmandığı demlerdir. Tapınaklara sık sık gidilir ve kutsal yazılar okunup tövbe edilir. Birçok tapınakta *Panditler* akşamları dini vaazlar verirler. *Pratikraman* ve *Kshamavani* töreni yapılır. Günümüzde bazı Caynistler mektup ve e-posta yoluyla katılırlar.³⁸⁹

Holi Bayramı; Hindistan'ın pek çok bölgesinde kutlanan bu bayram evrensel olarak günümüzde dünya çapında baharın gelişini kutlamak için yapılır. Tam tarih konusunda Hindistan'ın bölgeleri arasında farklılık olsa da genel olarak şubat veya mart aylarında, dolunay günlerini ortak olarak kabul ederler. Holi Bayramı gençliği, cinselliği, açığa çıkmayan duyguların serbest bırakıldığı ve taşkın hareketlerin

³⁸⁷ Sümer, "Caynizm", *Dinler Tarihi 1-2*, s. 269

³⁸⁸ Prakash C. Jain, *Jains in India and Abroad: A Sociological Introduction*, International School for Jain Studies, New Delhi, 2011, s. 16-17.

³⁸⁹ Jain, *Jains in India on Abroad International School for Jain Studies New Delhi*, 2011, s. 16-17.

yapıldığı bir festivaldir. Caynistlerin yoğun olarak yaşadığı Güney Hindistan'da ismi *shimga, phagua, kamadhana* olarak bilinir.³⁹⁰

Caynistlerin bir başka ibadeti kutsal yerleri ziyaret etmek olan hac ibadetidir. Caynistler geniş bir hac yeri ağına (*Teerth Kshetros*) sahiptirler. Bunlar dört kategoride toplanabilir ve şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Tirthankaraların yaşamındaki doğum ve diğer önemli olaylar ile ilişkili *Kalyanaka Kshetros*,
- 2- Tirthankara ve diğer azizlerin *Nirvanaya* ulaştığı *Siddha Kshetros*,
- 3- Bir mucize veya efsane ile ilişkili olan *Attishaya Kshetros*,
- 4- Sanatsal alanlar ve tapınaklar ile ilgili olan *Kala Kshetros*,

Başlıca Caynist hac mekânları şunlardır; Ayodha, Mathura, Varanasi, Champur, Hastinapur, Patna, Rajgrahi, Kundalpul, Pawampur, Sammedshikharaji, Giranara, Khandagir, Taxila, Sonagiri, Devagorh, Khajuraha, Gwalior, Chanderi, Mahavirji, Chittar, Ajanta-Ellora, Ranakpur, Abu Dağı, Dharmasthala, Mudhabidi, Sravana Belgola. Caynistler gruplar halinde hac yaparlar. Bunun için özel otobüsler tutar veya özel araç kiralarlar.³⁹¹

Caynistler için önemli bir diğer yıllık uygulama da oruç ritüellidir. Caynistler özellikle ölüm orucuna çok değer verirler. Kişiyi kötü karmadan kurtaran oruç üç kategoriye ayrılır;

- 1- Kendisini aç bırakan kişinin başkalarından az da olsa yardım alarak ölene kadar açlığa dayanması şeklinde tuttuğu oruca *Bhatta-Paccakhana*,
- 2- Kendisini aç bırakan kişinin fiziksel aktivitelerinin sınırlandırılması ve bir miktar yardım alarak ölene dek tuttuğu oruca *İtvara-İngini Marana*,

³⁹⁰ Hammet Arslan, "Holi: Hindu Bahar Bayramı", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014, C.1, S.39, s. 187-188.

³⁹¹ Jain, **Jains in India on Abroad International School for Jain Studies New Delhi**, s. 16-17.

3- Kendini aç bırakan kişinin tamamen hareketsiz olup, başkasından ölümüne dek tuttuğu oruca *Paovagamana* denir.³⁹²

Caynistler başka türlü intiharlara iyi gözle bakmazken, rahip için önemli olan ölüm orucuna değer verirler. Ancak bu intiharın düşünerek ve özenle hazırlanmış bir girişim olması ve tüm dünyevi bağların koparılması gerekir. Oruç, rahiplerin tuttuğu on iki tapayla yakından alakalıdır. Çünkü bu tapaların her biri bir çeşit perhizdir. *Siddhi* olmanın bir şartı olan oruç doğru bir yöntemle yapılırsa *mukti* elde edilebilir.³⁹³ Oruç çok büyük dikkat gerektiren ve sıkı kurallar altında yapılabilecek çok az kişinin başarabileceği bir uygulamadır.³⁹⁴ Bu tip ölüm orucuna *sallekhana* denir. *Ahimsa* prensibi, kişinin hiçbir canlıya zarar vermemesini ister. Çünkü canlılara zarar verdikçe karma birikir ve bu karma kişinin kurtuluşa erişmesini engelleyip *ajiva* atomlarının çoğalmasına sebep olur. Bu durumda kişinin bir sonraki hayatına da zarar verme ihtimali vardır. Kişi *sallekhana* ritüeliyle yavaş yavaş her şeyden vazgeçip mutlak kurtuluşu seçebilir. *Sallekhana* kademeli olarak önce sıvı yiyeceklere yönelip daha sonra yavaşça her yiyeceği keserek yapılır. *Sallekhananın* da süreleri vardır ve en uzun 12 yıldır, orta 1 yıl ve en kısa ise 6 ay kadar sürdürülür.³⁹⁵

3.3. CAYNİZM'DE BAŞLICA RİTÜELLER

Bir Hint alt kıtası dini olan Caynizm, kendine has yapısını ritüellerle tanıtmıştır. Caynizm, Hindistan'ın güneyinde yoğunlukta olduğu için bu bölgeyi hem etkilemiş hem de bölgeden etkilenmiştir. Caynistler, ritüellerini uygularken Hindistan'ın kadim tanrılarına özellikle Indra'ya ayrı bir saygı duymuşlardır. Cayna dininde, ritüellerin icrası sırasında tanrı ve tanrıçaların yerleri de korunmuştur.

Caynistler, ritüellere kutsallık atfederler. Özenli ve düzenli bir sırayı takip ederek ritüelleri yerine getirirler. Caynizm'de her yeni doğan, doğal olarak bir Caynist kabul edildiğinden Caynistler için ritüeller daha anne karnındayken başlar.

³⁹² Sümer, "Caynizm", **Dinler Tarihi 1-2**, s. 265.

³⁹³ Colette Caillat, "Fasting Unto Death According to the Jaina Tradition", **Cnsr. Era 094**, University of Paris, C. 38, 1977, s. 47-48.

³⁹⁴ Caillat, "Fasting Unto Death According to the Jaina Tradition", s. 47-48.

³⁹⁵ Braun, "Sallekhana (Jainism)", s. 1031.

Ancak her ritüel Caynizm'e özgü değildir. Örneğin *sindoor* (kırmızı boya ile alna işaret çizmek) sürmek tüm Hint dinlerinde mevcuttur. Bunun yanı sıra yalnızca Caynizm'e özgü olarak Tirthankara etrafında şekillenen ritüeller, kabartmalar, resimler ve tablolar bu dinin sembolleşen adetleridir. Cayna dini özellikle kurtuluşa ulaşan Tirthankaralara ve öğretmenlere özel bir bakım gösterir. British Akademi tarafından yürütülen bazı çalışmalarda münzevilerin yıllar boyunca Tirthankara heykellerine, ölen öğretmenlerinin küllerine ve kemik kalıntılarına sahip çıktıkları saptanır.³⁹⁶ Rahiplik mertebesi bu dinde kurtuluşa ulaşmayı temsil ettiği için en yoğun ritüeller manastır etrafında şekillenir. Bunun yanında rahip olmak isteyen kişiyi manastıra alma ritüelinde amaç kişinin fiziksel gücünü test ederek zorlamak, aydınlanmaya ulaşip ulaşmayacağını, fiziki ve zihni potansiyelini ölçmektir.³⁹⁷

Cayna dini her türlü varlığa saygı duymakla birlikte pratikte insanı, eylemleri ve yaşanılan bu dünyayı yöneten bir güç olarak kabul eder. Bu durumdan mütevellit insanın yaptığı her eylem Cayna inancında kutsal bir alan olarak kabul edilir. Caynizm açısından yeni doğan bir bebek doğal olarak Caynisttir. Bu nedenle yeni doğan bebek de saygıyı hak eder. Digambaralar açısından bebek, erkek ise kurtuluşa daha yakın olduğu için bir kadına nazaran daha kıymetlidir. Bebeğin doğum ritüeli ve aileye katılma ritüeli Cayna inancında önemli bir yere sahiptir. Bebekle ilgili tüm törenler bir nevi anneyi de ilgilendirdiği için bu tip törenlerde annenin yeri belirgindir.

Cayna inancında evlilik bir başka kutsal ritüeldir. Cayna müntesipleri evlenen kadın ve erkeğin birleşmesini kutsal kabul eder. Ancak rahipler *brahmacharya* (bekârlık) uygulamasını yerine getirdiklerinden münzevi olmayı seçen birey evlenmez. Bu anlamda laikler sınıfından olan kişiler için evlilik mevzu bahistir. Laik halkın evlilik uygulaması kültürel bir zemine dayandığı için Caynistler, bu tip bir ritüeli Hindistan'ın ortak kültürüne ait olan törenlere uyarak tatbik ederler. Ancak bu tip törenler olduğu gibi kabul edilmeyip Cayna inancına bağlı olarak yürütülür. Bu bağlamda evliliği yöneten bir Cayna keşişidir ve törenler içerisinde okunan

³⁹⁶ Peter Flügel, "The Jaina Cult of Relic Stupas", *Brill*, V. 3-4, N. 57, 2010, 2010, s. 18.

³⁹⁷ Necati Sümer, "Initiation Ceremony in Primitive: Tribes and Some Religious", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2018, C. 21, S. 54, s. 73.

mantralar (kutsal ilahi) kutsal Cayna külliyyatı içinden seçilir. Ancak Hinduizm’e ait olan tanrıçalar Cayna evlilik törenlerinde de yer edinir. Bunun yanında evlilik töreni için yedi kez kutsal ateşin etrafında gelin ve damadın dönmesi gibi bir ritüel Caynistlerin, Hindulardan aldığı uygulama örneklerinden biridir. Cayna evlilik ritüeli birçok aşama ve adete sahiptir.

Ruh göçü anlayışına sahip olan Cayna inancında yaşamın sona ermesi bir başka yaşantı ile yeniden varlık sahasına çıkılacağına göstergesidir. Bu nedenle Caynizm’de ruh göçüne sahip olan bedenlere saygı gösterilmesi önemlidir. Caynistler ölüm döşeğinden yakılana kadar cenazeye mantralardan bölümler okur ve değerli sözler söylerler. Özellikle aile fertleri, cenazeyi sahiplenmekten sorumludur. Caynistler, ölen kişiyi eşyaları ile birlikte yakar. Bu bağlamda ölünün kadın erkek veya dul olmasına göre yakımı esnasında eşyaları değişir.

Tüm bu özellikler dikkate alınarak “Caynizmde Başlıca Ritüeller” konusu “Bebekle İlgili Uygulamalar”, “Caynizm’de Evlilik Ritüeli” ve “Caynizm’de Cenaze Ritüeli” alt başlıkları dahilinde ele alınmıştır.

3.3.1. Bebekle İlgili Uygulamalar

Bir alt kültüre sahip olan dinler dominant dinlerin özelliklerini kendi bünyelerinde barındırırlar. Caynizm, Hinduizm’i kültürel olarak kabul ederek bu durumu kanıtlamıştır. Sosyal yaşam içerisinde sıradan bir Caynisti bir Hindudan ayırt etmek zordur. Çünkü Caynistler bu durumu pratikte kabul etmiş ve günlük yaşantılarını dizayn ederken Hindu geleneklerinden yararlanmışlardır.

Caynistlerin tören sırasında yaptıkları birçok etkinlik, uygulama ve dua Hinduizm’i taklit eder. Hatta Hinduizm’de var olan uygulamalar, şekli korunarak Caynizm içerisinde de yaşamını sürdürür. Bunlardan biri olan bebekle ilgili yapılan ayinler, Hinduizm’deki uygulama ile paralellik gösterir.

Caynistlere göre kişinin kaderi anne karnında başlar bu nedenle Caynist için yapılacak ritüeller ve ayinler henüz o anne rahmindeyken başlar. Erkek olmak birçok toplumda olduğu gibi Cayna toplumunda da önemli bir yere sahiptir. Erkek olduğu öğrenilen bebeğin cinsiyetini kutlamak için babası ve en yakın erkek akrabaları

pirinç madeninden yapılmış bir tepsi ile ritim tutarak şarkı söylerler. Bu ritüel, dinleyiciler topluluğuna katılan yeni bireyin sese alışması için de yapılan bir uygulamadır. Çocuğun doğum zamanı tam olarak not edilip bir astroloğa gidilir. Astrolog doğum haritasına bakarak bebeğin ileriki yaşamında hangi burçlarla evlenebileceğinin haritasını çizer. Daha sonra bebek su ile yıkanarak ağzına şeker kamışı suyu ve eritilmiş tereyağı sürülür. Erkek çocuk için ikramlarda bulunulur. Bebek beş günlük olduğunda ilk doğan şansını getirmesi için ellerine kollarına beyaz ipler bağlanır.³⁹⁸

Caynistlere göre çocuğun kaderi altı günlük olunca çizilir. O gece, Tanrıça *Chathi*'ye tapınılır. Birkaç malzeme ve bir kâğıt-kalem hazırlandıktan sonra herkes sessizliğe bürünür. *Chathi* gece gelip çocuğun geleceğini bir kâğıda yazar. Çocuğun ömrünün yazılı olduğu bu kâğıt çok az insanın anlayabileceği manevi bir kompozisyondadır.

Çocuğun doğumunu takip eden dokuzuncu veya on birinci günde anne yıkanır. Banyodan sonra güneşe bakacak şekilde ayağa kalkar ve parmağına zerdeçal sürer. Bebek 12 günlük iken daha büyük diğer bebeklerin de olduğu bir tören düzenlenir. Halanın önemli rol oynadığı bu törende çocuğun ismi belirlenir. On beşinci günde annenin rol oynadığı bir ritüel yapılır. Çocuğun saçının kesilmesi de önemli bir törendir. Doğumdan sonra ilk ay hariç tek sayılı aylarda çocuğun saçları berbere kestirilip aynı berbere hediye takdim edilir ve çocuğun alına *sindoor* sürülür.

Halanın çocuğun ritüellerinde yeri çok önemlidir. Çocuk okula başlayana kadar hemen her törende yetkili kişi haladır. *Gotrihanaram* denilen bir törende tüm ev halkına yiyecek ikram edilir aynı zamanda bir tabağa birkaç malzeme (tahıl, ceviz, para ve gümüş para) konur ve bebeğe gümüş para tutturularak bu para halaya hediye olarak verilir.³⁹⁹ Kısaca Caynizm'de törenlerin yoğun olduğu bir hayat söz konusudur. İlk doğumdan itibaren çocuk ritüellerin olduğu bir dünyaya gözlerini açar.

³⁹⁸ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 193.

³⁹⁹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 193-195.

3.3.2. Caynizm’de Evlilik Ritüeli

Evlilik töreni Hint kültüründe Tanrı katında birliği sembolize ettiği için kutsal bir geçiş törenidir. Hinduizm mantığında evlilik erkeğin aile reisi olmasını amaçlayarak Tanrıya sunulan bir çeşit adak ve kurban olarak algılanır.⁴⁰⁰ Evlilik töreni boyunca yapılan tüm uygulamalar Hinduizm açısından kurban etme olayı ile bağlantılıdır. Caynizm açısından kurban etme fikri teorikte kesinlikle günah olsa da pratik yaşamda özellikle münzevi olmayan ve günlük yaşamını Hint kültürüne göre sürdüren halk için çok önemli bir konumda olduğu görülür. Münzevilerin evlenmesi de yasak olduğundan, halkın evlilik törenlerinde kendi adet ve anelerini yaşatırken dinden ziyade kültüre göre bir sıralama ve uygulama gözetiği düşünülür.

Rahip ve rahibeler için evlilik yasak hükmündedir. *Brahmacarya* yemini münzevilere evliliği yasaklarken sıradan halk için eşinden başkasına bakmama ve onunla yetinme kuralı olarak biçimlenmiş bir yemindir. Bu şekilde hem Caynist cemaatin devamı sağlanır hem de ahlaklı yaşamın ve *mokşan*ın önü kapatılmamış olur. *Brahmacarya* bu anlamda sadakat ve bağlılık yemini olarak halk arasında kabul edilir. Laik için *brahmacarya* orta yol olarak kabul edilen haz veren cinsel yaşantıdan kaçınmaktır. Bunun için bakımlı, bekar veya dul bir kadınla cinsel zevk yasaktır. Caynistler bu noktada “*anangakrida*” denilen kısıtlamaları koyarak var olabilecek olası ihlalleri önlemeye çalışırlar. Caynizm’de evlenme niyetinde olan iki gencin arasını yapmak karmik birikime katkı sağlayacağı endişesiyle hoş karşılanmazken pratikte çöpçatanlık tamamen dışlanmaz.⁴⁰¹

Sıradan halk için evlilik ciddi bir kurumdur. Bu ciddiyeti göstermek için ritüellerine sıkı sıkıya bağlanırlar. Hinduların evlilik için kullandığı terimleri Caynistler de paylaşır. Bu terimler şu şekildedir;

⁴⁰⁰ Hammet Arslan, “Manu Kanunnamesinde Evlilik”, **Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Dergisi**, C.10, S.1, 2013, s. 95.

⁴⁰¹ Nalini Joshi (Ed.) “Ethical Values Reflected in Jain Philosophy”, **Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)**, Firodia Publications, s. 157-158.

- 1- *Udvaha*; kızı anne babasının evinden alıp dışarı çıkarmak,
- 2- *Vivaha*; kızı özel bir amaca yönelik alarak eş yapmak için babasının evinden alıp götürmek,
- 3- *Parinaya-Parinamaya*; ateşin etrafında saat yönünde dönerek *pradoksina* ritüelini yerine getirmek,
- 4- *Upayana*; kızı kendisine yaklaştırmak ve karısı yapmak,
- 5- *Panigrahana*; kızın elini tutmak.⁴⁰²

Evlilik törenleri başlamadan önce kızın ailesi ve damadın ailesi uygun bir eş seçimi için araştırma yaparlar. Öncelikle genç bir kız için yaşının evlilik için uygun olduğunu gösterme işlemi, kadınlar arasında söylentiler yayma, toplu etkinliklere katılma ya da iftar programları gibi dini toplantılarda kendini göstererek yapılır.⁴⁰³ Erkek için yaş aralığı 15-20 iken kadın için biraz daha erken yaşlar uygun görülür.⁴⁰⁴ Caynistler arasında düğün fuarları eş aramak için iyi bir seçenektir. Düğün fuarlarında dağıtılan kitaplarda evlilik için dini açıdan önemli açıklamalar ile birlikte evlenmek isteyen kız ve erkeğin isimlerinin yazılı olduğu bir liste mevcuttur. Evlenmek isteyenler sahneye çıkıp kendini tanıtır. Ancak bunu genelde erkekler yapar. Evliliğe istekli görünmek hoş karşılanmadığından kadınlar bundan uzak durmayı tercih ederler. Bunun yerine genç kızlar, olgun kadınlara evliliğe hazır olduklarına dair işaretler verirler. Saçlarına ekstra bakım yapmak, giyimine dikkat etmek ve oruç tutmak gibi dini ritüellere hassasiyet gösteren uygulamalar bu duruma örnek teşkil eder.⁴⁰⁵

Evlilik süreci ebeveynlerin birbirini beğenen kız ve erkek aday için harekete geçmesiyle başlar. Bunun için kızın babası niyetini belli etmek adına oğlanın babasına bir Hindistan cevizi ve bir rupi gönderir. O sırada bir rahip çağırarak erkek tarafının akrabalarını alınlarından işaretler. Kocasını yaşayan ve hiç çocuğunu

⁴⁰² Arslan, “Manu Kanunnamesinde Evlilik”, s. 94.

⁴⁰³ M. Whitney Kelting, “Candabala’s Hair: Fasting, Beauty and the Materilization of Jain Wiefs”, **Religion**, (1-10), Michael Stausberg and Steven Engler (Ed.), Elsevier Ltd., 2009, s. 4.

⁴⁰⁴ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 195.

⁴⁰⁵ Kelting, “Candabala’s Hair: Fasting, Beauty and the Materilization of Jain Wiefs”, s. 4.

yitirmemiş şanslı bir kadın da bir yiyeceği işaretler ve damat tarafına verir. Bu işaretlemeler *sangai* (nişanlanma) ritüellerini başlatır. Erkek babası misafirlere ziyafet verir ve her gelen misafir yanında bir Hindistan cevizi getirir. Toplanan Hindistan cevizleri erkek babası tarafından her şeyin yolunda gittiğine dair on gün sonra kız babasına gönderilir. Bu şekilde karşılıklı hediyeleşmeler ve ziyafetler verilir. Nişandan emin olan aileler nihayetinde astrolog çağırıp düğün gününü belirler. Rahipler eşliğinde birtakım ritüeller yapılarak düğün günü kesinleşir. Düğünden üç gün önce kına gecesi benzeri bir uygulama yapılır. Bir stand kurulur ve Hinduların da tanrıçası olan *Ganesha*'nın putu getirilir. *Ganesha* düğünlere bereket getirdiğine inanılan tanrıçadır ve onun etrafında pirinç, buğday ve su serpmeye dayanan çeşitli ritüeller yapılır. Nihayet düğün günü geldiğinde damat şatafatlı kıyafetler içerisinde ata biner. Gelinin akrabaları bahşiş almaya çalışır ve damat bir ziyafet verir. Düğün, gün batımında gerçekleşeceği için damat önce kendi bakımını yapar ve sonra ibadethaneye gider. Evlilik standına gelen gelin ve damadın etrafına perde çekilir. Gelin ve damattan evlilik ile ilgili yeminler alınır ve çift dört kez kutsal ateşin etrafında döner. Erkeğin ailesi gelini evlerine kabul eder. Evden çıkan gelin elini kırmızı boylarla işaretler. Hindistan cevizini kırarak eşinin evinin yolunu tutar.⁴⁰⁶

Gelin, eşinin evine gidince artık o ailenin mensubu kabul edilir. Evlilikten sonra baba evini ziyaret Caynistler arasında önemlidir. Çoğu Caynist erkek, kadının artık kendi ailesinin malı olduğunu, ilk ailesinden uzaklaşması gerektiğini ve tanrısı dahil her şeyini eşine göre düzenlemesi gerektiğini düşünürler.⁴⁰⁷ Caynist erkeklerde bu düşüncenin var olması tesadüf değildir. Alt kimliklerini edinmiş oldukları Hinduizm başta olmak üzere pek çok uygulama ve dini literatür kadını erkeğin aşağısında hatta kurtuluşa layık olmayan bir varlık olarak görür. Pek çok uygulama, kadının ikinci plana atılıp aile ve dini hayatında hak ihlalleri yaşamasına sebep olmaktadır.⁴⁰⁸ Bunun yanında evli bir kadının ahlaki görevinin kocasına hizmet etme, akrabalarına, ailesine, atalarına ve tanrılarına karşı görevlerini yerine getirmesi

⁴⁰⁶ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 196-201.

⁴⁰⁷ Kelting, *Singing to the Jinas Jain Laywomen mandal singing and the Negotiations of Jain Devotion*, s. 16.

⁴⁰⁸ Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve Din", s. 62.

olarak kabul eden kutsal literatür, kadının kurtuluşunun mümkün olmadığını, kurtuluşun eril bir yaşama sahip olanlar için olduğunu belirtir.⁴⁰⁹

Caynizm gibi heterodoks bir din teoride ayrımcılığa karşı çıkmış hatta Mahavira kurduğu teşkilatta kadınlara da yer vererek tepkisini ortaya koymuştur. Kurtuluşun bireyselliği ilkesine önem veren Caynistler hayvanların hatta gözle görülen-görülmeyen varlıkların bile kurtuluşa, doğru metotla ulaşabileceğini düşünürken gelenek içinde bu anlayış kadına karşı aynı hassasiyeti göstermemiştir. Özellikle Digambara mezhebi kendi literatürünü oluştururken kadının fitne sebebi olduğunu, erkekleri kandırdığını, münzevi birini yoldan çıkardığını yazarak kötü bir imajla kadını tasvir etmiştir. Bu anlamda Digambara çevresinde kadınları rahibe olmaya zorlayan durumlar arasında sosyal çevrenin kadınlara uyguladığı kısıtlamalar, dul kadınların kendi çevreleri tarafından bir kez daha evlenmelerinin hoş karşılanmaması ve kırsal yerlerde iş olanaklarının kadınlar açısından sınırlı olması sayılabilir.⁴¹⁰

Eşi öldükten sonra kadının da yakılması ve eşiyle göklerde buluşacağına dair *siti* anlayışı Hindistan'ın pek çok bölgesinde uygulanmıştır. Caynizm'de göklerde buluşma olayı olmadığı için bu uygulamanın görünmemesi daha makul sayılabilecekken özellikle Caynistlerin yoğun olduğu Güney bölgelerinde ve Gujarat ile Rajasthan gibi yerlerde bu uygulamalara sık sık rastlandığı tespit edilmiştir.⁴¹¹ Aynı şekilde *drahoma* uygulaması gibi kadınların ömür boyu erkek tarafına çeyiz ödemesi gibi uygulamalar son dönemlerde Hindistan'ın güneyine de inmiştir. Caynist nüfusun fazla olduğu bölgelerde yaygın olan gelin parası uygulaması kız tarafından erkeğe ödenmesi gereken ve hayatta bir kez yapılan bir uygulamadır. Ancak *drahoma* uygulaması alt kastların yalnızca birbirleriyle evlenmesine ve kız tarafına külfet oluşturarak sosyal dengesizliklere neden olmuştur.⁴¹²

⁴⁰⁹ Sethi, "Chastity and Desire: Representing Women in Jainism", s. 42-43.

⁴¹⁰ Balbir, "Women and Jainism", s. 124.

⁴¹¹ Ayşen Seymen Çakar, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği; Hindistan'da Sati Geleneği", **TBB Dergisi**, S.120, 2015, s. 75-76.

⁴¹² Mahmut Atay, "Hint Toplumunda Drahoma Geleneği ve Sosyal Mobilité", **Sosyoloji Dergisi**, S. 4, 1993, s. 248.

3.3.3. Caynizm’de Cenaze Ritüeli

Caynizm’de ölüm nihai hakikattir, kişinin bir sonraki yaşamını belirleyen ve adaletin yerini bulması için ölümün olması elzemdir. *Ahimsa* kuralına verilen değer açısından bu din tüm canlılara saygı duyar. Herhangi bir canlının veya cansızın önceki yaşantısında önemli bir şahsiyet, hatta tanrısal varlık olması muhtemeldir. Bu nedenle Caynizm, müthiş bir titizlikle canlı hayatının onurunu yükseltmeye ve bu canlılara zarar vermekten kaçınmaya çabalar. Cayna literatüründe önceki hayatında insan iken yaptığı hatalardan dolayı başka bir varlığa dönüşen ve mevcut hayatında önceki hayatını hatırlayıp riyazete çekilen kişilerin anlatıldığı birçok efsane bulunur. Öyle anlaşıyor ki Caynizm’de yalnızca insan çileci bir hayatla limitlenemez. Tüm canlı sınıfları için riyazet yolu açıktır.

Ölümle ilgili Caynizm’de bir başka önemli nokta yaşama çok değer veren Caynistlerin kendilerine tezat düşecek bir şekilde ölüm oruçları tutmalarındır. *Ahimsa* kuralı gereği bir yandan kendileri dahil hiçbir canlıya zarar vermemeleri gerekirken yine aynı prensip gereği ölüm orucuna çekilirler. Bir başka deyişle *ahimsa* kuralının getirdiği şiddetsizlik yasası bir Caynisti en ufak bir zarar vermeden alıkoyar. Caynistlerin suyu süzerek içmeleri, önlerini mikroorganizmalara zarar verme endişesiyle süpürmeleri, karmik kadere zarar vereceği endişesiyle ötenaziyi yasaklamaları⁴¹³ *ahimsa* ile alakalıdır. Ancak *ahimsa*nın uzantısı olan mal biriktirmeme (*aparigraha*) yemini bir Caynisti ömrünün sonuna doğru bedeninden vazgeçirecek düzeye getirir. Bu haldeki dindar Caynist, Mahavira’dan öğrendiği ölüm orucuyla⁴¹⁴ yaşamına son verir. Bu durum, Caynistlerin öğretilerleriyle uyuşmayan uygulamalara sahip olduklarını gösteren bir başka örnektir.

Ölüm olayını ciddiye alan Caynizm cenaze merasimi konusunda da aynı de aynı hassasiyeti gösterir. Hint alt kıtasında gelişen Caynizm’in ortak kültür bağlamında Hinduizm’den etkilendiği konulardan biri de cenaze ritüelidir. Hinduizm anlayışında ölenin ölüm ötesi hayatını değerli kılarak mutlu bir yaşama kavuşmasını sağlayacak temel konulardan biri de kendisi için düzenlenecek cenaze törenidir.

⁴¹³ Necati Sümer, “Hint Dinlerinde Acıdan Kaçışın Bir Yolu Olarak Ötenazi”, **SÜİFD**, C. 2, S. 2, 2016, s. 83.

⁴¹⁴ Karaali, “Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı” s. 92.

Hindular bu bağlamda cenazeyi bir çeşit kurban sunma olarak telâkki ettikleri için Hintçedeki anlamıyla cenaze kelimesini *antyeṣṭi* (kurban) kökünden alırlar.⁴¹⁵ Caynizm, kanlı kurban ritüellerine karşı çıktığı için cenazeye böyle bir anlam yüklemeyi. Bunun yerine Cayna dini ölünün sonraki yaşamının refahı için cenaze törenine ehemmiyet gösterme noktasında Hinduizm ile hemfikirdir. Hindu inancında cenaze sırasında kötü ruhların tesirinde olan ceset ve cenazeye katılanlar için en iyi çözüm ölü yakmadır. Hindular, kutsal ateşi (*agni*) tanrıların yeryüzündeki elçisi olarak görmüşler ve törenlerde takdim edilen sunuların ateş vasıtası ile tanrılara ulaşacağına inanmışlardır. Bir sunu olarak insanı da bu nedenle yakarlar.⁴¹⁶ Caynizm aynı algıyla ölü yakmaz. Caynizm, ölü yakmayı “*ruhu bedenin esaretinden kurtaran ve bu şekilde ruhun cennette yükselmesini sağlayan dini uygulama*” (*avrdhvadaihi kakriya*) olarak kabul eder.⁴¹⁷ Caynizm’de ahiret fikri de olmadığından kurtuluşa ulaşan ruhlar hariç tutulursa bu evrenden giden yine bu evrene dönecektir. Kişi, karmasının bedelini ödeyecek ya da ödülünü alacaktır.⁴¹⁸ Bu bağlamda Caynizm’de cenaze ölüye bir nevi saygı duymak olarak anlaşılır.

Günümüzde yalnızca ölü yakma değil aynı zamanda ölüyü gömme veya nehre atma gibi uygulamalar da Hint coğrafyasında mevcuttur. Caynistler için cenaze töreni, ölümün yaklaştığı fark edildiğinde öncelikle hastaya dünyevi şeylere meyletmekten ve gıda alımından kaçınması tavsiye edilerek başlar. Ölüm anında son nefesini verene kadar kişiye Mahavira’nın adı fısıldanır. Kişinin ölümünden sonra bir sonraki hayatının selameti için ölünün akrabaları tarafından insan, hayvan, bitki ayırmaksızın hayır yapılır. Ölüm gerçekleşince ceset aceleyle yataktan çıkarılır daha önce hazırlanan inek gübresi ile kaplı alana yerleştirilir. Ölünün yüzü kuzeye döndürülür ve başucunda kandil yakılır.⁴¹⁹ Mahavira’nın Kuzey bölgesinde yaşamış

⁴¹⁵ Cemil Kutlutürk, “Hinduizm’de Cenaze Törenleri (Antyeṣṭi Samkara)”, **e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi**, C. 8, S. 1, 2016, s. 178-179.

⁴¹⁶ Kutlutürk, “Hinduizm’de Cenaze Törenleri (Antyeṣṭi Samkara)”, s. 181.

⁴¹⁷ Kutlutürk, “Hinduizm’de Cenaze Törenleri (Antyeṣṭi Samkara)”, s. 181.

⁴¹⁸ Karaali, “**Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı**”, s.86.

⁴¹⁹ Stevenson, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, s. 203-204.

olmasından dolayı kuzeye dönmesi muhtemeldir. Hinduizmde ölü güneye doğru yatırılır.⁴²⁰

Ölen kişinin ardından akrabaları ölümünün ilanı için ağlama seslerini yükseltirler. Eskiden ölen kişi bir kadınsa ona altın işlemeli bir *sari* (geleneksel kadın elbisesi), ipek bir korse ve ipek bir şal giydirilir ve bunlar onunla birlikte yakılırdı. Günümüzde ise bu giysiler çıkarılıp ceset dizlerin arasına ipeksi giysilerin altına yeşil bez sarılarak yakılır. Ölen kişi bir dul ise siyah giydirilerek yakılır. Eşini genç yaşta kaybeden bir dul ise siyah giydirilmez normal yakılır.⁴²¹

Bir adam ölüp geriye bir dul bıraktığında kadının fildişi bilezikleri (evlilik nişanesi) kırılır, bir sedyeye bağlanır ve diğer kadınlar tarafından nehre götürülür. Ölenin karısı bakire olsa dahi mücevherlerinden ve alnındaki *sindoordan* (evlilik nişanesi kırmızı boya) vazgeçmeli, *sindoor* yıkanmalıdır. Ancak kadınlık çağına gelene kadar her zaman siyah giysiler giymek, şekerlemelerden uzak durmak veya yerde yatmak zorunda değildir.⁴²²

Ölen erkek ise bir beline bez bağlanır ve bedeni beyaz bir bezle sarılır. Ölünün küllerini temizleyecek olan kişilere ücret olarak bir kâse meyve bırakılır. Ceset, akrabalar tarafından kaldırılır ve ölen adamın oğlu tarafından tutuşturulur. Kadınlar yas evinin peşinden daha fazla ileri gidemezler. Ateş yas evinden alınır ve ölünün akrabaları tarafından cesedin bulunduğu alana götürülür. Eğer ateş bir meşalenin içinde ise orta düzeyde bir cenaze olduğunu ve cenaze yemeğinin buna göre verileceğinin göstergesidir. Eğer ateş daha büyük bir tabakta yanarsa büyük bir ziyafet vereceğini göstergesidir.⁴²³

Cenaze evden çıkınca Caynistler tıpkı Hindular gibi “Rama Rama” derler ama bu Rama, Tanrı Ramayana değil Prens (Mahavira) anlamında kullanılır. Ceset kül olduğunda herkes evine döner ancak akrabalarından biri çömlekçiye gider ve bir su kabı alır ona eşlik eden başka biri kabı dört kez nehirde doldurur. Cesedin üzerine

⁴²⁰ Kutlutürk, “Hinduizm’de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samkara)”, s. 182.

⁴²¹ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 203.

⁴²² Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 203.

⁴²³ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 203-204.

su dökölür son seferden sonra çömlek aynı yerde bırakılır. Cenazenin ikinci günü ölünün yakınların hepsi *Apasaroya* (Cayna toplantılarının yapıldığı veya rahiplerin toplandığı yer) gidip vaaz dinler.⁴²⁴

⁴²⁴ Stevenson, *The Religious Quest of India the Heart of Jainism*, s. 204.

SONUÇ

Caynizm, sistemleştiricisi Mahavira'nın etrafında şekillenen bir Hint dinidir. Cayna dini Mahavira'yı bir din kurucusu olarak değil dini sistematize edici olarak kabul etmiştir. Cayna dininin tarihsel sũreçte Mahavira ile değil ondan daha önce kadim zamanlarda yaşamış olan Tirthankara adlı öğretmenlerin zamanına kadar geri giden bir din olduğu anlaşılmaktadır. Hinduizm'den kopan ve onun ritũellerine karşı çıkan Sramana hareketinin bir lideri olan Mahavira, öğretilerini yayarken din içerisinde bir teşkilat kurmuştur. Mahavira'nın *sangha* adı verilen bu teşkilatı kurmasına etki eden en önemli sebepler dinin dağılmasını engellemek ve mũnzevi hayatın kurtuluş yolunda en gerekli adım olduğunu göstermek olmuştur. Bu teşkilatın modern döneme kadar ayakta kalmasından Caynistlerin teşkilatın varlığını zũmsedikleri anlaşılmaktadır. Bu teşkilatın yapısı Svetambara ve Digambara olarak iki ana mezhebe ayrıldıktan sonra bu mezheplerin bũnyelerinde yaşamaya devam etmiştir. Cayna dini M. S. IV. yũzyılda iki mezhebe blũnmũřtũr. Bu iki mezhebin blũnmesinde öğretiler ve kutsal kitapları kabul etme kıstasları etkili olmuştur. Bu iki ana mezhebin birbirlerinin öğretilerini kabul etmemeleri kutsal kitaplar konusunda farklı davranmalarına yol açmıştır. Kutsal kitap listelerinin gruplara göre farklılık arz etmesi bu dinin kitaplar konusunu ciddiye aldığını ve bu nedenle mezheplere ayrıldığını göstermiştir.

Caynizm'i din haline getiren ve onu diğer dinlerden ayıran husus onun kendine has öğretileridir. Cayna dini Hindu felsefesine dayanan samsara, karma, yoga, öğretilerini kabul etmekle birlikte ilk dönem Hindu uygulamaları olan kanlı kurban törenlerine ve kast sistemine neden olan dũřũnceleri reddetmiştir. Caynizm bu bakımdan dũřũncelerini hem Hinduizmden almış hem de bu dinin öğretilerine reaksiyon göstermiştir. Cayna dininin Hinduzim'in öğretilerini kabul etmemesinde etkili olan unsurlar kanlı kurban ritũellerine karşı olma ve yaratıcı tanrıyı

reddetmedir. Bu nedenle Caynizm varlık kategorisinin temeline tanrıyı redederek *jiva* atomlarını yerleştirmiştir. Ancak Caynistler mabetlerinde tanrı heykellerine, uygulamalarında da tanrı ve tanrıça imgelerine tazimde bulunmuşlardır. Bu durum Caynizm'in yaratıcı tanrıyı reddetmesiyle birlikte mutlak bilgiye ulaşan ruhlar arasında tanrıların olmasından kaynaklanır. Bundan dolayı Caynistlerin tanrılara değer verdikleri anlaşılmıştır. Caynizm başta *jiva* olmak üzere yedi ilkeyi varlık sahasına alarak bu ilkelerin sonuncusu olan *mokşaya* kurtuluş fikrinde yer vermiş ve *mokşayı* açıklarken karma anlayışına bağlı kalmıştır. *Mokşayı* karma yasasına bağlı olarak açıklayan Caynizm'in karmayı *jiva* atomlarının *pudgala* maddesine meyletmesi sonuncunda oluşan yeni hal olarak tanımladığı saptanmıştır. Bu bağlamda *mokşa* onu elde edenlerin yolundan gitmeyi gerekli kılmıştır. Bu minvalde *mokşanın triratna* öğretisine de temel teşkil ettiği anlaşılmıştır. *Triratna* öğretisi doğru bilgi, doğru inanç ve doğru davranış olarak açıklanmıştır. Doğru davranış Caynizm'de önemli bir yerde durur. Özellikle doğru davranışın teorik yönünü oluşturan yeminlerden *ahimsa* (şiddetsizlik) Cayna dininin özgün öğretilerinin başında gelmiştir. Beş yeminlerden ilki olan ve diğer yeminlere de kaynaklık teşkil eden *ahimsa jiva* atomlarına sahip olan hiçbir canlıya zarar vermemeyi esas alır. Bu esastan yola çıkarak Caynizm'in *ahimsa* kuralını geliştirip *anekantavada* (hakikatin göreliliğini) öğretisini bu dine kazandırdığı görülmüştür.

Caynizm'de doğru davranış ilkesinin pratik boyutunu, din içerisindeki uygulamalar oluşturmuştur. Bundan dolayı bir Caynistin özellikle *ahimsa* kuralına dikkat etme hassasiyeti dindarlığını gösteren bir etmen olmuştur. Bu durum dinin pratiklerinin münzevilere ve laik halka göre değiştiği izlenimini bırakmıştır. Caynizm'in sınıflara göre ibadetlerinin farklılaşmasının yanı sıra mezheplerin ibadeti uygulayış şekillerinin birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Özellikle öğretilerde kadınların *muktiye* ulaşması konusunda ayrılan Digambara ve Svetambara mezhebinin kadınlara yönelik uygulamalarında da farklılıklar olduğu anlaşılmıştır. Bu uygulamalardan rahibeler için olan kurallar Svetambara mezhebinde daha yumuşak seyretmiştir. Bu durumun Svetambara mezhebinde kadın rahibe sayısını arttırdığı tespit edilmiştir. Münzevi yaşamın pratikleri ve yeminleri katı kurallara tabidir. Ancak Cayna dini laik halka da teşkilat içerisinde büyük önem verir. Bu durumda laiklerin toplumda sosyal statü kazanmak için manastıra bağışta

bulunmalarının payı büyüktür. Laik yaşam, münzevi yaşama nazaran daha esnek olsa da sıradan bir Caynist için pratiklerin yoğunluğu söz konusudur. Bu minvalde Cayna pratiklerinin özünü *puja*, imge tapınımı, yoga, oruç ve hac ibadeti oluşturur. Bununla birlikte yapılan tüm ibadetler Caynizm'in *mokşa* anlayışından kaynaklanmıştır. Her ibadetin derinliğinde başta Mahavira olmak üzere Tirthankaraların ve kurtuluşa ermiş ruhların hayatları yer almıştır. Bunun yanında Cayna ibadetlerinin ve pratiklerinin Hint kültürüne bağlı kalmasında benimsediği karma fikrinin de öğretisinde büyük bir etkisi olmuştur. Özellikle Cayna ritüellerinden doğum, samsara çarkından bir Caynist olarak bedenlenmeyi temsil etme olarak algılanırken ölüm tekrar samsara çarkına dönüşü ifade etmiştir. Caynizm bir yandan Hint fikirleriyle ritüellerini şekillendirirken diğer yandan kendi inançlarıyla bu ritüellere ruh vermiştir.

Sonuç olarak Caynizm tarihsel süreç içerisinde oluşumunu tamamlayan, inançlarını ve ritüellerini yerine getirirken kurucusundan ilham alan bir dindir. Din mezheplere bölündükten sonra da varlığını sürdürebilmiş ve bu mezheplerin inançları, kutsal kitap kabulleri ve uygulamaları etrafında şekillenmiştir. Cayna dininin öğretilerinin temeline aldığı ahimsa kuralı onların Hint dinleri içerisinde varlığa değer veren bir kimliğe sahip olduğunu göstermiştir. Caynistlerin kabul ettiği öğretileri uygulamalarında da hassasiyet kazanmalarını etkileyerek onların hem inançlarındaki hem de davranıştaki özgün yapılarını tanımlamıştır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Hammet, “**Hint Dinlerinde Bir Arınma ve Aydınlanma Yolu Olarak Yoga**”, (“Yayınlanmamış Doktora Tezi” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir, 2013.
- ARSLAN, Hammet, “Holi: Hindu Bahar Bayramı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 39, 2014, ss. 181-220.
- ARSLAN, Hammet, “Manu Kanunnamesinde Evlilik”, **Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Dergisi**, C.10, S.1, 2013, ss. 91-129.
- ATASAĞUN, Galip, “Jainizm”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, C. 21, S. 21, ss. 267-297.
- ATAY, Mahmut, “Hint Toplumunda Drahoma Geleneği ve Sosyal Mobilité”, **Sosyoloji Dergisi**, 1993, S. 4., ss. 245-261.
- AYDIN, Fuat, **Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı**, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005.
- AYDIN, Fuat, “Hint Dinleri I: Hinduizm- Caynizm”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2010, ss. 20-49.
- AYDIN, Mehmet, **Dinler Tarihi**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- BALBİR, Nalini, “Women and Jainism”, **Religion and Women**, State University of New York, Albany, 1994, ss. 121-138.
- BALZELJ, Ana, “Jiva (Jainism)”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, Springer Publication, New York, 2015, ss. 594-598.
- BRAUN, Whitney M., “Sallekhana (Jainism)”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, Springer Publication, New York, 2015, ss. 109-110.
- BÜYÜKBAHÇECİ, Esra, “Hint’te Kast Sisteminin İlk İzleri ve Hint Edebiyatındaki Yeri”, **DTCF Dergisi**, 2016, ss. 238-255.

- Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi**, Hinduizm, Akşam Matbaası, İstanbul, 1964.
- CAÏLLAT, Colette, “Fasting Unto Death According to the Jaina Tradition”, **Cnsr. Era 094**, University of Paris, C. 38, 1977, ss. 43-66.
- CARRITHERS, Micheal, “Jain İdeals and İdentity”, **The Assembly of Listeners**, Cambridge University Press, New York, 1991, ss. 15-18.
- CHAKRAVARTI, Appaswami, “Jainism: Its Philosophy and Ethics” **Studies in Jainism**, Ramakrishna Mission Instute of Culture Gol Park, Calcutta, 1997, ss. 35-58.
- CLERCQ, Eva de, “Karman and Composition: Animals in the Jain Universal History”, **Religion of South Asia Equinox Publishing Ltd.**, Vol. 7, No. 1-3, 2013, ss. 141-157.
- CLINES, Gregory M., “Tirthankara (Jainism)”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, Springer Publication, New York, 2015, ss. 1243-1247.
- CLINES, Gregory M. , “Parsvanatha (Jainism)”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, Springer Publication, New York, 2015, ss. 867-872.
- CORT, John E. , “How Jains Know What They Know A Lay Jain Curriculum”, **Jain Education International Jain Library: Nirgranth Aetihisik Lekh Samucchay Part 1**, 2004, www.jainlibrary.org (E.T. 04/10/2021), ss. 399-413.
- CORT, John, “Medieval Jaina Goddess Traditions”, **Brillstable**, V. 34, Fasc. 2, 1987, ss. 235-255.
- CORT, John E., Paul Dundas, P. S. Jaini, Micheal Tobias, “Jainism”, **The Encyclopedia of World Religions**, Facts on File An Impirint in Infobase Publishing, New York, 2007, ss. 228-229
- ÇAKAR, Ayşen Seymen, “Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği; Hindistanda Sati Geleneği”, **TBB Dergisi**, S. 120, 2015, ss. 73-86.
- DONALDSON, Brianne, “Divya Dhavani”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, Springer Publication, New York, 2015, ss. 400-401.
- DEMİRCİ, Kürşat, “Hindistan”, **TDVİA**, C. 18, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 92-94.

- DUNDAS, Paul, **The Jains, 2nd Edition**, London, New York, Routledge, 2002.
- JOSHI, Nalini (Ed.), **Collected Research Papers in Prakrit and Jainology (Volume II)**, Firodia Publications, 2013.
- ELIADE, Mircea, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- Gautama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna Cilt II**, Çev: Ali BERKTAY, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.
- ELIADE, Mircea, Ioan P. Couliano, **Dinler Tarihi Sözlüğü**, Çev: Ali ERBAŞ, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.
- ELLWOOD, Robert, "Caste of Hinduism", **The Encyclopedia of World Religion**, Facts on File An Imprint in Infobase Publishing, New York, 2007, ss. 75-76.
- ERİNÇ, Sırrı, "Hindistan" **TDVİA**, İstanbul, C. 18, 1998, ss. 69-73.
- EVKURAN, Mehmet, "Çağdaş İslam Düşüncesinde "Mezhep" Krizi; Mezheplerin Dinsel/Teolojik Meşruiyeti ve Sosyolojik Anlam Üzerine", **Kelam Araştırmaları Dergisi**, C. 13, S. 2, 2015, ss. 615-633.
- FISHER, Matthew Zaro, "Ahimsa (Jainism)", **Encyclopedia of Religion Buddhism and Jainism**, Springer Publication, New York, 2015, ss. 26-35.
- FLUGEL, Peter, "Jaina Philosophy and Religion", **International Journal of Jaina Studies**, V. 2, No. 3, 2006, ss. 1-8.
- FLUGEL, Peter, "The Invention of Jainism A Short History of Jaina Studies", **International Journal of Jaina Studies (Online)**, 2005, V. 1, No. 1, ss. 1-14.
- FLUGEL, Peter, "The Jaina Cult of Relic Stupas", Brill, V. 3-4, N. 57, 2010, ss. 18-23.
- GANDHİ, Sohan Lal Jain, "The Jain Principle of Ahimsa (Nonviolence) and Ecology", **Institute of Oriental Philosophy on November**, 2012, ss. 166-177.
- GEDEN, ALFRED S., "Mercy", **Encyclopaedia of Religion and Ethics 8**, T&T Clarke, Edingburgh, 2008, ss. 556-559.
- GÜMRÜKÇÜOĞLU, Esra, "Mahatma Gandhi ve Sessiz Direnişi", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C. 5, S. 16, 2018, ss. 378-393.
- GÜNDÜZ, Şinasi, Hakan Olgun, Mahmut Salihoglu, Elif Tokay, "Caynizm ve Sih Dini", **Dinler Tarihi**, İlahiyat Lisans Tamamlama Programı, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, ss. 306-331.

- GÜNDÜZ, Şinasi, “Dinlerde Ayrılık ve Çatışma; Ortodoksi-Heresi Kavgası”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2004, ss. 1-19.
- GÜRHAN, Nazife, “Toplumsal Cinsiyet ve Din”, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 4, 2010, ss. 58-80.
- HAY, Jeff, “Mahavira”, **The Greenhaven Encyclopedia of World Religions**, Greenhaven Press, Gale, 2007, ss. 187-188.
- JACOBI, Hermann Georg, **Jaina Sutras part 1 and 2 (Sacred Books of the East)**, Evinity Publishing Inc, 2008.
- JAGMANDERLAL, Jaini, **Outlines of Jainism**, Cambridge: Cambridge University Press, 1916.
- JAIN, Hiralal, “Jainism: Its History, Principles and Precepets” **Studies in Jainism**, Ramakrishna Mission Institute of Culture Gol Park, Calcutta, 1997, ss. 15-32.
- JAIN, Prakash C. , **Jains in India and Abroad: A Sociological Introduction**, International School for Jain Studies, New Delhi, 2011.
- KAPADIA, H.R., “Ethico-Religious Classifications of Mankind as Embodied in the Jaina Canon”, **Studies in Jainism**, Ramakrishna Mission Institute of Culture Gol Park, Calcutta, 1997, ss. 123-136.
- KARAALİ, Rukiye, “Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı”, (Yayınlanmamış Lisans Tezi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2008.
- KATAR, Mehmet, “Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 1, S. 1, Ankara, 1998, ss. 115-121.
- KELTING, Whitney, “Candabala’s Hair: Fasting, beaty and the Materilization of Jain wiefs”, **Religion**, Elsevier Ltd., 2009, ss. 1-10.
- KELTING, M. S. Whitney, **Singing to the Jinas Jain Laywomen mandal singing and the Negotiations of Jain Devotion**, Oxford University Press, New York, 2001.
- KUTLUTÜRK, Cemil, “Hinduizm’de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samkara), **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, C. 8, S. 1, 2016, ss. 177-196.
- KUTLUTÜRK, Cemil, “Hint Dinleri Açısından Diğer Dinler ve Mensupları”, **Dinler Arası İlişkiler**, Ankara, 2017, ss. 179-203.
- LONG, Jeffery D., **Jainism: An Introduction**, I. B. Tauris, London-New York, 2009.

- LONG, Jeffery D., “Jain Philosophy”, **The Oxford Handbook of World Philosophy**, Oxford University Press, 2018, ss. 1-12.
- LONG, Jeferry D., “The Dharma Paradigm and Ethos Some Insights from Jainism and Vedanta”, **International Journal of Dharma Studies** 1, (1): 2, 2013, ss. 1-10.
- NORMAN, K. R., “The Role of the Layman According to the Jain Canon”, **The Assembly of Listeners**, Cambridge University Press, New York, 1991, ss. 31-40.
- ÖZCAN, Şefket, “Dünya Dinlerinde Altın Kural; Diğerkamlık”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 7, S. 1, 2018, ss. 285-308.
- ÖZCAN, Şefket, “İnsana Verilen Değer Ekseninde Çeşitli Dinlerde İnsan: Dinler Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 19, S. 48, 2016, ss. 203-224.
- ÖZCAN, Tülay, Serap BAYSAL, Vejetaryen Beslenme ve Sağlık Üzerine Etkileri”, **Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, C. 30, S. 2, 2016, ss. 101-116.
- RADHAKRISHNAN, S., Charles A Moore, “Hint Düşüncesine Genel Bir Bakış”, Çev: Ali İhsan Yitik, **Divan İlmi Araştırmaları Dergisi**, 2014, S. 16, ss. 1-13.
- RUMÎ, Mevlâna Celâleddin, **Mesnevî-i Ma'nevî**, Çev: Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015.
- SCHWARTZ, Andrew, “Anekantavada”, **Encyclopedia of Religion: Buddhism and Jainism**, Springer Publication, 2015, ss. 118-122.
- SETHI, Manisha, “Chastity and Desire: Representing Women in Jainism”, **South Asian History and Culture Routledge Taylor and Francis Group**, V. 1, No. 1, 2009, ss. 42-59.
- SHAH, Atul K., “Jain Business Ethics”, **Accountancy Business and the Public Interest**, Vol 6, No. 2, 2007, ss. 116-130.
- SHAH, Atul, “Jain”, Blog, News & Events, Reonline, 2019, <https://www.reonline.org.uk/wp-content/uploads/2019/05/Jainism.pdf>. (E.T: 15/02/2022).

- SHAH, Bipin, “Lonka Shah-Founder of Sthanakvasi Jain Sect of Svetambara”, **Research Gate Publication**, 2015, ss. 1-20.
- SHAH, Bipin, “The Major Schism of Jainism After the Death of Mahavira-Svetambara and Digambara Sects of Jainism”, **Research Gate Publication**, 2015, ss. 1-21.
- SHAH, Bipin, “The Sects and Subsects of Jainism and Their Formation and History” **Research Gate Publication**, 2011, ss. 1-22.
- SHAH, Natubhai, “**Subject: The World of Conquerors The History, Litarature, Religion and Culture of the Jains**”, (“Yayınlanmamış Doktora Tezi”, The Intercultural Open University Opeinde), Netherlands, 1998.
- SHAH, Pravin K. , “Lord Mahavir and His Teaching”, **Jain Fundamentals, Rituals, Scriptures, Compossion, Compassionet**, Jain Study Center of NC, 2011.
- SHULTS, Brett, “A Note on Śramana in Vedic Texts”, **JOCBS**, Vol. 5, 2016, ss. 113-127.
- SINGH, Mehar, “Religion in India; Religious Composition of Population and Religious Region”, **Maharshi Dayanand University Research Journal ARTS**, Vol. 18, 2019, ss. 63-80.
- SİN, Fujinaga, “Digambara Attitudes to the Svetambara Canon”, **International Journal of Jaina Studies** (Online), Vol. 3, No.5, 2007, ss. 1-11.
- STEVENSON, Sinclair, **The Religious Quest of India the Heart of Jainism**, Humphrey Milford Oxford University Press, London, 1915.
- STUART, Mari Jyvasjarvi, “Mendicants and Medicine Ayurveda in Jain Monastic Texts”, **History of Science in South Asia**, Vol. 2, No. 1, 2014, ss. 63-100.
- SÜMER, Necati, “Caynizm”, **Dinler Tarihi I-II**, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2018, ss. 253-371.
- SÜMER, Necati “Hint Dinlerinde Acıdan Kaçışın Bir Yolu Olarak Ötenazi”, **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, 2016, ss. 69-86.
- SÜMER, Necati, “Intitation Ceremony in Primitive: Tribes and Some Religious”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 21, S. 54, 2018, ss. 61-80.
- ŞAHİN, Hüsne Hilal, “Orta Çağ Hindistan’ında Yönetim; Bayram Han’ın Ekber Şah’a Etkisi”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Makalesi**, C. 18, S. 3, 2019, ss. 1194-1204.

- TATER, Sohan Raj, “Jainism, History, Philosophy and Tradition”, **Vicir Chancellor Singhanja University Jhunjhunu** (Raj).
- TIWARI, Amit Kumar, Vijay Kumar Mishra, “Relevance of Jain Philosophy in Gandhian Politics”, **U.G.C. Appraved Journal**, No. 42069, 2017, ss. 115-123.
- TOPSAKAL, İlyas, **Dinler Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Tarih Lisans Programı, İstanbul, 2020-2021.
- TÜMER, Günay, Abdurrahman KÜÇÜK, **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1993.
- UMASTAVİ, **Tattvartha Sutra**, Trans: Manu Doshi, Ahmadabad, 2007.
- WARREN, Herbert, **Jainism in Western Garb, as Solution to Life’s Great Problems**, Arrah (India): Kumar Devandra Prasad, California, 1916, ss. 62-63.
- WILES, Royce, “The Dating of the Jaina Councils: Do Scholarly Presentations Reflect the Traditional Sources?”, **Studies in Jaina History and Culture: Disputes and Dialogues**, London & New York, Routledge Curzon Press; 2006, ss. 61-85.
- WILEY, Kristi L., **The A to Z of Jainism**, The Scarecrow Press, 2009.
- WILLIAMS, Manier, “Monasticism”, **Encyclopaedia of Religion and Ethics 8**, T&T Clarke, Edingburgh, 2008, ss. 802-805.
- YİTİK, Ali İhsan, “Caynizm”, **Dinler Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, ss. 384-393.
- YİTİK, Ali İhsan, **Doğu Dinleri**, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009.
- YİTİK, Ali İhsan, **Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancı ile İlişkisi**, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1996.
- YİTİK, Ali İhsan, “Yoga”, **TDVİA**, C. 43, 2013, ss. 558-559.
- ZEREN, Zehra, **Hint Kökenli Dinlerde Tanrı Tasavvuru**, (“Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**), Ankara, 2010.
- ZIMMER, Heinrich, “Jainism”, **Philosohies of India**, Routledge and Keyan Paul Ltd., London, 1953, pp. 181-268.

Britannica, Ansiklopedinin Editörleri, “Digambara”, **Britannica Ansiklopedisi**, 2009, <https://www.britannica.com/topic/Digambara> (E.T. 24/03/2021).

Britannica, Ansiklopedinin Editörleri. "Gunasthana". **Britannica Ansiklopedisi**, 2012, <https://www.britannica.com/topic/gunasthana> (E.T: 22/01/ 2022)

Civils360 IAS Academy, “Triratna of Jainism”
<https://civils360.com/2020/12/29/triratna-of-jainism/> (E.T: 23/01/2022).

Jain Quantum, “Snatra Puja”, (<https://jainqq.org/explore/290014/1>, (E.T: 04/10/2021).

Wisdomlib.org, “Ganadhara”, <https://www.wisdomlib.org/definition/ganadhara> (E.T: 02/02/2021)

